

Paweł Waszkiewicz

NIESŁUSZNE SKAZANIA

HERE LIES
 GEORGE JOHNSON
 HANGED BY
 MISTAKE
 2024
 HE WAS RIGHT
 WE
 WAS WRONG
 BUT WE STRUNG
 HIM UP
 AND NOW HE'S
 GONE

Niestuszne skazania

P R A W O K A R N E

Paweł Waszkiewicz

Niestuszne skazania

Skala zjawiska i jego przyczyny
w świetle wyników badań
prowadzonych w Polsce i za granicą

RECENZENCI *dr hab. Wojciech Jasiński, prof. UWr*
prof. dr hab. Józef Wójcikiewicz

REDAKCJA JĘZYKOWA *Aleksandra Luberda AT ONCE*
SKŁAD, ŁAMANIE, PROJEKT OKŁADKI *Wiaczesław Kryształ AT ONCE*
PROJEKT OKŁADKI *Marta Turska AT ONCE*
AUTOR GRAFIKI *Jędrzej Kupczyński*

© Copyright by Instytut Wymiaru Sprawiedliwości, Warszawa 2024

ISBN 978-83-67149-63-1

WYDAWNICTWO INSTYTUTU WYMIARU SPRAWIEDLIWOŚCI
ul. Krakowskie Przedmieście 25, 00-071 Warszawa
SEKRETARIAT tel.: (22) 464 92 24, fax: (22) 464 92 23, e-mail: wydawnictwo@iws.gov.pl

DRUK, OPRAWA „Elpil”, ul. Artyleryjska 11, 08-110 Siedlce

Spis treści

Podziękowania	9
Wstęp	11
W.1. Sprawa Alfreda Dreyfusa	11
W.2. Niesłuszne skazania w utworach kultury masowej	15
W.3. Geneza, cel i struktura książki	18
1. Wprowadzenie	25
1.1. Sprawa Tomasza Komendy	25
1.2. Skala niesłusznych skazań	42
2. Niesłuszne skazania. Pomyłki sądowe.	
Porażki wymiaru sprawiedliwości. Przegląd definicji	45
2.1. Sprawa tzw. cudu z Campden	45
2.2. Niesłuszne skazanie oraz pomyłka sądowa w polskiej literaturze	48
2.3. Niesłuszne skazanie oraz pomyłka sądowa w literaturze obcojęzycznej	54
2.4. Próba uporządkowania definicji	63
2.5. Podsumowanie	69
3. Badania niesłusznych skazań oraz pomyłek sądowych na świecie	71
3.1. Sprawa Piątki z Central Parku	71
3.2. Przegląd badań niesłusznych skazań oraz pomyłek sądowych	78
3.2.1. Studia przypadków oraz zbiory przykładów niesłusznych skazań	78
3.2.2. Badania opinii lub doświadczeń dotyczących niesłusznych skazań	83

3.2.3. Badania spraw	107
3.2.4. Dane z komisji ponownie rozpoznających sprawy karne	124
3.2.5. Badania opinii publicznej	127
3.3. Podsumowanie	130
4. Badania niesłusznych skazań oraz pomyłek sądowych w Polsce przed 2021 rokiem	133
4.1. Sprawa Czesława Kowalczyka	133
4.2. Badania niesłusznych skazań i pomyłek sądowych w Polsce	140
4.3. Badanie odszkodowań i zadośćuczynień za niesłuszne skazania	166
4.4. Podsumowanie	171
5. Badania niesłusznych skazań w Polsce, prowadzone w Katedrze Kryminalistyki WPiA UW w latach 2021–2022	173
5.1. Sprawa Artura K.	173
5.2. Badanie aktowe prowadzone w latach 2021–2022 w Katedrze Kryminalistyki WPiA UW	177
5.3. Badania opinii na temat zjawiska niesłusznych skazań i doświadczeń własnych	182
5.3.1. Hipotezy badawcze	182
5.3.2. Dobór próby badawczej i wykorzystane narzędzie	183
5.3.3. Opis próby	186
5.3.4. Wiedza o osobach niesłusznie skazanych i źródła tej wiedzy	191
5.3.5. Szacowana skala i charakter zjawiska niesłusznych skazań	196
5.3.6. Opinie na temat przyczyn niesłusznych skazań i ich ujawniania	199
5.3.7. Sylwetka osoby niesłusznie skazanej w opinii osób, które wzięły udział w badaniu	205
5.3.8. Omówienie wyników badań	206
5.4. Podsumowanie	211
6. Badanie aktowe niesłusznych skazań w Polsce, prowadzone w Instytucie Wymiaru Sprawiedliwości w latach 2022–2023	213
6.1. Sprawa Barbary S.	213
6.2. Badania aktowe 2022–2023. Cel i pytania badawcze	217
6.3. Hipotezy badawcze	218
6.4. Dobór próby badawczej i wykorzystane narzędzie	219

6.5. Przebieg badania	221
6.6. Wyniki	223
6.6.1. Wyniki dla wszystkich sądów rejonowych i sądów okręgowych	223
6.6.2. Wyniki dla trzech wybranych sądów okręgowych	227
6.7. Omówienie wyników badań	234
6.8. Podsumowanie	237
Zakończenie	257
Z.1. Sprawa Rogera Colemana	257
Z.2. Niesłuszne skazania w Polsce i na świecie	261
Z.3. Podsumowanie	265
Bibliografia	269

Podziękowania

Książka, którą Państwo trzymacie w ręku lub czytacie w wersji elektronicznej, powstała dzięki wsparciu, jakie otrzymałem ze strony wielu osób. Jej przygotowanie bez niego byłoby szalenie trudne, o ile w ogóle możliwe. Dlatego, korzystając z tej możliwości, chciałbym podziękować wszystkim, którzy w różny sposób okazywali mi pomoc przez ostatnie lata, kiedy prowadziłem badania, a następnie pracowałem nad książką. Równocześnie przepraszam tych, których nieumyślnie nie wymienię z imienia lub nazwiska.

Dziękuję wszystkim pierwszym Czytelnikom, którzy zgodzili się zrecenzować książkę, za uważną lekturę oraz informację zwrotną na różnym poziomie szczegółowości, dotyczącą zarówno elementów merytorycznych, jak i formalnych. W tym gronie znaleźli się: mój Szef – prof. dr hab. Tadeusz Tomaszewski, któremu nie umknął żaden brakujący przecinek; moi koledzy: dr Piotr Kładoczny, który nie tylko jest odpowiedzialny za moje zainteresowanie tematyką niesłusznych skazań, ale też za przekazanie mi szeregu cennych uwag; dr Michał Fajst, po raz kolejny niezawodnie wspierający mnie na etapie przygotowania monografii do druku; dr Piotr Lewulis celnie odczytujący to, co chcę napisać, ale tego nie potrafię; moja koleżanka, min. Maria Ejchart, która wspólnie z dr. Piotrem Kładocznym wprowadziła mnie w tematykę niesłusznych skazań, a na etapie prac nad książką dzieliła się entuzjazmem i informacją zwrotną; oraz mój Tata, który od czasów szkoły podstawowej pozostaje najwierniejszym Czytelnikiem napisanych przeze mnie utworów. Serdecznie dziękuję każdemu z dwóch recenzentów wydawniczych: dr. hab. prof. UW r Wojciechowi Jasińskiemu oraz prof. dr. hab. Józefowi Wójcikiewiczowi za szereg cennych uwag, w tym dotyczących konstrukcji pracy. Przekazane przez ww. osoby uwagi starałem się wdrożyć,

choć mam świadomość, że nie w każdym przypadku udało mi się osiągnąć zakładany cel.

Dziękuję PPR Jędrzejowi Kupczyńskiemu za to, że kolejny raz pomaga mi w przygotowaniu wykresów oraz projektuje okładkę. Pomoc mgr. Łukasza Kulińskiego i mgr Gabrieli Jost była nieoceniona przy kwerendzie literatury oraz kodowaniu wyroków i uzasadnień. Wszystkim osobom uczestniczącym w różnym charakterze w seminarium magisterskim w roku akademickim 2021/2022 dziękuję za zaufanie i szereg emocji, które pozostaną na długo w mojej pamięci. Były to: Emilia Banaś, Dominika Gębarska, Małgorzata Kujawa, Bruno Reich, Julia Sobocińska, Damian Ausfeld, Anna Cholińska i Magdalena Walczak.

Przeprowadzenie badania aktowego w Instytucie Wymiaru Sprawiedliwości byłoby niemożliwe bez pozytywnego rozpatrzenia mojego projektu przez komisję konkursową oraz późniejsze wsparcie w trakcie jego realizacji. Dziękuję Dyrektorowi Instytutu, dr. hab. prof. ucz. Marcinowi Wielcowi, oraz Kierownikowi Sekcji Analiz Wymiaru Sprawiedliwości, dr. hab. Pawłowi Ostaszewskiemu. Serdecznie dziękuję Piotrowi Perkowi i Jerzemu Olszewskiemu, bez których pracy niemożliwe byłoby tak sprawne zorganizowanie badania aktowego. Jestem pod nieustającym wrażeniem, jak sprawnie i komfortowo dla osoby realizującej takie badanie może ono być przeprowadzone.

Nieustannie od początku przygody akademickiej inspiracją są dla mnie studenci i studentki, których mam zaszczyt spotykać w toku kolejnych lat pracy akademickiej. Boję się zacząć wymieniać ich z imienia i nazwiska, ponieważ na pewno o kimś zapomnę.

Wreszcie dziękuję moim najbliższym: Rodzicom, którzy nieprzerwanie starają się wspierać mnie w mojej pracy, oraz Przyjaciołom. *Last but not least*, dziękuję Asi, Tymkowi i Tadekowi za nieustające przypomnienie mi tego, co ważne. Bez tej świadomości książka ta powstałaby może wcześniej.

Bez pomocy choćby jednej z wymienionych osób książka ta byłaby zupełnie inna. Jakikolwiek znajdujące się w niej braki, błędy lub niedociągnięcia są wyłącznie mojego autorstwa.

Paweł Waszkiewicz

Wstęp

W.1. Sprawa Alfreda Dreyfusa

Niesłuszne skazanie większości ludzi mieszkających w Polsce w trzeciej dekadzie XXI w. kojarzy się z historią Tomasza Komendy. Doniosłość tej sprawy jest też powodem poświęcenia jej oddzielnego rozdziału w niniejszej książce. Jednak na pewno duża część, o ile nie większość społeczeństwa, spotkała się w swoim życiu z historiami o innych niesłusznie skazanych. Niekoniecznie były to przypadki, które wydarzyły się w Polsce.

Wiele osób, które przeczytało trzeci tom cyklu Marcela Prousta *W poszukiwaniu straconego czasu*, oglądało film pt. *Oficer i szpieg (J'accuse)* wyreżyserowany przez Romana Polańskiego¹ lub zwyczajnie interesuje się historią Europy, słyszało o tzw. sprawie Dreyfusa. Alfred Dreyfus był kapitanem armii francuskiej, który w październiku 1894 r. został aresztowany i oskarżony o zdradę (szpiegostwo na rzecz Niemiec). Jedyny dowód sprawstwa stanowił znaleziony w koszu na śmieci w rezydencji Maximiliana von Schwartzkoppena, niemieckiego *attaché* wojskowego w Paryżu, anonimowy list proponujący sprzedaż francuskich tajemnic wojskowych. Poszlaką było użycie inicjału D. przez autora listu, Alessandro Panizzardiego – włoskiego *attaché* wojskowego, w romantycznej korespondencji z von Schwartzkoppenem. Użyte w nim określenie *ta kanalia D.* (*Canaille de D.*)² miało potwierdzać, że zdrajcą w sztabie francuskiej armii jest właśnie Dreyfus. Inną poszlaką była przechwycona przez francuski kontrwywiad wojskowy korespondencja Panizzardiego z przełożonymi w Rzymie, w której miał informować o aresztowaniu Dreyfusa i o tym, że w związku z tym podjął wszystkie konieczne kroki: *Captain Dreyfus has been arrested. The War Minister has*

---

¹ *Oficer i szpieg* (fr. *J'accuse*), reż. R. Polański, Gaumont, 2019.

² P.P. Read, *The Dreyfus affair: The scandal that tore France in two*, New York 2012, s. 241. Błędnie wypowiada się na ten temat T. Hanausek, wskazując, że podarty liścik był podpisany literą D., zob. T. Hanausek, *Tragiczna pomyłka*, „Przekrój” 1999, nr 28, s. 42.

*proof of his relations with Germany. I have taken all precautions*³. Jednak użycie właściwego klucza do odszyfrowania tej wiadomości przyniosło odmienny efekt, tj. *If Captain Dreyfus has no relations with you, it would be advisable to instruct the Ambassador to publish an official denial to avoid comments in the Press*⁴. Prowadzący postępowanie podpułkownik Jean Sandherr zdecydował o przedstawieniu w materiale dowodowym wyłącznie wersji wskazującej na sprawstwo Dreyfusa⁵.

Trzech spośród pięciu powołanych biegłych w zakresie pismoznawstwa uznało, że autorem liściku był Dreyfus. Wśród nich był Alphonse Bertillon – jedna z czołowych postaci nowożytnej kryminalistyki. Początkowo nie potwierdził on, że Dreyfus napisał dowodowy dokument. Wskazywał wręcz na szereg różnic w kreśleniu liter. Następnie jednak *ad hoc* stworzył teorię autofalszerstwa, zgodnie z którą różnice w materiale dowodowym i porównawczym nie tylko nie wykluczały autorstwa Dreyfusa, a wręcz je potwierdzały⁶. Na poparcie swojej analizy Bertillon przygotował statystyczne wyliczenia prawdopodobieństwa, z jakim ujawnione przez niego podobieństwa grafizmu mogą się pojawić w tekście pisanym przez różne osoby⁷. Pomimo tak ograniczonego materiału dowodowego Dreyfus po trzydniowym niejawnym postępowaniu sądowym został uznany za winnego zarzucanego mu czynu oraz skazany na dożywotnie pozbawienie wolności w zamorskim więzieniu oraz degradację; nałożono na niego także obowiązek pokrycia kosztów rozprawy⁸.

Istotną okolicznością w wytypowaniu Dreyfusa jako podejrzanego, która następnie była podnoszona w procesie, było jego miejsce urodzenia – Alzacja, utracona po wojnie przegranej przez II Cesarstwo Francuskie ze Związkiem Północnoniemieckim. Dreyfus znał język niemiecki i często odwiedzał swoją

³ M.P. Colaresi, *Democracy declassified: the secrecy dilemma in national security*, Oxford 2014, s. 89.

⁴ Tamże, s. 89.

⁵ Tamże.

⁶ J.D. Bredin, *The Affair: The Case of Alfred Dreyfus*, Lexington 2019, s. 73–74.

⁷ Dowód wywiedziony przez Bertillona, mający formę naukowego, prowadził tak naprawdę do prawdopodobieństwa wynoszącego 70%, ale zapewne żadna z osób uczestniczących w tym błyskawicznie przeprowadzonym procesie nie zwróciła na to uwagi; zob. D.H. Kaye, *Revisiting Dreyfus: A more complete account of a trial by mathematics*, „Minnesota Law Review” 2006, no. 91, s. 825.

⁸ P.P. Read, dz. cyt., s. 109–110.

pozostała w Alzacji rodzinę. Faktem, który w opinii wielu obciążał go jeszcze bardziej, było to, że był Żydem⁹.

Dwa lata po wydaniu wyroku wykryto faktycznego autora listu ujawnionego w koszu von Schwartzkoppena. Był nim major Charles Marie Ferdinand Walsin-Esterhazy, który, jak potwierdziło śledztwo kontrwywiadu wojskowego, sprzedał Schwartzkoppenowi szereg dokumentów dotyczących francuskiej armii. Efektem tego śledztwa i próby postawienia prawdziwego zdrajcy przed sądem było przeniesienie podpułkownika Marie-Georgesa Picquarta, szefa kontrwywiadu wojskowego, do Tunezji¹⁰. Zainteresowanie opinii publicznej sprawą i pojawiającymi się kolejnymi dowodami na współpracę Walsin-Esterhazyego z Niemcami nie pozwoliło mu uniknąć procesu. Doprowadzenie do niego zajęło jednak dwa lata od czasu ujawnienia obciążających dowodów. Proces toczył się przed sądem wojskowym, z wyłączoną jawnością i trwał jeszcze krócej niż proces Dreyfusa. Już 11 stycznia 1898 roku, czyli drugiego dnia po rozpoczęciu postępowania sądowego, ogłoszono wyrok uniewinniający Walsin-Esterhazyego¹¹. Oskarżenia nie uniknęli natomiast pisarz Emil Zola po publikacji manifestu *Oskarżam (J'accuse...!)* i Picquart, który po ujawnieniu prawdziwego sprawcy nie zgodził się na wyciszenie sprawy¹².

⁹ Sprawa Dreyfusa nie była jedynym przykładem motywowanej antysemityzmem sprawy sądowej; zob. A.S. Lindemann, *The Jew Accused: Three Anti-Semitic Affairs (Dreyfus, Beilis, Frank) 1894-1915*, Cambridge 1991.

¹⁰ A. Gopnik, *Trial of the century*, „The New Yorker” 21 września 2009, [online:] <https://www.newyorker.com/magazine/2009/09/28/trial-of-the-century> [dostęp: 17 listopada 2023].

¹¹ J.D. Bredin, dz. cyt., s. 227.

¹² A. Gopnik, dz. cyt.

Zdjęcie W.1. Okładka tygodnika „Le Grelot” z 11 listopada 1894 r., przedstawiająca Dreyfusa jako Judasza przyjmującego wynagrodzenie za swoją zdradę. Wyjaśnia przy tym: *Ja również zajmuję się moimi międzynarodowymi sprawami, a co potem?* Za nim, pod masonskim sztandarem, znajdują się Jules Guesde i Jean Jaurès, przywódcy socjalistyczni, również przedstawieni jako wrogowie Francji powiązani z międzynarodowym spiskiem¹³

¹³ *Etude de cas: le rôle de la presse dans l'affaire Dreyfus (1894–1906)*, [online:] <http://la-story.over-blog.com/2015/01/etude-de-cas-le-role-de-la-presse-dans-l-affaire-dreyfus-1894-1906.html> [dostęp: 17 listopada 2023].

W efekcie społecznych protestów w latach 1898–1899 francuski sąd najwyższy (*Cour de cassation*) rozpoznał apelację ministra sprawiedliwości od wyroku skazującego Dreyfusa. Wyrok został uchylony, a sprawa przekazana do ponownego rozpoznania przez sąd wojskowy. Kolejny proces zakończył się 9 września 1899 r. skazaniem Dreyfusa, chociaż na znacznie mniejszą karę (dziesięć lat pozbawienia wolności), a obradujący nad wyrokiem byli bliscy uniewinnienia¹⁴. Dziesięć dni później Dreyfus został ułaskawiony, ale droga do sądowego oczyszczenia z niesłusznych wyroków zajęła kolejne siedem lat. W trakcie ostatniego postępowania sądowego prokurator generalny Baudouin przedstawił m.in. 800-stronicowy raport wykazujący szereg elementów potwierdzających niewinność Dreyfusa, sprawstwo Walsin-Esterhazyego i aktywny udział wielu wojskowych w udowodnieniu sprawstwa tego pierwszego¹⁵. W 2012 r. pełne dossier sprawy Dreyfusa, zawierające wszystkie dokumenty mające dowodzić jego sprawstwa, zostało udostępnione online¹⁶.

W.2. Niesłuszne skazania w utworach kultury masowej

Jeżeli ktoś nie poznał autentycznej historii niesłusznego i celowego skazania Dreyfusa, to mógł obejrzeć któryś z filmów inspirowanych podobnymi historiami. Mógł to być amerykański serial telewizyjny z lat 60. pt. *Ścigany* lub jego kinowa ekranizacja z 1993 r.¹⁷ Scenariusz inspirowany był prawdziwą historią doktora Sama Shepparda oskarżonego o zabójstwo swojej ciężarnej żony, Marilyn Sheppard, dokonane 4 lipca 1954 roku. Dnia 21 grudnia 1954 roku lekarz został skazany za ten czyn na dożywotnie pozbawienie wolności. Atmosfera wokół procesu sądowego oraz uprzedzenia sędziego Edwarda Blythina wobec oskarżonego zostały uznane za skutkujące ograniczeniem prawa Shepparda do obrony¹⁸. 6 listopada 1966 roku ponowne rozpoznanie sprawy zakończyło się

¹⁴ G.R. Whyte, *The Dreyfus affair: A chronological history*, London 2005, s. 221–302.

¹⁵ Tamże, s. 303–318.

¹⁶ *The secret military file of the Dreyfus Affair*, [online:] <https://www.affairedreyfus.com/p/dossier-secret-accueil-site-du-dossier.html> [dostęp: 17 listopada 2023].

¹⁷ *Ścigany* (ang. *The Fugitive*), reż. A. Davies, Warner Bros Pictures, 1993.

¹⁸ *Sheppard v. Maxwell*, 384 U.S. 333 (1966).

uniewinnieniem Shepparda¹⁹. W toku kolejnych postępowań sądowych występowali biegli z szeregu dziedzin, w tym posiadających niewielkie lub wątpliwe zaplecze naukowe²⁰. Badanie DNA ze śladów krwi pozostawionych na ciele i ubraniu Marilyn Sheppard przeprowadzone w 1997 roku wykluczyło Sama Shepparda jako potencjalnego sprawcę²¹. Sprawca zabójstwa nie został wykryty.

Jednym z popularnych filmów inspirowanych prawdziwymi historiami niesłusznych skazań jest *Huragan (The Hurricane)* z 1993 roku²². Denzel Washington wcielił się w rolę Rubina „Huragana” Cartera, zawodowego czarnoskórego boksera, który wraz ze swoim znajomym, Johnem Artisem, został oskarżony o zabójstwo trzech osób dokonane 17 czerwca 1966 r. w Paterson i skazany za ten czyn na trzykrotną karę dożywotniego pozbawienia wolności. Jedynymi dowodami w sprawie były zeznania części naocznych świadków, w tym dwóch włamywaczy, którzy zostali zatrzymani niedaleko miejsca zabójstw. Na miejscu zdarzenia nie zostały zabezpieczone żadne ślady kryminalistyczne poza łuskami nabojów. Z kolei łuski podobne do tych użytych przez sprawców (choć nie pochodzące z tej samej broni), ujawnione w samochodzie Cartera, zostały dołączone do materiału dowodowego pięć dni po przeszukaniu tego samochodu przez policję²³. Opisy wyglądu sprawców podane przez część świadków różniły się od wyglądu Cartera i Artisa. Jedną z ofiar, która pomimo dotkliwych obrażeń przeżyła miesiąc od dnia zdarzenia, nie rozpoznała żadnego z nich jako sprawców tego czynu²⁴. Obaj mężczyźni znaleźli się w kręgu zainteresowania organów ścigania, ponieważ po ujawnieniu zabójstw dwukrotnie przejeżdżali obok baru, w którym zostały popełnione. Powszechne było przekonanie, że w oskarżeniu i skazaniu Cartera poważną rolę odegrały uprzedzenia rasowe. Tak między

---

¹⁹ D. Linder, *Dr. Sam Sheppard Trials: An Account*, [online:] <https://www.famous-trials.com/sam-sheppard/2-sheppard> [dostęp: 17 listopada 2023].

²⁰ P.C. Giannelli, *Scientific evidence in the Sam Sheppard case*, „Cleveland State Law Review” 2001, vol. 49, issue 3, s. 487.

²¹ F. Butterfield, *DNA Test Absolves Sam Sheppard of Murder, Lawyer Says*, [online:] <https://www.nytimes.com/1998/03/05/us/dna-test-absolves-sam-sheppard-of-murder-lawyer-says.html> [dostęp: 17 listopada 2023].

²² *Huragan* (ang. *The Hurricane*), reż. N. Jewison, Universal Pictures, 1999.

²³ B. Swan, *Real Justice: Jailed for Life for Being Black: the Story of Rubin “Hurricane” Carter*, Toronto 2014, s. 80.

²⁴ M. Kelly, *Archive: Doubts, errors, unknowns still haunt the case of ‘Hurricane’ Carter, John Artis*, [online:] <https://eu.northjersey.com/story/news/columnists/mike-kelly/2019/06/17/rubin-carter-john-artis-what-really-happened-night/1419996001/> [dostęp: 17 listopada 2023].

innymi przedstawił to Bob Dylan w swoim protestsongu z 1976 roku pt. *Hurricane*²⁵. Sprawcy tego potrójnego zabójstwa nie zostali wykryci.

Inne filmy opierające się na prawdziwych historiach osób niesłusznie skazanych to między innymi: *W imię ojca* (*In the Name of the Father*) z 1993 r., *Morderstwo pierwszego stopnia* (*Murder in the First*) z 1995 r., *Czas zabijania* (*A Time to Kill*) z 1996 r., *Wyrok skazujący* (*Conviction*) z 2010 r. czy miniserial *Jak nas widzą* (*When They See Us*) z 2019 r. Wiele książek i filmów było inspirowanych przypadkami niesłusznych skazań, chociaż często trudno jest wskazać konkretne sprawy będące ich podstawą. Wśród nich jest zarówno książka pt. *Zabić drozda* (*To Kill a Mockingbird*) autorstwa Harper Lee z 1960 r. (z ekranizowana w 1962 r.), oparty na opowiadaniu Stephena Kinga film *Skazani na Shawshank* (*The Shawshank Redemption*) z 1994 r., *Zielona Mila* (*The Green Mile*) z 1999 r., przygotowana na podstawie powieści Stephena Kinga pod tym samym tytułem, jak również szereg thrillerów prawniczych Johna Grishama, w tym jedyna książka jego autorstwa będąca *de facto* reportażem opisującym konkretną sprawę – *Niewinny* (*The Innocent Man: Murder and Injustice in a Small Town*) z 2006 r. Uczynienie głównym bohaterem powieści osoby niesłusznie skazanej miało zresztą miejsce jeszcze przed historią Dreyfusa. *Hrabia Monte Christo* Aleksandra Dumasa ojca został bowiem opublikowany w odcinkach w latach 1844–1846²⁶.

W kulturze popularnej motyw niesłusznego skazania nie jest rzadki. Pojawia się on nawet w utworach skierowanych do dzieci czy nastolatków, jak m.in. cykl o Harrym Potterze. Bohaterem niesłusznie skazanym na pobyt w strzeżonym przez dementorów więzieniu Azkaban (za pomoc Voldemortowi oraz zabicie dwanaściorga mugoli i Petera Pettigrew) jest Syriusz Black III – ojciec chrzestny Harry'ego. Inny bohater tego cyklu – Rubeus Hagrid również został niesłusznie osadzony w Azkabanie, chociaż w tym przypadku formalnie nie doszło do skazania, tylko – zgodnie z obowiązującą w Polsce terminologią – zatrzymania lub zastosowania izolacyjnego środka zabezpieczającego.

Wydaje się, że reprezentacja niesłusznych skazań w kulturze masowej jest naprawdę szeroka i różnorodna. Pozostaje jednak transparentna, jak swoista

²⁵ S. Raab, *Supreme Court Refuses to Revive Hurricane Carter's Murder Case*, [online:] <https://www.nytimes.com/1988/01/12/nyregion/supreme-court-refuses-to-revive-hurricane-carter-s-murder-case.html?scp> [dostęp: 17 listopada 2023].

²⁶ A. Dumas, *Hrabia Monte Christo* (fr. *Le Comte de Monte-Cristo*), „Journal des débats”, 1844–1846.

scenografia, do momentu, w którym odbiorca skupia swoją uwagę na tym konkretnym elemencie utworu. Zapewne każdy czytelnik cyklu o Harrym Potterze zna historię Syriusza Blacka. Jednak niewiele osób definiuje go w pierwszej chwili jako niesłusznie skazanego czarodzieja²⁷. Ja również zwróciłem uwagę na ten element jego historii dopiero w trakcie ponownej lektury pierwszych części Harry'ego Pottera z Tymkiem i Tadkiem, kiedy równoległe pracowałem nad niniejszą książką. Także szukając innych przykładów niesłusznego skazania w książkach i filmach, wielokrotnie uświadamiałem sobie, że przecież je znam, tylko nie myślałem o nich w tym kontekście.

W.3. Geneza, cel i struktura książki

Pomimo tak licznych przykładów niesłusznych skazań w utworach kultury popularnej moje pierwsze zainteresowanie tematyką zawdzięczam zajęciom prowadzonym przez dr. Piotra Kładoczego w ramach Kliniki Prawa na Wydziale Prawa i Administracji Uniwersytetu Warszawskiego. Koordynowana przez niego sekcja zajmowała się pomocą więźniom, z których wielu zgłaszało swoją niewinność. Przyznam, że ich twierdzenia często wydawały mi się przesadzone i nieprawdziwe. Przez kolejne lata moje zainteresowania akademickie były związane z działaniami wykrywczymi, a nie z niesłusznymi skazaniami. W 2013 roku dzięki życzliwej pomocy Marii Ejchart, koordynatorki programu *Klinika Niewinność* Helsińskiej Fundacji Praw Człowieka, dr. Piotra Kładoczego i adw. Marcina Wolnego miałem okazję poznać sprawy, które nie zostały prawnie uznane za niesłuszne skazania, ale wiele wskazywało i wskazuje na to, że miały taki charakter. Współprowadziłem wówczas z dr Magdaleną Tomaszewską-Michalak zajęcia *Cold Cases. Śledztwa w sprawach zakończonych ze względu na niewykrycie rzeczywistych sprawców*, podczas których z uczestniczącymi w nich studentami i studentkami analizowaliśmy jedną z takich spraw. Było to podwójne zabójstwo dwóch chłopców dokonane w 1998 r. w Giżycku. Lektura akt w tej

---

²⁷ Nawet w analizie dotyczącej różnych gałęzi prawa w serii o Harrym Potterze niesłuszne skazanie pojawia się przypadkowo jako element opisu tej postaci; zob. J.E. Thomas, J.C. Smith, D. Wright, B.H. Barton, A. Schwabach, *Harry Potter and the Law*, „Texas Wesleyan Law Review” 2005, vol. 12, s. 427.

sprawie prowadziła do wniosku, że w najlepszym (dla wymiaru sprawiedliwości) przypadku w sprawie tej nie było dowodów na sprawstwo dwóch spośród pięciu skazanych mężczyzn, w najgorszym natomiast, że na karę dożywotniego pozbawienia wolności zostało skazanych dwóch młodych mężczyzn, którzy nie mieli nic wspólnego z zabójstwami, a faktyczni współsprawcy zostali na wolności. Ci mężczyźni to Marcin Chmielewski i Krzysztof Kaczmarczyk²⁸. Jedynymi dowodami na ich sprawstwo były zeznania świadka *incognito*, którym był jeden ze sprawców, i wyjaśnienia złożone w toku śledztwa przez innych podejrzanych. Wyjaśnienia te zostały odwołane w toku rozprawy przed sądem pierwszej instancji. Dwóch współoskarżonych twierdziło, że Chmielewski i Kaczmarczyk nie mieli nic wspólnego ze sprawą. Jeden ze współoskarżonych powiedział wręcz, że dostał przygotowany protokół przesłuchania do podpisania, w którym te nazwiska już były. Chmielewski i Kaczmarczyk byli też jedynymi z piątki oskarżonych, na których ciałach i odzieży nie ujawniono śladów krwi zabitych chłopców ani też innych śladów biologicznych od nich pochodzących. Wizja lokalna w Giżycku i spotkania z rodzinami obu mężczyzn uwiocznily mi, jakie wielopoziomowe skutki mają niesłuszne skazania, dotyczą bowiem nie tylko niesłusznie skazanych, ale także ich rodzin, które nawet po upływie kilkunastu lat wciąż żyją wydarzeniami z przeszłości i walką o swoich bliskich (jak żona i brat Dreyfusa). Dotyczy to także rodzin zabitych, które nie mogą spokojnie uznać, że sprawiedliwości stało się zadość. Szerszy krąg dotkniętych taką sytuacją to także społeczność lokalna, która w pewnym sensie wie, że doszło do niesprawiedliwego i błędnego rozstrzygnięcia, oraz potencjalni kolejni pokrzywdzeni przestępczymi działaniami pozostających na wolności faktycznych sprawców. Świadomość niesłusznych skazań obniża zaufanie do organów ścigania i wymiaru sprawiedliwości. Może być przyczyną stosowania alternatywnych form reagowania na najbardziej dotkliwe naruszenia obowiązujących norm, np. poprzez samosąd.

Historia Chmielewskiego i Kaczmarczyka w swoim czasie zapewne doczeka się ekranizacji. Po latach spędzonych w zakładzie karnym, starając się dowieść swojej niewinności, Marcin Chmielewski nagrał w więzieniu rozmowę

---

²⁸ Imiona i nazwiska obu skazanych mężczyzn znajdują się w szeregu publikacji prasowych, które prezentują historię sprawy zabójstwa, śledztwa, rozpraw oraz walki ich samych i ich rodzin o uniewinnienie.

z Robertem T. – jedynym ze współoskarżonych, który podtrzymywał w toku postępowania sądowego wersję o współsprawstwie obu mężczyzn:

Robert T.: Ty i Krzychu zostaliście wplątani nie przeze mnie.

Marcin Chmielewski: Tylko przez kogo?

Robert T.: Przez dwóch psów.

Marcin Chmielewski: Dlaczego oni nas w to wmieszali?

Robert T.: Ja nie wiem.

Marcin Chmielewski: Powiedz, jesteśmy niewinni, czy nie?

Robert T.: Jesteście niewinni, bo was, k****, tam nie było²⁹.

Był Sebastian S., Piotr P., ja i dwóch klientów, których ja na oczy nie znam. Główną rolę odegrali jednak P. i S.³⁰

Nagranie nie zostało jednak uznane przez Sąd Najwyższy za wystarczające do wznowienia postępowania w tej sprawie³¹. Pozostali trzej skazani już żyją na wolności. W trakcie pisania tej książki dowiedziałem się, że Krzysztof Kaczmarczyk nie doczekał życia na wolności – zmarł na początku 2023 r. Od rozpoczęcia śledztwa do swojej śmierci konsekwentnie zaprzeczał nie tylko swojemu sprawstwu, ale w ogóle znajomości innych współoskarżonych, poza Marcinem Chmielewskim. Marcin Chmielewski odbył już 25 lat z dożywotniej kary pozbawienia wolności, na którą skazał go sąd. On również nigdy nie przyznał się do sprawstwa.

Gdy czyta się o anonimowych – potencjalnych czy faktycznych – osobach, które zostały niesłusznie skazane, łatwo wpaść w manierę bagatelizowania zjawiska lub prześmiewczego twierdzenia, że „w więzieniach są przecież sami niewinni”. Poznanie autentycznych historii niesłusznie skazanych osób pozwala zrozumieć doniosłość tego fenomenu na poziomie indywidualnym i społecznym. Zapewne dlatego wiele publikacji akademickich na temat zjawiska niesłusznych

²⁹ M. Kapera, *Alibi, brak dowodów i motywu. Wyrok? Dożywocie. „Wymyślili sobie sprawców tego zabójstwa”*, [online:] <https://wiadomosci.radiozet.pl/polska/pomowieni-o-brutalne-zabojstwo> [dostęp: 17 listopada 2023].

³⁰ M. Kowalewski, *Nagranie z za krat, czyli dożywocie za niewinność?*, [online:] <https://www.rp.pl/spoleczenstwo/art16548861-nagranie-zza-krat-czyli-dozywocie-za-niewinnosc> [dostęp: 17 listopada 2023].

³¹ M. Kapera, *Alibi, brak dowodów i motywu. Wyrok? Dożywocie. „Wymyślili sobie sprawców tego zabójstwa”*, [online:] <https://wiadomosci.radiozet.pl/polska/pomowieni-o-brutalne-zabojstwo> [dostęp: 17 listopada 2023].

skazań zawiera opisy konkretnych przypadków³². Ja również w niniejszej książce zdecydowałem się na opisanie wybranych spraw, w których fakt niesłusznego skazania lub innej formy pomyłki sądowej został potwierdzony orzeczeniami sądów. Tylko w takich przypadkach możemy mieć pewność, że doszło do niesłusznego skazania lub pomyłki sądowej. W pozostałych sytuacjach pozostaje węższy lub szerszy margines niepewności dotyczący twierdzeń o niewinności.

Każdy z rozdziałów tej książki rozpoczyna się krótkim przedstawieniem sprawy, a w tych prezentujących wyniki badań wspomniane są dodatkowe sprawy. W zamierzeniu ma to ukazać kontekst omawianego zjawiska, które nie ogranicza się przecież do sprawy Tomasza Komendy czy tzw. Piątki z Central Parku. Dobór historii otwierających każdy z rozdziałów jest celowy. Są to sprawy, w których: w ogóle nie doszło do zarzucanego czynu, a mimo to nastąpiło skazanie i wykonanie orzeczonej kary (śmierci) – sprawa cudu z Campden; skazani na kary wieloletniego pozbawienia wolności odbyli je w całości, a do ich uniewinnienia lub oczyszczenia z zarzutów doszło dopiero po upływie kilkunastu lat od skazania – sprawa Piątki z Central Parku; wyroki w postępowaniach apelacyjnych były (wielokrotnie) uchylane, a oskarżeni i nieprawomocnie skazani byli pozbawieni wolności od 20 miesięcy (sprawa Barbary S.) do ponad 12 lat (sprawa Czesława Kowalczyka); jeden błędny wyrok skazujący był bezrefleksyjnie używany przez kolejne sądy do uzasadniania rozstrzygnięć, które w połączeniu z faktycznym ograniczeniem prawa do obrony skutkowało przedłużaniem pozbawienia wolności (sprawa Artura K.). Większość opisanych spraw dotyczy zabójstw, ale jest też jedna sprawa (Artura K.), której przedmiotem jest 46 niesłusznym skazań za oszustwa. Wybrane przypadki w większości miały miejsce w Polsce, co ma na celu uzmysłowienie, że tematyka książki nie jest specyficzna dla Stanów Zjednoczonych. Na przykładzie przywołanych wydarzeń przedstawione są też

³² Tak np. 3 rozdziały w następującej książce: *Kryminalistyka wobec pomyłek sądowych*, red. V. Kwiatkowska-Wójcikiewicz, L. Stępka, Toruń 2021 zawierają omówienia polskich lub zagranicznych pomyłek sądowych; zob. V. Kwiatkowska-Wójcikiewicz, J. Wójcikiewicz, *Falszywe przyznanie jako przyczyna pomyłki sądowej* [w:] *Kryminalistyka wobec...*, s. 229–247; L. Stępka, *Postrzał na polowaniu zbiorowym. Czy sąd popełnił pomyłkę, skazując „sprawcę”?* [w:] *Kryminalistyka wobec...*, s. 397–414; D. Wilk, *Identyfikacja włókien w procesie karnym: możliwości, ograniczenia i pomyłki sądowe* [w:] *Kryminalistyka wobec...*, s. 427–464. Ponadto jeden rozdział przedstawia sprawę niewątpliwie porażki wymiaru sprawiedliwości, czyli postępowania karnego w sprawie uprowadzenia i zabójstwa Krzysztofa Olewnika: J. Mizera, A. Murawski, *Zabójstwo Krzysztofa Olewnika – rodzinny dramat z pierwszych stron gazet i tragiczne w skutkach błędy* [w:] *Kryminalistyka wobec...*, s. 289–300.

główne przyczyny pomyłek sądowych – w znacznej mierze powtarzają się one od czasów sprawy Dreyfusa.

Głównym celem przygotowania tej książki było zebranie i uporządkowanie aktualnej wiedzy na temat zjawiska niesłusznych skazań, w tym zaprezentowanie wyników badań, w których przygotowaniu lub prowadzeniu uczestniczyłem. Wyniki te pozwalają na oszacowanie skali i charakteru niesłusznych skazań. Jestem przekonany, że podejmowany w tej książce temat jest ważny społecznie i prawnie. Jednocześnie jest on wciąż często traktowany jako (egzotyczna) ciekawostka, a nie realny problem.

Konstrukcja i forma tej publikacji, w tym język w niej użyty, mają na celu umożliwienie lektury jak najszerszemu gronu czytelników, nie tylko o wykształceniu prawniczym. Starłem się używać zrozumiałej terminologii, rozwijać treść wybranych przepisów, kiedy pojawiały się po raz pierwszy w tekście. Granicę, której, jak mam nadzieję, nie przekroczyłem, stanowi zbyt uproszczenie, które często prowadzi do przekłamań. Chciałem jednak, by była to książka naukowa napisana w przystępny sposób. Mam nadzieję, że w przeciwieństwie do literatury popularnonaukowej³³ znajdzie ona odbiorców także wśród osób zajmujących się naukowo lub zawodowo kryminalistyką, kryminologią, postępowaniem karnym czy prawami człowieka.

Konstrukcja książki odzwierciedla obrany cel. Sprawie Tomasza Komendy poświęcony jest pierwszy rozdział jako wprowadzenie do zagadnienia współczesnego zainteresowania tematyką w Polsce. W sprawie tej, jak w soczewce, zbiera się szereg elementów charakterystycznych dla niesłusznych skazań. Rozdział 2 prezentuje próby zdefiniowania zjawiska niesłusznych skazań i pomyłek sądowych, podejmowane w Polsce i za granicą. W jego podsumowaniu wyszczególnione są kryteria, które spełniają poszczególne terminy używane w literaturze przedmiotu, oraz zaproponowana jest spójna siatka pojęciowa. W rozdziale 3 staram się przedstawić jak najpełniejszy i najbardziej aktualny obraz badań zjawiska niesłusznych skazań oraz pomyłek sądowych na świecie (nie tylko w krajach anglojęzycznych). Rozdział 4 prezentuje dorobek badawczy dotyczący niesłusznych skazań i pomyłek sądowych w Polsce przed 2021 rokiem.

---

³³ J. Niederhauser, *Das Schreiben populärwissenschaftlicher Texte als Transfer wissenschaftlicher Texte* [w:] *Schreiben in den Wissenschaften. 2: Schreiben in den Wissenschaften*, eds. D. Knorr, E.M. Jakobs, Berlin 1997, s. 107–122.

Dwa ostatnie rozdziały to prezentacja wyników dwóch projektów badawczych zrealizowanych w latach 2021–2023, w których brałem udział jako kierownik lub wykonawca.

Mam świadomość, że nagromadzenie prezentowanych danych, zwłaszcza w rozdziałach 3–6, może skutkować trudnością w ich sprawnym przyswojeniu i przetworzeniu. Jednak przedstawienie wybranych wyników badań ma umożliwić czytelnikom samodzielną weryfikację trafności stawianych tez. Drobiazgowy opis metodyki badań (zwłaszcza własnych) ma z kolei zapewnić pełną transparentność oraz służyć innym osobom, które zdecydują się eksplorować badawczo zjawisko niesłusznych skazań lub pomyłek sądowych. Temu służą też opisy prób realizacji zamierzeń badawczych, które nie zakończyły się powodzeniem.

1. Wprowadzenie

1.1. Sprawa Tomasza Komendy

Tematyka niesłusznych skazań zainteresowała opinię publiczną w Polsce w połowie marca 2018 r. Dnia 15 marca tego roku Sąd Okręgowy we Wrocławiu na wniosek Prokuratury Krajowej warunkowo przedterminowo zwolnił (art. 77 § 1 k.k.) z odbywania kary 25 lat pozbawienia wolności Tomasza Komendę³⁴. Był on skazany za zgwałcenie i zabójstwo 15-letniej Małgorzaty Kwiatkowskiej w Miłoszycach w noc sylwestrową 1996 roku³⁵. Orzeczona 16 czerwca 2004 roku przez Sąd Apelacyjny we Wrocławiu kara 25 lat pozbawienia wolności była o 10 lat wyższa niż kara orzeczona 14 listopada 2003 r. w pierwszej instancji przez Sąd Okręgowy we Wrocławiu. Kasacja złożona od wyroku sądu drugiej instancji została uznana za bezzasadną przez Sąd Najwyższy postanowieniem z dnia 12 maja 2005 roku³⁶.

---

³⁴ M. Gadawa, *Zbrodnia miłoszycka: Jest decyzja! Tomasz Komenda po 18 latach spędzonych w więzieniu wychodzi na wolność*, [online:] <https://gorzowwielkopolski.naszemiasto.pl/zbrodnia-miloszycka-jest-decyzja-tomasz-komenda-po-18/ar/c1-4570261> [dostęp: 9 grudnia 2022].

³⁵ Zastanawiałem się, czy podawać w niniejszej książce imię i nazwisko nieletniej pokrzywdzonej pomimo że jej tożsamość została upubliczniona niedługo po zabójstwie. Zdecydowałem, że podanie jej danych sprawy, że przestanie być anonimową pokrzywdzoną. Pozwoli też lepiej zrozumieć procesy, które miały miejsce w toku postępowania przygotowawczego i sądowego, kiedy ich główni uczestnicy oraz opinia publiczna znali tożsamość pokrzywdzonej i wielokrotnie oglądali też ostatnie zdjęcie, wykonane przez rodziców przed wyjściem ich córki na pierwszą w życiu całonocną imprezę. Moim zdaniem to dane sprawców powinny być częściej pomijane w publikacjach, aby uniknąć nadawania im charakteru współczesnych celebrytów.

³⁶ Prokuratura Krajowa, *Sąd Najwyższy uniewinnił Tomasza Komendę od zbrodni zabójstwa*, [online:] <https://www.gov.pl/web/prokuratura-krajowa/sad-najwyzszy-uniewinnil-tomasza-komende-od-zbrodni-zabojstwa> [dostęp: 9 grudnia 2022].

Sprawa brutalnego zabójstwa 15-latki, ze względu na jej płeć, sylwetkę i wiek, sposób działania sprawców oraz miejsce jego dokonania, wywołała duże zainteresowanie mediów i opinii publicznej. Zabita dziewczynka spełniała kryteria idealnej ofiary według definicji zaproponowanej przez Nilsa Christiego. Zgodnie z nią nikt nie odmówi ofierze o określonych cechach statusu pokrzywdzonej³⁷. Niewykrycie sprawców w krótkim czasie po ujawnieniu zwłok, a nawet po upływie prawie trzech lat od tego zdarzenia, budziło niezadowolenie opinii publicznej, które było źródłem zewnętrznego i wewnętrznego (instytucjonalnego) nacisku na organy ścigania. Przełomem w sprawie miało być rozpoznanie przez świadka – na podstawie opublikowanego przez prokuraturę portretu pamięciowego – mężczyzny, z którym dziewczynka miała wyjść z imprezy sylwestrowej zorganizowanej w miłoszyckiej dyskotecie „Alcatraz” (zdjęcia 1–3).

Zdjęcie 1. Opublikowane w prasie drukowanej portrety pamięciowe poszukiwanych w sprawie zabójstwa w Miłoszycach³⁸

³⁷ N. Christie, *The ideal victim* [w:] *From crime policy to victim policy*, red. E. Fattah, London 1986, s. 17–30.

³⁸ Screen z programu *Superwizjer* (TVN), za: K. Chibowska, *Zrobiła to z zemsty. Gdyby nie sąsiadka, Komenda nie zostałaby skazany*, [online:] <https://kobieta.onet.pl/wiadomosci/>

Zdjęcia 2–3. Portrety pamięciowe „Irka” z akt sprawy³⁹

Po opublikowaniu portretów pamięciowych świadek z Wrocławia rozpoznała na nich wnuka swojej sąsiadki – wówczas 23-letniego Tomasza Komendę⁴⁰. Pomimo alibi na noc sylwestrową 1996 r., potwierdzonego przez kilkanaście osób, postawiono mu zarzut zgwałcenia i zabójstwa. Postępowanie sądowe było relacjonowane przez media. Informacja o wyroku sądu pierwszej instancji została zilustrowana zdjęciem słuchającego wyroku Tomasza Komendy – wówczas występującego jako „Tomasz K.” – i zajęła prawie całą pierwszą stronę „Gazety Wrocławskiej” (zdjęcie 4)⁴¹.

dorota-p-z-zemsty-oskarzyla-komende-gdyby-nie-ona-nie-zostalby-skazany/xshftkh [dostęp: 9 grudnia 2022].

³⁹ E. Wilczyńska, *Wizja lokalna po 21 latach na miejscu zbrodni, za którą skazany był Tomasz Komenda. Odtwarzamy ostatnie godziny życia 15-letniej Małgosi*, [online:] <https://wroclaw.wyborcza.pl/wroclaw/51,142076,23294414.html#S.galeria-K.C-B.1-L.1.duzy> [dostęp: 9 grudnia 2022].

⁴⁰ K. Chibowska, *Zrobiła to z zemsty. Gdyby nie sąsiadka, Komenda nie zostałby skazany*, [online:] <https://kobieta.onet.pl/wiadomosci/dorota-p-z-zemsty-oskarzyla-komende-gdyby-nie-ona-nie-zostalby-skazany/xshftkh> [dostęp: 9 grudnia 2022].

⁴¹ Nakład sobotnio-niedzielnego wydania „Gazety Wrocławskiej” w 2003 roku według informacji na okładce liczył prawie 30 tysięcy egzemplarzy.

WROCLAW JELENIA GÓRA LEGNICA WALBRZYCH
www.wroclaw.naszemiasto.pl

Gazeta wrocławska

Redaktor prowadzący
Barbara Cwiklińska
PL 52-001 16-00
Nr tel. 71-365-65-65
Numer 23 134
Nr 256 (16-583)

DZIENNIK DOLNEGO ŚLĄSKA SOBOTA-NIEDZIELA, 15-16 XI 2003 r. Cena 1,20 zł w tym 7% VAT

W NUMERZE
Odzyskaj wigor
na zdrowie!
O męskiej seksualności decyduje nie tylko cięło i umysł.
Zdrowie

Lubię słuchać
Anna Maria Jopek opowiadała wrocławskim fanom o nowej płycie.
Kultura, str. 15

Ratujcie nasze dusze!
Co oznacza skrót SOS? Jak się nazywa postać od alkoholu? Odpowiadamy na Wasze pytania.
Pomagamy, radzimy str. 16-17

W kratkę
5
1
Pogoda, str. 14

SPIS TREŚCI
Opinia polityki str. 7
Włocławek str. 34

Zbrodnia w Miłoszycach osądzona! Tomasz K. dostał 15 lat za zabójstwo i udział w okrutnym gwałcie na nieletniej

Winny też śmierci

CIĄG DAJSZY SPRAWY!

Zrozumiałem wyrok - mówił skazany na 15 lat więzienia Tomasz K., który walczył w sądzie o uwolnienie.

WROCLAW
Wczoraj sąd we Wrocławiu uznał, że Tomasz K. jest winny nie tylko gwałtu, ale i śmierci 15-letniej Małgosi K.

W ten wyrok zakłóczył traw proces miłoszycy - jedna z najkrwawszych i najbardziej bałwanujących spraw ostatnich lat. Małgosa K. została zgwałcona i zamordowana 7 lat temu w podwrocławskich Miłoszycach, podczas zabawy sybwestrowej.
Wczoraj Tomasz K. nie był w stanie powstrzymać łez, gdy sąd ogłosił, że jest winny zabójstwa! Siocha, kłoty sąd cry-

tał uzasadnienie. Pakala również jego matka. Oskarżony w tym głośnym i bardzo trudnym procesie walczył o uwolnienie.
Rodzice ofiary byli zszokowani.
-Nie rozumiem wyroku. Sprawiedliwa byłaby kara śmierci. Ja oczekiwałem czegoś więcej. Prosiłem o miłągodę wyłączenie wolności - mówił rozgoryczony ojciec Małgosi.

dalekocześnie na str. 3

Zdjęcie 4. Pierwsza strona „Gazety Wrocławskiej” z dnia 15–16 listopada 2003 r.⁴²

W chwili ogłoszenia wyroku obciążający materiał dowodowy, tj. identyfikacja śladów zębów na ciele 15-latk, potwierdzenie cech DNA we włosie znalezionym

⁴² M. Rybak, *Skandaliczna pomyłka w sprawie zbrodni w Miłoszycach: Od 18 lat w więzieniu siedzi niewinny człowiek*, [online:] <https://gazetawroclawska.pl/skandaliczna-pomyłka-w-sprawie-zbrodni-w-miloszycach-od-18-lat-w-wiezieniu-siedzi-niewinny-czlowiek/ga/12990516/zd/27819052> [dostęp: 16 grudnia 2022].

na czapce zabezpieczonej na miejscu ujawnienia zwłok, identyfikacja osmologiczna na podstawie śladów z miejsca zdarzenia zabezpieczonych na tej samej czapce oraz wyjaśnienia złożone na początku śledztwa przez podejrzanego, nie pozostawiał wątpliwości co do jego sprawstwa.

Kilka lat po prawomocnym skazaniu Tomasza Komendy sprawą zainteresował się funkcjonariusz Centralnego Biura Śledczego Policji, asp. szt. Remigiusz Korejwo, który przeprowadził się do Miłoszyc. W 2013 r. od mieszkańców wsi dowiedział się, że za „zbrodnię miłoszycką”, jak określa się zabójstwo 15-latkii, został skazany niewinny chłopak⁴³. W czerwcu 2016 roku miał usłyszeć: *Pan mnie nie zna, ale ja pana tak. I wiem, że nie pracował pan z tymi, co się zajmowali Miłoszycami. Dlatego panu powiem, kto jest prawdziwym sprawcą. To Ireneusz M.*⁴⁴ Te pogłoski w połączeniu z prowadzonym wówczas śledztwem w sprawie zgwałceń o podobnym *modus operandi* skłoniły Remigiusza Korejwę do zainteresowania kolegów z wydziału dochodzeniowo-śledczego materiałami sprawy zabójstwa Małgosi Kwiatkowskiej. Lektura akt nasunęła na tyle poważne wątpliwości co do sprawstwa osadzonego Tomasza Komendy, że w listopadzie 2016 r. w Komendzie Wojewódzkiej Policji we Wrocławiu została powołana specjalna grupa śledcza. Śledczy ponownie przesłuchali wszystkich uczestników – ponad 300 osób – sylwestrowej dyskoteki w Miłoszycach, powtórnie przebadano też materiał dowodowy zabezpieczony na miejscu ujawnienia zwłok⁴⁵. Prace te pozwoliły zidentyfikować jednego ze sprawców – Ireneusza M., poszukiwanego wcześniej z wykorzystaniem portretów pamięciowych „Irka”. Dolnośląski Wydział Zamiejscowy Prokuratury Krajowej wszczął postępowanie, którego finałem było uniewinnienie Tomasza Komendy oraz prawomocne skazanie dwóch innych mężczyzn za zgwałcenie i zabójstwo dziewczynki⁴⁶.

⁴³ Uwaga TVN, *Kim jest Remigiusz Korejwo – policjant, który pomógł Tomaszowi Komendzie*, [online:] <https://uwaga.tvn.pl/reportaze,2671,n/remigiusz-korejwo-kim-jest-policjant-ktory-pomogl-tomkowi-komendzie,328457.html> [dostęp: 23 grudnia 2022].

⁴⁴ E. Wilczyńska, *Wyciągnął z więzienia Komendę, ale musiał odejść z policji. „Jak się patrzy, kogo awansują i promują, to przykro się robi”*, [online:] <https://wroclaw.wyborcza.pl/wroclaw/7,35771,29988389,wyciagnal-z-wiezienia-komende-z-policji-musial-odejsc.html> [dostęp: 22 września 2023].

⁴⁵ E. Sitek, *Czekałem na was 18 lat*, [online:] <https://gazeta.policja.pl/997/archiwum-1/2019/numer-167-luty-2019/169605,Czekałem-na-was-18-lat.html> [dostęp: 16 grudnia 2022].

⁴⁶ J. Szwalikowska, *Zbrodnia miłoszycka. Jest prawomocny wyrok za gwałt i zabójstwo 15-letniej Małgosi*, [online:] <https://wiadomosci.gazeta.pl/wiadomosci/7,114883,27865922,zbrodnia-miloszycka.html> [dostęp: 23 grudnia 2022].

Efektem analizy postępowania, które zakończyło się skazaniem Tomasa Komendy, jest wyodrębnienie szeregu poważnych błędów popełnionych zarówno na etapie postępowania przygotowawczego, jak i później sądowego. Świadek Dorota P., która „rozpoznała” Tomasza Komendę na opublikowanym przez prokuraturę portrecie pamięciowym, okazała się skonfliktowana z rodziną Tomasza Komendy, a dodatkowo została uprzednio skazana za fałszywe oskarżenia⁴⁷. Po uniewinnieniu Tomasza Komendy okazało się, że Dorota P. na portretach pamięciowych rozpoznała także jego ojczyma i brata, a sama miała czuć się zastraszana przez Policję⁴⁸.

Kluczowy z perspektywy oskarżenia i skazania dowód z badania DNA włosa ujawnionego na czapce zabezpieczonej na miejscu zdarzenia był przeprowadzony metodą PolyMarker, umożliwiającą wyłącznie identyfikację grupową. Jak sami biegli wskazali w opinii, cechy, które zidentyfikowali jako tożsame z cechami Tomasza Komendy, posiada co 71. osoba mieszkająca na terenie Polski, czyli ponad 500 tysięcy osób. Z kolei sporządzona w toku postępowania opinia z innego ośrodka badawczego wykorzystującego dokładniejszą metodę badań – DNA mitochondrialnego – kategorycznie wykluczała, że materiał DNA pochodzi od Tomasza Komendy⁴⁹. Oznacza to, że opinia wykorzystująca znacznie dokładniejszą metodę identyfikacji nie została uwzględniona w trakcie oceny zebranego materiału dowodowego. Sądy nawet nie wspomniały tej opinii w uzasadnieniach wyroku skazującego pierwszej i drugiej instancji⁵⁰. Wyniki badania przeprowadzonego w 2017 r. w Laboratorium Kryminalistycznym KWP we Wrocławiu kategorycznie wykluczyły, że materiał biologiczny pozostawiony

⁴⁷ E. Wilczyńska, *Tomasza Komendę wrobiła oszustka, której nikt nie sprawdził* [ŚLEDZTWO „WYBORCZEJ”], [online:] <https://wroclaw.wyborcza.pl/wroclaw/7,35771,23182682,tomasza-komende-wrobila-oszustka-ktorej-nikt-nie-sprawdzil.html> [dostęp: 23 grudnia 2022].

⁴⁸ K. Chibowska, *Zrobiła to, by się zemścić. Gdyby nie sąsiadka, Tomasz Komenda nigdy nie zostałby skazany*, [online:] <https://kobieta.onet.pl/wiadomosci/sprawa-t-komendy-wyrok-ws-sprawcow-oto-kobieta-ktora-oskarzyla-komende/pq3ysqx> [dostęp: 23 grudnia 2022].

⁴⁹ E. Wilczyńska, *Tomasz Komenda po badaniu DNA mógł zostać wykluczony jako zabójca 15-latki. Ale korzystne dla niego wyniki pominięto* [ŚLEDZTWO „WYBORCZEJ”], [online:] <https://wroclaw.wyborcza.pl/wroclaw/7,142076,23231142,jak-pominieto-badania-wykluczajace-tomasza-komende-jako-zabojce.html> [dostęp: 23 grudnia 2022]. Więcej na temat różnicy pomiędzy dwiema metodami badań zob. *Badania DNA z włosów w sprawie Tomasza Komendy*, [online:] <https://www.testdna.pl/badania-dna-z-wlosow-w-sprawie-tomasza-komendy/> [dostęp: 23 grudnia 2022].

⁵⁰ Tamże.

na czapce ujawnionej na miejscu zdarzenia oraz na ubraniu zabitej 15-latkii pochodzi od Tomasza Komendy⁵¹.

Opinia z badań biologicznych metodą PolyMarker, identyfikująca cechy występujące w DNA Tomasza Komendy, została całkowicie odmiennie potraktowana przez sąd w innej sprawie, w której został on oskarżony już w trakcie procesu o zgwałcenie i zabójstwo w Miłoszycach. To sprawa zgwałcenia, które miało miejsce w sierpniu 1996 r. w Jelczu-Laskowicach – mieście, od którego Miłoszyce są oddalone o trzy kilometry. W tej sprawie po upływie kilku lat i kolejnych okazaniach pokrzywdzona „rozpoznała” sprawcę w osobie Tomasza Komendy. Został on jednak uniewinniony. W uzasadnieniu odwołano się właśnie do tej opinii i sprzecznej z nią opinii innego ośrodka (wykorzystującego znacznie dokładniejszą metodę):

Sąd uznał, że opinia biegłych nie może stanowić wystarczającego dowodu winy Tomasza Komendy, zwłaszcza że bardziej precyzyjna opinia Centralnego Laboratorium Kryminalistycznego w Warszawie jednoznacznie wskazuje, że na zabezpieczonym do badań materiale dowodowym nie znajduje się materiał genetyczny Tomasza Komendy⁵².

Ślady zębów na ciele ofiary były drugim „koronnym” dowodem mającym potwierdzać sprawstwo Tomasza Komendy, a w świetle uzasadnienia wyroku skazującego stanowić wręcz główny dowód. Identyfikacja odontoskopijna jest jednak metodą o tak niskiej możliwości identyfikacji indywidualnej, że doprowadziła do szeregu niesłusznych skazań na całym świecie⁵³. Z powodu m.in. dużego marginesu subiektywizmu przy jej prowadzeniu komisja powołana przez prezydenta Stanów Zjednoczonych Baracka Obamę (w celu zbadania rzetelności metod identyfikacji kryminalistycznej) uznała ją nie tylko za pozbawioną

⁵¹ Uzasadnienie wyroku Sądu Najwyższego z dnia 16 maja 2018 r. (V KO 26/18).

⁵² TVN24, *Wszystkie błędy w sprawie Tomasza Komendy*, [online:] <https://tvn24.pl/polska/wszystkie-bledy-w-sprawie-tomasza-komendy-czarno-na-bialym-ra827208-2399259> [dostęp: 30 grudnia 2022].

⁵³ B. Cortez, *Forensic Odontology: Bite Marks and Wrongful Convictions*, [online:] <https://lawjournalforsocialjustice.com/2020/10/03/forensic-odontology-bite-marks-and-wrongful-convictions/> [dostęp: 23 grudnia 2022].

podstaw naukowych, ale także za „nierokującą”⁵⁴. Jeszcze dalej idące są wnioski późniejszych badań – według nich już samo założenie o niepowtarzalności użębienia wśród ludzi jest pozbawione podstaw naukowych⁵⁵. Biegły powołany w toku postępowania w sprawie zabójstwa w Miłoszycach zwracał na to uwagę w swojej pisemnej opinii:

Cechy morfologiczne ugryzień na ciele denatki mogą do pewnego stopnia być przydatne dla typowania sprawcy. (...) Cechy morfologiczne ugryzień (...) są niewystarczające do jednoznacznego ustalenia osoby, od której zębów mogły one powstać⁵⁶.

Nie przeszkodziło to biegłemu w wygłoszeniu bardzo kategorycznego stwierdzenia w toku postępowania sądowego, tj.:

Zasadnicze znaczenie w tej opinii, i na tym jest oparta ta opinia, ma 6 zębów dolnych, bo tylko ślad pozostawiony przez zęby dolne pozwala na dokonanie obliczeń i bliższą identyfikację. (...) Uważamy, że dowodowe ugryzienie kategorycznie pochodzi od oskarżonego Tomasza Komendy⁵⁷.

Identyfikacja na podstawie śladów zębów była głównym elementem uzasadnienia przypisania sprawstwa i winy Tomaszowi Komendzie przez Sąd Okręgowy we Wrocławiu w 2003 r.:

Główny dowód, na którym oparł się sąd, to opinia traseologiczna potwierdzająca, że ślady zębów na ciele ofiary to odcisk zębów Tomasza K. Ta kwestia była analizowana wyjątkowo szczegółowo. Biegły, który

⁵⁴ PCAST Working Group, *Forensic science in criminal courts: ensuring scientific validity of feature-comparison methods*, Washington 2016, s. 8–9.

⁵⁵ K. Sauerwein, J.M. Butler, K.K. Reczeki in., *NIST Interagency Report 2 NIST IR 8352-DRAFT Bitemark Analysis: A NIST Scientific Foundation Review Draft Stage*, [online:] <https://doi.org/10.6028/NIST.IR.8352-draft> [dostęp: 23 grudnia 2022].

⁵⁶ TVN24, *Wszystkie błędy w sprawie Tomasza Komendy*, [online:] <https://tvn24.pl/polska/wszystkie-bledy-w-sprawie-tomasza-komendy-czarno-na-bialym-ra827208-2399259> [dostęp: 23 grudnia 2022].

⁵⁷ Tamże.

wydał opinię, był wzywany do sądu wiele razy, aby rozwiać nasuwające się ciągle wątpliwości⁵⁸.

Potwierdza to uzasadnienie wyroku:

Pozostałe dwie opinie mogą wskazać jedynie na to, iż oskarżony był na miejscu przestępstwa. **Natomiast opinia zespołu biegłych dotycząca śladów ugryzień mogła pozwolić na ustalenie z niezbitą pewnością, iż to właśnie oskarżony był współsprawcą krytycznego czynu. (...)**

Przy czym zasadnicze znaczenie dla rozstrzygnięcia niniejszej sprawy ma opinia sporządzona przez zespół biegłych po przeprowadzonych badaniach porównawczych cech morfologicznych szczęki i żuchwy oskarżonego z cechami morfologicznymi obrażeń prawej piersi denatki. Opinia ta w połączeniu z opinią biegłego z zakresu medycyny sądowej pozwala ustalić z niezbitą pewnością, iż oskarżony Tomasz Komenda był współsprawcą wspólnie i w porozumieniu z nieustalonymi osobami zarzucanego mu czynu.

W konsekwencji uznając opinię zespołu biegłych Jerzego K. i Wiesława S. za pełną, kompetentną i wyczerpującą Sąd, opierając się na tej opinii jako dowodzie obiektywnym i dowodzie, który w najmniejszym stopniu nie został podważony, ustalił, iż w krytycznym miejscu i czasie oskarżony ugryzł Małgorzatę Kwiatkowską w pierś⁵⁹.

Po uniewinnieniu Tomasza Komendy jeden z biegłych odpowiedzialnych za przygotowanie tej opinii nie pamiętał tak jednoznacznej identyfikacji oskarżonego: *Nie przypominam sobie, żebyśmy kategorycznie stwierdzili, że to on. Przecież zdrowy rozsądek tu się kłania. Można stwierdzić tylko to, co pamiętam z opinii pisemnej*⁶⁰. Również w trakcie przesłuchania na tę okoliczność w toku postępowania

⁵⁸ M. Mieśnik, *Wsadził Tomasza Komendę za kraty. „Dziś zrobiłbym to samo”*, [online:] <https://wiadomosci.wp.pl/wsadzil-tomasza-komende-za-kraty-dzis-zrobilbym-to-samo-6230866763650689a> [dostęp: 28 grudnia 2022].

⁵⁹ Uzasadnienie wyroku Sądu Okręgowego we Wrocławiu z dnia 14 listopada 2003 r. (III K 113/01). Wyróżnienie własne.

⁶⁰ TVN24, *Wszystkie błędy w sprawie Tomasza Komendy*, [online:] <https://tvn24.pl/polska/wszystkie-bledy-w-sprawie-tomasza-komendy-czarno-na-bialym-ra827208-2399259> [dostęp: 23 grudnia 2022].

w 2018 r. jeden z biegłych przygotowujących opinię *podniósł, iż nigdy nie wydali wraz z biegłym W.S. opinii kategorycznych oraz że nie prowadzili dalszych badań po wydaniu opinii pisemnej*⁶¹. Stoi to w oczywistej sprzeczności z aktami sprawy.

Inny z dowodów, które wskazywały na udział Tomasza Komendy w zabójstwie w Miłoszycach, miał jeszcze bardziej dyskusyjny charakter niż ślady zębów. Była to opinia osmologiczna. Zapach z czapki zabezpieczonej w toku oględzin miejsca ujawnienia zwłok Małgosi – tej samej, na której ujawniono włos służący identyfikacji na podstawie DNA – porównano z zapachem Tomasza Komendy. Biegły kategorycznie stwierdził, że dwa psy rozpoznały tzw. ślad zapachowy z czapki jako pochodzący od Tomasza Komendy. Pomimo bezsprzecznie bardzo dobrego węchu u psów i ich zdolności do tropienia osób⁶² istnieje duża liczba niekontrolowanych zmiennych, które mogą wpływać na wynik identyfikacji osmologicznej⁶³. Istnieją udokumentowane przypadki błędnej identyfikacji osmologicznej, które doprowadziły do niesłusznych oskarżeń i skazań⁶⁴. Teksański oddział organizacji *Innocence Project* ze względu na szereg błędów, jakie zachodzą lub mogą zachodzić przy identyfikacji osmologicznej, określa ją jako „śmieciową naukę” (*junk science*)⁶⁵. Dodatkowo w sprawie miłoszyckiej na etapie zabezpieczania tzw. śladów zapachowych doszło do nieprawidłowości. Materiał dowodowy i porównawczy były pobierane przez tę samą osobę. Zwrócił na to uwagę Sąd Najwyższy w wyroku z dnia 16 maja 2018 r. (V KO 26/18):

W tym kontekście jako niemiarodajna jawi się opinia osmologiczna. Skoro bowiem wykazano w sposób niebudzący wątpliwości, że T.K. nie nosił czapki znalezionej i zabezpieczonej na miejscu zdarzenia, to sporządzenie z niej konserwy zapachowej zgodnej z materiałem porównawczym pobranym od niego w dniu 9 marca 2000 r. musiało

⁶¹ Uzasadnienie wyroku Sądu Najwyższego z dnia 16 maja 2018 r. (V KO 26/18).

⁶² L. Woidtke, J. Dreßler, C. Babian, *Individual human scent as a forensic identifier using mantrailing*, „Forensic Science International” 2018, vol. 282, s. 111–121.

⁶³ A.E. Taslitz, *The cold nose might actually know: Science & scent lineups*, „Criminal Justice” 2013, vol. 28, s. 4.

⁶⁴ J. Schwartz, *Picked From a Lineup, on a Whiff of Evidence*, [online:] https://www.nytimes.com/2009/11/04/us/04scent.html?_r=0 [dostęp: 28 grudnia 2022].

⁶⁵ Innocence Project Texas, *Dog Scent Lineups. A Junk Science Injustice, A special report by the Innocence Project Texas 2009*, [online:] <https://globalwrong.files.wordpress.com/2013/03/dog-scent-lineups-junk-science-ipot.pdf> [dostęp: 28 grudnia 2022].

być obarczone błędem. Podkreślenia wymaga, że zarówno materiał dowodowy, jak i materiał porównawczy zostały pobrane tego samego dnia, bez udziału biegłego, co w znacznym stopniu umożliwiałoby popełnienie błędu.

Prokurator, który podjął decyzję o zatrzymaniu Tomasza Komendy i postawił mu zarzuty, wskazuje kolejny błąd metodyki tej ekspertyzy: rozpoznawanie zapachu przez psy nie zostało nagrane na wideo⁶⁶.

Elementem niezweryfikowanym przez śledczych, a następnie pominiętym w toku postępowania sądowego, był sposób, w jaki w noc sylwestrową 1997 r. Tomasz Komenda miał się dostać z Wrocławia do Miłoszyc, a potem wrócić. Według kluczowych z perspektywy aktu oskarżenia wyjaśnień złożonych przez niego na początku śledztwa miał przejechać autobusem z Wrocławia do Gajkowa do swojego znajomego Tomka, a następnie razem z nim pieszo dotrzeć do Miłoszyc. W Miłoszycach miał być na dyskotecę, a następnie z poznaną na niej dziewczyną o imieniu Kasia odbyć stosunek seksualny w lesie, później pieszo wrócić do Gajkowa i autobusem pojechać do Wrocławia⁶⁷. Nie zostało zweryfikowane to, że w rzeczywistości brak było autobusu, którym mógłby się dostać z Wrocławia do Gajkowa. Ponadto z Gajkowa do Miłoszyc jest ponad 12 kilometrów. Nawet gdyby istniało połączenie do Gajkowa, to cała podróż tam i z powrotem trwałaby minimum 7 godzin – znacznie więcej niż czas pomiędzy niekwestionowanym przez śledczych udziałem w imprezie sylwestrowej we Wrocławiu a pojawieniem się rano następnego dnia w pracy⁶⁸. Dopiero w akcie oskarżenia oraz w uzasadnieniu wyroku skazującego pojawił się fragment kwestionujący możliwość odbycia podróży w sposób opisany w trakcie śledztwa oraz fakt spotkania się w sylwestrową noc ze znajomym Tomkiem⁶⁹. Brak wyjaśnienia

⁶⁶ M. Rybak, „*Nie przeczytałem akt*” – przyznaje prokurator, który zamknął niewinnego człowieka, [online:] <https://gazetawroclawska.pl/nie-przeczytalem-akt-przyznaje-prokurator-ktory-zamknal-niewinnego-czlowieka/ar/12993714> [dostęp: 28 grudnia 2022].

⁶⁷ Superwizjer TVN, „*Pół życia w więzieniu za nic. Zwrot w sprawie*”, [online:] <https://tvn24.pl/polska/superwizjer-tomasz-komenda-skazany-za-gwalt-i-morderstwo-malgesi-ra-821084-2402449> [dostęp: 29 grudnia 2022].

⁶⁸ Superwizjer TVN, „*Nie jestem aniołem*”. Człowiek, który uwolnił Tomasza Komendę, [online:] <https://tvn24.pl/polska/historia-czlowieka-ktory-uwolnil-tomasza-komende-4716581> [dostęp: 29 grudnia 2022].

⁶⁹ G. Głuszak, *25 lat niewinności. Sprawa Tomasza Komendy*, Kraków 2020, s. 98.

sposobu przemieszczenia się w nocy 31 grudnia Tomasza Komendy z Wrocławia do Miłoszyc i z Miłoszyc do Wrocławia nie zapobiegł uznaniu jego sprawstwa.

Przyznanie się Tomasza Komendy do zarzucanych mu czynów miało miejsce raz w toku całego postępowania karnego – w trakcie trzeciego przesłuchania, a zarazem pierwszego w charakterze podejrzanego. Tłumaczył to biciem przez przesłuchujących go funkcjonariuszy Policji oraz strachem, że już nigdy nie zobaczy swoich najbliższych:

To prawda, przyznałem się do tego, ale tylko z tego powodu na policji się przyznałem, bo pan policjant, ci, którzy mnie zatrzymywali, powiedzieli, że mają na mnie takie dowody, jakie mają, i zaczęli mnie bić, żebym się do tego przyznał. Że ta sprawa za długo trwa, że nie mogą odnaleźć prawdziwych sprawców i ja muszę się do tego przyznać, bo inaczej nie wyjdę żywy z ich pokoju. I po prostu tak mnie bili, że nawet bym się przyznał, że strzelałem do pana papieża Jana Pawła II⁷⁰.

Ja tam nie byłem bity. Byłem katowany⁷¹.

Policjant, którego Tomasz Komenda wskazuje jako bijącego, nie przyznał się do tego oraz zaprzeczał, żeby go w ogóle przesłuchiwał⁷².

Okolicznością uprawdopodobniającą bicie Tomasza Komendy po zatrzymaniu jest to, że również pierwszy podejrzanym w sprawie – Krzysztof K.⁷³ już w 1997 roku był bity przez funkcjonariusza Policji w trakcie przesłuchania. W związku z obrażeniami, jakie w jego toku powstały, miał trafić do szpitala, ale prokurator odmówił wszczęcia postępowania w tej sprawie. Mocno kontrowersyjne jest uzasadnienie tej odmowy. Uderzenie – funkcjonariusz przyznał

⁷⁰ Tamże, s. 115.

⁷¹ TVN24 Wrocław, *Komenda w prokuraturze o tym, jak niegdyś traktowali go policjanci. „Takich rzeczy się nie zapomina”*, [online:] <https://tvn24.pl/wroclaw/komenda-zlozyl-obszerne-wyjasnienia-w-prokuraturze-ra839938-2413740> [dostęp: 30 grudnia 2022].

⁷² TVN24 Wrocław, *Komenda oskarża go o pobicie w trakcie przesłuchania. Policjant: nigdy nikogo nie biłem*, [online:] <https://tvn24.pl/wroclaw/sprawa-tomasza-komendy-policjan-t-twierdzi-ze-nie-doszlo-do-pobicia-ra844980-2392298> [dostęp: 30 grudnia 2022].

⁷³ Krzysztof K. to młody mężczyzna, który na imprezie sylwestrowej w Miłoszycach bawił się z Małgosią Kwiatkowską, a kiedy źle się poczuła, wyprowadził ją na zewnątrz budynku. Do niego podszedł „Irek”, który przedstawił się jako brat Małgosi i powiedział, że odprowadzi ją do domu.

się do jednego uderzenia w głowę Krzysztofa K. – uznano za usprawiedliwione: *Spiętrzenie emocji wynikające z przebiegu przesłuchania doprowadziło do tego, że policjant go uderzył*⁷⁴. Sprawę pobicia na komisariacie Tomasza Komendy w szerszym kontekście tortur wobec zatrzymanych poruszył w swoim oświadczeniu Krajowy Mechanizm Prewencji Tortur⁷⁵.

Tomasz Komenda zarzucał dziennikarzom jednostronne przedstawianie przebiegu procesu sądowego, które mogło wpływać na postrzeganie osoby oskarżonego przez opinię publiczną i osoby zaangażowane w proces, a na dalszych etapach – przez współosadzonych i funkcjonariuszy Służby Więziennej. Jednego z nich zauważył na konferencji prasowej po uniewinnieniu:

Jak ta osoba może dzisiaj popatrzeć w moją stronę? Jak ta osoba może mnie przywitać z uśmiechem? Dla tej osoby przez 18 lat byłem pedofilem, gwałcicielem, mordercą. Przepraszam, ta osoba chyba pomyliła zawody⁷⁶.

Sam rozpoznany na konferencji dziennikarz – Marcin Rybak z „Gazety Wrocławskiej” – ma pewną refleksję dotyczącą swojej pracy w trakcie procesu:

Jak dziś patrzę na tamte teksty, to mam jedną główną pretensję do siebie. Bardzo rzetelnie relacjonowałem punkt widzenia oskarżenia w tej sprawie. Natomiast punkt widzenia obrony jest taki urywany. Są momenty, kiedy zwracałem na to uwagę. A potem dalej nie było to kontynuowane⁷⁷.

⁷⁴ Superwizjer TVN, *Pół życia w więzieniu za nic. Zwrot w sprawie*, [online:] <https://tvn24.pl/polska/superwizjer-tomasz-komenda-skazany-za-gwalt-i-morderstwo-malgorosi-ra821084-2402449> [dostęp: 30 grudnia 2022].

⁷⁵ „Sprawa Tomasza Komendy powinna stać się w końcu poważnym impulsem dla władz”. *Oświadczenie Krajowego Mechanizmu Prewencji Tortur*, [online:] <https://bip.brpo.gov.pl/pl/node/13014/visions/13065/view> [dostęp: 30 grudnia 2022].

⁷⁶ WB, *Komenda oburzył się na jego widok w sądzie. Dziennikarz przyznaje: mam pretensje do siebie*, [online:] <https://wiadomosci.gazeta.pl/wiadomosci/7,114883,23415878,komenda-oburzył-sie-na-jego-widok-w-sadzie-dziennikarz-przyznaje.html> [dostęp: 28 grudnia 2022].

⁷⁷ D. Różańska, *Komenda o dziennikarzu, który go „oczerniał”. Ten odpowiada: „Nie czuję się na siłach bronić przed jego słowami”*, [online:] <https://natemat.pl/238449,dziennikarz-otkorym-wspomniał-komenda-nie-czuję-sie-na-silach-bronic-przed-jego-slowami> [dostęp: 28 grudnia 2022].

Autorefleksji nie miał natomiast prokurator Stanisław Ozimina, który prowadził śledztwo w sprawie miłoszyckiej. To on podjął decyzję o zatrzymaniu Tomasa Komendy, postawił mu zarzuty i przesłuchiwał w charakterze podejrzanego oraz wnosił o tymczasowe aresztowanie. Prezentując wówczas sprawę mediom, twierdził, że: *Dowody zebrane przeciwko niemu są niepodważalne*⁷⁸. Pytany o sprawę prowadzoną 18 lat wcześniej w dniu ogłoszenia warunkowego przedterminowego zawieszenia odbywania kary, podtrzymał swoją ówczesną decyzję:

Nie było bezpośrednich dowodów. Nikt go nie widział na miejscu przestępstwa. Były tylko opinie biegłych. Ale nie jestem samobójcą. Podjąłem decyzję o zatrzymaniu Tomasza Komendy, bo znałem materiał dowodowy. Dzisiaj podjąłbym taką samą decyzję⁷⁹.

W innym wywiadzie prokurator Ozimina przyznał, że sprawy zbyt dobrze nie znał, a nawet nie zdążył przeczytać akt:

Jasne, że miałem wątpliwości, ale materiału było wystarczająco, żeby zatrzymać i postawić zarzut. Należało to potem pogłębiać. Ale nie zdążyłem przeczytać akt, a potem sprawę mi zabrali. (...) Przyszedeł policjant, dobry fachowiec od zabójstw i powiedział, że są ekspertyzy, które wskazują na tego człowieka jako sprawcę⁸⁰.

Miarą stopnia integralności, w tym przestrzegania norm prawnych przez tego prokuratora, może być to, że został w 2019 r. skazany na pięć lat pozbawienia wolności za przestępstwa korupcyjne. Przyjmował łapówki za wypuszczanie z aresztu podejrzanych, a także zlecał podpalanie aut świadków w celu ich zastraszenia⁸¹.

⁷⁸ M. Mieśnik, *Wsadził Tomasza Komendę za kraty. „Dziś zrobiłbym to samo”*, [online:] <https://wiadomosci.wp.pl/wsadzil-tomasza-komende-za-kraty-dzis-zrobilbym-to-samo-6230866763650689a> [dostęp: 28 grudnia 2022].

⁷⁹ Tamże.

⁸⁰ M. Rybak, *„Nie przeczytałem akt” – przyznaje prokurator, który zamknął niewinnego człowieka*, [online:] <https://gazetawroclawska.pl/nie-przeczytalem-akt-przyznaje-prokurator-ktory-zamknal-niewinnego-czlowieka/ar/12993714> [dostęp: 28 grudnia 2022].

⁸¹ as, *Prokurator, który stawiał zarzuty Tomaszowi Komendzie został skazany na pięć lat więzienia*, [online:] <https://gazetawroclawska.pl/prokurator-ktory-stawial-zarzuty-tomaszowi>

Na etapie śledztwa o sprawie miłoszyckiej wypowiadali się również politycy, w tym, w listopadzie 2000 r., ówczesny minister sprawiedliwości Lech Kaczyński:

Brutalnie zgwałcono, a później zamordowano piętnastoletnią dziewczynkę, właściwie jeszcze dziecko. Znaleziono jej ciało z rozerwanymi narządami rodzyni. I prokurator powiada pełnomocnikowi rodziny, że co najwyżej może jednemu ze sprawców postawić zarzut gwałtu. Są ślady zębów tego zbira, ślady DNA, wszelkie możliwe znaki – i nie można postawić zarzutu⁸².

Kaczyński bardzo krytycznie ocenił pracę prokuratora:

(...) ten przykład ukazuje też znieczulicę, atrofie moralną. I nie jest to, niestety, zjawisko wyjątkowe. Gdyby człowiek zdrowy moralnie ścigał morderców tej dziewczynki, na pewno zaangażowałby się w to z całą siłą, a nie szukał sposobów chronienia degeneratów⁸³.

Było to siedem miesięcy od zatrzymania Tomasza Komendy, co jednoznacznie wskazywało, kogo osoba piastująca równocześnie stanowisko prokuratora generalnego uznaje za „degenerata” i sprawcę zabójstwa. Dziennikarskie śledztwa prowadzone po uniewinnieniu Tomasz Komendy nie ujawniły dowodów wskazywania przez L. Kaczyńskiego konkretnych działań swoim podwładnym⁸⁴. Bez wątpienia jednak publiczne oskarżenia o znieczulicę lub atrofie moralną i apelowanie o postawienie zarzutów idących dalej niż zgwałcenie nie zmniejszało presji na osoby prowadzące postępowanie przygotowawcze. Równocześnie wypowiedzi tego typu – podbudowane oparciem o mocny (zdanem wypowiadającego

---

komendzie-zostal-skazany-na-piec-lat-wiezienia/ar/c1-15433593 [dostęp: 28 grudnia 2022]; M. Rybak, „Nie przeczytałem akt” – przyznaje prokurator, który zamknął niewinnego człowieka, [online:] <https://gazetawroclawska.pl/nie-przeczytalem-akt-przyznaje-prokurator-ktory-zamknal-niewinnego-czlowieka/ar/12993714> [dostęp: 28 grudnia 2022].

⁸² Lech Kaczyński: *Chcę być kreatorem nowej mody*, [online:] https://wyborcza.pl/7,75968,23460754,lech-kaczynski-chce-byc-kreatorem-nowej-mody.html#S.embed_link-K.C-B.1-L.1.zw [dostęp: 23 lutego 2024].

⁸³ Tamże.

⁸⁴ A. Stankiewicz, *Co miał Lech Kaczyński do skazania Tomasza Komendy?*, [online:] <https://wiadomosci.onet.pl/tylko-w-onecie/co-mial-lech-kaczynski-do-skazania-tomasza-komendy/prpryz> [dostęp: 23 lutego 2024].

się) materiał dowodowy – wskazywały na jedyny słuszny i możliwy wyrok w przyszłym postępowaniu sądowym.

Liczne poważne nieprawidłowości, które miały miejsce w toku postępowania w sprawie miłoszyckiej ujawnione przez śledczych w 2016 r. i kolejnych latach, były powodem wszczęcia śledztwa⁸⁵. Od 2018 r. zostało przesłuchanych ponad 200 świadków, przeprowadzono też 10 ekspertyz. Przedstawiciele prokuratury wielokrotnie zapowiadali szybkie zakończenie śledztwa i postawienie zarzutów osobom odpowiedzialnym za doprowadzenie do niesłusznego skazania Tomasza Komendy, jak również za krzywdy, których doświadczył w trakcie odbywania kary pozbawienia wolności⁸⁶. W styczniu 2024 r., po upływie prawie sześciu lat od wszczęcia, zostało ono umorzone ze względu na stwierdzenie „braku znamion czynu zabronionego”. Dotyczy to wszystkich wątków: odpowiedzialności policjantów, prokuratorów, biegłych, sędziów, ławników, współosadzonych oraz funkcjonariuszy Służby Więziennej⁸⁷. Śledztwo nie obejmowało wątku odpowiedzialności obrońcy Tomasza Komendy, którego ten uznał za jedną z sześciu osób odpowiedzialnych za oskarżenie i skazanie za czyn, którego nie popełnił (obok dwóch policjantów, dwóch prokuratorów i Doroty P. – sąsiadki babci)⁸⁸.

Pomimo prawomocnych wyroków skazujących Ireneusza M. i Norberta Basiurę za zgwałcenie i zabójstwo dziewczynki z Miłoszyc⁸⁹ liczba błędów

⁸⁵ TVN24 Wrocław, *Minister mówi o „fatalnej pomyłce”. Polecil wszcząć śledztwo w sprawie Tomasza Komendy*, [online:] <https://tvn24.pl/wroclaw/ziobro-polecilem-wszczac-sledztwo-ws-skazania-tomasza-komendy-ra822337-2320633> [dostęp: 30 grudnia 2022].

⁸⁶ *Zmarł prokurator od sprawy Tomasza Komendy. Pochowano go pod zmienionym nazwiskiem*, [online:] <https://www.wprost.pl/zycie/10685974/zmarl-prokurator-od-sprawy-tomasza-komendy-pochowano-go-pod-zmienionym-nazwiskiem.html> [dostęp: 30 grudnia 2022]; T. Pajączek, *Kto odpowiada za skazanie Tomasza Komendy?*, [online:] <https://wiadomosci.onet.pl/wroclaw/tomasz-komenda-otrzyma-rekordowe-odszkodowanie-kto-odpowiada-za-jego-skazanie/5tfdpw5> [dostęp: 30 grudnia 2022]; T. Pajączek, *Sprawa niesłusznego skazania Tomasza Komendy wciąż nierozwiązana*, [online:] <https://wiadomosci.onet.pl/wroclaw/tomasz-komenda-i-niesluszne-skazanie-sledztwo-utknelo> [dostęp: 30 grudnia 2022].

⁸⁷ T. Pajączek, *Final sprawy Tomasza Komendy. Nikt nie odpowie za jego skazanie*, [online:] <https://wiadomosci.onet.pl/wroclaw/final-sprawy-tomasza-komendy-nikt-nie-odpowie-za-jego-skazanie/mjqecb> [dostęp: 16 lutego 2024].

⁸⁸ Tamże.

⁸⁹ TVN24 Wrocław, *Zostali skazani za zabójstwo 15-letniej Malgosi. Jest kasacja w sprawie „zbrodni miłoszyckiej”*, [online:] <https://tvn24.pl/wroclaw/zbrodnia-w-miloszyczach-zostali-skazani-za-zabojstwo-15-letniej-malgosi-jest-kasacja-do-sadu-najwyzszego-6176594> [dostęp: 30 grudnia 2022].

i niejasności z pierwszych lat postępowania stanowi podłoże do budowania szeregu teorii spiskowych dotyczących tej sprawy. Zgodnie z nimi zarówno skazanie Tomasza Komendy, jak również Ireneusza M. i Norberta Basiury stanowią przykrywkę dla ukrycia prawdziwych sprawców. Mają nimi być dzieci lokalnych biznesmenów, funkcjonariusze Policji lub członkowie ich rodzin⁹⁰. Ireneusz M. twierdzi wręcz, że jest niesłusznie skazany „jak Tomasz Komenda”⁹¹. Dziennikarze z kolei ujawnili, że pominięty został wątek jednego z ochroniarzy z sylwestrowej dyskoteki, co w obliczu faktu, że ujawnione ślady pochodziły od więcej niż dwóch osób, może mieć istotne znaczenie⁹². Jeśli bierzemy pod uwagę fakt, jak wiele błędów zostało popełnionych w sprawie Tomasza Komendy, brak zaufania do nowych – ponownie „kategorycznych” – dowodów nie budzi aż takiego zdziwienia.

Sprawa Tomasza Komendy była pierwszym niesłusznym skazaniem w Polsce, które spotkało się z tak dużym zainteresowaniem opinii publicznej. Powodem było zapewne połączenie brutalnego czynu, którego ofiarą była 15-letnia dziewczyna, ze skazaniem na długoletnie pozbawienie wolności i osadzeniem w zakładzie karnym człowieka, który tego czynu nie popełnił, a nawet nie znał pokrzywdzonej ani nie był na miejscu zdarzenia. Dramat dwóch rodzin – zgwałconej i zabitej 15-latki oraz 23-latka, któremu błędnie przypisano sprawstwo czynu, za który został skazany i odbył znaczną część kary – nie tylko zainteresował, ale także poruszył mieszkańców Polski. Według wyników badania ankietowego, przeprowadzonego w dniach 16–18 marca 2018 r. na reprezentatywnej dla mieszkańców Polski próbie, 89% respondentów słyszało o sprawie Tomasza Komendy. Taki sam odsetek uznał, że za niesłuszne skazanie i spędzenie 18 lat w więzieniu powinien otrzymać odszkodowanie w wysokości minimum jednego

⁹⁰ E. Wilczyńska, *Spiskowe teorie zbrodni miłoszyckiej. Jako sprawców wskazują biznesmenów i policjantów*, [online:] <https://wroclaw.wyborcza.pl/wroclaw/7,35771,28016258,spisko-we-teorie-zbrodni-miloszyckiej-jako-sprawcow-wskazuja.html> [dostęp: 30 grudnia 2022].

⁹¹ E. Wilczyńska, *Seryjny gwałcieł skazany za zbrodnię miłoszycką manipuluje z za krat. Ludzie wierzą, że jest „drugim Komendą”*, [online:] <https://wroclaw.wyborcza.pl/wroclaw/7,35771,30202619,seryjny-gwalcieł-skazany-za-zbrodnię-miloszycka.html> [dostęp: 22 września 2023].

⁹² mk, MLZ, IAR, *Zbrodnia miłoszycka. Śledczy nie zbadali wątku jednego z ochroniarzy dyskoteki. Dziś ukrywa się za granicą*, [online:] <https://wiadomosci.gazeta.pl/wiadomosci/7,114883,26903648,zbrodnia-miloszycka-sledczy-nie-zbadali-watku-jednego-z-ochroniarzy.html> [dostęp: 22 września 2023].

miliona złotych⁹³. Historia Tomasza Komendy została opisana w kilku książkach⁹⁴, filmie fabularnym⁹⁵ oraz miniseriale⁹⁶. Miarą zainteresowania sprawą jest m.in. ponad 700 tysięcy kinowych widzów, którzy obejrżeli film *25 lat niewinności. Sprawa Tomka Komendy* w mniej niż 4 miesiące od premiery⁹⁷.

1.2. Skala niesłusznych skazań

Sprawa Tomasza Komendy ma zapewne niepowtarzalny charakter, chociaż jest to oczywiście przypuszczenie połączone z myśleniem życzeniowym. Trudno bowiem uwierzyć, żeby tak duża liczba błędów i zaniedbań niewychwyconych na żadnym etapie weryfikacji w toku dwuinstancyjnego postępowania sądowego mogła mieć miejsce częściej. Z drugiej strony do czasu uniewinnienia Tomasza Komendy znaczna grupa osób zainteresowanych tą sprawą racjonalizowała na własne potrzeby zapadły wyrok, uznając, że skazani często wymyślają niestworzone historie dowodzące własnej uczciwości, a „więzienia są pełne niewinnych”. Wbrew temu, w co chciałoby się wierzyć – system nie zadziałał, nawet po 18 latach. Ujawnienie niesłusznego skazania nie było efektem ani sprawnie działającego systemu, ani jego reform, jak twierdzili politycy⁹⁸. Część nagrodzonych za ten spóźniony „sukces” w najbardziej optymistycznym scenariuszu zachowała się oportunistycznie, a w najgorszym, mimo wiedzy o niewinności Tomasza Komendy, przez wiele lat nie podjęła żadnych kroków, żeby jej dowieść,

⁹³ R. Rosiejka (oprac.), *Polacy już zdecydowali. Tomasz Komenda powinien dostać odszkodowanie*, [online:] <https://opinie.wp.pl/polacy-juz-zdecydowali-tomasz-komenda-powinien-dostac-odszkodowanie-6232585086686849a> [dostęp: 30 grudnia 2022].

⁹⁴ M.in.: G. Głuszak, *25 lat niewinności. Historia Tomasza Komendy*, Warszawa 2018; I. Vuco, *Ofiary systemu. Sprawa Tomasza Komendy*, Wrocław 2019; E. Wilczyńska, *Dziewczyna w czarnej sukience. Historia zbrodni miłoszyckiej*, Warszawa 2023.

⁹⁵ *25 lat niewinności. Sprawa Tomka Komendy*, reż. J. Holoubek, TVN, 2020.

⁹⁶ *25 lat niewinności. Sprawa Tomka Komendy*, reż. J. Holoubek, TVN Player, 2021.

⁹⁷ SFP, *Przed otwarciem kin: jak wyglądał box office w 2020?*, [online:] <https://www.sfp.org.pl/2016/wydarzenia,5,31287,1111,1,Przed-otwarciem-kin-jak-wygladal-box-office-w-2020.html> [dostęp: 30 grudnia 2022].

⁹⁸ PAP/JS, *Tomasz Komenda zawdzięcza wolność Zbigniewowi Ziobrze?*, [online:] <https://www.wnp.pl/parlamentarny/wydarzenia/tomasz-komenda-zawdziecza-wolnosc-zbigniewowi-ziobrze,30195.html> [dostęp: 22 września 2023].

co przedłużyło pobyt skazanego w więzieniu⁹⁹. To, co doprowadziło do uniewinnienia, to oddolne działanie kilku funkcjonariuszy organów ścigania. Ich determinacja, w tym przede wszystkim Remigiusza Korejwy, nie znalazła uznania w ramach systemu. Swoistym *post scriptum* jest to, że najpierw odmówiono temu funkcjonariuszowi zajęcia się inną, podobną sprawą, a następnie utrudniano mu pracę, co doprowadziło do jego decyzji o przejściu na emeryturę¹⁰⁰.

Skala niesłusznych skazań w Polsce pozostaje nieznana. Pojawiają się szacunki (takie jak np. autorstwa Marcina Woźniaka z Collegium Medicum Uniwersytetu Mikołaja Kopernika), że każdego roku w Polsce około 300 osób jest niesłusznie skazywanych¹⁰¹. Według Rzecznika Praw Obywatelskich wskazane jest rozważenie podjęcia tego tematu przez Komendę Główną Policji oraz Instytut Wymiaru Sprawiedliwości¹⁰². Celną wydaje się krótka diagnoza zjawiska dokonana przez Remigiusza Korejwę:

Takich spraw, że ktoś został niesłusznie skazany, jest więcej, niż nam się wydaje. Tylko że nikomu nie zależy, żeby się nimi zajmować. Koszty

⁹⁹ Jeden z nagrodzonych w 2018 r. prokuratorów miał zainteresować się sprawą już w 2010 r. Jednak brak jest dokumentów potwierdzających podjęcie jakichkolwiek działań mających na celu przeprowadzenie czynności sprawdzających czy wznowienie postępowania; zob: E. Wilczyńska, *Jak Ziobro promuje „swojego” prokuratora na sprawie uwolnienia Tomasza Komendy. Mimo że przy niej nie pracował*, [online:] <https://wroclaw.wyborcza.pl/wroclaw/7,35771,23553072,-jak-ziobro-promuje-prokuratora-na-sprawie-uwolnienia-komendy.html> [dostęp: 26 lutego 2024]; Redakcja, *Tomasz Komenda: denerwuje mnie, że władza chce z mojego uniewinnienia zrobić swój sukces*, [online:] <https://wiadomosci.radiozet.pl/polska/Tomasz-Komenda-denerwuje-mnie-ze-wladza-chce-z-mojego-uniewinnienia-zrobic-swoj-sukces> [dostęp: 22 września 2023]; *Zbigniew Ziobro wykorzystał sprawę Tomasza Komendy. Sprzeczne fakty w sprawie zbrodni miłoszyckiej*, [online:] <https://wiadomosci.onet.pl/wroclaw/jak-zbigniew-ziobro-wykorzystal-sprawe-tomasza-komendy/m8do13v> [dostęp: 22 września 2023].

¹⁰⁰ E. Wilczyńska, *Wyciągnął z więzienia Komendę, ale musiał odejść z policji. „Jak się patrzy, kogo awansują i promują, to przykro się robi”*, [online:] <https://wroclaw.wyborcza.pl/wroclaw/7,35771,29988389,wyciagnal-z-wiezienia-komende-z-policji-musial-odejsc.html> [dostęp: 22 września 2023].

¹⁰¹ M. Czerniak, *Nie tylko Komenda. Prof. Woźniak pisze o kiepskiej kondycji instytucji biegłego sądowego*, [online:] <https://gazetawroclawska.pl/nie-tylko-komenda-prof-wozniak-pisze-o-kiepskiej-kondycji-instytucji-bieglego-sadowego/ar/c1-15526931> [dostęp: 22 września 2023].

¹⁰² K. Sobczak, *RPO: 9 przyczyn niesłusznego skazania Komendy*, [online:] <https://www.prawo.pl/prawnicy-sady/rpo-9-przyczyn-niesluszno-skazania-komendy,186460.html> [dostęp: 22 września 2023].

są spore, a w statystykach i tak ich nie widać. Nikogo nie obchodzi, że gdzieś tam jest skrzywdzony człowiek¹⁰³.

Sprawa Tomasza Komendy rodzi pytanie o skalę niesłusznych skazań w sprawach o mniejszym „ciężarze gatunkowym”, których statystycznie jest wielokrotnie więcej niż zabójstw: kradzieży, oszustw albo naruszeń przepisów o posiadaniu substancji psychoaktywnych.

Pewnym przybliżeniem skali niesłusznych skazań może być oczywiście liczba odszkodowań i zadośćuczynień za te błędy wymiaru sprawiedliwości. W latach 2000–2021 w Polsce prawomocnie zasądzono odszkodowanie za niesłuszne skazanie dla 629 osób oraz zadośćuczynienie z tego tytułu dla 300 osób¹⁰⁴. Należy jednak pamiętać o tym, że są to wyłącznie te sprawy, w których spełnione zostały łącznie następujące warunki:

- (i) istniała prawna możliwość ubiegania się o odszkodowanie lub zadośćuczynienie;
- (ii) osoba niesłusznie skazana wiedziała o tej możliwości;
- (iii) osoba niesłusznie skazana skorzystała z tej możliwości;
- (iv) sąd przychylił się do wniosku niesłusznie skazanej osoby.

Te ograniczenia powodują, że dane o odszkodowaniach i zadośćuczynieniach za niesłuszne skazania nie stanowią rzetelnego odzwierciedlenia skali tego zjawiska. Metodom oszacowania skali oraz zidentyfikowania przyczyn niesłusznych skazań oraz pomyłek sądowych poświęcone są kolejne rozdziały niniejszej książki.

¹⁰³ E. Wilczyńska, *Wyciągnął z więzienia Komendę, ale musiał odejść z policji. „Jak się patrzy, kogo awansują i promują, to przykro się robi”*, [online:] <https://wroclaw.wyborcza.pl/wroclaw/7,35771,29988389,wyciagnal-z-wiezienia-komende-z-policji-musial-odejsc.html> [dostęp: 22 września 2023].

¹⁰⁴ Ministerstwo Sprawiedliwości, *Prawomocnie zasądzone odszkodowania w latach 2000–2021 i zadośćuczynienia w latach 2009–2021 w trybie art. 552 k.p.k. w sądach okręgowych*, <https://isws.ms.gov.pl/pl/baza-statystyczna/opracowania-wieloletnie/> [dostęp: 22 września 2023].

2. Niesłuszne skazania. Pomyłki sądowe. Porażki wymiaru sprawiedliwości. Przegląd definicji

2.1. Sprawa tzw. cudu z Campden

W historii Tomasza Komendy nie ma miejsca na wątpliwości, czy doszło do niesłusznego skazania. Przede wszystkim Komenda nie popełnił zarzucanych mu czynów. Oznacza to, że w porządku chronologicznym został pomówiony, błędnie postawiono mu zarzuty, niesłusznie go aresztowano, oskarżono, a następnie skazano. Ponadto w toku kolejnych procesów doszło do szeregu błędów, jak np. oparcia wyroków na opiniach biegłych pozbawionych podstaw naukowych. Większość postępowań karnych nie dotyczy jednak zabójstw ani zgwałceń¹⁰⁵. Wynika z tego, że proces niesłusznego skazania może mieć inny przebieg niż w przypadku Tomasza Komendy. Jest (czasem? często? zazwyczaj?) mniej jednoznaczny, chociaż wciąż może być uznany za niesłuszne skazanie. Zresztą nawet w przypadku takich czynów, jak zabójstwo czy zgwałcenie, droga do niesłusznego skazania może mieć diametralnie inny przebieg niż w sprawie zabójstwa miłoszyckiego. Wybrane do tej książki przypadki mają zilustrować różnorodność stanów faktycznych, przebiegu działań procesowych i przyczyn popełnionych błędów.

Przykładem niesłusznego skazania o nieodwracalnych i najdalej idących skutkach jest sprawa tzw. cudu z Campden (*Campden Wonder*). To prawdopodobnie najstarszy opisany w literaturze przypadek niesłusznego skazania w sprawie zabójstwa, w którym nie ujawniono zwłok (*no-body murder*)¹⁰⁶. Dotyczy on

---

¹⁰⁵ Zob. *Przestępstwa kryminalne*, [online:] <https://statystyka.policja.pl/st/przestepstwa-ogolem/przestepstwa-kryminalne/63470,Przestepstwa-kryminalne-ogolem.html> [dostęp: 3 kwietnia 2024].

¹⁰⁶ J. Morton, *Evidence in 'No-Body' Murder Trials*, „The Journal of Criminal Law” 2006, vol. 70, issue 6, s. 459–462.

zdarzenia z sierpnia 1660 r., które miało miejsce w okolicach Chipping Campden (Anglia). William Harrison wybrał się do pobliskiej wioski Charingworth, jednak z niej nie wrócił. Ani wysłany przez żonę Harrisona na poszukiwanie służący, John Perry, ani inni poszukujący nie znaleźli zaginionego. Odszukano natomiast zakrwawione części jego ubrania. John Perry zeznał, że jego brat Richard i matka Joan napadli i zabili Harrisona, a jego zwłoki zatopili w pobliskim stawie. Osuszenie stawu nie ujawniło zwłok, a zarówno Richard, jak i Joan Harrison zaprzeczyli zarzutom. Na pewnym etapie postępowania sądowego przyznali się jednak do zarzutu (*guilty plea*) kradzieży z włamaniem w 1659 r. oraz kradzieży rozbójniczej w 1660 r. Pokrzywdzonym oboma czynami miał być Harrison. Według obowiązujących wówczas przepisów (*Indemnity and Oblivion Act* z 1660 r.) jako osoby niedziałające w warunkach recydywy nie mogłyby zostać skazane za czyny o takiej kwalifikacji. Ze względu na brak ciała sędzia postanowił oddalić zarzuty. Kilka miesięcy później w kolejnym procesie cała trójka została oskarżona o rozbój i zabójstwo Williama Harrisona. *Guilty plea*, wcześniejsze wyjaśnienia Johna Perry’ego oraz kłębek włóczki, którą, zdaniem Perry’ego, jego brat Richard miał udusić Harrisona (zdaniem Richarda była to wstążka do włosów jego żony), stanowiły dowody sprawstwa. W toku tej rozprawy John Perry odwołał wcześniejsze zeznania i wyjaśnienia, uzasadniając je swoim ówczesnym szaleństwem. Cała trójka została skazana na karę śmierci przez powieszenie. Wyrok został wykonany kilka dni po ogłoszeniu. W 1662 r. William Harrison wrócił do Campden, co jednoznacznie zaprzeczyło przyjętej wersji śledczej, jak również wyrokowi skazującemu¹⁰⁷. W tym przypadku żaden sąd nie wydał wyroku uniewinniającego któregokolwiek z członków jednoznacznie niesłusznie skazanej i powieszanej rodziny. Niemniej niesłuszność skazania pozostaje poza wszelką wątpliwością.

W celu odejścia od potocznego lub intuicyjnego definiowania, co jest, a co nie jest niesłusznym skazaniem, należy określić kryteria, które pozwolą rozpoznać bez wątpliwości taki przypadek, zwłaszcza że w literaturze można spotkać

¹⁰⁷ Podstawę opisu sprawy stanowi relacja w: S. Duck, *Poems on Several Subjects: Written by Stephen Duck, Lately a Poor Thresher... at the Wages of Four Shillings and Six-pence Per Week. The Ninth Edition. With Some Account of the Life of the Author. To which is Added, The Campden Wonder...*, Sold at the Printing-Office in Gloucester, and by R. Evans, Bristol 1740, s. 21–33, [online:] https://books.google.pl/books/about/Poems_on_Several_Subjects.html?id=wkPU_TLBf9cC&redir_esc=y [dostęp: 28 kwietnia 2023].

się także z pojęciem „pomyłka sądowa”¹⁰⁸, co dodatkowo komplikuje sytuację. To, jakie kryteria przyjmujemy za konieczne do uznania konkretnej sprawy za niesłuszne skazanie, ma implikacje na kilku różnych poziomach. Jednym z nich jest obszar teoretycznego scharakteryzowania opisywanego zjawiska. Nawet niewielkie różnice definicyjne prowadzą do zmiany opisywanego fenomenu społecznego. W efekcie tego jakakolwiek debata na jego temat prowadzi do szeregu nieporozumień¹⁰⁹. Ma to z kolei skutki na kolejnych trzech poziomach: prawnym, praktycznym oraz badawczym. W obszarze prawa skutkiem niejasnej definicji zjawiska są wątpliwości, kiedy można stwierdzić, że doszło do niesłusznego skazania, szczególnie że polski ustawodawca nie definiuje wprost tego pojęcia, chociaż się nim posługuje w aktach prawnych. Rodzi to bezpośrednie skutki na styku prawa i praktyki, a mianowicie pytanie, w jakich przypadkach może zostać orzeczone odszkodowanie lub zadośćuczynienie¹¹⁰. Z kolei na przecięciu praktyki oraz badań różnice definicyjne skutkują problemami w określeniu skali niesłusznych skazań i badaniu ich przyczyn oraz uniemożliwiają przygotowanie efektywnych działań zapobiegawczych¹¹¹. Zdefiniowanie omawianego pojęcia nie służy zatem (wyłącznie) hołdowaniu akademickim tradycjom. Dlatego niniejszy rozdział będzie zawierał przegląd oraz krytyczną analizę definicji terminów „niesłuszne skazanie” oraz „pomyłka sądowa”, używanych w literaturze krajowej oraz zagranicznej.

¹⁰⁸ Zob. np. S. Skubisz-Ślusarczyk, *O pomyłce sądowej w kontekście wiedzy kryminalistycznej*, „Przegląd Prawa i Administracji” 2020, CXX/2, s. 255–263.

¹⁰⁹ Definiowanie pojęć odgrywa doniosłą rolę w wielu dziedzinach życia społecznego, m.in. w medycynie czy ekonomii; zob. R.W. Hutkins i in., *Prebiotics: why definitions matter*, „Current Opinion in Biotechnology” 2016, vol. 37, s. 1–7; P. Glewwe, J. van der Gaag, *Identifying the poor in developing countries: Do different definitions matter?*, „World Development” 1990, vol. 18, issue 6, s. 803–814.

¹¹⁰ Poczynione zastrzeżenie nie dotyczy stosunkowo jasnego przepisu art. 552 § 1 k.p.k., który wymienia sytuacje, w których oskarżonemu przysługuje odszkodowanie oraz zadośćuczynienie od Skarbu Państwa.

¹¹¹ O warunkach skutecznej prewencji kryminalnej zob. P. Waszkiewicz, *Traktat o dobrej prewencji kryminalnej*, Warszawa–Newark 2015, s. 361–364.

2.2. Niestuszne skazanie oraz pomyłka sądowa w polskiej literaturze

Definicje niestusznego skazania prezentowane w literaturze krajowej wywodzą się przede wszystkim z art. 552 § 1–4 k.p.k., gdzie określone zostały warunki żądania odszkodowania za niestuszne skazanie. Tak opisują zjawisko m.in. Łukasz Chojniak i Łukasz Wiśniewski. Wymieniają oni trzy przesłanki, które muszą zostać kumulatywnie spełnione: (i) prawomocne skazanie, (ii) zastosowanie nadzwyczajnego środka zaskarżenia, tj. kasacji lub wznowienia postępowania, w wyniku którego dochodzi do (iii) następczego uniewinnienia lub skazania na łagodniejszą karę wnioskodawcy albo umorzenia postępowania wskutek okoliczności, których nie uwzględniono we wcześniejszym postępowaniu¹¹². W zasadzie w identyczny sposób konstruuje swoją definicję Wojciech Jasiński:

W stanie prawnym obowiązującym przed 1 lipca 2015 r. za niestuszne skazanie należy uznać sytuację, w której w stosunku do danej osoby prawomocnie orzeczono karę, którą wykonano w części albo w całości, a następnie w wyniku postępowania kasacyjnego albo wznowienia postępowania doszło do uniewinnienia tej osoby albo umorzenia postępowania na podstawie okoliczności, która nie została uwzględniona we wcześniejszym postępowaniu, albo skazania jej na karę łagodniejszą niż wykonana¹¹³.

Autor ten zwraca uwagę na skutki nowelizacji przepisów procedury karnej poprzez rozszerzenie katalogu sytuacji, w których przysługuje odszkodowanie i zadośćuczynienie za niestuszne skazanie:

(...) niestuszne skazanie dotyczy nie tylko wykonanych niestuszenie kar, ale także środków karnych oraz środków probacyjnych. Po drugie, przepis art. 552 § 4 k.p.k. przewiduje, że niestusznym skazaniem jest także sytuacja, gdy w wyniku kasacji lub wznowienia postępowania

¹¹² Ł. Chojniak, Ł. Wiśniewski, *Przyczyny niestuszných skazań w Polsce*, Warszawa 2012, s. 9.

¹¹³ W. Jasiński, *Odszkodowanie i zadośćuczynienie za niestuszne skazanie, wykonanie środka zabezpieczającego oraz niezasadne stosowanie środków przymusu po nowelizacji kodeksu postępowania karnego*, „Prokuratura i Prawo” 2005, nr 9, s. 57.

stwierdzono, że zarządzenie wykonania kary, której wykonanie warunkowo zawieszono lub z której wykonania warunkowo zwolniono, albo podjęcie warunkowo umorzonego postępowania i orzeczenie wobec sprawcy kary lub środka karnego, które następnie wykonano, było niewątpliwie niezasadne¹¹⁴.

Można jednak znaleźć inne definicje niesłusznego skazania – niebędące w bezpośrednim związku z przepisami procedury karnej. Tak np. według Andrzeja Kocha niesłuszność skazania można stwierdzić, kiedy *nastąpiło pozbawienie wolności, które w ogóle nie powinno było mieć miejsca, bądź na tym, że orzeczono je w rozmiarach większych aniżeli należało*¹¹⁵. Jak widać, w tym podejściu dochodzi do zawężenia zakresu niesłusznych skazań wyłącznie do przypadków pozbawienia wolności, chociaż stanowią one jedynie niewielką część wyroków skazujących¹¹⁶. Z drugiej natomiast strony definicja ta projektuje znaczne rozszerzenie katalogu niesłusznych skazań. Brak bowiem w jej ramach elementu stwierdzenia niesłuszności prawomocnego wyroku przez sąd, ani w drodze nadzwyczajnego zaskarżenia, ani w żadnej innej. Można więc zakładać całkowicie subiektywny tryb określania, czy konkretne pozbawienie wolności powinno mieć miejsce, czy nie oraz czy jego rozmiar jest większy „aniżeli należało”.

Istnieją też definicje w części kazuistycznie omawiające przypadki, które można zakwalifikować jako niesłuszne skazania. Takie podejście reprezentuje Anna Sowa, która wskazuje, że niesłuszne skazanie:

uwzględnia przestępców z kategorii tzw. recydywy, którzy popełniali często przestępstwa, jednakże tego konkretnego przestępstwa, za które zostali najpierw aresztowani a potem skazani z powodu specyficznych przesłanek, faktycznie nie popełnili. (...) Drugi rodzaj „sprawców” to niewinne osoby, które z powodu określonych dowodów, uznawanych

¹¹⁴ Tamże, s. 58.

¹¹⁵ A. Koch, *Odpowiedzialność odszkodowawcza za spowodowanie niesłusznego pozbawienia wolności*, „Państwo i Prawo” 1979, nr 5, s. 67.

¹¹⁶ Prawidłowość ta dotyczy zarówno Polski, jak i większości krajów, z których są dostępne dane statystyczne; zob. B. Gruszczyńska, M. Marczewski, A. Siemaszko, P. Ostaszewski, J. Włodarczyk-Madejska, J. Klimczak, *Atlas przestępczości w Polsce 6*, Warszawa 2021; B. Gruszczyńska, M. Marczewski, P. Ostaszewski, A. Więcek-Durańska, *Struktura kar orzekanych w Polsce i w innych państwach Unii Europejskiej*, „Prawo w Działaniu” 2015, nr 22, s. 7–63.

w literaturze za „mocne”, takich jak: identyfikacja (jak się potem okazuje błędna), zeznania (falszywe), dokumentacja (sfalszowana), a także wskutek *plea bargaining* do którego nakłaniał oskarżonego jego adwokat, zostają skazane, pomimo iż nie są sprawcami danego przestępstwa¹¹⁷.

Należy zwrócić uwagę, że według tych kryteriów część spraw, w których skazana została osoba, która czynu nie popełniła, nie zostałyby zakwalifikowane jako niesłuszne skazanie. Dotyczy to nawet Tomasza Komendy, który zarzucanych czynów nie popełnił, ale nie zalicza się do grupy „recydywy”, a materiału zebranego w jego sprawie na pewno nie można uznać za „mocny”, nawet jeżeli za taki uznały go kolejne składy orzekające w postępowaniu sądowym.

A. Sowa wskazuje też na – w jej ocenie dychotomiczne – rozróżnienie legalnie niewinnych od faktycznie niewinnych¹¹⁸. Pierwsza z tych grup miałyby się składać z podejrzanych, którzy są winni zarzucanych im czynów, ale *zostali uznani za niewinnych z powodu braku odpowiednich dowodów lub też błędnego prowadzenia postępowania dowodowego czy też pogwałcenia praw konstytucyjnych*¹¹⁹. Faktycznie niewinni to wedle tego podziału ci, którzy nie popełnili zarzucanych im czynów.

Na kłopoty w zdefiniowaniu pojęcia „niesłuszne skazania” zwraca uwagę Paweł Wiliński. Opierając się na słownikach języka polskiego, dokonuje on analizy logicznej dwóch pojęć składających się na omawiany termin. Konkluduje, że: *Niesłuszne skazanie jest to więc skazanie nieuzasadnione, niesprawiedliwe, niemające podstawy, nietrafne*¹²⁰. Jak zasadnie zauważa, użycie takich określeń kieruje w stronę kluczowych w teorii prawa pojęć, tj. sprawiedliwości i słuszności¹²¹. Wynika jednak z tego, że przy braku zobiektywizowanych kryteriów każdorazowa ocena realizacji postulatów sprawiedliwości i słuszności będzie wynikać z osobistej wizji świata oraz doświadczeń osoby dokonującej takiej oceny. Tak sformułowana definicja oddaje natomiast popularne rozumienie tego terminu przez opinię publiczną, niekoniecznie zorientowaną w faktycznym znaczeniu instytucji prawnych, takich jak dwuinstancyjność czy nadzwyczajne środki zaskarżenia.

¹¹⁷ A. Sowa, *Przyczyny pomyłek sądowych*, „Palestra” 2002, nr 46/1, s. 139.

¹¹⁸ Tamże, s. 139.

¹¹⁹ Tamże.

¹²⁰ P. Wiliński, *Niesłuszne skazanie w świetle gwarancji konstytucyjnych* [w:] *Niesłuszne skazania: przyczyny i skutki*, red. Ł. Chojniak, Warszawa 2017, s. 2.

¹²¹ Tamże.

Dużo bardziej wewnętrznie zróżnicowane są próby zdefiniowania terminu „pomyłka sądowa”. Ł. Chojniak i Ł. Wiśniewski stosują ten termin wymiennie z pojęciem „błąd wymiaru sprawiedliwości”. Zwracają uwagę, że ma on szerszy zakres przedmiotowy niż niesłuszne skazanie:

Obejmuje bowiem wszystkie przypadki przestępstw sądowych, ale również te sytuacje, gdzie, co prawda, dochodzi do skazania osoby niewinnej lub stosowania wobec takiej osoby tymczasowego aresztowania lub zatrzymania, ale odpowiadający za to funkcjonariusz publiczny nie działa umyślnie, a więc jego osobista odpowiedzialność może być rozważana tylko na gruncie prawa cywilnego¹²².

Widoczny jest w tej definicji związek z innymi pojęciami – przestępstwem sądowym, zbrodnią sądową i zbrodnią komunistyczną. Dwa ostatnie są stosowane zamiennie, chociaż nie są tożsame. Zbrodnia komunistyczna to szczególna forma zbrodni sądowej. Witold Kulesza definiuje ją jako:

wyrok sądowy, wydany przez sędziów jako funkcjonariuszy państwa komunistycznego, skazujący na karę śmierci lub więzienie, (...) jeżeli sam w sobie stanowi akt represji wobec skazanego, a także jeżeli wydany został z naruszeniem praw człowieka, w szczególności jeżeli jawi się jako gwałcący zasadę głoszącą, że nikt nie może być samowolnie pozbawiony życia lub wydany został z naruszeniem podstawowych zasad, na których opiera się prawo człowieka do uczciwego procesu¹²³.

Termin „zbrodnia sądowa” według W. Kuleszy oznacza *wyrządzenie przez czyn wypaczający prawo szkody wartościowanej jako poważny uszczerbek w sprawiedliwości*¹²⁴. Zbrodnia sądowa może zostać popełniona w różnych systemach

¹²² Ł. Chojniak, Ł. Wiśniewski, dz. cyt., s. 10.

¹²³ W. Kulesza, *Odpowiedzialność karna sędziów i prokuratorów za zbrodnię sądową* [w:] *Przestępstwa sędziów i prokuratorów w Polsce lat 1944–1956*, W. Kulesza, A. Rzepliński, Warszawa 2001, s. 510 i n.

¹²⁴ W. Kulesza, *Crimen laesae iustitiae. Odpowiedzialność karna sędziów i prokuratorów za zbrodnie sądowe według prawa norymberskiego, niemieckiego, austriackiego i polskiego*, Łódź 2013, s. 468.

politycznych – zarówno komunistycznych, jak i nazistowskich¹²⁵ – czy autorytarnych. W przypadku tych ostatnich ma też miejsce współcześnie, czego przykładem są procesy pokazowe zakończone wyrokami skazującymi m.in. członkinie kolektywu Pussy Riot¹²⁶ czy Aleksieja Nawalnego¹²⁷. Widoczny jest natomiast brak kryterium niewinności czy niepopelnienia zarzucanego czynu, co w pewnym zakresie odróżnia zbrodnię sądową od niesłusznego skazania. Istotą zbrodni sądowej jest bowiem ukaranie desydenta lub przedstawiciela grupy, przeciwko której skierowana jest działalność aparatu państwowego, poprzez częściowe lub całkowite wyeliminowanie z życia publicznego. Faktyczny czyn, którego popełnienia osoba oskarżona nie kwestionuje, zostaje celowo zakwalifikowany w akcie oskarżenia, a następnie wyroku według (znacznie) surowszej normy¹²⁸. Celem jest bowiem eliminacja konkretnej osoby lub osób i zastraszenie ich sympatyków oraz potencjalnych naśladowców. Z drugiej strony w zasadzie każda zbrodnia sądowa kwalifikowałaby się do odszkodowania za niesłuszne skazanie w rozumieniu przepisów kodeksu postępowania karnego albo specjalnych ustaw. Z kolei przestępstwo sądowe według Ł. Chojniaka i Ł. Wiśniewskiego obejmuje sytuacje, w których:

sprawca – funkcjonariusz publiczny – w sposób umyślny (w zamiarze bezpośrednim lub ewentualnym) przekracza swoje uprawnienia albo niedopełnia obowiązku, przez co działa na szkodę interesu prywatnego – osoby niesłusznie skazanej lub takiej, wobec której niesłusznie zastosowano środki represji karnej oraz na szkodę interesu publicznego, podrywając zaufanie społeczne do wymiaru sprawiedliwości. Świadome skazanie

¹²⁵ W. Kulesza, *Odpowiedzialność karna za zbrodnie sądowe sędziów III Rzeszy w Niemczech Zachodnich i Wschodnich*, „Czasopismo Prawno-Historyczne” 2021, Tom LXXIII, z. 2, s. 59–96.

¹²⁶ E.V. Haskins, *Places of protest in Putin’s Russia: Pussy Riot’s punk prayer and show trial*, „Advances in the History of Rhetoric” 2015, nr 18, issue 2, s. 227–247.

¹²⁷ RFE/RL’s Russian Service, *As Expected, Navalny Found Guilty on Extremism Charges, Sentenced to 19 Years*, [online:] <https://www.rferl.org/a/russia-navalny-sentenced-19-years-/32534422.html> [dostęp: 27 lutego 2024].

¹²⁸ Przykładem może być oskarżenie w 1942 roku trzech polskich robotników przymusowych, którzy próbowali uciec do Szwajcarii o *przygotowanie organizacyjne do zdrady głównej i oderwania części terytorium Rzeszy*, co następnie doprowadziło do skazania ich na karę śmierci i jej wykonania; zob. W. Kulesza, *Odpowiedzialność karna za zbrodnie sądowe...*, s. 61.

niewinnego lub zastosowanie wobec niego środków przymusu karnego mogłoby zostać zakwalifikowane jako przestępstwo z art. 231 § 1 k.k.¹²⁹

Olga Mazur wyróżnia trzy grupy pomyłek sądowych, przy czym jedna z nich obejmuje przypadki, w których nie doszło do skazania sprawcy: *sprawca z powodów uchybień procesowych nie zostaje skazany, pomimo tego, że rzeczywiście jest winny*¹³⁰. Druga grupa to przypadki skazania oskarżonych, którzy nie są sprawcami. Trzecia z kolei to skazanie za przestępstwo, które nie zostało popełnione¹³¹. Są to więc zupełnie inne grupy, a ich cechą wspólną jest ewidentna „kierunkowa” pomyłka przy wyrokowaniu, niezależnie czy polega ona na skazaniu osoby, która nie popełniła czynu, czy na nieskazaniu faktycznego sprawcy. Wśród autorów uznających także uniewinnienie (niesłuszne) za pomyłkę sądową jest Aleksandra Szaploneczay. Do grupy pomyłek sądowych zalicza ona także niesłuszne tymczasowe aresztowanie¹³². Podobnie na możliwość nieskazania faktycznego sprawcy jako jeden z rodzajów pomyłki sądowej wskazuje Wiesław Juchacz:

Wadliwe orzeczenie sądowe, w którym sąd ma mylne mniemanie, czyli mniemanie niezgodne z rzeczywistym stanem rzeczy, że dana osoba jest sprawcą czynu (czyli niesłuszne jej skazanie) lub że nie jest sprawcą (czyli niesłuszne uniewinnienie) – mimo że w rzeczywistości było inaczej¹³³.

Niektórzy autorzy i autorki utożsamiają pomyłkę sądową z niesłusznym skazaniem. Tak uważa np. Sylwia Skubisz-Ślusarczyk, która dodatkowo wskazuje na konieczność zastosowania nadzwyczajnych środków zaskarżenia – wznowienia postępowania albo kasacji¹³⁴. Podobnie twierdzi Martyna Huszcza, chociaż w jej definicji brak jest wymogu sądowego stwierdzenia niesłuszności wyroku:

¹²⁹ Ł. Chojniak, Ł. Wiśniewski, dz. cyt., s. 11.

¹³⁰ O. Mazur, *Niesłuszne skazania w Polsce w opinii prokuratorów i policjantów*, „Palestra” 2012, nr 3–4, s. 19.

¹³¹ Tamże.

¹³² A. Szaploneczay, *Wadliwe opinie biegłych jako przyczyna pomyłek sądowych w polskim procesie karnym. Sygnalizacje możliwości naprawczych*, „Studia Prawnicze. Rozprawy i Materiały” 2019, nr 1, t. 24, s. 222.

¹³³ W. Juchacz, *Pomyłki sądowe w sprawach o zabójstwa. Studium karnoprosesowe i kryminalistyczne*, Bydgoszcz 2016, s. 16–17.

¹³⁴ S. Skubisz-Ślusarczyk, dz. cyt., s. 256.

*osoba niewinna zostaje pociągnięta do odpowiedzialności karnej, za czyn, którego nie popełniła, którego skutkiem jest prawomocny wyrok skazujący*¹³⁵. Z kolei Jerzy Skorupka, wychodząc od potocznego rozumienia pojęcia „pomyłka”, wyciąga wnioski, że: *Za pomyłkę sądową należałoby zatem uznać w zasadzie każdy błąd sądu stwierdzony w postępowaniu odwoławczym*¹³⁶.

2.3. Niesłuszne skazanie oraz pomyłka sądowa w literaturze obcojęzycznej

Zagadnienie niesłusznych skazań oraz pomyłek sądowych znacznie wcześniej stało się przedmiotem zainteresowania autorów w Stanach Zjednoczonych i innych krajach (głównie anglojęzycznych) niż w Polsce¹³⁷. Stanowi też temat znacznie większej liczby opracowań akademickich w języku angielskim niż w języku polskim. Ilustruje to nawet skala wyników uzyskanych przez wprowadzenie stosownych zapytań w wyszukiwarce Google Scholar. Liczba wyszukanych utworów po wprowadzeniu terminu „niesłuszne skazanie” w chwili pisania tych słów to 3870, a *wrongful conviction* przynosi ich prawie 50 razy więcej – 191 000¹³⁸. Ze względu na tak szerokie zainteresowanie przedmiotową tematyką wśród osób publikujących w języku angielskim do niniejszego przeglądu zostaną

¹³⁵ M. Huszcza, *Prawo do rzetelnego procesu a pomyłki sądowe*, „Studia Prawnicze. Rozprawy i Materiały” 2013, nr 2, t. 13, s. 148.

¹³⁶ J. Skorupka, *Pomyłki sądowe w orzecznictwie Sądu Najwyższego i sądów apelacyjnych* [w:] *Niesłuszne skazania: przyczyny...*, s. 29.

¹³⁷ Za pioniera w tym zakresie uznawany jest E.M. Borchard, którego pierwsza publikacja na ten temat została wydana w 1912 r. Z kolei w Polsce pierwszy artykuł poświęcony pomyłkom sądowym, a dokładnie ich przyczynom został opublikowany w 2002 r. (A. Sowa, dz. cyt.), pomimo że odszkodowania z tytułu niesłusznych skazań stanowiły temat publikacji już w latach 70. XX wieku. Zawierały one jednak wyłącznie analizę obowiązujących przepisów bez podjęcia takich zagadnień, jak skala czy przyczyny zjawiska. Więcej na ten temat zob. rozdział 3.

¹³⁸ Jest to oczywiście jedynie ilustracja skali publikacji w tych dwóch językach. Wyniki wyszukiwarki Google Scholar nie obejmują bowiem wszystkich publikacji akademickich, z drugiej natomiast strony zawierają publikacje o charakterze dalekim od naukowego, jak również powtórzenia. Odpowiednio [online:] https://scholar.google.com/scholar?hl=pl&as_sdt=0%2C5&q=nies%2C5%82uszne+skazanie&btnG= oraz https://scholar.google.com/scholar?hl=pl&as_sdt=0%2C5&q=wrongful+conviction&btnG= [dostęp: 21 kwietnia 2023].

wybrane definicje przedstawione w publikacjach, które spotkały się z największym zainteresowaniem w środowisku akademickim (kryterium będzie stanowiła liczba cytowań), oraz te, które charakteryzują się pewnym nowatorstwem w podejściu do opisywanej tematyki.

Definicja pochodząca z pracy, która doczekała się największej liczby cytowań w przedmiotowej literaturze w języku angielskim, została sformułowana przez Michaela Risingera. Według tego autora wyroki niesłusznie skazujące (*wrongful convictions*) dzielą się na trzy grupy:

- (i) niesłuszne w sensie faktycznym (nie popełniono przestępstwa lub skazano niewłaściwą osobę),
- (ii) niesłuszne w sensie zawinienia (osoba dokonała penalizowanego czynu, ale nie można jej przypisać winy z powodu niepoczytalności lub braku spełnienia innej przesłanki zawinienia) oraz
- (iii) niesłuszne w sensie proceduralnym (oskarżeni popełnili zarzucone im czyny i można przypisać im winę, ale zostali skazani na podstawie błędów prawnych, które nie zostały uznane za istotne przez rozpoznające sprawy sądy)¹³⁹.

W innej spośród najczęściej cytowanych publikacji Ronald Huff, Arye Rattner i Edward Sagarin wprowadzają termin „niewinnie skazani” (*convicted innocents*). Są to osoby, które spełniają łącznie dwie przesłanki:

- a) zostały aresztowane po przedstawieniu zarzutów popełnienia przestępstwa i przyznały się do zarzucanych czynów (*pleaded guilty*) lub zostały oskarżone i skazane;
- b) niezależnie od zarzutu lub wyroku, są faktycznie niewinne¹⁴⁰.

Definicja ta odwołuje się do powszechnego rozumienia niesłusznego skazania, zwraca też uwagę na liczne przypadki w systemie *common law*, w których osoba, której postawiono zarzuty, rezygnuje z procesu sądowego na rzecz poddania się karze. W założeniu jest ona niższa, niż mogłaby zostać orzeczona, gdyby doszło do postępowania sądowego, co w dużej mierze wynika ze zmiany kwalifikacji

¹³⁹ D.M. Risinger, *Innocents convicted: An empirically justified factual wrongful conviction rate*, „Journal of Criminal Law and Criminology” 2007, vol. 97, s. 762–763. Praca według wyszukiwarki Google Scholar była cytowana w 413 publikacjach – stan na 21 kwietnia 2023 r.

¹⁴⁰ R. Huff, A. Rattner, E. Sagarin, *Convicted but Innocent: Wrongful Conviction and Public Policy*, Thousand Oaks 1996, s. 10.

prawnej zarzucanych czynów¹⁴¹. Motywów dobrowolnego poddania się karze może być oczywiście więcej, m.in. szybkie opuszczenie aresztu, kiedy zarzuty dotyczą wykroczeń albo występków, lub uniknięcie rozgłosu związanego z postępowaniem sądowym¹⁴².

Kolejna definicja, tych samych autorów (R. Huff, A. Rattner i E. Sagarin), jako jedyne kryterium uznaje uniewinnienie po uprzednim skazaniu¹⁴³. Wyróżnia natomiast trzy powody takiego uniewinnienia:

- (i) oparcie się na dowodach, które były już znane na etapie pierwotnych postępowań, ale z różnych powodów nie zostały właściwie wykorzystane,
- (ii) oparcie się na nowych dowodach, czyli tych, które nie były dostępne w trakcie wyrokowania o skazaniu, oraz
- (iii) najrzadszą grupę, czyli przyznanie się faktycznego sprawcy.

Jej autorzy sami zwracają uwagę, że tak restrykcyjne podejście powoduje, że szereg przypadków pozostaje poza jej zakresem¹⁴⁴. Jest to definicja praktycznie tożsama z największą grupą definicji w literaturze polskojęzycznej. W zasadzie identyczną definicję (skupienie się na wyroku uniewinniającym, wymienienie trzech powodów oraz zwrócenie uwagi na restrykcyjność takiego podejścia) przedstawił A. Rattner (współautor publikacji z 1986 r.) w jednej z trzech najczęściej cytowanych publikacji na temat niesłusznych skazań¹⁴⁵.

Definicja opierająca się na kryterium wyroku uniewinniającego została też wykorzystana przez Samuela Grossa i Michaela Shaffera – twórców raportu z 2012 r. dotyczącego niesłusznych skazań w Stanach Zjednoczonych¹⁴⁶. Autorzy ci zwracają uwagę na to, że w przypadku wielu wyroków sądowych nie sposób jednoznacznie stwierdzić, czy osoby skazane były sprawcami zarzucanych im

¹⁴¹ Więcej na temat praktyki *guilty plea* na przykładzie Stanów Zjednoczonych zob. G.D. LaFree, *Adversarial and nonadversarial justice: A comparison of guilty pleas and trials*, „Criminology” 1985, vol. 23, issue 2, s. 289–312.

¹⁴² J.H. Blume, R.K. Helm, *The Unexonerated: Factually Innocent Defendants Who Plead Guilty*, „100 Cornell Law Review” 2014, vol. 157.

¹⁴³ R. Huff, A. Rattner, E. Sagarin, *Guilty Until Proved Innocent: Wrongful Conviction and Public Policy*, „Crime and Delinquency” 1986, vol. 32, s. 519.

¹⁴⁴ Tamże.

¹⁴⁵ A. Rattner, *Convicted but innocent: Wrongful conviction and the criminal justice system*, „Law and Human Behavior” 1988, vol. 12, issue 3, s. 284. Praca według wyszukiwarki Google Scholar była cytowana w 333 publikacjach – stan na 21 kwietnia 2023 r.

¹⁴⁶ S.R. Gross, M. Shaffer, *Exonerations in the United States, 1989–2012: Report by the National Registry of Exonerations*, Ann Arbor 2012, s. 6–7.

czynów. Wyrok uniewinniający staje się więc najbardziej obiektywnym dostępnym kryterium. W ramach swoich badań wyłączyli natomiast spośród niesłusznych skazań przypadki, w których wprawdzie doszło do uniewinnienia, z tym że:

- (i) osoba prawomocnie skazana została uniewinniona, ale skazano ją za ten sam czyn, przyjmując inną kwalifikację, zazwyczaj zagrożoną niższą karą, lub odegrała istotną rolę w popełnieniu czynu, tj. np. poprzez podżeganie lub pomocnictwo,
- (ii) oskarżony przyznał się do zarzucanych czynów (*plead guilty*), oraz
- (iii) w sprawie istnieją rzeczowe dowody sprawstwa, których nie sposób logicznie wytłumaczyć¹⁴⁷.

Jest to chyba najbardziej restrykcyjne podejście, łączące ze sobą wymogi formalne z faktycznymi. Wykorzystywane jest ono przez wszystkich autorów opierających swoje badania na danych z bazy Krajowego Rejestru Uniewinnień (*National Registry of Exonerations*)¹⁴⁸.

Proponowane są również – analogicznie jak w literaturze polskojęzycznej – definicje kazuistycznie wymieniające przypadki niesłusznych skazań. Taką formę ma m.in. ta przedstawiona przez Adriana Hoela. Wymienia on następujące sześć kategorii niesłusznych skazań:

- (i) osób aresztowanych i zatrzymanych, ale zwolnionych bez postawienia zarzutów¹⁴⁹,
- (ii) zatrzymanych, którym postawiono zarzuty, ale wobec których zarzuty zostały uchylone i nie doszło do oskarżenia,
- (iii) oskarżonych i uniewinnionych, ale uprzednio zatrzymanych lub tymczasowo aresztowanych i pozbawionych możliwości skorzystania z wolnościowych środków zabezpieczających,
- (iv) skazanych w pierwszej instancji, ale uniewinnionych w efekcie wniesionej apelacji¹⁵⁰,

¹⁴⁷ Tamże, s. 7.

¹⁴⁸ M.in. M. Olney, S. Bonn, *An Exploratory Study of the Legal and Non-Legal Factors Associated With Exoneration for Wrongful Conviction: The Power of DNA Evidence*, „Criminal Justice Policy Review” 2015, vol. 26, issue 4, s. 400–420; J.R. Acker, A. Redlich, *Wrongful conviction: Law, science, and policy*, Durham 2011.

¹⁴⁹ W oryginale *arrested and detained*, co w przełożeniu na polski stan prawny raczej należy rozumieć jako zatrzymanych do 48 godzin, a nie tymczasowo aresztowanych.

¹⁵⁰ Kategoria ta według A. Hoela może być dodatkowo podzielona na przypadki, w których zastosowano poręczenie majątkowe na różnych etapach postępowania karnego lub tego nie zrobiono.

- (v) skazanych na nieizolacyjną karę, która została wykonana przed rozpoznaniem apelacji, ale uniewinnionych w efekcie wniesionej apelacji,
- (vi) skazanych, którzy wyczerпали wszystkie środki odwoławcze, ale których skazanie zostało unieważnione w ramach nadzwyczajnego środka zaskarżenia i nie przekazano sprawy do ponownego rozpoznania lub w efekcie ponownego rozpoznania sprawy nie uznano ich za winnych lub zostali ułaskawieni¹⁵¹.

Jest to definicja nie tylko kazuistyczna oraz niesłuchanie szeroka, ale wydaje się wręcz błędna. Zaliczenie do grupy niesłusznych skazań przypadków skazań w pierwszej instancji, które w drugiej instancji zostały uchylone i zastąpione wyrokiem uniewinniającym, podważa założenia dwuinstancyjności postępowania sądowego.

Definicje pomyłki sądowej (*miscarriage of justice*) w anglojęzycznej literaturze w istotny sposób różnią się pomiędzy sobą. Najbardziej ogólną i w efekcie pojemną definicją jest ta z popularnego słownika prawniczego Blacka. Zgodnie z nią to *rażąco niesprawiedliwy wynik postępowania sądowego*¹⁵². Jako przykład podano sytuację, w której *oskarżony zostaje skazany pomimo braku dowodów na istotny element przestępstwa*¹⁵³. Jednak użycie nieostrego przysłówka „rażąco” oznacza przede wszystkim, że nie każdy przypadek niesprawiedliwego wyroku będzie uznany za pomyłkę sądową, a użyte kryterium zakłada pewien poziom dyskrecjonalności takiej decyzji.

Inaczej definiują pomyłkę sądową autorzy najczęściej cytowanej pracy na ten temat. Dotyczy ona wprawdzie pomyłek sądowych wyłącznie w przypadkach spraw o czyny zagrożone karą śmierci, jednak w jasny sposób określa kryteria zjawiska. Według Hugo Bedau i Michaela Radeleta za pomyłki sądowe można uznać sprawy, w których doszło do skazania, ale czyn, za który skazano, nie został popełniony albo skazany nie był sprawcą tego czynu. Wyłączyli oni z tej grupy nie tylko sprawy, w których doszło do naruszeń procedury, ale również przypadki nieczytalności sprawców, obrony koniecznej czy szeroko definiowanego

¹⁵¹ A. Hoel, *Compensation for Wrongful Conviction*, „Trends and Issues in Crime and Criminal Justice” 2008, no. 356, s. 1–2.

¹⁵² *Black's law dictionary*, ed. B.A. Garner, St. Paul, 2000.

¹⁵³ Tamże.

współsprawstwa¹⁵⁴. Oznacza to, że jest to zdecydowanie definicja niesłusznego skazania, a nie pomyłki sądowej.

Definicja, która chyba najczęściej używana jest w innych pracach¹⁵⁵, została skonstruowana przez Clive'a Walkera. Zgodnie z nią pomyłka ma miejsce, gdy państwo narusza prawa podejrzanych, oskarżonych lub skazanych. Naruszenia te mają pięć źródeł:

- (i) wadliwe procedury,
- (ii) przepisy prawa, które są wobec tych osób stosowane,
- (iii) brak faktycznego uzasadnienia zastosowanego środka lub kary,
- (iv) traktowanie przez państwo niekorzystnie w stopniu nieproporcjonalnym w porównaniu z potrzebą ochrony praw innych osób,
- (v) prawa innych osób nie są skutecznie lub proporcjonalnie chronione lub egzekwowane przez działania państwa przeciwko sprawcom przestępstw lub przez obowiązujące przepisy¹⁵⁶.

Zakres tej definicji ze względu na objęcie nim podejrzanych i oskarżonych, a nie wyłącznie skazanych, jest istotnie szerszy niż pojęcie niesłusznego skazania. Ponadto wskazując na państwo (jego organy), rozszerza on krąg podmiotów, które są odpowiedzialne za takie działania. Wynika to też wprost z anglojęzycznego terminu *miscarriage of justice* który oznacza porażki czy wręcz „poronienia” wymiaru sprawiedliwości¹⁵⁷. W polskim piśmiennictwie przyjęto termin „pomyłka sądowa”, co może rodzić dodatkowe wątpliwości. Człon „sądowa” zakłada bowiem albo udział w jej popełnieniu sądu, albo to, że miała miejsce na etapie postępowania sądowego.

W literaturze niemieckojęzycznej niesłuszne skazanie oraz pomyłki sądowe są opisywane z użyciem pojęć *Fehlurteil*, *Justizfehler* oraz *Justizirrtum*. Niewiele jest

¹⁵⁴ H.A. Bedau, M.L. Radelet, *Miscarriages of justice in potentially capital cases*, „Stanford Law Review” 1987, vol. 40, no. 1, s. 39–40 i 45.

¹⁵⁵ M.in. S. Poyser, B. Milne, *Miscarriages of justice: a call for continued research focussing on reforming the investigative process*, „The British Journal of Forensic Practice” 2011, vol. 13, no. 2, s. 61–71; K. Roach, *Defining Miscarriages of Justice in the Context of Post 9/11 Counter Terrorism*, 14 August 2017, [online:] <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.3018691>

¹⁵⁶ C. Walker, *Miscarriages of justice in principle and practice* [w:] *Miscarriages of justice: A review of justice in error*, eds. C. Walker, K. Starmer, Ashland 1999, s. 33.

¹⁵⁷ Podstawowe znaczenie słowa *miscarriage* to poronienie. Dopiero kolejne oznaczają porażkę, fiasko; zob. np. *Cambridge Dictionary*, [online:] <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/miscarriage> [dostęp: 1 maja 2023].

prób zdefiniowania tego pojęcia¹⁵⁸ poza sytuacjami odszkodowań za niesłuszne pozbawienia wolności, które regulowane jest odrębną ustawą, tj. *Gesetz über die Entschädigung für Strafverfolgungsmaßnahmen* (BGBl. I S. 157). Jedną z tych definicji, które są przytaczane w literaturze, została zaproponowana w latach 70. przez Karla Petersa. Zgodnie z nią błędny wyrok ma miejsce, kiedy jest w oczywisty sposób błędny w treści lub kiedy nie jest wystarczająco poparty dowodami, co powoduje, że jego treść lub uzasadnienie może budzić wątpliwości¹⁵⁹. Jest to definicja bardziej odpowiadająca pomyłkom sądowym niż niesłusznym skazaniom, zwłaszcza że nie wymaga wyroku skazującego, tylko dotyczy każdego wyroku, który jest w oczywisty sposób błędny. Inni autorzy, jak np. Jörg-Martin Jehle, posługują się definicjami z literatury anglojęzycznej. J.-M. Jehle wyróżnia niesłuszne skazania (*Fehlurteile*) i niesłuszne niewinnienia (*fehlerhafte Freisprüche*), podkreślając, że te ostatnie są często nieodzownym wynikiem przestrzegania zasady domniemania niewinności¹⁶⁰.

Jednym z nielicznych autorów, który wprowadza definicję *Fehlurteil*, jest Toni Böhme. Rozróżnia on błędny wyrok (niekoniecznie skazanie) w węższym i szerszym znaczeniu. Węższe oznacza orzeczenia sądowe, które nie odpowiadają prawdzie materialnej ustalonej w toku postępowania, więc są błędne. W szerszym natomiast znaczeniu błędne orzeczenie sądowe nie odpowiada stanowi faktycznemu, niezależne od ustaleń poczynionych w toku postępowania. Popelnione błędy w toku orzekania nie muszą być zawinionymi, a nawet takimi, które dałoby się uniknąć przy zachowaniu daleko idącej staranności. *Fehlurteil* nie musi być też wyrokiem prawomocnym w ramach tej definicji¹⁶¹. Ponownie, jak

¹⁵⁸ Może to budzić zaskoczenie, jeżeli porównać liczbę pozycji zawierających termin *Fehlurteil* w wyszukiwarce Google Scholar z wynikami dla terminu *niesłuszne skazania*. To odpowiednio 6390 i 3750 wyników, [online:] https://scholar.google.pl/scholar?hl=en&as_sdt=0%2C5&q=Fehlurteil&btnG= oraz https://scholar.google.pl/scholar?hl=en&as_sdt=0%2C5&q=nies%2C5%82uszne+skazanie&btnG= [dostęp: 2 maja 2023].

¹⁵⁹ R. Peters, *Fehlerquellen im Strafprozess – Eine Untersuchung der Wiederaufnahmeverfahren in der Bundesrepublik Deutschland – 2. Band: Systematische Untersuchungen und Folgerung*, Karlsruhe 1972, s. 3. Cyt. za: B. Dunkel, S. Kemme, *Fehlurteile in Deutschland: eine Bilanz der empirischen Forschung seit fünf Jahrzehnten*, „Neue Kriminalpolitik” 2016, vol. 28, s. 140.

¹⁶⁰ J.M. Jehle, *Was und wie häufig sind Fehlurteile?*, „Forensische Psychiatrie, Psychologie, Kriminologie” 2013, vol. 4(7), s. 221–222.

¹⁶¹ T. Böhme, *Das strafgerichtliche Fehlurteil-Systemimmanenz oder vermeidbares Unrecht?: Eine Untersuchung zu den Ursachen von Fehlurteilen im Strafprozess und den Möglichkeiten ihrer Vermeidung*, Baden-Baden 2018, s. 26–27, 45, 53 i n.

w przypadku definicji Petersa, odpowiada ona zakresem pojęciowym bardziej pomyłkom sądowym niż niesłusznym skazaniom.

Podobnie uważają Fredericke Leuschner i Anika Hoffmann, które do zdefiniowania pojęcia *Justizfehler* stosują – jak same twierdzą – podejście pragmatyczne. Według tego ujęcia *Justizfehler* to błędne lub niedostatecznie uzasadnione orzeczenia sądowe, co oznacza skoncentrowanie się na poziomie błędnego stosowania prawa. Obejmuje to zarówno przypadki, w których dochodzi do uchylenia lub zmiany błędnego orzeczenia, jak i te, które pozostają niewzruszone¹⁶². Te same autorki wraz z Martinem Rettenbergerem w innej publikacji w języku angielskim definiują niesłuszne skazania (*wrongful convictions*) znacznie wężiej, jako przypadki, w których doszło do skazania i odbycia przynajmniej części kary pozbawienia wolności, a w wyniku ponownego rozpoznania sprawy sąd uniewinnił uprzednio skazanych¹⁶³. Ta definicja z kolei bardziej odpowiada zakresom pojęciom „niesłuszne pozbawienie wolności” niż „niesłuszne skazanie”.

Dopełnieniem niniejszego przeglądu są wybrane przykłady z literatury francuskojęzycznej. Dwa terminy, które są używane w tym języku dla opisu przypadków niesłusznych skazań i pomyłek sądowych, to odpowiednio *condamnations injustifiées* oraz *erreur judiciaire*¹⁶⁴. Wśród grupy definicji niesłusznych skazań pojawiają się takie, jak przyjęta przez Philipa Rosena, które obejmują ograniczony zakres przypadków. Zgodnie z nią to skazanie za przestępstwo, które nie zostało popełnione przez oskarżonego, kiedy faktyczny sprawca pozostaje na wolności¹⁶⁵. Prawie identyczne definicje proponują autorzy raportu kanadyjskiej

¹⁶² F. Leuschner, A. Hoffmann, *Der Umgang des Staates mit Fehlern der Justiz*, „Neue Kriminalpolitik” 2016, nr 28, s. 157.

¹⁶³ F. Leuschner, M. Rettenberger, A. Dessecker, *Imprisoned But Innocent: Wrongful Convictions and Imprisonments in Germany, 1990–2016*, „Crime & Delinquency” 2020, vol. 66(5), s. 687–711.

¹⁶⁴ Liczba pozycji zawierających hasło *les condamnations injustifiées* w wyszukiwarce Google Scholar to 16 600, co w dużej mierze wynika z licznych publikacji kanadyjskich ilustrujących w znacznie większej mierze podejście amerykańskie niż typowe dla Europy kontynentalnej: [online:] https://scholar.google.pl/scholar?hl=en&as_sdt=0%2C5&q=Les+condamnations+injustifi%C3%A9es&btnG= [dostęp: 2 maja 2023].

¹⁶⁵ P. Rosen, *Les condamnations injustifiées dans le système de justice pénale, Analyse principale*, Études générale BP-285F, Canada, 1992, [online:] <https://publications.gc.ca/Collection-R/LoPBdP/BP/bp285-f.htm> [dostęp: 2 maja 2023].

grupy roboczej Komitetu Szefów Prokuratur¹⁶⁶ oraz Robert Mason¹⁶⁷. Ten ostatni pomyłkę sądową uznaje za potencjalne niesłuszne skazanie¹⁶⁸. Wszystkie te publikacje i, co za tym idzie, definicje dotyczą Kanady i jej porządku prawnego.

W przypadku literatury francuskojęzycznej dotyczącej Francji używane jest praktycznie wyłącznie pojęcie pomyłki sądowej (*erreur judiciaire*). Jednak zakres, jakiego ono dotyczy, jest bardzo różny w zależności od osób podejmujących to zagadnienie. W niektórych przypadkach jest bardzo wąski, kiedy używa go Jacques Vergès, według którego pomyłkami sądowymi są niesłuszne skazania w sprawach karnych¹⁶⁹. Podobnie czyni Jean-François Tanguy, który dodatkowo ogranicza zakres projektowanej definicji do przypadków, w których zostały wyczerpane wszystkie środki odwoławcze¹⁷⁰. Znacznie szerzej z kolei definiowany jest ten termin we francuskim słowniku prawniczym – jako błąd w ustaleniach faktycznych, popełniony przez sąd przy ocenie zawinienia¹⁷¹. Podobnie myśli Denis Salas, który wprost wskazuje, że nie można definiować pomyłki sądowej jako wyłącznie niesłusznego skazania niewinnej osoby i że dotyczy ona wadliwego procesu decyzyjnego obejmującego cały system biurokratyczny¹⁷².

2.4. Próba uporządkowania definicji

Przegląd definicji terminów „niesłuszne skazanie” oraz „pomyłka sądowa” używanych w literaturze polskiej i obcojęzycznej uwidacznia istotne różnice między nimi. Są one na tyle duże, że zakres pojęciowy niektórych z nich pokrywa

¹⁶⁶ Groupe de travail du Comité FPT des Chefs des Poursuites pénales, *Rapport sur la prévention des erreurs judiciaires*, 2004, [online:] <https://www.justice.gc.ca/fra/pr-rp/jp-cj/rc-ccr/pej-pmj/po.html> [dostęp: 2 maja 2023].

¹⁶⁷ R. Mason, *Condamnations injustifiées au Canada*, Publication n° 2020-77-F, Bibliothèque du Parlement, Canada, 2020, [online:] <https://lop.parl.ca/staticfiles/PublicWebsite/Home/ResearchPublications/BackgroundPapers/PDF/2020-77-f.pdf> [dostęp: 2 maja 2023].

¹⁶⁸ Tamże.

¹⁶⁹ J. Vergès, *Les erreurs judiciaires: «Que sais-je?»* n° 3656, Paris 2019, s. 3.

¹⁷⁰ J.-F. Tanguy, *L'erreur judiciaire. Un objet de connaissance mal défini*, „ATALA” 2005, n° 8, s. 226.

¹⁷¹ G. Cornu, Association Henri Capitant des amis de la culture juridique française, *Vocabulaire juridique*, 4e éd., Paris 2003, s. 357.

¹⁷² D. Salas, *Le nouvel âge de l'erreur judiciaire*, „Revue française d'administration publique” 2008/1, n° 125, s. 169.

się jedynie w małym stopniu. Wydaje się, że pojęcie „niesłuszne skazanie” jest bardziej jednoznaczne. Dotyczy to jednak wyłącznie członu „skazanie”, czyli kwalifikowania do tej grupy przypadków, w których sąd wydał prawomocny wyrok skazujący. Jednak nawet w tym zakresie brak jest jednolitości doktryny. Część autorów prezentuje bowiem pogląd, że wyłącznie pozbawienie wolności stanowi niesłuszne skazanie¹⁷³. Jest to trudne do uzasadnienia, skoro do opisu tak zawężonej grupy skazań można użyć sformułowania „niesłuszne pozbawienie wolności”. O ile, poza takim ewentualnym ograniczeniem zakresu skazań, pojęcie „skazanie” nie wywołuje większych kontrowersji, o tyle kryteria, według których należałoby scharakteryzować jego niesłuszność, nie są już takie jasne. Najczęściej przyjmuje się, że takim kryterium jest wyrok uniewinniający wydany w efekcie skorzystania z możliwości wzruszenia prawomocnego wyroku skazującego. Zaletą takiego kryterium jest bez wątpienia jego jednoznaczność i obiektywność. Stawia ono jednak wysokie wymagania do zakwalifikowania spraw do tej grupy oraz uniemożliwia uwzględnienie spraw bezsprzecznie niesłusznych skazań, w których np. brak jest prawnych form wzruszenia prawomocnego wyroku (jak np. w opisanym przypadku straconej rodziny Perry). Wymaga również – paradoksalnie – znacznie mocniejszego materiału dowodowego w celu wzruszenia wyroku niż wydanie pierwotnego. Skazany ma bowiem często *de facto* udowodnić swoją niewinność (najlepiej ujawniając faktycznych sprawców), a nie jedynie wykazać, że brak było przesłanek do wydania wyroku skazującego. Przyjęcie takiego kryterium pozostawia również poza zakresem definicji wszystkie skazania, które pomimo że dotyczą osób niebędących sprawcami czynów, o jakie zostały oskarżone i za które zostały skazane (czyli faktycznej niesłuszności), z różnych powodów nie znalazły się w obszarze zainteresowania mediów, opinii publicznej, a przede wszystkim podmiotów uprawnionych do wzruszenia prawomocnego wyroku skazującego.

Uwzględniając wątpliwości i ograniczenia obowiązujących definicji, proponuję trzy różne typy niesłusznego skazania:

1. niesłuszność skazania potwierdzona sądownie, czyli wyrokiem uniewinniającym, umorzeniem postępowania albo skazaniem na karę łagodniejszą niż w poprzednim prawomocnym wyroku skazującym;

¹⁷³ A. Koch, *Odpowiedzialność odszkodowawcza za spowodowanie niesłusznego pozbawienia wolności*, „Państwo i Prawo” 1979, nr 5, s. 67.

2. niesłuszność skazania faktyczna;
3. niesłuszność skazania prawna.

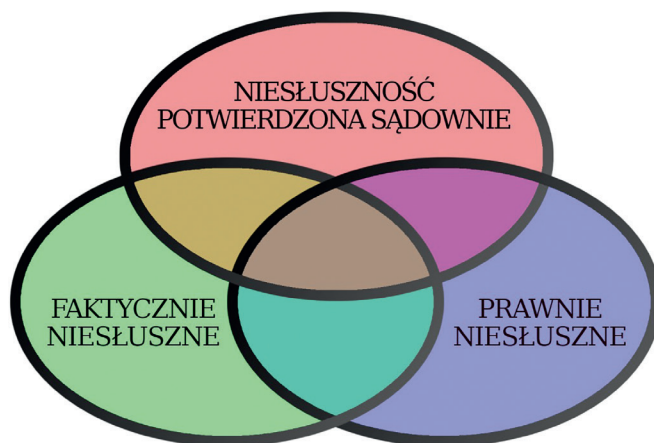
Pierwszy z tych typów raczej nie budzi wątpliwości definicyjnej. Należą do niego wszystkie sprawy, w których – po uprzednim prawomocnym wyroku skazującym – doszło do nadzwyczajnego wzruszenia i uniewinnienia osoby lub osób wcześniej skazanych. W tej grupie znajdują się również sprawy, w których po uprzednim prawomocnym wyroku skazującym w efekcie wznowienia postępowania doszło do umorzenia postępowania z powodu np. niepoczytalności sprawcy. W obowiązującym porządku prawnym nie może w takim przypadku dojść do uniewinnienia, skoro sprawca nie był zdolny do zawinienia. Także skazanie sprawcy na karę łagodniejszą niż w poprzednim prawomocnym wyroku będzie zaliczane do tego typu. Zakres niesłusznego skazania potwierzonego sądownie jest więc tożsamy przedmiotowo z definicjami zaprojektowanymi przez W. Jasińskiego oraz Ł. Chojniaka i Ł. Wiśniewskiego¹⁷⁴. Drugi zaproponowany typ pokrywa się z językowym i powszechnym rozumieniem terminu „niesłuszne skazanie”. Zawierają się w nim przypadki osób, które nie popełniły czynów, za które zostały skazane. Nie będą się więc do niego zaliczały sytuacje niewłaściwego wymiaru kary. Również poza grupą „faktycznie niesłusznych” znalazłyby się skazania osób, których – pomimo sprawstwa w obowiązującym w danym czasie i miejscu stanie prawnym – nie można skazać. Sprawy takie oraz wszystkie inne naruszenia procedury, które powinny skutkować brakiem wyroku skazującego, zawierają się w grupie prawnie niesłusznych skazań. Brak wyroku skazującego nie jest oczywiście tożsamy z wyrokiem uniewinniającym. Oznacza to, że w grupie tej znalazłyby się nawet przypadki, w których nie ma wątpliwości co do faktycznego sprawstwa osoby, nie zachodzi formalne wyłączenie karalności za popełniony czyn, ale z innych powodów sąd powinien odstąpić od wydania wyroku skazującego, ale tego nie uczynił. Sytuacja taka miałaby miejsce, gdyby np. regulacja warunkowego umorzenia postępowania karnego (art. 66 k.k.) przewidywała przypadki obligatoryjnego zastosowania tego rozwiązania przez rozpoznający sprawę sąd. Ma to miejsce w przypadku świadków koronnych, nie podlegają oni bowiem karze za popełnione przestępstwa lub przestępstwa skarbowe, w których popełnieniu uczestniczyli, a które jako świadkowie koronni

---

¹⁷⁴ W. Jasiński, dz. cyt.; Ł. Chojniak, Ł. Wiśniewski, dz. cyt.

ujawnili (art. 9 ust. 1 ustawy z dnia 25 czerwca 1997 r. o świadku koronnym¹⁷⁵ – dalej: u.ś.k.). Niesłusznym prawnie skazaniem byłoby zatem skazanie świadka koronnego za popełnienie ujawnionego przez niego przestępstwa, oczywiście o ile nie zaszyłyby przesłanki uzasadniające takie skazanie (zob. m.in. art. 4, art. 10, art. 11 u.ś.k.). Pokazuje to bardzo szeroki zakres pojęciowy niesłusznego skazania, które w wielu przypadkach odbiega od powszechnego rozumienia tego terminu.

W pewnym – od razu należy zastrzec, że obecnie nieznanym – zakresie grupy reprezentujące te typy przecinają się. Dlatego przedstawiony schemat ma wyłącznie zilustrować stosunek tych grup względem siebie, ich przecięcia właśnie, a nie odzwierciedla skali żadnego z nich (rysunek 1). Należy jednak zastrzec, że potwierdzone sądownie niesłuszne skazania mogą, po ponownej weryfikacji, nie okazać się ani faktycznie, ani prawnie niesłusznymi skazaniami. Jest to jak dotąd możliwość hipotetyczna, ale należy ją uwzględnić. Dlatego diagram Venna najlepiej ilustruje wzajemne zależności pomiędzy trzema typami niesłusznymi skazań.

Rysunek 1. Relacja pomiędzy trzema typami niesłusznymi skazań¹⁷⁶

Jak wiele definicji w dotychczasowej literaturze, również ta zaproponowana w niniejszej pracy używa typologii przypadków niesłusznymi skazań. W odróżnieniu od tych już istniejących, przedstawiona w tej pracy typologia nie skupia się

¹⁷⁵ Dz.U. z 1997 r. Nr 114, poz. 738.

¹⁷⁶ Rysunek na prośbę autora wykonał J. Kupczyński.

wyłącznie na prawnych aspektach niesłuszności skazania. Nie dzieli też kategorii prawnie niesłusznych skazań na mniejsze grupy, jak np. przypadki, w których formalnie nie można było przypisać winy oskarżonym, a skład orzekający jednak to uczynił¹⁷⁷.

Z kolei pomyłki sądowe wydają się znacznie szerszą kategorią niż niesłusne skazania. Byłyby to wszystkie istotne błędy popełnione przez sąd zarówno w toku postępowania sądowego, jak i przygotowawczego oraz wykonawczego. Użyte ograniczenie do błędów istotnych miałoby wyodrębnić tylko te, które mają wpływ na sytuację prawną lub faktyczną jakiegokolwiek osoby fizycznej lub prawnej. Błędy techniczne, faktyczne lub nawet prawne niemające takich skutków nie zaliczałyby się do tej kategorii. W efekcie istotnych błędów mogłoby dochodzić nie tylko do pogorszenia sytuacji podejrzanych, oskarżonych i skazanych, ale także – bezpodstawnego i błędnego – polepszenia. Przykładem tego ostatniego byłoby uniewinnienie faktycznego sprawcy, jak również niezastosowanie właściwych środków zapobiegawczych czy postanowienia o udzieleniu przerwy w odbywaniu kary. Pomyłka sądowa w tym rozumieniu nie wymagałaby intencjonalności, zawinienia czy nawet świadomości jej popełnienia przez organ.

Według zaproponowanej definicji każde niesłusne skazanie byłoby więc pomyłką sądową, ale nie każda pomyłka sądowa byłaby niesłusznym skazaniem. Stawia to te dwie grupy przypadków w relacji podobnej do opisanej m.in. przez Marvinę Zalman. Autor ten wskazuje na możliwość błędnego uniewinnienia faktycznego sprawcy. Wprowadza również alternatywną w stosunku do *miscarriage of justice* nazwę *error of justice*¹⁷⁸.

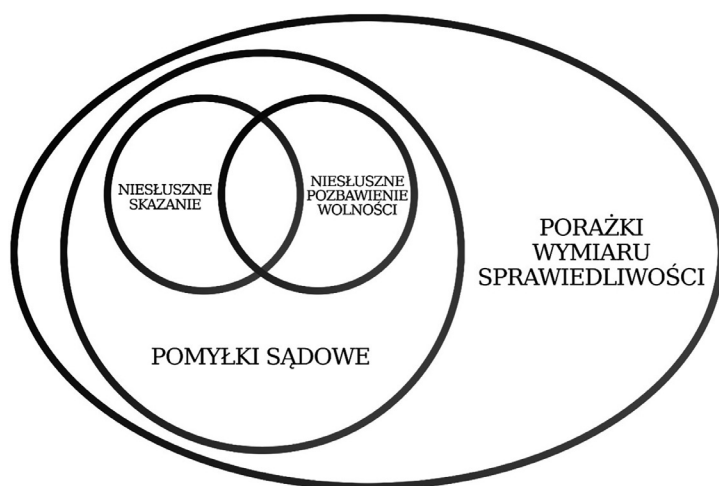
Jeszcze szerszą kategorię stanowiłyby porażki wymiaru sprawiedliwości. Zawierałyby się w niej bowiem błędne działania wszystkich organów państwowych na każdym możliwym etapie postępowania. W polskiej rzeczywistości prawnej poza podmiotami takimi, jak organy ścigania, służby czy służba więzienna, należałoby włączyć do tej grupy także organy rzecznicze (jak Rzecznik Praw Obywatelskich i Rzecznik Praw Dziecka) oraz komisje sejmowe, senackie oraz państwowe. Przykładem z ostatniej grupy jest Państwowa Komisja do spraw

¹⁷⁷ D.M. Risinger, dz. cyt., s. 762–763.

¹⁷⁸ M. Zalman, *Wrongful Convictions: A Comparative Perspective* [w:] *The Cambridge Handbook of Social Problems. Part II – Problems Related to Crime and Violence*, ed. J. Treviño, Cambridge 2018, s. 449–472.

przeciwdziałania wykorzystaniu seksualnemu małoletnich poniżej lat 15¹⁷⁹. W przypadkach organów rzeczniczych oraz komisji częściej porażki sprawiedliwości miałyby charakter niepociągnięcia do odpowiedzialności sprawców czynów karalnych lub niezapewnienia właściwej pomocy pokrzywdzonym. Nie wyklucza to oczywiście w ich przypadku porażek wymiaru sprawiedliwości poprzez stawianie zarzutów niewłaściwym osobom.

Relację pomiędzy zakresami przedmiotowymi niesłusznych skazań, niesłusznych pozbawień wolności, pomyłek sądowych i porażek wymiaru sprawiedliwości ilustruje poniższy rysunek.

Rysunek 2. Relacja pomiędzy różnymi rodzajami błędnych decyzji procesowych¹⁸⁰

Wszystkie pojęcia, które są omawiane w niniejszym rozdziale, niemal zawsze pojawiają się w kontekście postępowań karnych. Ma to uzasadnienie merytoryczne i formalne w przypadku niesłusznych skazań oraz, w większości przypadków, niesłusznego pozbawienia wolności. Dwie pozostałe kategorie błędów, tj. pomyłki sądowe oraz porażki i wymiaru sprawiedliwości, mogą występować i występują także w toku postępowań cywilnych oraz administracyjnych.

¹⁷⁹ Ustawa z dnia 30 sierpnia 2019 r. o Państwowej Komisji do spraw przeciwdziałania wykorzystaniu seksualnemu małoletnich poniżej lat 15 (Dz.U. z 2020 r. poz. 2219, z 2022 r. poz. 181).

¹⁸⁰ Rysunek na prośbę autora wykonał J. Kupczyński.

Zwracają na to uwagę nieliczni autorzy, jak np. Stephen Parker i Lauren Devine, którzy na przykładzie prawa rodzinnego omawiają szereg potencjalnych i faktycznych pomyłek sądowych¹⁸¹. Obszar dotyczący np. opieki nad dziećmi czy kurateli stwarza szereg możliwości do pomyłek o daleko idących negatywnych skutkach dla dotkniętych nimi osób. Podobnie może być ze sprawami cywilnymi niezwiązanymi ze sferą rodziny czy prawem administracyjnym. Mimo że niniejsza książka dotyczy niesłusznych skazań oraz (w mniejszym zakresie) pomyłek sądowych w postępowaniu karnym, należy jednak podkreślić, że to drugie zjawisko nie jest ograniczone wyłącznie do postępowania karnego, stąd uwzględnienie w tabeli 1 kolumny „Gałąź prawa”.

Tabela 1. Różnice pomiędzy niesłusznymi skazaniami, niesłusznymi pozbawieniami wolności, pomyłkami sądowymi i porażkami wymiaru sprawiedliwości

	Prawomocny wyrok sądowy	Krąg bezpośrednio dotkniętych	Podmiot(y) podejmujący(-e) kluczową decyzję	Gałąź prawa
Niesłuszne skazania	Warunek konieczny	Skazani, osoby najbliższe	Sąd	Karne
Niesłuszne pozbawienie wolności	Warunek niekonieczny	Zatrzymani, aresztowani, osadzeni, osoby najbliższe	Sąd	Administracyjne ¹⁸² , karne, cywilne ¹⁸³
Pomyłki sądowe	Warunek niekonieczny	Podejrzani, oskarżeni, skazani, pokrzywdzeni, osoby najbliższe, społeczeństwo	Sąd	Administracyjne, cywilne, karne
Porażki wymiaru sprawiedliwości	Warunek niekonieczny	Podejrzani, oskarżeni, skazani, pokrzywdzeni, osoby najbliższe społeczeństwo	Sąd, organy ścigania, służby, służba więzienna, organizacje rzecznicze, komisje sejmowe, senackie, państwowe	Administracyjne, cywilne, karne

¹⁸¹ S. Parker, L. Devine, *Public Family Law cases in the context of Miscarriages of Justice*, „Argument & Critique” 2015, vol. 1, issue 1, s. 1–17.

¹⁸² Detencje administracyjne również mogą mieć charakter niesłusznego pozbawienia wolności, dlatego uwzględniono prawo administracyjne w tej kategorii.

¹⁸³ Zgodnie z art. 2 ust. 3 ustawy z dnia 22 listopada 2013 r. o postępowaniu wobec osób z zaburzeniami psychicznymi stwarzających zagrożenie życia, zdrowia lub wolności seksualnej innych osób (Dz.U. z 2022 r. poz. 1689) postępowania m.in. w przedmiocie

2.5. Podsumowanie

Akademickie rozważania dotyczące zakresów definicji wybranych pojęć oraz związanych z nimi typologii wydają się nie tylko mało ekscytujące, ale czasem wręcz zbędne. Niemniej jasne definicje mają szereg zalet, przede wszystkim umożliwiają zrozumienie, czym jest opisywane zjawisko. Pomagają również w komunikacji, ograniczając ryzyko potencjalnego nieporozumienia czy niezrozumienia. Kluczowe są zwłaszcza w kontekście prawnym, kiedy od przysłowiowego przecinka może zależeć znaczenie konkretnego przepisu. Pomimo to zarówno w języku polskim, jak i angielskim, niemieckim oraz francuskim funkcjonuje równolegle wiele odmiennych definicji terminów „niesłuszne skazanie” oraz „pomyłka sądowa”. Nie jest to różnica w rozumieniu tych pojęć nie tylko przez opinię publiczną czy przez dziennikarzy opisujących wybrane historie, lecz także przez osoby zajmujące się tymi zagadnieniami w zorganizowany sposób, często przez wiele lat. Oznacza to poważne zakłócenia w komunikacji, które skutkują tym, że na wstępie jakiegokolwiek wymiany doświadczeń czy poglądów należy jasno przedstawić, jak poszczególne strony definiują omawiane zjawisko. Taka różnorodność definicji powoduje często brak możliwości porozumienia, nawet na poziomie tego, co jest przedmiotem dyskusji.

Zaproponowane w niniejszym rozdziale definicje oraz stosunek ich zakresów przedmiotowych oraz podmiotowych opierają się na dotychczasowym dorobku w tym zakresie oraz jego krytycznej analizie. Ma to na celu przede wszystkim uporządkowanie wywodu w tej książce poprzez precyzyjne określenie, co, jako autor, definiuję jako niesłuszne skazanie, pomyłkę sądową czy porażkę wymiaru sprawiedliwości. Przedstawiając typologię niesłusznych skazań, staram się opisać różnorodność stanów faktycznych, a także jak odmienne może być rozumienie niesłusznego skazania przez pryzmat przepisów prawa i z perspektywy osoby bez wykształcenia prawniczego. Użyte diagramy i tabela mają w jasny sposób zilustrować zakres przedmiotowy poszczególnych terminów, zarówno trzech typów niesłusznych skazań (rysunek 1), jak i wszystkich możliwych rodzajów porażek wymiaru sprawiedliwości (rysunek 2, tabela 1). Równocześnie zaproponowane

---

bezterminowego pozbawiania wolności w Krajowym Ośrodku Zapobiegania Zachowaniom Dysocjalnym w Gostyninie osób, które odbyły kary więzienia, ale zostały uznane za stwarzające zagrożenie dla życia, zdrowia lub wolności seksualnej innych osób, podejmowane są na podstawie przepisów kodeksu postępowania cywilnego.

definicje stanowią propozycję dla osób zajmujących się w swojej pracy porażkami wymiaru sprawiedliwości, a w szczególności niesłusznymi skazaniami. Spójna siatka pojęciowa pozwala dokładniej opisywać zjawisko przez trafniej skonstruowane badania, możliwość wykorzystania ich wyników do analizowania przyczyn czy wreszcie projektowania rozwiązań mających na celu zapobieganie opisywanym przypadkom. Pozwala także lepiej klasyfikować konkretne sprawy.

3. Badania niesłusznych skazań oraz pomyłek sądowych na świecie

3.1. Sprawa Piątki z Central Parku

Jedną ze spraw uznawanych za niesłuszne skazanie, która zyskała zainteresowanie na całym świecie, jest sprawa Piątki z Central Parku (*Central Park Five case*, *Central Park jogger case*). Miarą nieustającego zainteresowania są nie tylko liczne publikacje¹⁸⁴, ale także produkcje filmowe, w tym m.in. pełnometrażowy dokument¹⁸⁵ i miniseriał wyprodukowany przez platformę Netflix¹⁸⁶. Zainteresowanie opinii publicznej towarzyszy tej sprawie w zasadzie od ujawnienia zdarzenia, czyli 20 kwietnia 1989 r. Jeszcze przed rozpoczęciem procesu sądowego dziennik „The New York Times” uznał ją za jedną ze spraw o największym zainteresowaniu mediów w latach 80. XX wieku¹⁸⁷.

19 kwietnia około godziny 21 odbywająca regularny wieczorny trening biegowy w nowojorskim Central Parku 29-letnia Patricia Meili została zaatakowana, pobita do nieprzytomności i zgwałcona. Dopiero po północy została znaleziona naga i nieprzytomna. Według relacji J. Welsha, pierwszego policjanta, który ją zobaczył: *Była pobita tak dotkliwie jak nikt, kogo kiedykolwiek widziałem.*

¹⁸⁴ Wpisanie w wyszukiwarce Google zwrotu „Central Park Five” przynosi 194 tysiące wyników w kategorii wiadomości. [online:] <https://www.google.com/search?sxsrf=AB5stBic3HU05r7L9gHuH8G6alcSLRtR8w:16903884738168&q=central+park+five&tbm=news&source=lnms&sa=X&ved=2ahUKewitk47k46yAAxUSqYsKHx0BAAtMQopQJegQICRAB&biw=1352&bih=679&dpr=1.35> [dostęp: 26 lipca 2023].

¹⁸⁵ *The Central Park Five*, reż. S. Burns, D. McMahon, K. Burns, PBS, 2012.

¹⁸⁶ *When They See Us*, reż. A. DuVernay, Netflix, 2019.

¹⁸⁷ M. Farber, *‘Smart, Driven’ Woman Overcomes Reluctance*, „The New York Times” July 17, 1990, Section B, Page 3, [online:] <https://timesmachine.nytimes.com/timesmachine/1990/07/17/issue.html> [dostęp: 26 lipca 2023].

*Wyglądada, jakby ją torturowano*¹⁸⁸. obrażenia były tak poważne, że identyfikacja tożsamości zajęła 24 godziny, kolejnych 12 dni poszkodowana spędziła w śpiączce, a sprawa była prowadzona początkowo przez wydział zabójstw¹⁸⁹. Tej samej nocy, kiedy doszło do napaści na P. Meili, w północnej części Central Parku miało miejsce szereg rozbojów i pobić. W odpowiedzi na zgłoszenia od pokrzywdzonych nowojorska policja zatrzymała około 20 osób, a następnego dnia kolejne. Zatrzymani byli czarnoskórymi i latynoskimi nastolatkami w wieku 14–16 lat. W nocy z 20 na 21 kwietnia 1989 roku w około 30-osobowej grupie zaczepiali i napadali na osoby przebywające w Central Parku i niszczyli znajdujące się w parku obiekty. Policja w toku wielogodzinnych przesłuchań uzyskała przyznanie się do udziału w licznych penalizowanych czynach (w tym ataku na biegaczkę) od siedmiu nastolatków. Jeden z nich przyznał się do udziału w napaści, ale nie do zgwałcenia. Policja postawiła całej siódemce zarzuty usiłowania zabójstwa, pobicia i zgwałcenia P. Meili, a trzem spośród nich i dwóm innym nastolatkom zarzut pobicia innego biegacza – Johna Loughlina. Według pierwszej przyjętej wersji śledczej w ataku na P. Meili miało brać 12 osób, spośród których cztery osoby miały ją zgwałcić¹⁹⁰. Zarzuty były oparte wyłącznie na wyjaśnieniach podejrzanych (przyznanie się każdego z nich zostało zarejestrowane przez kamery wideo) i zeznaniach świadków. Pokrzywdzona w wyniku doznanych obrażeń całkowicie zapomniała wydarzenia od momentu wyjściu z pracy do odzyskania przytomności w szpitalu, czyli także okres kilku godzin poprzedzających napad. Swoim wyjaśnieniom wszyscy podejrzani wkrótce zaprzeczyli. Własne nagrane przyznania się do części zarzutów uzasadnili naciskiem przesłuchujących, nie poinformowaniem o przysługujących im prawach, takich jak obecność obrońcy, i w efekcie nieskorzystaniem z nich¹⁹¹. Analiza śladów spermy ujawnionych

¹⁸⁸ CNN Larry King Weekend Encore Presentation: Interview With Trisha Meili, [online:] <https://transcripts.cnn.com/show/lklw/date/2003-05-03/segment/00> [dostęp: 26 lipca 2023].

¹⁸⁹ R. Sullivan, *Park Victim, Out of Coma, Says 'Hello'*, [online:] <https://www.nytimes.com/1989/05/04/nyregion/park-victim-out-of-coma-says-hello.html?searchResultPosition=211> [dostęp: 26 lipca 2023].

¹⁹⁰ D. Pitt, *Jogger's Attackers Terrorized at Least 9 in 2 Hours*, [online:] <https://www.nytimes.com/1989/04/22/nyregion/jogger-s-attackers-terrorized-at-least-9-in-2-hours.html> [dostęp: 26 lipca 2023].

¹⁹¹ S. Schanberg, *A Journey Through the Tangled Case of the Central Park Jogger*, [online:] <https://www.villagevoice.com/2002/11/19/a-journey-through-the-tangled-case-of-the-central-park-jogger/> [dostęp: 26 lipca 2023].

w ciele i na ubraniu pokrzywdzonej wykluczała ich pochodzenie od któregośkolwiek z podejrzanych. Jednak policja, a następnie oskarżenie przedstawiła ten wynik jako nierozstrzygujący (*inconclusive*), czyli ani niepotwierdzający, ani niewykluczający pochodzenia spermy od podejrzanych. Ponadto aż do przesłuchania biegłego w trakcie rozprawy nie ujawniono faktu, że oba ślady spermy pochodziły z wysokim prawdopodobieństwem od jednej osoby¹⁹².

Bazując na zebranych materiale dowodowym w tydzień po zdarzeniu (28 kwietnia 1989 r.), postawiono zarzuty sześciu nastoletnim podejrzanim do oceny przed Wielką Ławą Przysięgłych (*Grand Jury*)¹⁹³. Wielka Ława Przysięgłych uznała dopuszczalność tych zarzutów. Kolejnym krokiem były dwa postępowania sądowe, które zakończyły się uznaniem czterech oskarżonych, mających w chwili dokonania zarzucanych im czynów mniej niż 16 lat, winnymi części stawianych zarzutów (zgwałcenia, innych czynności seksualnych, rozboju, pobicia) oraz uniewinnieniem od najpoważniejszego – usiłowania zabójstwa oraz kradzieży rozbójniczej. Zostali skazani na kary pozbawienia wolności od 5 do 10 lat w ośrodkach dla młodocianych. Jeden z oskarżonych – Korey Wise, który 19 kwietnia 1989 r. miał ukończone 16 lat, został skazany na karę 15 lat pozbawienia wolności w zakładzie dla dorosłych. Orzeczone wyroki zostały utrzymane w sądzie drugiej instancji – oddalono zarzut dotyczący niezgodnego z przepisami uzyskania przyznania się do zarzucanych czynów¹⁹⁴. Każdy skazany odbył znaczną część orzeczonej kary – od 6 do 7 lat w pierwszej grupie i prawie 14 lat w przypadku K. Wise’a¹⁹⁵. Steven Lopez, jeden z sześciu podejrzanych, po postępowaniu przed Wielką Ławą Przysięgłych poddał się karze za napaść na drugiego biegacza – J. Loughlina, co uchroniło go przed procesem o napaść i zgwałcenie P. Meili¹⁹⁶.

¹⁹² Tamże.

¹⁹³ *The Case of the Central Park Jogger*, [online:] <https://www.nytimes.com/1990/08/19/nyregion/the-case-of-the-central-park-jogger.html> [dostęp: 26 lipca 2023].

¹⁹⁴ R.A. Leo, S.A. Drizin, P.J. Neufeld, B.R. Hall, *Bringing reliability back in: False confessions and legal safeguards in the twenty-first century*, „Wisconsin Law Review” 2006, vol. 2006, issue 2, s. 479.

¹⁹⁵ S. Schanberg, dz. cyt.

¹⁹⁶ J. Bromwich, *Sixth Teenager Charged in Central Park Jogger Case Is Exonerated*, [online:] <https://www.nytimes.com/2022/07/25/nyregion/steven-lopez-central-park-jogger-case.html> [dostęp: 26 lipca 2023].

Pobicie i zgwałcenie P. Meili wywołało nie tylko olbrzymie zainteresowanie, ale też żądania zdecydowanych reakcji ze strony policji, sądów i polityków. Pojawiły się nawet postulaty przywrócenia kary śmierci w stanie Nowy Jork. Apel o takiej treści w formie płatnego ogłoszenia 1 maja 1989 r. opublikował w czterech głównych nowojorskich dziennikach biznesmen z branży nieruchomości, który w 1989 r. po raz pierwszy pojawił się na liście najbogatszych czasopisma „Forbes” – Donald Trump. *Chcę nienawidzić tych bandytów i morderców (...) Powinni być zmuszeni do cierpienia, a kiedy zabiją, powinni być straceni za swoje zbrodnie*¹⁹⁷. Była to w części odpowiedź na apel Edwarda Kocha, ówczesnego burmistrza Nowego Jorku, który starając się opanować olbrzymie emocje związane ze sprawą, apelował o pozbycie się nienawiści i urazy¹⁹⁸. Niezgodnie z obowiązującymi przepisami upublicznione zostały dane i adresy całej szóstki jeszcze przed rozpoczęciem procesu. Procesowi towarzyszyły pikiety przed sądem z żądaniem wysokich kar dla oskarżonych. Często podkreślano różnice w kolorze skóry pomiędzy pokrzywdzoną a podejrzanymi, a czytelnicy dzwoniли do redakcji z żądaniami: *Nazwijcie sprawę tym, czym jest. Czarne dzikusy zgwałciły białą dziewczynę*¹⁹⁹.

W lutym 2002 r. Matias Reyes, pozbawiony wolności za cztery zgwałcenia i jedno zabójstwo dokonane w Nowym Jorku latem 1989 r., przyznał, że to on dokonał napaści, pobicia i zgwałcenia P. Meili. Przyznał się też do innych rozbojów i zgwałceń, w tym dokonanego w Central Parku dwa dni przed atakiem na P. Meili. Wyjaśnił też, że działał sam. W trakcie przesłuchania podał szczegóły swojego działania, które nie były nigdy ujawniane publicznie przez śledczych. Badanie DNA spermy zabezpieczonej w ciele i na ubraniu pokrzywdzonej potwierdziły kategorycznie jego tożsamość. Po prawie 14 latach spędzonych w zakładach karnych najstarszy z Piątki z Central Parku wyszedł na wolność²⁰⁰.

¹⁹⁷ L. Foderaro, *Angered by Attack, Trump Urges Return Of the Death Penalty*, [online:] <https://www.nytimes.com/1989/05/01/nyregion/angered-by-attack-trump-urges-return-of-the-death-penalty.html> [dostęp: 26 lipca 2023], tłum. własne.

¹⁹⁸ Tamże.

¹⁹⁹ L.S. Lichter, S.R. Lichter, D. Amundson, *The New York News Media and The Central Park Rape*, New York 1989, s. 7.

²⁰⁰ S. Schanberg, dz. cyt.

**BRING BACK
THE
DEATH PENALTY.**

**BRING BACK
OUR POLICE!**

What has happened to our City over the past ten years? What has happened to the law and justice, to the neighborhoods that we all treasure and regard as our homes and families, the city who had the power under the law to keep us in times of danger, keep us safe from those who would prey on innocent lives to fulfill some distorted inner need? What has happened to the respect for authority, the fear of rebellion by the young, society and the police for those who break the law, who violently trespass on the rights of others? What has happened to the complete breakdown of life as we know it.

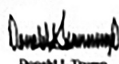
Here, New York has been in Africa, Black, Hispanic and Asian -- have had to give up the pleasure of a leisurely stroll in the Park at dusk, the laughter and the joy of the playground with their families, the later ride at dawn, or just sitting on their porches or green their up as a couple to a world ruled by the law of the streets, as seeing hundreds of wild criminals roam our neighborhoods, disgusting their own white breasted of hatred hatred crimes that have been the law and order part of our lives and liberties to the reckless and thoughtlessly promiscuous youngsters which offend parents of every age to see and rape a helpless woman and their laugh at her family's anguish! And why do they laugh? They laugh because they know that once, very soon, they will be returned to the streets to rape and maim and kill once again -- and yet they are given personal and to them.

Mayor Koch has never had heart and courage should be executed from our hearts. I do not think as I want to have these thugs and murderers. They should be forced to walk and, when they kill, they should be executed for their crimes. They must never be brought in to our cities and think long and hard before committing a crime or act of violence. We, Mayor Koch, I want to have these murderers and understand them, I am not looking to punish them, if the punishment is wrong, the streets are innocent people will stop. I recently watched a newsman trying to explain the "logic" in these rising rates." I no longer want to understand these thugs. I want them to be afraid.

How can our great society survive this continued brutalization of its citizens by trained and paid Criminals must be held that their CIVIL LIBERTIES END WITH AN ATTACK ON OUR SAFETY BELT.

When I see young, I see in a street with my father and witnessed two young boys crying and screaming a very frightened woman. Two eyes faded in, filled up the drug and there, there are the three, watching their lives to most trouble again. I see the family of someone. New York's future rests on the citizens of this City.

Let our politicians give back our police departments' power to keep us safe. Kickback them from the constant chain of "police brutality" who is every young person's heart, immediately as an officer who has just risked his or her life to save another's, he must create our confidence, pandering to the criminal population of this City. Give New York back to the citizens who have earned that right to be New York, send a message loud and clear to those who would murder our citizens and terrorize New York -- BRING BACK THE DEATH PENALTY AND BRING BACK OUR POLICE!

Donald J. Trump

10 1989 05 01 07 0000

Zdjęcie 1. Ogłoszenie opublikowane przez Donalda Trumpa 1 maja 1989 r.²⁰¹

W wyniku przyznania się M. Reyesa i potwierdzenia, że to jego sperma została zabezpieczona w ciele i na ubraniu P. Meili, Prokurator Okręgu Nowy Jork zlecił analizę sprawy pod kątem unieważnienia wyroków (*vacation judgment of conviction*) pięciu skazanych w 1990 roku nastolatków. Wyniki tej analizy były dalej idące, niż zakładano – urząd prokuratorski wnosił o usunięcie z kart karnych nie tylko wyroku za zgwałcenie i napaść na P. Meili, ale także za inne zarzuty, jakie im były postawione. Powodem było uznanie, że nie można przyznania

²⁰¹ „New York Times” 1 maja 1989 r. A13, [online:] <https://timesmachine.nytimes.com/timesmachine/1989/05/01/issue.html> [dostęp: 28 lipca 2023].

się do nich oddzielić od osiągniętego niezgodnie z przepisami przyznania się do udziału w zgwałceniu. Wyjaśnienia M. Reysa uznane zostały za prawdziwe. Wersję samodzielnego sprawstwa potwierdziły zeznania i wyjaśnienia w trakcie śledztwa w 1989 r., w trakcie których nie pojawiło się imię ani pseudonim Reysa. Przemawiały za tym tożsame elementy *modus operandi* w innych jego czynach. Był to m.in. sposób skrępowania rąk pokrzywdzonej, kradzież walkmana, próba włamania się do jej mieszkania²⁰². 19 grudnia 2002 r. sąd przychylił się do wniosku o unieważnienie wszystkich wyroków związanych z zarzutami dotyczącymi czynów popełnionych 19 kwietnia 1989 r. z kart karnych Piątki z Central Parku. Sąd przychylił się także do wniosku oskarżyciela publicznego o oddalenie oskarżenia i rezygnację z nowego procesu²⁰³.

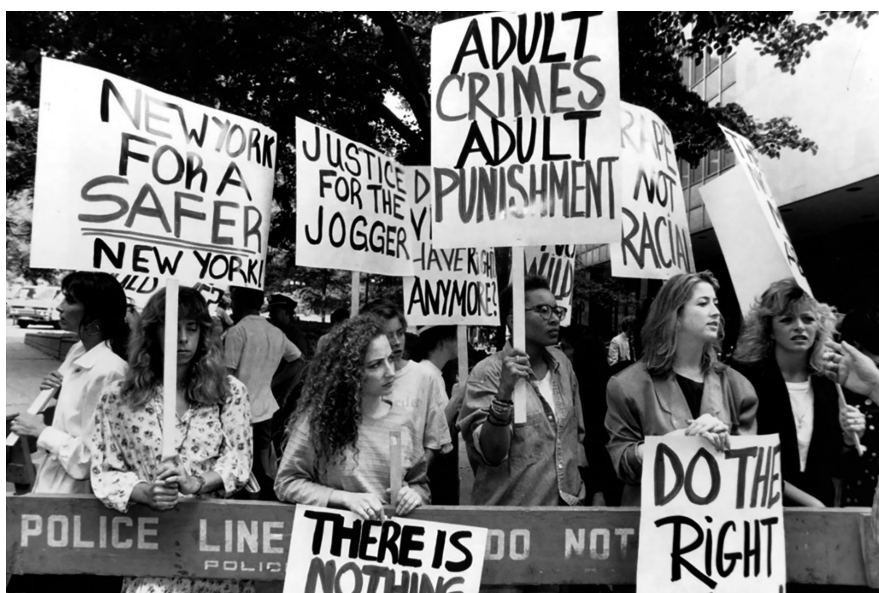
Równoległe do analizy prowadzonej w biurze Prokuratora Okręgu Nowy Jork komendant nowojorskiej policji Raymond Kelly powołał komisję pod przewodnictwem Michaela Armstronga, mającą zbadać sprawę pod kątem prawidłowości działań śledczych w 1989 r. Końcowy raport ogłoszony w styczniu 2003 r. nie podważył części ustaleń śledczych z 1989. Według autorów nie można bezkrytycznie przyjmować wszystkich twierdzeń seryjnego gwałciciela²⁰⁴. Jako najbardziej prawdopodobną wersję przyjęto, że działał wspólnie z pozostałymi skazanymi albo wykorzystał stan bezradności pokrzywdzonej wywołanej uprzednim atakiem i wówczas ją zgwałcił (co potwierdzają jego ślady biologiczne) oraz dodatkowo pobił²⁰⁵.

²⁰² The People of the State of New York – against – Kharey Wise, Kevin Richardson: Antron Mccray, Yusef Salaam, and Raymond Santana: Affirmation in Response to Motion to Vacate: Judgment of Conviction: Indictment no. 4762/89.

²⁰³ S. Saulny, *Convictions and Charges Voided In '89 Central Park Jogger Attack*, [online:] <https://www.nytimes.com/2002/12/20/nyregion/convictions-and-charges-voided-in-89-central-park-jogger-attack.html> [dostęp: 28 lipca 2023].

²⁰⁴ R. McFadden, *Boys' guilt likely in rape of jogger, police panel says*, [online:] <https://www.nytimes.com/2003/01/28/nyregion/boys-guilt-likely-in-rape-of-jogger-police-panel-says.html> [dostęp: 28 lipca 2023].

²⁰⁵ M. Armstrong, S. Hammerman, J. Martin, *NYPD Review of the Central Park Jogger Case, 2003*, [online:] <https://www.historyvshollywood.com/reelfaces/images/2019/06/when-theyseus/armstrong-report.pdf> [dostęp: 28 lipca 2023].

Zdjęcie 2. Pikieta przed sądem w trakcie procesu Piątki z Central Parku²⁰⁶

Cała piątka w 2003 r. pozwała miasto Nowy Jork o odszkodowanie za niesłuszne zatrzymanie, oskarżenie i motywowany rasowymi uprzedzeniami spisek w celu pozbawienia przysługujących im praw obywatelskich. Kolejne administracje miasta Nowy Jork odrzucały te zarzuty i nie godziły się także na zawarcie ugody. Opierały to m.in. na wnioskach komisji Armstronga, zgodnie z którymi w śledztwie nie zostały popełnione błędy krzywdzące skazanych, każdy z Piątki z Central Parku brał udział w napaści i pobiciu P. Meili, a część z nich także w ataku na drugiego biegacza. W 2014 r. nowo wybrany burmistrz Nowego Jorku – Bill de Blasio, który w trakcie swojej kampanii wyborczej zapowiadał zakończenie sprawy, zatwierdził zawarcie ugody z całą Piątką z Central Parku na kwotę 41 milionów dolarów. Każdy rok odbytej kary pozbawienia wolności został zrekomensowany odszkodowaniem w wysokości miliona dolarów²⁰⁷.

²⁰⁶ Louis Liotta/New York Post Archives, via Getty Images, cyt. za: J. Dwyer, *The True Story of How a City in Fear Brutalized the Central Park Five*, [online:] <https://www.nytimes.com/2019/05/30/arts/television/when-they-see-us-real-story.html> [dostęp: 28 lipca 2023].

²⁰⁷ B. Weiser, *5 Exonerated in Central Park Jogger Case Agree to Settle Suit for \$40 Million*, [online:] <https://www.nytimes.com/2014/06/20/nyregion/5-exonerated-in-central-park-jogger-case-are-to-settle-suit-for-40-million.html> [dostęp: 28 lipca 2023].

W 2016 r. w wyniku ugody ze stanem Nowy Jork Piątka z Central Parku otrzymała dodatkowe odszkodowanie w wysokości 3,9 miliona dolarów²⁰⁸.

3.2. Przegląd badań niesłusznych skazań oraz pomyłek sądowych

Badania zjawiska niesłusznych skazań prowadzone są na świecie od ponad stu lat. Ze względu na ich dużą liczbę na potrzeby niniejszej publikacji została wybrana tylko niewielka część opublikowanych prac. Kryteria wyboru stanowiło (i) znaczenie konkretnego badania lub publikacji prezentującej jego wyniki dla dalszych prac badawczych, (ii) oryginalność zastosowanej metodyki badawczej oraz (iii) miejsce (kraj) w którym badania były prowadzone. Pierwsze kryterium było weryfikowane liczbą cytowań danej publikacji według Google Scholar²⁰⁹. Drugie miało na celu zademonstrowanie różnorodności prób badawczych podejmowanych w opisywanej tematyce. Z kolei kryterium kraju zostało wprowadzone, by uniknąć ograniczenia do najczęściej opisywanego kręgu kultury prawnej *common law*, czyli przede wszystkim Stanów Zjednoczonych. Przegląd badań został uporządkowany chronologicznie oraz według kryterium metod badawczych.

3.2.1. Studia przypadków oraz zbiory przykładów niesłusznych skazań

Pierwsze dwa badania, których wyniki zostały upublicznione, prowadził ponad sto lat temu w Stanach Zjednoczonych Edwin Borchard. Jego pierwsza publikacja (1912 r.) prezentowała podejście do zagadnienia odszkodowania za niesłuszne

²⁰⁸ J. Fuster, *Central Park 5 Received Additional \$3.9 Million Settlement from New York in 2016 (Report)*, [online:] <https://www.thewrap.com/central-park-five-received-additional-3-9-million-settlement-from-new-york-in-2016-report/> [dostęp: 28 lipca 2023].

²⁰⁹ Przyjęto, z jednej strony, najbardziej liberalne kryterium – w Google Scholar nie ma merytorycznego ani formalnego ograniczenia źródeł cytowanych i cytujących. Z drugiej strony data publikacji wyników niektórych badań lub miejsca, w których je opublikowano, eliminują je z baz literatury recenzowanej, jak np. Scopus lub Web of Science.

skazania w wybranych państwach europejskich: Austrii, Francji, szwajcarskich kantonach, Niemczech, Norwegii, Szwecji, Węgrzech²¹⁰. Dopiero jego druga praca dotyczyła samego fenomenu niesłusznych skazań, które autor nazywał pomyłkami wymiaru sprawiedliwości w sprawach karnych (*errors of criminal justice*). Opisał w niej 62 sprawy ze Stanów Zjednoczonych i 3 z Wielkiej Brytanii, w których skazano niewinną osobę lub osoby²¹¹. E. Borchard zaprezentował cały przekrój kwalifikacji czynów, za które sądy skazywały niewinne osoby. Najwięcej było zabójstw (29). Kolejna opisana przez badacza grupa obejmowała rozboje, oszustwa i kradzieże (23)²¹². Rzadziej reprezentowane były kwalifikacje, takie jak: fałszerstwo (5), pobicie (4) oraz pisanie obscenicznych listów (2). Pojedyncze przypadki dotyczyły przyjęcia korzyści majątkowej oraz prostytucji²¹³. W każdej sprawie przedstawione zostały stan faktyczny oraz opis działań organów ścigania i wymiaru sprawiedliwości, a na końcu sposób, w jaki wykazano błąd w ustaleniu osoby sprawcy. Ze względu na syntetyczny opis trudno jest uznać, że są to studia przypadków. Borchard podjął jednak próbę znalezienia punktów wspólnych pomiędzy opisanymi sprawami. Zauważył, że najczęstszą przyczyną późniejszej pomyłki sądowej było błędne rozpoznanie przez pokrzywdzonego. Był to jedyny powód skazania w 29 sprawach, przy czym w ośmiu przypadkach brak było jakiegokolwiek podobieństwa pomiędzy sprawcą a oskarżonym, w dwunastu podobieństwo było niewielkie, a jedynie w dwóch sprawach podobieństwo występowało²¹⁴. Liczba świadków błędnie rozpoznających oskarżonego w niektórych sprawach wynosiła ponad 10: 17 i 14. Inne źródła pomyłek sądowych, na które zwracał uwagę Borchard, to: oparcie się na dowodzie poszlakowym, nieprawdziwe przyznanie się do zarzuczanych czynów, nierzetelność opinii „ekspertów”²¹⁵. Autor zwrócił też uwagę na stereotypy polegające np. na bezrefleksyjnym przypisywaniu sprawstwa osobie, która była wcześniej już skazana, co prowadziło do całkowitego ignorowania

²¹⁰ E.M. Borchard, *European systems of state indemnity for errors of criminal justice*, „Journal of American Institute of Criminal Law & Criminology” 1912, vol. 3, s. 684–718.

²¹¹ E.M. Borchard, *Convicting the Innocent. Sixty-Five Actual Errors of Criminal Justice*, New Haven 1932, s. vi.

²¹² Kategorie taką przyjął sam Borchard, zapewne uznając wymienione czyny za skierowane (przede wszystkim) przeciwko mieniu.

²¹³ E.M. Borchard, *Convicting the Innocent...*, s. vi.

²¹⁴ Tamże, s. 367.

²¹⁵ Tamże, s. 197–205.

obiektywnych dowodów na jej niewinność. W trzynastu opisanych sprawach, w tym ośmiu dotyczących zabójstwa, w ogóle nie doszło do popełnienia zarzucanego czynu. Były to skazania za nieistniejący czyn (*no crime convictions*). Najdobitniej dowodzi tego sześć spraw, w których po prawomocnym skazaniu za zabójstwo i osadzeniu sprawcy (w tym dwóch osób oczekujących na wykonanie kary śmierci) ofiara zabójstwa pojawiła się bezsprzecznie żywa. Jednoznacznie podważało to potwierdzoną wyrokiem sądowym hipotezę zabójstwa²¹⁶. Tak było m.in. w przypadku Billa Wilsona, skazanego w 1914 r. za zabójstwo żony (Jenny Wilson) i najmłodszego dziecka. Wyłączenie działania T. Johnsona, który był obrońcą Wilsona w procesie apelacyjnym, doprowadziło do zlokalizowania „denatki” żyjącej wraz z dzieckiem w innym stanie. To skutkowało uwolnieniem w 1918 r. skazanego na dożywotnie pozbawienie wolności „zabójcy”²¹⁷. Udowadnia to, że sprawa tzw. cudu z Campden (opisana w rozdziale 2), pomimo swojej wyjątkowości, na pewno nie jest jedynym przypadkiem skazania za czyn, który nie został w ogóle popełniony.

Borchard szczególną uwagę zwrócił na sposoby uświadomienia sobie przez organy ścigania lub wymiaru sprawiedliwości popełnienia błędu i w efekcie ujawniania niesłusznych skazań. Wyróżnił 4 grupy zdarzeń prowadzących do tego:

1. W sprawach przestępstw o charakterystycznym *modus operandi*, kiedy były one nadal popełniane po zatrzymaniu niewłaściwej osoby.
2. Przyznanie się faktycznego sprawcy, w tym występującego w sprawie jako świadek oskarżenia, potwierdzone materiałem dowodowym.
3. Przyznanie się do winy jednego lub więcej współsprawców przestępstwa, potwierdzone materiałem dowodowym, dzięki któremu wszyscy winni uczestnicy zostali wskazani lub zidentyfikowani.
4. Zwyczajne szczęście, dzięki któremu policja, prokurator lub gubernator odkryli, że niewłaściwy człowiek został zatrzymany i skazany²¹⁸.

Klasyfikacja ta była źródłem szerszej refleksji, która stała się motywem przewodnim i inspiracją kolejnych prac w obszarze niesłusznych skazań: *Ile niefortunnych ofiar pomyłki nie ma takiego szczęścia, nie sposób powiedzieć, ale są takie przypadki*²¹⁹.

²¹⁶ Tamże, s. 381.

²¹⁷ Tamże, s. 303–310.

²¹⁸ Tamże, s. 373.

²¹⁹ Tamże, s. 373.

Równoległe do pierwszej publikacji Borcharda został ogłoszony raport Amerykańskiego Kongresu Więziennictwa (*American Prison Congress*), będący prawdopodobnie pierwszą zorganizowaną próbą zidentyfikowania przypadków, w których wykonano karę śmierci na osobach niesłusznie skazanych. Celem było *dokładne zbadanie każdego zgłoszonego przypadku niesprawiedliwego skazania i próba odkrycia, czy kara śmierci została kiedykolwiek wymierzona niewinnemu człowiekowi*²²⁰. Po roku prac stwierdzono, że takie przypadki nie istniały. Zwraca uwagę różnica pomiędzy ustaleniami zespołu Kongresu a tymi, do których doszedł Borchard, zwłaszcza że wiele spośród 65 opisanych przez Borcharda spraw miała miejsce przed 1912 rokiem. Wy tłumaczeniem może być przyjęta przez Amerykański Kongres Więziennictwa metodyka. Polegała ona na wysłaniu listu do naczelnika każdego więzienia w Kanadzie i Stanach Zjednoczonych z pytaniem, czy posiada on osobistą wiedzę na temat jakiegokolwiek niesłusznej egzekucji. Brak w publikacji informacji o liczbie uzyskanych odpowiedzi. Wszystkie otrzymane (poza jedną) były negatywne. Jedynym wyjątkiem była odpowiedź naczelnika więzienia w Fort Leavenworth. Według niego *jedna lub dwie (osoby)... mogły, moim zdaniem, zostać stracone niesłusznie*²²¹. Ustalenia potwierdził dominujący wówczas pogląd, że pomyłki sądowe zdarzają się rzadko w sprawach dotyczących kary śmierci. Tam, gdzie się pojawiają, są one naprawiane za pomocą normalnych procedur sądowych lub wykonawczych przed egzekucją. Wniosek ten odpierał zarzuty przeciwników kary śmierci, którzy dowodzili, że nieodwracalność tej kary powoduje, że nie można naprawić pomyłek w wyrokowaniu²²².

Sposób zbierania danych do raportu Amerykańskiego Kongresu Więziennictwa w oczywisty sposób nie pozwala traktować go jako rzetelnego badania. Może być przykładem na to, jak uzyskać wynik zgodny z zakładaną tezę – w tym przypadku taką, że nikt, kto został zabity w efekcie wykonania wyroku skazującego na karę śmierci, nie był niewinnie skazany. Uspokaja to zwolenników tej kary, chociaż ma niewiele wspólnego ze stanem faktycznym, co uwidoczniły zaprezentowane przez Borcharda sprawy, w tym takie, w których orzeczono wyroki skazujące za zabójstwa, które się nie wydarzyły.

²²⁰ R. Gault, *Find No Unjust Hangings*, „Journal of American Institute of Criminal Law and Criminology” 1912–1913, vol. 131, cyt. za: FPT Heads of Prosecutions Committee Report of the Working Group on the Prevention of Miscarriages of Justice, [online:] <https://www.justice.gc.ca/eng/rp-pr/cj-jp/ccr-rc/pmj-pej/p2.html#foot2> [dostęp: 1 sierpnia 2023].

²²¹ Tamże.

²²² H.A. Bedau, M.L. Radelet, dz. cyt., s. 25.

Wśród opisanych przez Borcharda przypadków brakuje sprawy „Chłopaków ze Scottsboro” (*Scottsboro Boys*). Miała ona bowiem miejsce w roku publikacji jego książki (1932 r.), a procesy z nią związane zakończyły się w drugiej połowie lat 30. XX wieku. W sprawie tej dziewięciu nastolatków zostało oskarżonych o zgwałcenie dwóch kobiet w trakcie jazdy pociągiem. Kluczowym elementem sprawy było to, że oskarżeni byli czarnoskórzy, zgłaszające pokrzywdzenie miały białe kolor skóry, a sprawa wydarzyła się w Alabamie. Krótco po zgłoszeniu zdarzenia i rozpowszechnieniu wiadomości o nim wokół biura szeryfa, w którym przebywali zatrzymani, zgromadził się tłum gotowy do linczu, co miało *oszczędzić kosztów postępowania sądowego*²²³. W toku kolejnych procesów oskarżeni byli skazywani na kary wieloletniego pozbawienia wolności (od 75 do 105 lat) lub śmierci. Ostatecznie w czterech przypadkach wyroki te były prawomocne, a w pięciu kolejnych oskarżenie postanowiło nie oskarżać podejrzanych kolejny raz (1937 r.). Powodem kolejnych uchyleń wyroków i wznowień postępowania – zarówno przez amerykański Sąd Najwyższy, jak i w jednym przypadku przez sędziego z Ósmego Sądu Okręgowego w Alabamie (*Eight Circuit Court in Alabama*) Jamesa Hortona – były liczne naruszenia prawa do obrony oraz niewiarygodność świadków oskarżenia²²⁴. Wszystkie ustalenia wskazują na to, że do zgwałcenia ani nawet do jakiegokolwiek kontaktu pomiędzy oskarżonymi a rzekomo pokrzywdzonymi kobietami nie doszło. Lekarze badający obie zgłaszające kobiety bezpośrednio po ich zawiadomieniu nie stwierdzili żadnych śladów charakterystycznych dla zgwałcenia, tym bardziej przez przynajmniej sześciu sprawców. Fałszywe zawiadomienie miało ochronić zgłaszające przed odpowiedzialnością karną za prostytutkę oraz łamanie przepisów związanych z transportem w celu prostytutki²²⁵. W toku kolejnego procesu jedna ze zgłaszających dobrowolnie przyznała, że do żadnego kontaktu fizycznego, a tym bardziej zgwałcenia, nie doszło, a oskarżenie zostało zmyślane²²⁶. W połowie lat 70. XX wieku uniewinniono jednego ze skazanych, a w 2017 r. pośmiertnie trzech

²²³ J. Bellamy, *The Scottsboro Boys INJUSTICE IN ALABAMA*, [online:] <https://www.archives.gov/files/publications/prologue/2014/spring/scottsboro.pdf> [dostęp: 1 sierpnia 2023].

²²⁴ Powell v. Alabama, 287 U.S. 45 (1932).

²²⁵ White-Slave Traffic Act, ch. 395, 36 Stat. 825.

²²⁶ Zeznania Ruby Bates Patterson v. Alabama, 294 U.S. 600 (1935). Transkrypt [online:] <http://law2.umkc.edu/faculty/projects/FTrials/scottsboro/Batestestimony.html> [dostęp: 1 sierpnia 2023].

pozostałych²²⁷. Sprawa ta była kamieniem milowym w walce o prawa obywatelskie w Stanach Zjednoczonych. Równocześnie stanowi przykład oczywiście niesłusznego skazania i przytaczana jest w szeregu prac dotyczących tej tematyki²²⁸.

Metodyka pracy E. Borcharda, polegająca na opisie przypadków (często jednego przypadku) niesłusznych skazań i zwróceniu uwagi na powody takiego stanu rzeczy, była jedyną przyjmowaną przez kolejne 50 lat. W części przypadków były to wręcz książki w formie *true crime* lub powieści sądowych²²⁹. Jon Gould i Richard Leo zauważyli pewną prawidłowość. Mniej więcej co 10 lat była publikowana książka lub artykuł na temat niesłusznych skazań, wskazujące były pożądane kierunki zmian mające zapobiegać takim zdarzeniom i nic więcej z tego nie wynikało²³⁰. Podobnie przez pryzmat pojedynczych spraw, wybranych bez jasno zdefiniowanej metodyki, niesłuszne skazania prezentowane były m.in. w Niemczech²³¹.

3.2.2. Badania opinii lub doświadczeń dotyczących niesłusznych skazań

Odmiennej sposób eksplorowania zjawiska niesłusznych skazań od praktykowanego przez 50 lat po opublikowaniu książki E. Borcharda przyjęli C. Huff, A. Rattner, E. Sagarin i D. MacNamara²³². Postawili oni następujące pytania

²²⁷ BBC, *Alabama posthumously pardons three Scottsboro Boys*, [online:] <https://www.bbc.com/news/world-us-canada-25046096> [dostęp: 1 sierpnia 2023].

²²⁸ J.R. Acker, *Wrongful convictions then and now: Lessons to be learned*, „Albany Law Review” 2007, vol. 73, s. 1207–1211.

²²⁹ Np. E. Block, *The Vindicators*, New York 1963. Były też prace nawiązujące wprost do konwencji przyjętej przez Borcharda, jak opisująca 36 przypadków niesłusznych skazań książka, której współautorem był wieloletni sędzia w sprawach karnych: J. Frank, B. Frank, *Not guilty*, Garden City 1957. W innej publikacji H.A. Bedau krótko opisał sprawy 85 aresztowanych, oskarżonych lub skazanych za zabójstwo od końca XIX wieku: H.A. Bedau, *Murder, errors of justice, and capital punishment* [w:] *The death penalty in America*, red. H.A. Bedau, Oxford 1964, s. 434–52.

²³⁰ J. Gould, R. Leo, *One hundred years later: Wrongful convictions after a century of research*, „The Journal of Criminal Law and Criminology” 2010, vol. 100, no. 3, s. 828.

²³¹ T. Darnstädt, *Der Richter und sein Opfer: Wenn die Justiz sich irrt*, Munich 2013.

²³² C. Huff, A. Rattner, E. Sagarin i in., *Guilty until proved innocent: wrongful conviction and public policy*, „Crime and Delinquency” 1986, vol. 32, issue 4, s. 518–544.

badawcze: (i) *Jak często dochodzi do niesłusznego skazania?* i (ii) *Jakie są główne przyczyny błędów w takich przypadkach?*²³³. Postanowili też sformułować wnioski wynikające z przeprowadzonego badania dla ustawodawcy. W celu odpowiedzi na pierwszą parę pytań wykorzystali dwie metody badawcze: ankietę oraz badanie konkretnych spraw z samodzielnie stworzonej bazy. Kwestionariusz został skierowany do dwóch populacji: krajowej, na którą składali się wszyscy ówczesni prokuratorzy stanowi (*state attorneys general*), oraz stanu Ohio, na którą składali się przedstawiciele wybranych profesji prawniczych. Drugą populację stanowili wszyscy prezesi sądów powszechnych, wszyscy prokuratorzy okręgowi oraz wszyscy okręgowi obrońcy publiczni (*county public defenders*), szeryfowie wszystkich okręgów oraz komendanci policji siedmiu największych miast w stanie Ohio²³⁴. Suma tak ustalonych respondentów wynosiła 353. Odpowiedzi odesłało 229 osób, co stanowiło wysoki odsetek w badaniach ankietowych prowadzonych drogą pocztową, pozwalający też na uznanie próby badawczej za reprezentatywną dla badanych populacji. Niewielki odsetek respondentów odpowiedział, że do niesłusznych skazań nie dochodzi nigdy (4,4%). Zdaniem największej liczby badanych osób mniej niż 1% wyroków skazujących dotyczy osób niewinnych. Co szósta osoba uważała, że jest to zjawisko częstsze, a jego częstotliwość mieści się pomiędzy 1 a 5% (15,7%) (tabela 1).

C. Huff i in. na podstawie odpowiedzi udzielonych przez respondentów starali się oszacować skalę zjawiska niesłusznych skazań w Stanach Zjednoczonych. Przyjęli wartość 0,5% jako potencjalny odsetek występowania takich przypadków w populacji wyroków skazujących w poważnych sprawach (*index crimes*)²³⁵. Przy użyciu tej wartości dla oszacowania skali niesłusznych skazań i w oparciu o dane dla 1981 r. roczna liczba niesłusznych skazań w poważnych sprawach wynosiłaby prawie 6 tysięcy (5729)²³⁶.

²³³ Tamże, s. 520.

²³⁴ Tamże, s. 531.

²³⁵ W statystykach FBI składa się na nie osiem przestępstw: zabójstwo, zgwałcenie z użyciem siły fizycznej, rozbój, włamanie, napaść, kradzież o wartości powyżej 50 USD, kradzież pojazdu silnikowego i podpalenie; zob. [online:] <https://ovc.ojp.gov/sites/g/files/xyckuh226/files/pubs/NIBRS/crimedata.html> [dostęp: 2 sierpnia 2023].

²³⁶ C. Huff i in., dz. cyt., s. 523.

Tabela 1. Częstość niesłusznych skazań w Stanach Zjednoczonych według respondentów związanych zawodowo z postępowaniem karnym²³⁷

	Liczba odpowiedzi	% odpowiedzi
NIGDY	10	4,4
Mniej niż 1%	127	55,5
Od 1 do 5%	36	15,7
Od 5 do 10%	4	1,7
Brak odpowiedzi	52	22,7
Suma	229	100

Respondenci odpowiadali również na pytanie dotyczące najczęstszych przyczyn niesłusznych skazań. Określali częstość każdej z czterech możliwych odpowiedzi od najczęstszej do najrzadszej przyczyny (1–4)²³⁸. W kwestionariuszu były wymienione błędy przedstawicieli trzech grup zawodowych związanych z postępowaniem karnym oraz świadków. Zdecydowana większość badanych (78,6%) jako najczęstszą przyczynę prowadzącą do niesłusznego skazania wybrała błędy świadków (*witness error*). Jako drugi najczęściej wybierany był błąd popełniany przez policję – tak uznało ⅓ respondentów (67,6%). Jako najrzadszą przyczynę niesłusznych skazań spośród czterech wymienionych w ankiecie osoby odpowiadające na nią uznały błąd sądu (*judicial error*)²³⁹ (tabela 2).

Sprawy z własnej bazy autorów służyły jedynie ilustracji powodów niesłusznych skazań wymienionych przez respondentów. Oznacza to, że zarówno przybliżenie skali zjawiska, jak i jego przyczyn opierało się wyłącznie na opinii respondentów na ten temat. Nie byli oni bowiem pytani np. o określenie liczby takich przypadków na podstawie swojej praktyki ani ich częstości w stosunku do spraw, z którymi zawodowo się zetknęli czy o których słyszeli w swoim miejscu pracy. Wyniki były więc ilustracją opinii osób związanych zawodowo z organami ścigania lub wymiaru sprawiedliwości. Można ich uznać śmiało za grupę ekspercką, zwłaszcza że respondentami były osoby na stanowiskach kierowniczych, czyli zazwyczaj dysponujący stosunkowo długim stażem pracy. Bez wątplenia wyniki te, dzięki właściwemu skonstruowaniu próby i uzyskaniu

²³⁷ Tamże, s. 523.

²³⁸ Odpowiedź 1 oznaczała najczęstszą przyczynę i odpowiednio odpowiedź 4 najrzadszą przyczynę.

²³⁹ C. Huff, i in., dz. cyt., s. 525.

wysokiego wskaźnika odpowiedzi, były reprezentatywne dla badanych populacji – prokuratorów stanowych oraz środowiska prawniczego związanego z postępowaniem karnym stanu Ohio. Badania C. Huffa i in. są pierwszą opublikowaną pracą, wykorzystującą do określenia skali i przyczyn zjawiska metodę badania opinii ekspertów w tym obszarze. Projekty wykorzystujące taką metodę były prowadzone przez inne osoby w kolejnych latach. Obejmowały one różne grupy oraz szereg innych pytań. W części dotyczyły doświadczeń własnych, co pozwala uznać wyniki za bardziej miarodajne dla określenia skali zjawiska. Niektóre z nich zostaną krótko omówione w niniejszym rozdziale, a te dotyczące Polski – w rozdziale 4.

Tabela 2. Najczęstsze przyczyny niesłuszných skazań w Stanach Zjednoczonych według respondentów związanych zawodowo z postępowaniem karnym²⁴⁰

Częstotliwość przyczyny*	Błąd sądu		Błąd policji		Błąd świadka		Błąd oskarżenia	
	liczba odpowiedzi	%	liczba odpowiedzi	%	liczba odpowiedzi	%	liczba odpowiedzi	%
1	6	3,8	22	13,9	125	78,6	5	3,2
2	10	6,4	107	67,6	17	10,7	22	14,1
3	32	20,5	11	7	11	6,9	100	64,1
4	108	69,2	18	11,4	6	3,8	29	18,6
Średnia częstotliwość	3,55		2,1		1,34		2,9	

* Odpowiedź 1 oznaczała najczęstszą przyczynę, a odpowiedź 4 najrzadszą przyczynę.

Badania C. Huffa i in. zostały częściowo powtórzone 20 lat później (2002–2003) przez R. Ramseya i J. Franka²⁴¹. Różni je wielkość próby, część pytań oraz sposób zaprezentowania wyników pozwalający dokładniej poznać opinię poszczególnych grup respondentów. Skala tego badania uzasadnia przedstawienie i omówienie jego głównych wyników. Wykorzystano taką samą metodę – anonimową ankietę rozsyłaną drogą pocztową. Jako respondentów wybrano cztery grupy związane z postępowaniem karnym w Ohio: policjantów (szeryfowie i komendanci policji), prokuratorów (okręgowych oraz prokuratorów

²⁴⁰ Tamże, s. 525.

²⁴¹ R.J. Ramsey, J. Frank, *Wrongful conviction: Perceptions of criminal justice professionals regarding the frequency of wrongful conviction and the extent of system errors*, „Crime & Delinquency” 2007, vol. 53, issue 3.

z prokuratur okręgowych), obrońców (z urzędu i z wyboru) oraz sędziów (sądów powszechnych i apelacyjnych). Dodatkowo do próby włączono wszystkich ówczesznie czynnych sędziów amerykańskiego Sądu Najwyższego²⁴². W celu zapewnienia reprezentatywności próba liczyła 1 500 osób, w tym: 230 sędziów sądów powszechnych, 67 sędziów sądów apelacyjnych i 7 sędziów Sądu Najwyższego, wszystkich 88 prokuratorów okręgowych, wszystkich 88 szeryfów okręgowych, 132 losowo wybranych prokuratorów z prokuratur rejonowych, 400 losowo wybranych komendantów policji²⁴³, 250 losowo wybranych obrońców z urzędu i 238 losowo wybranych obrońców z wyboru. Odpowiedziało 798 osób – wskaźnik odpowiedzi wyniósł 53,2%²⁴⁴. Jest to niższy wskaźnik niż w badaniu prowadzonym 20 lat wcześniej. Należy jednak uwzględnić zmniejszającą się z upływem czasu chęć udziału respondentów w badaniach ankietowych, nawet o charakterze naukowym, a nie np. marketingowym.

Respondenci wybierali spośród 10 przedziałów częstotliwości niesłusznych skazań: od 0% (brak takich skazań) do „więcej niż 25%”. Ważną zmianą w prowadzonym w latach 2002–2003 badaniu było odrębne określanie odsetka niesłusznych skazań we własnej jurysdykcji oraz w Stanach Zjednoczonych jako całym kraju. Jest to metoda porównywalna do badań poczucia bezpieczeństwa i lęku przed przestępczością, w ramach których odrębnie pyta się respondentów o cały region lub kraj, a odrębnie o ich własną okolicę, miasto lub sąsiedztwo. Wyniki takich badań jednoznacznie wskazują, że respondenci czują się bezpieczniej we własnej (znanej) okolicy, a wyższe poczucie zagrożenia (oraz lęk) dotyczy innych części lub całego kraju²⁴⁵. Powodem takiego odczucia jest bazująca na własnych doświadczeniach zazwyczaj lepsza znajomość własnej okolicy, co skutkuje

²⁴² Próba obejmowała wyłącznie sędziów federalnego Sądu Najwyższego (*Supreme Court of the United States*), a nie sędziów stanowych sądów najwyższych (*state supreme courts*).

²⁴³ W Ohio w 2022 r. było około 900 niezależnych lokalnych jednostek policji. Najprawdopodobniej liczba ta była porównywalna w czasie prowadzenia badania; zob. [online:] <https://ocjs.ohio.gov/law-enforcement-services/ohio-office-of-law-enforcement+recruitment/become-a-peace-officer/law-enforcement-agencies> [dostęp: 2 sierpnia 2023].

²⁴⁴ R.J. Ramsey, J. Frank, dz. cyt., s. 448.

²⁴⁵ Zob. np. P. Waszkiewicz, *Bezpieczeństwo i poczucie bezpieczeństwa studentów prawa na Uniwersytecie Warszawskim w pierwszej i drugiej dekadzie XXI wieku* [w:] *Po co nam kryminologia? Księga Jubileuszowa Profesor Ireny Rzeplińskiej*, red. W. Klaus, D. Woźniakowska-Fajst, P. Wiktorska, K. Buczkowski, Warszawa 2019, s. 259–278. Więcej na temat tego zagadnienia: P. Ostaszewski, *Lęk przed przestępczością: aspekty teoretyczne, metodologiczne i empiryczne*, Warszawa 2014.

bardziej realistyczną oceną. Natomiast w przypadku nieznanymi osobiście miejsc i terenów obraz ten budowany jest często przez pryzmat przekazów medialnych. Zmiana w stosunku do badań prowadzonych przez Huffa i in. na początku lat 80. XX wieku dotyczyła również dodania pytania o akceptowalny poziom niesłusznych skazań. Inne istotne z perspektywy badania zjawiska różnice w przyjętej metodyce to rozszerzenie zakresu odpowiedzi o przyczyny niesłusznych skazań, a także zaprezentowanie wyników w podziale na cztery grupy zawodowe, co pozwala porównać doświadczenia i perspektywy związane z badanym zjawiskiem typowe dla każdej z grup.

Wyniki ilustrują duże różnice w poglądzie na zjawisko niesłusznych skazań pomiędzy poszczególnymi grupami zawodowymi oraz w ocenie jego częstotliwości we własnym okręgu (jurysdykcji) w stosunku do całych Stanów Zjednoczonych. Dwie grupy, których przedstawiciele oceniali zjawisko za na tyle marginalne we własnej jurysdykcji, że wręcz bliskie zeru, to sędziowie i prokuratorzy. Prawie co trzeci prokurator (29%) i co szósty sędzia (15,5%) uważał, że w jego okręgu nie ma niesłusznych skazań, a co drugi prokurator i co trzeci sędzia (31%), że występują rzadziej niż w 0,5% spraw. Równocześnie co czwarty prokurator (22%) wskazał, że niesłuszne skazania są częstsze niż 0,5% wszystkich spraw (suma odpowiedzi od 0,5% do 10%). Podobnego zdania była ponad połowa sędziów (53,6%), przy czym w tej grupie pojawiły się też pojedyncze odpowiedzi określające ten odsetek wyżej niż prokuratorzy (odpowiedzi 11–20%). Jako niski ten odsetek uznają także policjanci, spośród których 43,4% uważa, że sprawy niesłusznych skazań zdarzają się w ich okręgu rzadziej niż 1 na 200. Jednak tylko trzech respondentów z tej grupy (1,1%) uznało, że takich spraw nie ma. Prawie co czwarty policjant (23,4%) wybrał odpowiedzi od 0,5% do 10%. Najwyższe szacunki skali zjawiska podali obrońcy. Największa grupa (26,5%) określiła, że częstotliwość tego zjawiska to od 1 do 3% spraw. Znacznie ponad połowa (60,6%) respondentów z tej grupy uważała, że zjawisko to jest częstsze niż 3 sprawy na 100 (suma odpowiedzi od 4% do ponad 25%). Prawie co czwarty obrońca (24,4%) odpowiedział, że do niesłusznych skazań dochodzi częściej niż w 11% spraw²⁴⁶.

Zsumowanie wyników dla wszystkich grup zawodowych z tej dużej próby praktyków ze stanu Ohio (i trzech sędziów federalnego Sądu Najwyższego) pokazuje, że co piąta badana osoba uważała, że niesłuszne skazania nie miały

²⁴⁶ R.J. Ramsey, J. Frank, dz. cyt., s. 452.

nigdy miejsca w jej okręgu. Co trzeci respondent szacował, że miały miejsce rzadziej niż w 0,5% spraw, co siódmy, że mieściły się w przedziale pomiędzy 0,5% a 1%, co szósty, że było ich pomiędzy 1% a 3% spraw, a co piąty określił, że niesłuszne skazania zdarzały się częściej niż w 4% spraw (tabela 3).

Podobne chociaż nieidentyczne tendencje można zaobserwować w odpowiedziach na pytanie o oszacowanie skali zjawiska dla Stanów Zjednoczonych. Najwyższe szacunki dotyczące częstotliwości niesłusznych skazań podawali obrońcy. Ponad połowa (51,4%) respondentów z tej grupy uznała, że stanowią więcej niż 6% wyroków skazujących, a co czwarty (23,2%) granicę tę przesunął powyżej 16%. Najniższe szacunki pochodziły (ponownie) z grupy prokuratorów. Co trzeci badany uznał, że w skali całego kraju niesłuszne skazania zdarzają się rzadziej niż w 0,5% spraw. Prawie tak samo liczna grupa uznała, że dotyczy to między 0,5% a 1% spraw, a 37,5% oszacowała, że niesłuszne skazania stanowią od 1% do 15% wyroków skazujących. Również respondenci z grupy policjantów i sędziów oceniali skalę zjawiska na terenie kraju jako większą niż we własnym okręgu. Co dziesiąty policjant uznał, że niesłuszne skazania stanowią pomiędzy 6% a 25% wyroków. Jeszcze większa część sędziów – 16,4% – uznała, że niesłuszne skazania zdarzają się częściej niż w 6% spraw (przy czym jeden respondent ocenił ich częstotliwość jako większą niż 25%).

Porównanie wyników odpowiedzi na pytania o skalę zjawiska na różnie określonym obszarze pokazuje podobną tendencję jak ta dotycząca oceny poczucia bezpieczeństwa. Problem niesłusznych skazań był oceniany jako występujący w kraju, ale niekoniecznie we własnym okręgu, zwłaszcza przez respondentów z grup prokuratorów, sędziów i policjantów. Ewentualnie był on oceniany jako poważniejszy (wybór większej częstotliwości) na terenie Stanów Zjednoczonych niż we własnej jurysdykcji. Niemniej nawet w przypadku tych grup istotna część badanych podawała wyższe szacunki skali tego zjawiska. Przekłada się to na wynik zsumowany dla wszystkich grup badawczych. Mniej niż 1% wszystkich badanych uważało, że niesłuszne skazania nie mają miejsca w Stanach Zjednoczonych, co szósta osoba szacowała, że mają miejsce rzadziej niż w 0,5% spraw. Największa grupa – co czwarta badana osoba (24%) – wybrała przedział pomiędzy 1% a 3% spraw. Prawie tyle samo badanych (22,7%) uznało, że niesłuszne skazania stanowią ponad 6% wyroków (tabela 4).

Kontrowersyjne może się wydawać pytanie o akceptowalną częstotliwość niesłusznych skazań. Odpowiedzi na to pytanie respondentów z poszczególnych

grup prawie nie różniły się między sobą. Co drugi badany uznał, że akceptowalny jest brak niesłusznych skazań (wybór odpowiedzi 0%). Co czwarty badany uznał, że akceptowalny jest poziom niższy niż 0,5%, a co dziewiąty (11,5%), że przedział pomiędzy 0,5% a 1%. Mniej niż 10% respondentów określiło jako akceptowalny odsetek niesłusznych skazań wyższy niż 1% wyroków (tabela 5). Zwraca uwagę rozbieżność pomiędzy szacunkami dotyczącymi faktycznego odsetka niesłusznych skazań a ich akceptowalnym poziomem. Respondenci wydają się wykazywać świadomością popełnianych błędów w toku postępowania karnego i ich skutków, ale nie akceptują ich skali.

Na podstawie wyników poprzednich badań dotyczących źródeł niesłusznych skazań w związku z praktyką działania organów ścigania i wymiaru sprawiedliwości Ramsey i Frank wyodrębnili kilkanaście (19) najczęściej pojawiających się błędów oraz przypadków łamania prawa, które podzielili na 4 grupy. Kryterium podziału stanowiła grupa zawodowa, której przedstawiciele popełniają dany błąd. Respondenci mieli za zadanie, zgodnie ze swoją wiedzą i doświadczeniem, określić częstotliwość każdego z nich. W tym celu korzystali z dziewięciostopniowej skali, na której 1 oznaczało „nigdy”, 3 – „rzadko”, 5 – „umiarkowanie często”, 7 – „bardzo często”, a 9 – „zawsze”. Pytanie o określenie częstotliwości danego błędu nie było związane z jego wpływem na niesłuszne skazanie. Odpowiedzi na te pytania pozwalają wyciągnąć kilka ogólnych i kilka szczegółowych wniosków.

Niektóre błędy oraz praktyki niezgodne z przepisami prawa zostały ocenione jako zdecydowanie częstsze od innych. To te, których średnia ocena częstotliwości była wyższa niż 4. Za najczęstszy błąd spośród wymienionych respondenci uznali „niewłaściwe zbadanie sprawy przez obrońcę” – średnia ocen wszystkich respondentów 4,79, co oznacza prawie „umiarkowanie często”. Kolejnym w częstotliwości według respondentów było „niewłaściwe śledztwo policyjne” ze średnim wynikiem 4,55. Trzecim najczęstszym było „niewłaściwe kwestionowanie dowodów kryminalistycznych przez obrońcę” – średnia ocena częstotliwości 4,3. Błędy obrońców były uznawane za częstsze niż te popełniane przez inne grupy. Częstotliwość powyżej 4 dotyczyła jeszcze dwóch w tej grupie, czyli w sumie czterech spośród pięciu. Tylko dwa błędy popełniane przez policję zostały ocenione jako równie częste. Oprócz niewłaściwego sposobu prowadzenia śledztwa przez policję było to także stosowanie nadmiernej presji w celu uzyskania przyznania się ze strony osoby podejrzanej (4,01).

Tabela 3. Częstotliwość niesłusznych skazań we własnym okręgu (jursdykcji) według respondentów związanych zawodowo z postępowaniem karnym²⁴⁷

Częstotliwość niesłusznych skazań	Policjanci		Prokuratorzy		Obronicy		Sędziowie		Wszyscy badani	
	liczba odpowiedzi	%	liczba odpowiedzi	%	liczba odpowiedzi	%	liczba odpowiedzi	%	liczba odpowiedzi	%
0%	91	33,2	29	29	4	1,8	26	15,5	150	19,5
Mniej niż 0,5%	119	43,4	49	49	5	2,2	52	31	225	29,3
0,5-1%	37	13,5	13	13	21	9,3	36	21,4	107	13,9
1-3%	17	6,2	6	6	60	26,5	32	19	115	15
4-5%	9	3,3	1	1	42	18,6	10	6	62	8,1
6-10%	1	0,4	2	2	39	17,3	9	5,4	51	6,6
11-15%	–	–	–	–	21	9,3	2	1,2	23	3
16-20%	–	–	–	–	16	7,1	1	0,6	17	2,2
21-25%	–	–	–	–	12	5,3	–	–	12	1,6
Więcej niż 25%	–	–	–	–	6	2,7	–	–	6	0,8
Suma	274	100	100	100	226	100	168	100	768	100

²⁴⁷ Tamże, s. 452. Kolumny wartości % dla obrońców i sędziów sumują się do 100,1% w wyniku stosownego zaokrąglenia wartości procentowych w poszczególnych wierszach.

Tablica 4. Częstotliwość niesłusznych skazań w Stanach Zjednoczonych według respondentów związanych zawodowo z postępowaniem karnym²⁴⁸

Częstotliwość niesłusznych skazań	Policjanci		Prokuratorzy		Obroncy		Sędziowie		Wszyscy badani	
	liczba odpowiedzi	%	liczba odpowiedzi	%	liczba odpowiedzi	%	liczba odpowiedzi	%	liczba odpowiedzi	%
0%	3	1,1	1	1	1	0,5	–	–	5	0,7
Mniej niż 0,5%	57	21,3	29	30,2	4	1,9	26	17	116	15,8
0,5–1%	63	23,6	30	31,3	13	6	31	20,3	137	18,7
1–3%	79	29,6	23	24	31	14,4	43	28,1	176	24
4–5%	38	14,2	10	10,4	56	25,9	28	18,3	132	18
6–10%	14	5,2	1	1	42	19,4	16	10,5	73	10
11–15%	6	2,2	2	2,1	19	8,8	6	3,9	33	4,5
16–20%	6	2,2	–	–	28	13	2	1,3	36	4,9
21–25%	1	0,4	–	–	5	2,3	–	–	6	0,8
Więcej niż 25%	–	–	–	–	17	7,9	1	0,7	18	2,5
Suma	267	100	96	100	216	100	153	100	732	100

²⁴⁸ Tamże, s. 452.

Tabela 5. Akceptowalna częstotliwość niesłusznych skazań według respondentów związanych zawodowo z postępowaniem karnym²⁴⁹

Częstotliwość niesłusznych skazań	Policjanci		Prokuratorzy		Obronicy		Sędziowie		Wszyscy badani	
	liczba odpowiedzi	%	liczba odpowiedzi	%	liczba odpowiedzi	%	liczba odpowiedzi	%	liczba odpowiedzi	%
0%	148	54,6	48	48,5	113	49,1	89	51,1	398	51,4
Mniej niż 0,5%	67	24,7	29	29,3	62	27	48	27,6	206	26,6
0,5-1%	29	10,7	13	13,1	25	10,9	22	12,6	89	11,5
1-3%	17	6,3	8	8,1	19	8,3	11	6,3	55	7,1
4-5%	3	1,1	1	1	7	3	4	2,3	15	1,9
6-10%	4	1,5	-	-	4	1,7	-	-	8	1
11-15%	2	0,7	-	-	-	-	-	-	2	0,3
16-20%	1	0,4	-	-	-	-	-	-	1	0,1
21-25%	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Więcej niż 25%	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Suma	271	100	99	100	230	100	174	100	774	100

²⁴⁹ Tamże, s. 454. Kolumny wartości % dla sędziów i wszystkich badanych sumują się do 99,9% w wyniku stosownego zaokrąglenia wartości procentowych w poszczególnych wierszach.

Średnia częstotliwość przekraczająca 4 dotyczyła także trzech błędów popełnianych przez prokuratorów oraz działań niezgodnych z prawem: niewłaściwe śledztwo prokuratorskie (4,11), stosowanie przez prokuratora nadmiernej presji w celu uzyskania przyznania się podejrzanego do sprawstwa i poddania karze – 4,15 oraz podpowiadanie świadkom przez prokuratora (4,01). W tym samym czasie żaden z błędów popełnianych przez sędziów nie został oceniony jako tak częsty – wszystkie mieściły się w zakresie średnich 3,23–3,45.

Przedstawiciele poszczególnych grup zawodowych zazwyczaj za częstsze uznawali błędy i zachowania sprzeczne z przepisami wśród innych grup zawodowych. Równocześnie błędy popełniane przez osoby z własnej grupy były szacowane jako występujące rzadziej. Wyjątek stanowi pod tym względem grupa obrońców, która uznała błędy popełniane przez swoją grupę za częstsze, niż oszacowali to przedstawiciele innych zawodów. To m.in. wpłynęło na wyższą średnią ocenę częstotliwości błędów tej grupy. Obrońcy jako częstsze niż przedstawiciele innych grup ocenili występowanie każdego wymienionego w badaniu błędu lub złamania przepisów²⁵⁰ (tabele 6–9).

Tabela 6. Częstotliwość błędów popełnianych przez policję według respondentów związanych zawodowo z postępowaniem karnym²⁵¹

Rodzaj błędu	Policjanci	Prokuratorzy	Obrońcy	Sędziowie	Wszyscy badani
Niewłaściwe śledztwo policyjne	3,57	3,93	5,9	4,63	4,55
Policja stosuje nadmierną presję w celu uzyskania przyznania się do zarzucanych czynów	2,79	2,68	6,23	3,66	4,01
Coaching świadków przez policję przed okazaniem	2,87	2,48	5,65	3,44	3,78
Zatajenie przez policję dowodów odciążających	2,55	2,27	5,52	3,39	3,6
Wykorzystanie fałszywych dowodów	1,94	1,64	3,71	2,46	2,55
<i>Średnia</i>	<i>2,74</i>	<i>2,6</i>	<i>5,4</i>	<i>3,52</i>	<i>3,24</i>

²⁵⁰ Tamże, s. 455–459.

²⁵¹ Tamże, s. 455.

Tabela 7. Częstotliwość błędów popełnianych przez prokuraturę według respondentów związanych zawodowo z postępowaniem karnym²⁵²

Rodzaj błędu	Policjanci	Prokuratorzy	Obrońcy	Sędziowie	Wszyscy badani
Niewłaściwe śledztwo prokuratorskie	3,67	2,67	5,28	4,03	4,11
Prokurator stosuje nadmierną presję w celu uzyskania przyznania się do winy i poddania karze (<i>plea bargain</i>)	3,94	2,2	5,65	3,57	4,15
Podpowiadanie świadkom przez prokuratora	3,27	2,22	5,83	3,73	4,01
Zatajenie przez prokuratora dowodów odciążających	2,67	1,59	4,66	2,88	3,18
Świadome wykorzystanie fałszywych dowodów	1,84	1,25	3,11	1,96	2,17
<i>Średnia</i>	<i>3,08</i>	<i>1,99</i>	<i>4,99</i>	<i>3,23</i>	<i>3,52</i>

Tabela 8. Częstotliwość błędów popełnianych przez obronę według respondentów związanych zawodowo z postępowaniem karnym²⁵³

Rodzaj błędu	Policjanci	Prokuratorzy	Obrońcy	Sędziowie	Wszyscy badani
Niewłaściwe zbadanie sprawy	4,54	4,31	5,35	4,7	4,79
Obrońca niewłaściwie kwestionujący dowody kryminalistyczne	3,84	3,71	5,24	4,07	4,3
Nieżłożenie odpowiednich wniosków przez obrońcę	4,02	3,87	4,69	4,02	4,21
Nieuzasadnione ustępstwa w ramach ugody sądowej (<i>plea bargain</i>)	4,3	3,12	4,59	3,85	4,14
Obrońca niewłaściwie przesłuchujący świadków (kwestionujący ich wiarygodność)	3,68	3,43	4,61	3,96	3,99
<i>Średnia</i>	<i>4,08</i>	<i>3,69</i>	<i>4,9</i>	<i>4,12</i>	<i>4,29</i>

²⁵² Tamże, s. 456.²⁵³ Tamże, s. 457.

Tabela 9. Częstotliwość błędów popełnianych przez sąd według respondentów związanych zawodowo z postępowaniem karnym²⁵⁴

Rodzaj błędu	Policjanci	Prokuratorzy	Obrońcy	Sędziowie	Wszyscy badani
Wynikający z uprzedzeń	2,9	2,36	5,07	2,69	3,44
Dotyczący dopuszczalności dowodu rzeczowego	3	2,87	4,55	3	3,45
Dotyczący dopuszczalności zeznań świadka	3,01	2,5	4,45	2,84	3,35
Dotyczący dopuszczalności zeznań biegłego	2,79	2,54	4,25	2,94	3,23
<i>Średnia</i>	<i>2,93</i>	<i>2,57</i>	<i>4,58</i>	<i>2,87</i>	<i>3,37</i>

Badanie Ramseya i Franka było największym badaniem opinii przedstawicieli zawodów związanych z postępowaniem karnym na temat niesłusznych skazań. Wielkość i sposób skonstruowania próby badawczej zapewniły reprezentatywność wyników dla badanej populacji. Pokazały też, że osoby mające doświadczenie zawodowe w obszarze organów ścigania lub wymiaru sprawiedliwości były świadome tego, że niesłuszne skazania są faktem. Odsetek respondentów kwestionujących, że w skali kraju dochodzi do takich przypadków, zmniejszył się prawie sześciokrotnie w stosunku do badania z początku lat 90. XX wieku (4% vs. 0,7%). Jednocześnie prawie co piąty respondent (19,5%) uważa, że niesłuszne skazania zdarzają się poza jego/jej okręgiem. Zapewne dopuszczenie do siebie takiej świadomości i związanej z tym również własnej odpowiedzialności było wciąż zbyt trudne dla biorących udział w badaniu. Niemniej według dostępnych danych od 1990 do 2002 roku (czyli rozpoczęcia badania) co najmniej 31 osób niesłusznie skazanych prawomocnym wyrokiem w stanie Ohio zostało uniewinnionych wskutek ujawnienia nowych faktów²⁵⁵. Wartościowe dla opisu zjawiska niesłusznych skazań jest także samodzielne szacowanie częstotliwości popełniania błędów oraz naruszeń obowiązujących przepisów, które mogą skutkować skazaniem osoby, która nie popełniła zarzucanego jej czynu. Odpowiedzi

²⁵⁴ Tamże, s. 459.

²⁵⁵ Przez kolejne dwie dekady grupa ta powiększyła się trzykrotnie; zob. *At least 92 people have had wrongful convictions overturned in Ohio since 1990. Here's the list*, [online:] <https://www.daytondailynews.com/local/at-least-92-people-have-been-wrongfully-convicted-in-ohio-since-1990-heres-the-list/> [dostęp: 4 sierpnia 2023].

udzielane przez respondentów wskazują też na błędy w toku postępowania, które są najczęstszymi źródłami niesłusznych skazań. Są one zbieżne z poglądami doktryny na temat głównych przyczyn takich wyroków, a także z wynikami badania E. Borcharda z początku XX wieku.

Opracowana metodyka stanowiła punkt odniesienia przy projektowaniu podobnych badań, chociaż prowadzonych na mniejszą skalę. W oparciu o nią cztery lata później (sierpień 2005 r. – styczeń 2006 r.) zostały przeprowadzone analogiczne badania w stanie Michigan przez M. Zalmana, B. Smitha i A. Kiger. Skala badania była mniejsza ($n = 467$), chociaż wciąż duża i reprezentatywna dla stanu (wskaźnik odpowiedzi wyniósł 54,7%). Ze względu na różnice w organizacji wymiaru sprawiedliwości w rzeczonych stanach, w badaniu w Michigan uczestniczyli adwokaci zrzeszeni w dwóch organizacjach zawodowych. Skrócony został cały kwestionariusz – nie pytano respondentów o częstotliwość błędów popełnianych przez poszczególne grupy zawodowe, jak i kategoria odpowiedzi na zadane pytania – liczba zakresów na szacowanie skali niesłusznych skazań była mniejsza²⁵⁶.

Wyniki potwierdzają tendencje uwidocznione w badaniu Ramseya i Franka. Przede wszystkim znacznie niżej oceniana była częstotliwość niesłusznych skazań we własnej jurysdykcji niż na terenie całych Stanów Zjednoczonych. Druga z tendencji to różnice w ocenie tego zjawiska pomiędzy przedstawicielami poszczególnych zawodów. Najniższe wartości, w tym często wskazujące na brak takich przypadków we własnym okręgu, podawali policjanci i prokuratorzy, najwyższe z kolei obrońcy. Oceny sędziów mieściły się pomiędzy skrajnymi wynikami dwóch poprzednich grup. Różnice pomiędzy szacunkami dokonywanymi przez przedstawicieli poszczególnych grup były znacznie większe niż w badaniu prowadzonym w Ohio. O ile prokuratorzy z Michigan oceniali zjawisko niesłusznych skazań jako rzadsze niż osoby wykonujące ten zawód w Ohio, o tyle obrońcy z Michigan oceniali jego skalę jako większą niż obrońcy z Ohio. Jako częstsze przypadki niesłusznych skazań uznawali również sędziowie z Michigan. Częściowo takie wyniki może wyjaśniać duża niechęć reprezentacji środowiska prokuratorskiego do samego pomysłu na badanie zjawiska niesłusznych skazań. Po rozpoczęciu badania wystosowało ono do zrzeszonych

²⁵⁶ M. Zalman, B. Smith, A. Kiger, *Officials' Estimates of the Incidence of "Actual Innocence" Convictions*, „Justice Quarterly” 2008, vol. 25, s. 72–100.

prokuratorów list, w którym wyrażało dezaprobatę dla badania²⁵⁷. Paradoksalnie skutkiem tych różnic uśrednione wyniki dla całej próby badawczej nie różnią się istotnie pomiędzy badaniami przeprowadzonymi w dwóch stanach. Jednak różnice pomiędzy odpowiedziami udzielonymi przez przedstawicieli tych samych zawodów wykonujących swoją pracę w dwóch sąsiadujących stanach dotyczyły zarówno skali niesłusznych skazań we własnej jurysdykcji, jak i w skali kraju. Ilustruje to, że 20 przypadków, w których różnica w średniej odpowiedzi przekraczała 5%, rozdziela się równo pomiędzy szacunki dla własnego okręgu i dla Stanów Zjednoczonych (tabela 10). To, co pozostało niezmiennie, to ujawniona wynikami badania w Michigan świadomość ponad połowy przedstawicieli zawodów związanych z postępowaniem karnym, że do niesłusznych skazań dochodzi zarówno w skali kraju, jak i w ich własnym okręgu.

Inną grupę respondentów niż w badaniach prowadzonych w Ohio i Michigan wybrano w projekcie realizowanym przez firmę badawczą RAND ponad dekadę przed pierwszymi badaniami w Ohio. W latach 1978–1979 przeprowadziła ona szerokie badania ankietowe wśród skazanych osadzonych w zakładach karnych w Kalifornii, Michigan i Teksasie. Ich celem było poznanie i opisanie rozwoju karier przestępczych (karier kryminalnych²⁵⁸), a nie niesłusznych skazań. Jednak wśród pytań były dwa dotyczące tego, za jaki czyn został skazany respondent, oraz kolejne: *Jakie przestępstwa, jeśli w ogóle jakieś, popełniłeś w związku z tymi wyrokami? (Zaznacz wszystkie, które mają zastosowanie)*²⁵⁹. Przez ponad 20 lat dane te nie były jednak dostrzeżone przez osoby zajmujące się problematyką niesłusznych skazań. Dopiero Tony Poveda wykorzystał je do oszacowania skali zjawiska niesłusznych skazań z perspektywy samych osadzonych. Badanie RAND nie było anonimowe, chociaż wyniki były prezentowane wyłącznie anonimowo i pozostawały poufne. Wykorzystano też kilka zabiegów w celu sprawdzenia spójności (pośrednio szczeroci) odpowiedzi: m.in. pytanie o to samo w różny sposób, powtarzanie badania po upływie tygodnia oraz porównywanie odpowiedzi

²⁵⁷ Tamże, s. 82.

²⁵⁸ Więcej na temat definicji i badań karier kryminalnych zob. *Karierowicze kryminalni? Aktywność przestępcza w dalszych losach nieletnich*, red. W. Klaus, I. Rzeplińska, P. Wiktorska, D. Woźniakowska-Fajst, Warszawa 2021.

²⁵⁹ T. Poveda, *Estimating wrongful convictions*, „Justice Quarterly” 2003, vol. 18, issue 3.

na pytania z informacjami w bazach danych. Oceniono, że odpowiedzi 83% respondentów cechowała wysoka spójność²⁶⁰.

T. Poveda przeanalizował dane dla 1272 osadzonych za różnego typu czyny – od najpoważniejszych, jak zabójstwo i zgwałcenie, do uznawanych za znacznie mniej zagrażające społeczeństwu, jak sprzedaż lub posiadanie niewielkiej ilości narkotyków. W zależności od kwalifikacji czynu, za jaki osadzeni zostali skazani, różny odsetek respondentów odpowiadał, że nie popełnił czynu, za który odpowiedział karnie. Największa część tak odpowiadających była wśród skazanych za zgwałcenie – częściej niż co trzeci osadzony (37,7%), i inne przestępstwa seksualne – co czwarty osadzony (26,9%). Rzadziej dotyczyło to skazanych za zabójstwo (17,5%) i napaść (13,4%). Najmniej negujących popełnienie czynu, za jaki zostali skazani, było wśród skazanych za sprzedaż lub posiadanie narkotyków – odpowiednio 8,1% i 5%²⁶¹.

Wyniki tego badania zaprzeczyły powszechnemu przekonaniu, że więzienia są pełne osób twierdzących, że „są niewinne i zostały niesłusznie skazane”. Z badanej próby prawie 1300 osadzonych twierdził tak mniej niż co szósty respondent (15,4%). Podstawową różnicą pomiędzy wynikami badania RAND a badaniami opinii przedstawicieli zawodów związanych z postępowaniem karnym jest to, że w tym pierwszym nie badano opinii, tylko twierdzenia dotyczące sprawstwa. Zupełnie inne byłoby badanie, w którym osadzeni byliby pytani o swoją opinię na temat częstotliwości niesłusznych skazań.

²⁶⁰ J.M. Chaiken, M.R. Chaiken, *Varieties of Criminal Behavior*, Santa Monica 1982, cyt. za: T. Poveda, dz. cyt., s. 706.

²⁶¹ Tamże, s. 702.

Tabela 10. Porównanie szacunków częstotliwości niesłusznych skazań we własnym okręgu oraz w całych Stanach Zjednoczonych według respondentów związanych zawodowo z postępowaniem karnym ze stanów Ohio (OH; 2002–2003) i Michigan (MI; 2006–2007)^{262*}

Przedział	Policjanci		Prokuratorzy		Obrońcy		Sędziowie		Wszyscy badani						
	MI	OH	MI	OH	MI	OH	MI	OH	MI	OH					
		% różn.		% różn.		% różn.		% różn.		% różn.					
(i) Szacunki częstotliwości niesłusznych skazań w własnym okręgu (jursdykcji)															
0%	41	+7,8	47,8	29	+18,8	0	1,8	-1,8	5,3	15,5	-10,2	19,7	19,5	+0,2	
<0,5%	41	43,4	-2,4	43,5	49	-5,5	2,8	2,2	+0,6	28,3	31	-2,7	26	29,3	-3,3
0,5–1%	10,7	13,5	-2,8	4,3	13	-8,7	4,2	9,3	-5,1	20,4	21,4	-1	10,7	13,9	-3,2
1–3%	5,1	6,2	-1,1	4,3	6	-1,7	16,8	26,5	-9,7	26,5	19	+7,5	14	15	-1
4–5%	1,7	3,3	-1,6	0	1	-1	24,5	18,6	+5,9	9,7	6	+3,7	10,7	8,1	+2,6
6–10%	0,6	0,4	+0,2	0	2	-2	22,4	17,3	+5,1	6,2	5,4	+0,8	8,8	6,6	+2,2
Powyżej 10%	0	0	-0,5	0	0	0	29,4	24,4	+5	3,6	1,8	+1,8	10,1	7,6	-0,3
(ii) Szacunki częstotliwości niesłusznych skazań w całych Stanach Zjednoczonych															
0%	0,6	1,1	-0,5	4,5	1	+3,5	0	0,5	-0,5	0	0	0	0,4	0,7	-0,3
<0,5%	23,6	21,3	+2,3	45,5	30,2	+15,3	1,4	1,9	-0,5	9,4	17	-7,6	14,1	15,8	1,7
0,5–1%	26,4	23,6	+2,8	13,6	31,3	-17,7	3,4	6	-2,6	6,6	20,3	-13,7	13,6	18,7	-5,1
1–3%	29,3	29,6	-0,3	22,7	24	-1,3	11	14,4	-3,4	36,8	28,1	+8,7	24,8	24	+0,8
4–5%	16,1	14,2	+1,9	0	10,4	-10,4	20,7	25,9	-5,2	19,8	18,3	+1,5	17,7	18	-0,3
6–10%	2,3	5,2	-2,9	13,6	1	+12,6	17,9	19,4	-1,5	14,2	10,5	+3,7	10,7	10	+0,7
Powyżej 10%	1,8	4,8	-3	0	2,1	-2,1	45,6	32	+13,6	13,2	5,9	+7,3	18,6	12,7	+5,9

* „+” oznacza wyższy wynik w stanie Michigan; „-” oznacza wyższy wynik w stanie Ohio. Wyróżnione zostały przypadki, w których różnica szacunków podawanych przez przedstawicieli tych samych grup zawodowych w różnych stanach była większa niż 5 p.p.

²⁶² M. Zalman, B. Smith, A. Kiger, s. 89.

Tabela 11. Odsetek osadzonych w trzech amerykańskich stanach, twierdzących, że nie popełnili czynu, za który zostali skazani (1978–1979)²⁶³

Czyn, za który skazano respondenta	Liczba osób twierdzących, że nie popełniła czynu, za który została skazana	Odsetek spośród wszystkich skazanych za ten czyn (%)
Zgwałcenie	23	37,7
Przestępstwa seksualne (inne niż zgwałcenie)	14	26,9
Zabójstwo	18	17,5
Napaść (<i>assault</i>)	20	13,4
Posiadanie broni	22	12,8
Rozbój	44	11,5
Fałszerstwo	8	9,9
Włamanie	33	9
Sprzedaż narkotyków	7	8,1
Posiadanie narkotyków	6	5,2
Suma	195	15,4

Podobną metodykę do tej wykorzystanej w badaniu RAND zastosowali Charles Loeffler, Jordan Hyatt i Greg Ridgeway w badaniu przeprowadzonym w Pensylwanii w 2015 roku. Objęło ono 2678 osadzonych na pierwszym etapie odbywania kary pozbawienia wolności. Stanowiło to ponad 90% wszystkich skazanych (94,1%), którzy w trakcie 5 miesięcy prowadzenia badania rozpoczęli odbywanie tej kary w Pensylwanii. Badanie dotyczyło ostatniego wyroku (czynów, za jakie zostali skazani)²⁶⁴. Różnica w stosunku do projektu zrealizowanego przez RAND polegała przede wszystkim na tym, że badanie było nie tylko poufne, ale również w pełni anonimowe. Uniemożliwiło to porównanie odpowiedzi udzielanych przez poszczególnych respondentów z danymi osobiście ich dotyczącymi. Możliwe było jednak porównanie zagregowanych odpowiedzi z danymi dotyczącymi całej próby badawczej. Osadzonym zadane zostały także dodatkowe pytania związane z ich twierdzeniami dotyczącymi ewentualnego niesłusznego skazania poprzez wyodrębnienie uzasadnień, takich jak m.in.:

²⁶³ Tamże, s. 702.

²⁶⁴ C.E. Loeffler, J. Hyatt, G. Ridgeway, *Measuring self-reported wrongful convictions among prisoners*, „Journal of Quantitative Criminology” 2019, vol. 35, s. 267.

*nie zrobiłem wszystkich rzeczy, za które zostałem skazany, czy: zrobiłem to, za co zostałem skazany, ale proces nie był uczciwy*²⁶⁵. Zabieg ten pozwolił oddzielić twierdzenia dotyczące faktycznie niesłusznego skazania od prawnie niesłusznego skazania. Dodatkowo umożliwił oddzielić także te przypadki, w których twierdzenie o niesłuszności skazania było oparte na przekonaniu, że skoro sprawca nie chciał czegoś zrobić, ale to zrobił, to skazanie za to jest niesłuszne²⁶⁶. Wyniki badania C. Loeffler, J. Hyatt i G. Ridgeway umożliwiają więc także wgląd w rozumienie pojęcia niesłusznego skazania przez osoby osadzone.

Wyniki badania przeprowadzonego w 2015 r. w Pensylwanii na dużej próbie o wysokiej reprezentatywności są zbliżone do tych prowadzonych przez RAND 35 lat wcześniej (1978–1979). 17% skazanych na karę pozbawienia wolności twierdziło, że albo nie popełniło żadnego z czynów, za które zostało skazane (8,2%), albo nie popełniło wszystkich czynów, za które zostało skazane (8,8%) (tabela 12). Podobna do wyników sprzed 35 lat była również różnica w odsetku odpowiedzi twierdzących, że doszło do niesłusznego skazania w zależności od czynu, za jaki respondent został skazany. Najczęściej twierdziły tak osoby skazane za zgwałcenie (41%), zabójstwo (18%), oszustwo (17%) i przestępstwa seksualne inne niż zgwałcenie (16%), a najrzadziej za: jazdę pod wpływem alkoholu (2%), kradzież (3%) i posiadanie narkotyków w celu sprzedaży (4%)²⁶⁷.

Wielu autorów²⁶⁸ przywołuje szacunki Jima McCloskeya – założyciela Centurion Ministries (obecnie Centurion), jednej z pierwszych organizacji non profit zajmującej się wspieraniem osadzonych twierdzących, że nie popełnili czynów, za które zostali skazani²⁶⁹. Po kilku latach pracy z osobami skazanymi na kary wieloletniego pozbawienia wolności McCloskey ocenił, że minimum 10% skazanych za najpoważniejsze przestępstwa jest całkowicie niewinnych²⁷⁰.

²⁶⁵ Tamże, s. 275

²⁶⁶ Twierdzenie takie w określonych przypadkach faktycznie może dowodzić niesłuszności skazania, jeżeli np. można oskarżonemu przypisać sprawstwo, a nie można winy.

²⁶⁷ Tamże, s. 277.

²⁶⁸ M.in. K.A. Findley, M.S. Scott, *Multiple Dimensions of Tunnel Vision in Criminal Cases*, „The Wisconsin Law Review” 2006, vol. 291; M.L. Radelet, H.A. Bedau, C.E. Putnam, *In spite of innocence: Erroneous convictions in capital cases*, Boston 1992; R.J. Ramsey, J. Frank, dz. cyt.

²⁶⁹ <https://centurion.org/> [dostęp: 16 sierpnia 2023].

²⁷⁰ J. McCloskey, *Commentary: Convicting the innocent*, „Criminal Justice Ethics” 1989, vol. 8, issue 1, s. 54.

Tabela 12. Odsetek rozpoczynających karę pozbawienia wolności w Pensylwanii, twierdzących, że nie popełnili czynu, za który zostali skazani (2015 r.)²⁷¹

	% odpowiedzi	Przedziały ufności
Słusznie skazany	69,8	(68,1; 71,5)
Niesłusznie skazany		
<i>Nie zrobiłem żadnej z rzeczy, za które zostałem skazany</i>	8,2	(7,3; 9,3)
<i>Nie zrobiłem wszystkich rzeczy, za które zostałem skazany</i>	8,8	(7,7; 9,9)
<i>Zrobiłem to, za co zostałem skazany, ale nie chciałem tego zrobić</i>	1,6	(1,2; 2,1)
<i>Zrobiłem to, za co zostałem skazany, ale nie byłem zaangażowany tak, jak twierdzili, że byłem</i>	2,3	(1,8; 3)
<i>Zrobiłem to, za co zostałem skazany, ale proces nie był uczciwy</i>	2	(1,6; 2,7)
<i>Zrobiłem to, za co zostałem skazany, ale materiał dowodowy przeciwko mnie był słaby</i>	2,3	(1,8; 2,9)
<i>Inny powód</i>	4,1	(3,4; 4,9)
Brak uzasadnienia	1	(0,6; 1,4)
Niesłusznie skazany (suma odpowiedzi twierdzących)	30,2	(28,5; 32)

Niewiele jest badań, których celem jest oszacowanie skali zjawiska niesłusznych skazań poza granicami Stanów Zjednoczonych. Niektóre z nich mają czasem wręcz anegdotyczny charakter, jak w przypadku Niemiec. Składają się na nie bowiem szacunki dwóch sędziów Federalnego Trybunału Sprawiedliwości, przywoływane przez osoby opisujące zjawisko niesłusznych skazań w Niemczech. Zdaniem jednego z nich (R. Eschelbacha) co czwarty wyrok skazujący jest błędny²⁷². Drugi (A. Mosbacher) z kolei oszacował, że odsetek niesłusznych skazań ma wartość jednocyfrową lub nawet mniejszą²⁷³. Prowadzono natomiast co najmniej trzy²⁷⁴ badania opinii i doświadczeń przedstawicieli zawodów prawniczych w Niemczech dotyczące nadzwyczajnego środka zaskarżenia wyroku, czyli wznowienia postępowania karnego (*Wiederaufnahmeverfahren*,

²⁷¹ C.E. Loeffler, J. Hyatt, G. Ridgeway, dz. cyt., s. 275.

²⁷² B. Dunkel, S. Kemme, *Fehlurteile in Deutschland: eine Bilanz der empirischen Forschung seit fünf Jahrzehnten*, „Neue Kriminalpolitik” 2016, vol. 28, issue 2, s. 139.

²⁷³ F. Leuschner, M. Rettenberger, A. Dessecker, *Imprisoned but innocent: Wrongful convictions and imprisonments in Germany, 1990–2016*, „Crime & Delinquency” 2020, vol. 66, issue 5, s. 691.

²⁷⁴ Taką liczbę udało się ustalić w przeglądzie literatury opublikowanej w językach angielskim i niemieckim.

§ 359 StPO)²⁷⁵. W chronologicznie pierwszym z nich T. Böhme przeprowadził wywiady częściowo ustrukturyzowane z sędziami z wydziałów karnych z landu Badenii-Wirtembergii i niemieckiego Sądu Najwyższego (n = 10). Jednak 6 z 10 respondentów nie podało szacunków pomyłek sądowych, a pomiędzy pozostałymi występowały istotne różnice. Odpowiadając na pytania dotyczące przyczyn pomyłek sądowych umożliwiających późniejsze wznowienie postępowania, sędziowie podkreślali błędy w zakresie ustaleń faktycznych wynikające z ograniczeń czasowych, osobowe środki dowodowe, w szczególności fałszywe przyznawanie się do sprawstwa przez podejrzanego oraz fałszywe zeznania świadków (krzywoprzysięstwo/pomówienia), błędy w zakresie ujawniania dowodów na etapie postępowania przygotowawczego. Respondenci w badaniu Böhmego zwracali także uwagę na braki znajomości specjalistycznych aktów prawnych wśród prawników, nieumiejętne wyliczanie wymiaru kary łącznej czy niewłaściwe zastosowanie przepisów dotyczących ograniczenia poczytalności sprawcy²⁷⁶. Drugie badanie wśród niemieckich prawników prowadziła od września 2015 roku do marca 2016 roku Carolin Arneman. Objęło ono obrońców w sprawach karnych z doświadczeniem własnym prowadzenia spraw wznowieniowych (n = 13). Ponad połowa wywiadów została przeprowadzona osobiście (7), reszta przez telefon (6). Obok pytań dotyczących sposobu prowadzenia spraw wznowieniowych pojawiło się także pytanie o przyczyny/błędy prowadzące do pomyłek sądowych. Najczęściej pojawiającymi się odpowiedziami były: nieadekwatny nakład pracy ze strony sędziów, błędy i naruszenia przepisów w trakcie postępowania przygotowawczego, brak kompetencji ze strony obrońców, w tym nieznanostwo nauk sądowych. Ten ostatni powód był wymieniany także w kontekście pozostałych stron postępowania²⁷⁷.

Najszerze badanie opinii niemieckich prawników na temat postępowań wznowieniowych przeprowadziły Mona Leve, Jana Otzipka i Renate Volbert.

²⁷⁵ Więcej na temat tej instytucji zob. P. Girdwoyń, *Zarys niemieckiego procesu karnego*, Białystok 2006, s. 100–105; C. Kulesza, *Modele postępowania odwoławczego i kasacyjnego w ujęciu prawnoporównawczym*, 2018, [online:] <https://repozytorium.uwb.edu.pl/jsptui/handle/11320/8165> [dostęp: 22 sierpnia 2023].

²⁷⁶ T. Böhme, *Das strafgerichtliche Fehlurteil – Systemimmanenz oder vermeidbares Unrecht? Eine Untersuchung den Ursachen von Fehlurteilen im Strafprozess und den Möglichkeiten ihrer Vermeidung*, Baden-Baden 2018, s. 184–245.

²⁷⁷ C. Arnemann, *Defizite der Wiederaufnahme in Strafsachen – Bestandsaufnahme und Reformvorschläge auf der Grundlage einer empirischen Untersuchung*, Berlin 2019, s. 235–241.

Wykorzystały one, podobnie jak osoby prowadzące takie badanie przed nimi, metodę wywiadu częściowo ustrukturyzowanego. Próba badawcza składała się z osób wykonujących dwa zawody prawnicze: prokuratorów ($n = 11$) i obrońców w sprawach karnych ($n = 10$). Istotna różnica między respondentami z tych grup dotyczyła postrzegania przyczyn pomyłek sądowych. Obrońcy upatrywali ich przede wszystkim w: fałszywych zeznaniach, błędnych opiniach biegłych, błędnych ocenach opinii biegłych przez sędziów, fałszywych przyznaniach się do sprawstwa, błędnych rozpoznaniach oraz widzeniu tunelowym śledczych²⁷⁸. Z kolei prokuratorzy upatrywali ich głównie w kwestiach prawnych, jak: podwójne ukaranie za ten sam czyn, spóźnione wniesienie środków odwoławczych przez osoby skazane, błędne wyliczanie wymiaru kary łącznej, niewłaściwe zastosowanie przepisów dotyczących braku lub ograniczenia poczytalności sprawcy oraz powolna komunikacja w sprawach wymagających udziału podmiotów zagranicznych. Dwóch prokuratorów wskazało ponadto na fałszywe lub niedopuszczalne prawnie zeznania na temat współsprawców²⁷⁹.

Ze względu na wielkość prób badawczych nie można wyników żadnego z trzech projektów prowadzonych w Niemczech uznać za reprezentatywne. Niemniej jakościowa metoda wykorzystana w toku każdego z nich oraz w pełni transparentny dobór prób badawczych umożliwia wgląd w opinie oraz doświadczenia osób związanych zawodowo z wymiarem sprawiedliwości.

Nieoczywisty wyjątek od reguły, jaką jest ograniczona liczba badań niesłusznych skazań lub pomyłek sądowych poza Stanami Zjednoczonymi oraz praktyczny brak badań z użyciem metod ilościowych, stanowi projekt He Jiahong i He Ran realizowany od sierpnia 2006 roku do marca 2007 roku w kontynentalnych Chinach²⁸⁰. Składał się on z dwóch faz: (i) badania opinii pracowników biura bezpieczeństwa publicznego, prokuratur, sądów powszechnych, kancelarii prawnych i wydziałów sprawiedliwości przeprowadzone za pomocą ankiety oraz (ii) badania opinii przedstawicieli czterech grup zawodowych, tj. sędziów,

²⁷⁸ Więcej na temat widzenia tunelowego jako błędu śledczego zob. J. Wójcikiewicz, *O błędach w śledztwie i sposobach ich unikania*, „Kwartalnik Krajowej Szkoły Sądownictwa i Prokuratury” 2020, nr 1(37), s. 5–15.

²⁷⁹ M. Leve, J. Otzipka, R. Volbert, *Der Weg zur Wiederaufnahme—Eine Expertenbefragung zum Vorfeld von Wiederaufnahmeverfahren*, „Monatsschrift für Kriminologie und Strafrechtsreform” 2022, vol. 105, issue 2, s. 121–132.

²⁸⁰ H. Jiahong, H. Ran, *Empirical studies of wrongful convictions in mainland China*, „University of Cincinnati Law Review” 2011, vol. 80, s. 1277–1292.

prokuratorów, prawników niewykonujących żadnego z dwóch poprzednich zawodów oraz policjantów z wykorzystaniem wywiadu²⁸¹. W pierwszej fazie badania skierowano kwestionariusze ankiety do 2 500 osób i uzyskano odpowiedź od 1 715 spośród nich (wskaźnik odpowiedzi wyniósł więc ponad 68%). W drugiej uzyskano zwrot wypełnionych kwestionariuszy od 1 39 spośród 1 40 respondentów. W żadnej fazie badania nie zadano ryzykownego z perspektywy miejsca prowadzenia projektu pytania o skalę niesłusznych skazań. W obydwu pytano natomiast o powody niesłusznych skazań i o częstotliwość wybranych przyczyn.

Głównym elementem kwestionariusza ankiety (faza (i)) było pytanie wielokrotnego wyboru: „Według doświadczenia zawodowego, jakie są Twoim zdaniem główne przyczyny niesłusznych skazań?”. Kafeteria zawierała 9 możliwych odpowiedzi. Otrzymały one odpowiednie odsetki wskazań: niewystarczające kwalifikacje zawodowe funkcjonariuszy prawnych (63%); niejasne przepisy lub zasady (55%); ingerencja innych agencji administracyjnych (50%); naginanie prawa przez śledczych dla własnych interesów i wymuszanie zeznań torturami (45%); zacofanie obecnych urzędów i technik dochodzeniowych (42%); wina stron (24%); presja opinii publicznej (22%). Nie ujawniono, jaki odsetek wybrał jako przyczynę odpowiedzi „ingerencja agencji wysokiego szczebla lub przełożonych” oraz „presja w pracy wynikająca z wymogu rozwiązywania 100% spraw w odpowiednim czasie”²⁸².

W drugiej fazie badania zadawane pytania w większym stopniu dotyczyły materiału dowodowego – jakie jego typy stanowią najbardziej prawdopodobne przyczyny niesłusznych wyroków skazujących. Najczęściej respondenci wybierali „zeznania świadków” (38%) i „wyjaśnienia oskarżonego” (37%), następnie „opinię biegłego” (18%), „zeznania pokrzywdzonego” (11%), „materiały audiowizualne” (5%) i „dowody rzeczowe” (4%). Żaden z respondentów nie wybrał „protokołu oględzin lub badania”. Podobnie jak w wynikach badań prowadzonych w Stanach Zjednoczonych, wystąpiły różnice w odpowiedziach przedstawicieli poszczególnych zawodów związanych z postępowaniem karnym. Respondenci wykonujący zawody prawnicze częściej niż policjanci uznawali zeznania świadków i wyjaśnienia oskarżonego za dowody, które powodują niesłuszne skazania. Ponadto

²⁸¹ Opis przeprowadzania badania sugeruje, że jednak była to ankieta, tylko była ona dystrybuowana i odbierana bezpośrednio do/od respondentów.

²⁸² H. Jiahong, H. Ran, dz. cyt., s. 1283.

sędziowie częściej niż inni prawnicy uważali, że zeznania osoby pokrzywdzonej są najbardziej prawdopodobną przyczyną niesłusznych wyroków skazujących²⁸³. Wyników tej części badania²⁸⁴ Jiahong i Ran nie można uznać za reprezentatywne, jednak wciąż mają pewną wartość poznawczą. Dotyczy to zwłaszcza ich drugiej fazy, w której respondenci byli związani z wymiarem sprawiedliwości lub organami ścigania. Pozwala to wstępnie eksplorować zjawisko niesłusznych skazań w różnych częściach świata. Zwraca też uwagę na powszechny charakter tego zjawiska.

3.2.3. Badania spraw

Kolejna grupa badań zjawiska niesłusznych skazań za metodę przyjęła analizę spraw, w których doszło do takiej porażki wymiaru sprawiedliwości. W niewielkiej części przypadków były to klasyczne badania aktowe, w ramach których badacze mieli dostęp do akt spraw. Zazwyczaj badania takie polegały na analizie utworzonych w różny sposób baz danych dotyczących rzeczonych spraw.

Pierwszą publikacją prezentującą wyniki metodycznie zorganizowanego badania spraw niesłusznych skazań w Stanach Zjednoczonych od 1900 r. przedstawili w 1987 r. Hugo Bedau i Michael Radelet²⁸⁵. Autorzy wprawdzie użyli określenia *miscarriages of justice*, jednak według przyjętej w niniejszej książce terminologii były to niesłuszne skazania. Bedau i Radelet przyjęli bardzo wąską definicję niesłusznego skazania – tylko faktycznie niesłuszne skazania, czyli sprawy, w których skazano osobę, która nie popełniła zarzucanego jej czynu. Wykluczili nawet takie okoliczności, jak niepoczytalność czy działanie w obronie koniecznej²⁸⁶. W swoich badaniach ograniczyli się do spraw zabójstw i zgwałceń, jako najpoważniejszych i w wielu stanach zagrożonych karą śmierci²⁸⁷. Wykorzystali równoległe kilka metod ujawniania spraw do późniejszej analizy: przegląd

²⁸³ Tamże, s. 1285.

²⁸⁴ Projekt Jiahong i Ran obejmował również badania wybranych spraw.

²⁸⁵ H.A. Bedau, M.L. Radelet, dz. cyt., s. 21–179.

²⁸⁶ Tamże, s. 39–40.

²⁸⁷ Pomimo że – jak sami zauważyli – również inne przestępstwa były zagrożone karą śmierci, także w tych przypadkach są udokumentowane przypadki niesłusznych skazań właśnie na karę śmierci; zob. H.A. Bedau, M.L. Radelet, dz. cyt., s. 33–34.

spraw zaprezentowanych we wcześniejszych publikacjach, zorganizowaną kwerendę dziennika „The New York Times”, ogłoszenia w trzech amerykańskich biuletynach skierowanych do następujących grup: kryminologów, obrońców w sprawach karnych zagrożonych karą śmierci, przeciwników kary śmierci, zapytania skierowane do urzędujących gubernatorów z prośbą o przekazanie ich do właściwych komórek²⁸⁸. Następnie sprawy były analizowane pod kątem spełniania kryteriów włączenia do próby oraz podjęto kroki, by uzyskać oficjalne dokumenty dotyczące każdej z nich. Przyjęta metodyka wymagała ponad trzech lat pracy (1983–1986). W jej efekcie Bedau i Radelet stworzyli bazę 350 osób (nie spraw) niesłusznie skazanych w sprawach zabójstw i zgwałceń, spośród których 326 było skazanych za zabójstwo, a 24 za zgwałcenie, 139 osadzonych zostało skazanych na karę śmierci, a w 23 przypadkach kara ta została wykonana. Zdecydowana większość z opisanych spraw (309) była uznana za niesłuszne skazania przez system wymiaru sprawiedliwości. Miało to formę oczyszczenia z zarzutów, ulaskawienia, przyznania odszkodowania za niesłuszne skazanie. Pozostałe zostały włączone na podstawie pojawienia się nowych dowodów, badań czy powtórnej analizy, w tym dokonanej przez samych autorów.

Zidentyfikowane przez Bedau i Radeleta sprawy zostały przez nich dokładnie przeanalizowane pod kątem przyczyn, które spowodowały skazanie osoby, która nie popełniła zarzucanego jej czynu. Podzielili analizowane przyczyny na cztery grupy, a w ich ramach wyodrębnili dodatkowe kategorie – w sumie 15. Powód, który pojawił się najczęściej (w co trzeciej sprawie), to krzywoprzysięstwo świadków oskarżenia. Kolejnym (co piąta sprawa) było oburzenie społeczności, które skutkowało skazaniem niewinnej osoby. W co siódmej sprawie naoczny świadek dokonał błędnego rozpoznania. Prawie tak samo często doszło do wymuszenia lub innego wpłynięcia na nieprawdziwe przyznanie się do sprawstwa (49 spraw) oraz nieuwzględnienia alibi odciążającego oskarżonego (45 spraw). Jak celnie zauważyli autorzy, w wielu sprawach nie można wskazać jednego powodu prowadzącego do niesłusznego skazania, tylko było ich więcej (tabela 13)²⁸⁹.

Inny aspekt, który został uwzględniony w toku analizy spraw niesłusznych skazań, dotyczył osoby, której działanie doprowadziło do udowodnienia niesłusznego skazania. Według Bedau i Radeleta samo twierdzenie o niewinności

---

²⁸⁸ Tamże, s. 27–29.

²⁸⁹ Tamże, s. 56–64.

skazanego nigdy nie było wystarczające do udowodnienia tego faktu. W każdej sprawie konieczna była aktywność osób trzecich, żeby potwierdzić twierdzenie o niewinności. Jednak w ponad połowie spraw nie udało się ustalić, kto wystąpił w takiej roli. Spośród tych przypadków, w których możliwe było zidentyfikowanie osoby trzeciej dowodzącej niewinności skazanego, najczęściej kimś takim był adwokat (57 spraw) lub prawdziwy sprawca (47 spraw). W 37 sprawach był to zainteresowany sprawą dziennikarz lub pisarz. 12 osób zostało oczyszczonych z zarzutów dzięki działaniom nieformalnej grupy prawników znanej jako Sąd Ostatniej Szansy (*The Court of Last Resort*), utworzonej na długo przed powstaniem *Innocence Project*. W siedmiu sprawach była to domniemana ofiara, której pojawienie się potwierdzało, że nie tylko doszło do skazania niewinnej osoby, ale nawet nie miało miejsca zabójstwo (tabela 14)²⁹⁰.

Badania Bedau i Radeleta dostarczyły materiału do przyszłych analiz i ustanowiły wysoki standard dla kolejnych działań w tym zakresie oraz stanowiły ważny punkt odniesienia. Przyczyny potwierdzonych niesłusznych skazań zostały jasno skalsyfikowane, co pozwoliło badać je dogłębniej, m.in. w toku badania C. Huffa i in. czy Ramseya i Franka²⁹¹. Równocześnie ujawniły szereg przeszkód lub wyzwań stojących przed osobami zajmującymi się tym zjawiskiem. Przede wszystkim brak było i wciąż jest publicznych rejestrów niesłusznych skazań. W przypadku Stanów Zjednoczonych dotyczy to zarówno skali kraju, jak i poszczególnych stanów, o czym mogli się przekonać już Bedau i Radelet w trakcie poszukiwania informacji o niesłusznych skazaniach u gubernatorów. Pomimo przyjętej bardzo wąskiej definicji część spraw ujętych w bazie była pozbawiona „legalnego” potwierdzenia niesłuszności skazania. Oznacza to pewien stopień subiektywizmu, chociaż autorzy niesłuchanie jasno opisali kryteria włączania spraw, a dodatkowy opis każdej z nich pozwala samodzielnie ocenić słuszność dokonanych przez nich wyborów.

²⁹⁰ Tamże, s. 64–70.

²⁹¹ C. Huff, A. Rattner, E. Sagarin i in., dz. cyt.; R.J. Ramsey, J. Frank, dz. cyt.

Tabela 13. Przyczyny błędnych skazań w sprawach z bazy Bedau i Radeleta (1987 r.)²⁹²

	Liczba spraw ²⁹³
Błędy policji	82
Wymuszone lub w inny sposób fałszywe przyznanie się do sprawstwa	49
Niedbalstwo (<i>negligence</i>)	11
Inne nadgorliwe działania policji	22
Błędy prokuratury	50
Zatajenie dowodów odciążających	35
Inne nadgorliwe działania prokuratury	15
Błędy świadków	193
Błędne rozpoznanie przez świadka	56
Krzywoprzysięstwo świadka oskarżenia	117
Nierzetelne lub błędne zeznania świadka oskarżenia	20
Inne błędy	209
Wprowadzające w błąd dowody poszlakowe	30
Niekompetencja obrońcy	10
Odmowa sądu dopuszczalności dowodów odciążających	7
Niewystarczające uwzględnienie dowodów na alibi	45
Błędna ocena przyczyny śmierci	16
Fałszywe alibi lub fałszywe przyznanie się do winy przez oskarżonego (<i>guilty plea</i>)	17
Wyrok skazujący spowodowany oburzeniem społeczności	70
Nieznany	14

Inne badanie niesłusznych skazań w oparciu o przejrzystą metodykę przeprowadzili Samuel Gross i Michael Shaffer. Przeanalizowali oni sprawy 873 uniewinnień (*exonerations*)²⁹⁴, które miały miejsce od stycznia 1989 r. do lutego 2012 r., zawarte w Krajowym Rejestrze Uniewinnień (*National Registry of Exonerations*), stanowiącym wspólny projekt Wydziału Prawa University of Michigan i Centrum Niesłusznych Skazań (*Center on Wrongful Convictions*) Wydziału

²⁹² Tamże, s. 57.

²⁹³ W tym przypadku Bedau i Radelet liczyli występowanie błędów w sprawach, a nie liczbę niesłusznie skazanych w tych sprawach.

²⁹⁴ Dosłownie oznacza to „oczyszczenie”, jednak zdecydowano się na użycie pojęcia „uniewinnienie” jako bliższego polskiemu porządkowi prawnemu.

Prawa Northwestern University²⁹⁵. W ramach swoich badań wyłączyli przypadki, w których doszło do uniewinnienia, ale:

- (i) osoba prawomocnie skazana została uniewinniona, jednak skazano ją za ten sam czyn, przyjmując inną kwalifikację, zazwyczaj zagrożoną niższą karą, lub odegrała istotną rolę w popełnieniu czynu,
- (ii) oskarżony przyznał się do zarzucanych czynów, oraz
- (iii) w sprawie istnieją rzeczowe dowody sprawstwa, których nie sposób logicznie wytłumaczyć²⁹⁶.

Tabela 14. Osoby lub grupy, których działania doprowadziły do udowodnienia, że doszło do niesłusznego skazania²⁹⁷

	Liczba spraw
Domniemana osoba pokrzywdzona	7
Prawdziwy sprawca	47
Świadek	17
Policjant albo prokurator	16
Sędzia	6
Stanowy urzędnik publiczny	15
Obrońca	57
Członek rodziny albo przyjaciel	8
Obywatel	16
Dziennikarz albo pisarz	37
Sąd ostatniej szansy (<i>The Court of Last Resort</i>)	12
Nieustalona/nieznana	134

²⁹⁵ Obecnie jest to projekt prowadzony przez University of Michigan Law School, Michigan State University College of Law and the University of California Irvine Newkirk Center for Science and Society; zob. [online:] <https://www.law.umich.edu/special/exoneration/Pages/about.aspx> [dostęp: 17 sierpnia 2023].

²⁹⁶ S.R. Gross, M. Shaffer, *Exonerations in the United States, 1989–2012: Report by the National Registry of Exoneration*, Ann Arbor 2012 s. 7. Więcej na temat przyjętej przez Grossa i Shaffera definicji niesłusznego skazania zob. rozdział 2.

²⁹⁷ Tamże, s. 64.

Tabela 15. Przepięstwa, za które zostały niesłusznie skazane osoby z Krajowego Rejestru Niesłusznych Skazań (1989–2012)²⁹⁸

Przestęstwo	Odsetek spraw (liczba)
Zabójstwo	47,6% (416)
<i>Wyrok śmierci za zabójstwo</i>	12% (101)
Zgwałcenie i inne przestęstwa seksualne	35% (305)
<i>Pokrzywdzona osoba pełnoletnia</i>	23% (203)
<i>Pokrzywdzone dziecko</i>	12% (102)
Inne przestęstwa przeciwko zdrowiu i życiu	10,7% (94)
<i>Rozbój</i>	5% (47)
<i>Usiłowanie zabójstwa</i>	2% (18)
<i>Pobicie</i>	1% (11)
<i>Podpalenie</i>	0,7% (6)
<i>Uprawdzenie</i>	0,6% (5)
<i>Znęcanie się nad dzieckiem</i>	0,2% (2)
<i>Wspieranie terroryzmu</i>	0,2% (2)
<i>Inne</i>	0,3% (3)
Przestęstwa przeciwko własności i przestęstwa narkotykowe	6,6% (58)
<i>Przestęstwa narkotykowe</i>	3% (25)
<i>Przestęstwa skarbowe oszustwa łapownictwo</i>	1% (12)
<i>Posiadanie broni</i>	0,6% (6)
<i>Kradzież</i>	0,5% (4)
<i>Zorganizowana przestępczość</i>	0,3% (3)
<i>Zniszczenie mienia</i>	0,2% (2)
<i>Inne</i>	0,7% (6)
SUMA	100% (873)

Ponad jedna trzecia skazanych z badanej próby została uniewinniona przynajmniej w części dzięki odciążającym ją dowodom DNA ($n = 325, 37\%$). 10 osób zostało uniewinnionych pośmiertnie – zmarło w trakcie odbywania kary pozbawienia wolności albo wykonano na nich błędnie orzeczoną karę śmierci. Niecałą połowę spraw z próby badawczej stanowiły sprawy zabójstw (47,6%), a co trzecia dotyczyła skazania za zgwałcenie lub inne przestęstwo seksualne (35%). Stosunkowo duża liczba spraw – prawie co piąta – dotyczyła czynów penalizowanych

²⁹⁸ Tamże, s. 18.

znacznie łagodniej. Były to m.in. czyny przeciwko zdrowiu i życiu niemające skutków śmiertelnych ani charakteru seksualnego czy nawet czyny przeciwko własności i przestępstwa narkotykowe (tabela 15). To istotna różnica w stosunku do badania Bedau i Radeleta, które objęło wyłącznie zabójstwa i zgwałcenia.

Obok analizy szeregu zmiennych, takich jak płeć i pochodzenie etniczne czy czas, jaki zajęło uniewinnienie, zidentyfikowano także przyczyny niesłusznych skazań. Podobnie jak w przypadku badania Bedau i Radeleta uznano, że w wielu przypadkach nie można wyodrębnić jednego „wiodącego” powodu (błędu), który doprowadził do niesłusznego skazania. Zdecydowanie najczęstsze okazały się fałszywe zeznania świadków i fałszywe oskarżenia (51% spraw) oraz błędne rozpoznanie przez świadka (43%) i sprzeczne z prawem działania funkcjonariuszy publicznych (*official misconduct*). Dzięki przyporządkowaniu do poszczególnych przestępstw, za jakie doszło do niesłusznego skazania, widać, że częstotliwość ich występowania różni się (tabela 16). Na przykład w przypadku przestępstw narkotykowych wysoki odsetek niesłusznych skazań wynikał z celowego błędnego rozpoznania (*deliberate misidentifications*). Była to wprawdzie niezbyt liczna grupa czynów, niemniej ujawnia pewien trend, zapewne związany z poważnymi błędami czy wręcz naruszeniami przepisów na etapie śledztwa²⁹⁹.

W oparciu o dane z Krajowego Rejestru Uniewinnień analizowana była również dokładniej kategoria „błędny lub mylący dowód kryminalistyczny”. John Morgan na podstawie 732 spraw z tej kategorii, które znajdowały się w Rejestrze 1 lipca 2021 r., starał się uporządkować zidentyfikowane błędy kryminalistyczne, stosując różne kryteria. Jedną z typologii przyjętych przez Morgana wyróżniła 5 typów błędów, które pozwalały umiejscowić źródło błędu prowadzącego do niesłusznego skazania. Dwa pierwsze typy błędów dotyczyły samych badań kryminalistycznych, w tym wykorzystania technik niepozwalających na identyfikację indywidualną lub w ogóle pozbawionych podstaw naukowych. Trzeci typ obejmował sposób przedstawiania wyników w trakcie procesu sądowego, który wprowadzał odbiorców w błąd w zakresie ostatecznego efektu przeprowadzonego badania. W wielu przypadkach jako pewne wyniki identyfikacji indywidualnej były przedstawiane wyniki niekategoryczne, często o niskim prawdopodobieństwie. Czwarty typ błędów był podzielony na 21 podkategorii, opisujących błędy popełnione przez profesjonalnych prawników będących

²⁹⁹ Tamże, s. 40–41.

stronami procesu oraz sędziów (*officers of the court*). W grupie tej znalazły się m.in. przypisanie niewłaściwego znaczenia wynikom badań kryminalistycznych czy niekwestionowanie przez obronę prezentowanych wyników badań. Ostatni typ błędów dotyczył niewykorzystania dowodów potencjalnie uniewinniających oskarżonego, w tym wskazujących na sprawstwo innej osoby. Wśród 23 podkategorii znalazło się m.in. ignorowanie wyników badań kryminalistycznych przez śledczych czy nieujawnienie wyników badań wykluczających oskarżonego jako sprawcę³⁰⁰. Najczęstsze okazały się błędy z czwartego typu, czyli będące efektem niewłaściwego, często celowo fałszywego, wykorzystania wyników badań kryminalistycznych. Najradsze z kolei były błędy z ostatniej kategorii, czyli związane z dowodami mogącymi uniewinnić oskarżonego³⁰¹. Analiza przeprowadzona przez J. Morgana pokazuje, jak różnorodne mogą być zastosowania badawcze danych z Rejestru. Należy natomiast pamiętać o ograniczeniach wynikających z charakteru dostępnych danych. Morgan w toku analizowania 732 spraw zidentyfikował błędny lub mylący dowód kryminalistyczny w 635 spośród nich³⁰². Oznacza to, że co siódma zarejestrowana w tej grupie sprawa została przypisana do niewłaściwej kategorii w Rejestrze. Z drugiej strony transparentny sposób gromadzenia i udostępniania danych umożliwia prowadzenie takich badań, w tym ujawnianie błędów popełnianych na etapie kategoryzowania spraw.

---

³⁰⁰ J. Morgan, *Wrongful convictions and claims of false or misleading forensic evidence*, „Journal of Forensic Sciences” 2023, vol. 68, s. 914–917.

³⁰¹ Tamże, s. 922.

³⁰² Tamże, s. 919.

Tabela 16. Przyczyny błędnych skazań w sprawach z Krajowego Rejestru Uniewinnień (1989–2012) – w %³⁰³

	Błędne rozpoznanie przez świadka	Krzywoprzysięstwo albo fałszywe oskarżenie	Fałszywe przyznanie się do sprawstwa	Błądny lub mylący dowód kryminalistyczny	Naruszenie przepisów przez urzędnika publicznego
Zabójstwa (n = 416)	27	64	25	23	56
Przestępstwo seksualne – pokrzywdzony dorosły (n = 203)	80	23	8	37	18
Przestępstwo seksualne – pokrzywdzone dziecko (n = 102)	26	74	7	21	35
Rozbój (n = 47)	81	17	2	6	26
Inne przestępstwa przeciwko zdrowiu i życiu (n = 47)	51	43	15	17	40
Przestępstwa przeciwko własności i przestępstwa narkotykowe (n = 58)	19	52	3	3	55
SUMA (n = 873)	43	51	15	24	42

³⁰³ Tamże, s. 40. W większości spraw występowała więcej niż jedna przyczyna błędnego skazania, dlatego wartości z poszczególnych wierszy tabeli 16 nie sumują się do 100%.

Tabela 17. Przyczyny błędnych skazań w sprawach z Krajowego Rejestru Uniewinnień (1989–2023) – w %³⁰⁴

	Błędne rozpoznanie przez świadka	Krzywoprzysięstwo albo fałszywe oskarżenie	Fałszywe przyznanie się do sprawstwa	Błędny lub mylący dowód kryminalistyczny	Naruszenie przepisów przez urzędnika (-ów) publicznego
Zabójstwa (n = 1319)	28	72	23	28	73
Przestępstwo seksualne – pokrzywdzony dorosły (n = 359)	66	45	9	33	42
Przestępstwo seksualne – pokrzywdzone dziecko (n = 318)	13	85	7	26	43
Przestępstwa narkotykowe – posiadanie i sprzedaż (n = 594)	2	64	2	23	63
Inne przestępstwa (n = 767)	33	48	7	11	48
SUMA (n = 3357)	27	63	12	24	59

³⁰⁴ Opracowanie własne na podstawie <https://www.law.umich.edu/special/exoneration/Pages/ExonerationsContribFactorsByCrime.aspx> [dostęp: 18 sierpnia 2023]. W większości spraw występowała więcej niż jedna przyczyna błędnego skazania, dlatego wartości z poszczególnych wierszy tabeli 17 nie sumują się do 100%.

Liczba uniewinnień odnotowanych w Krajowym Rejestrze Uniewinnień przez 12 lat od czasu publikacji wyników badania Grossa i Schaffera zwiększyła się prawie czterokrotnie. W marcu 2024 r. wynosiła niemal 3,5 tysiąca przypadków (3489)³⁰⁵. Nie są to tylko sprawy, w których do uniewinnienia doszło w latach 2012–2024, a również te, w których nastąpiło to w latach 1989–2012, a informacja o nich została uwzględniona po 2012 r. Rejestr ten umożliwia każdej zainteresowanej osobie analizowanie online różnych aspektów zjawiska niesłusznych skazań w Stanach Zjednoczonych. Od trendów dotyczących skali uniewinnień (jest on rosnący, z rekordowo wysoką liczbą w 2022 roku – 242 uniewinnień³⁰⁶), przez porównanie spraw, w których był dowód biologiczny umożliwiający identyfikację indywidualną sprawcy (z biegiem lat istotnie zmniejsza się odsetek spraw, w których dowód z DNA prowadzi do uniewinnienia), do typów przestępstw, w których doszło do niesłusznego skazania, czy przyczyn niesłusznego skazania. Wciąż najczęstszymi przestępstwami w grupie uniewinnionych po niesłusznym skazaniu są zabójstwo (39%) oraz przestępstwa seksualne (20%). W coraz większym stopniu reprezentowane są w tej grupie osoby skazane za inne przestępstwa – w sierpniu 2023 r. było to ponad 40% spraw. Zmieniły się też najczęstsze przyczyny niesłusznych skazań – zdecydowanie rzadziej niż według stanu Rejestru z 2012 r. jest to błędna identyfikacja (27% – spadek o 16 p.p.), a zdecydowanie częściej prowadzą do niego naruszenia przepisów przez urzędników publicznych (59% – wzrost o 17 p.p.) oraz fałszywe zeznania lub oskarżenie (63% – wzrost o 12 p.p.) (tabela 17).

Badania niesłusznych skazań z wykorzystaniem danych dotyczących uniewinnień opierających się na różnych bazach były prowadzone w Stanach Zjednoczonych wielokrotnie. Były to najczęściej badania dotyczące skazanych za zabójstwo lub jeszcze węższej kategorii – skazanych na karę śmierci. W przypadku opierania się na danych z *Innocence Project*, czyli organizacji pozarządowej, która wyrosła z kliniki prawa założonej w 1992 r. przez Barry'ego Schecka i Petera Neufelda na Wydziale Prawa im. Benjamina N. Cardozo na Yeshiva University w Nowym Jorku³⁰⁷, są to w większości badania wykorzystujące populację spraw,

³⁰⁵ [online:] <https://www.law.umich.edu/special/exoneration/Pages/about.aspx> [dostęp: 19 marca 2024].

³⁰⁶ [online:] <https://www.law.umich.edu/special/exoneration/Pages/Exoneration-by-Year.aspx> [dostęp: 18 sierpnia 2023].

³⁰⁷ [online:] <https://history.innocenceproject.org/> [dostęp: 18 sierpnia 2023].

w których uniewinnienie było możliwe dzięki ujawnionym i zabezpieczonym śladom biologicznym pozwalającym na badanie DNA³⁰⁸. M. Risinger na podstawie danych *Innocence Project* starał się oszacować skalę niesłusznych skazań w Stanach Zjednoczonych. Oparł się on na sprawach zabójstw połączonych ze zgwałceniem, w których zasądzono karę śmierci w latach 1982–1989, a w których możliwe było przeprowadzenie dowodu z DNA ($n = 319$)³⁰⁹. Podzielił je przez liczbę 11 uniewinnień, które nastąpiło w wyniku przeprowadzenia nowego dowodu (DNA)³¹⁰, co przyniosło wynik 3,3%. Określił je jako *konserwatywnie minimalny odsetek niesłusznych skazań*³¹¹.

Dane dotyczące osób skazanych na karę śmierci w Stanach Zjednoczonych w latach 1973–2004 stanowiły podstawę oszacowania odsetka niesłusznych skazań przez Samuela Grossa, Barbarę O'Brien, Chena Hu oraz Edwarda Kennedy'ego³¹². Z grupy 7482 osób skazanych w tym okresie na karę śmierci 117 zostało uniewinnionych (1,6%). Autorzy nie uznali tego odsetka za ilustrujący prawdziwą skalę niesłusznych skazań w sprawach zagrożonych karą śmierci. Zauważyli bowiem, że 943 osoby z tej grupy zostały zabite wskutek wykonania kary śmierci, a kolejne 298 zmarło oczekując na wykonanie kary śmierci. Ponadto nie w każdym amerykańskim stanie prawdopodobieństwo wykonania zasądzonej kary śmierci jest takie samo – w niektórych jej wykonywanie jest zawieszona. Oprócz tego naukowcy uwzględnili, że działania prowadzące do uniewinnienia zazwyczaj są długotrwałe (średnio ponad 9 lat), a w badanej próbie różny był czas od orzeczenia kary śmierci do prowadzenia badania (od roku do 32 lat). Mając to na uwadze, stworzyli model statystyczny z wykorzystaniem estymatora Kapłana–Meiera, analogicznie do stosowanych w naukach medycznych analiz przeżywalności (*survival model*). Uzyskany wynik był oszacowaniem

³⁰⁸ B.L. Garrett, *Judging innocence*, „Columbia Law Review” 2008, vol. 108, no. 1, s. 55–142.

³⁰⁹ Określenie liczby spraw, w których możliwe było przeprowadzenie badania DNA, opierało się na ekstrapolacji odsetka spraw, w których *Innocence Project* nie uzyskał użytecznych wyników DNA; zob. D.M. Risinger, *Innocents convicted: An empirical justified factual wrongful conviction rate*, „Journal of Criminal Law & Criminology” 2007, vol. 97, no 3, s. 778.

³¹⁰ Jak słusznie zauważają J. Kupczyński i B. Reich, nieznany jest powód dyskrejonalnego zmniejszenia przez Risingera mianownika, który wyniósł 10,5 zamiast 11; B. Reich, J. Kupczyński, *Niesłuszne skazania w Polsce. Badania ankietowe wśród polskich prokuratorów*, niepublikowana praca magisterska obroniona w Katedrze Kryminalistyki w 2022 roku.

³¹¹ M. Risinger, dz. cyt., s. 778.

³¹² S.R. Gross, B. O'Brien, C. Hu i in., *Rate of false conviction of criminal defendants who are sentenced to death*, „Proceedings of the National Academy of Sciences” 2014, vol. 111, issue 20, s. 7230–7235.

wskaźnika uniewinnień przy nieskończeniu długim czasie przebywania w celi śmierci i wyniósł 4,1%³¹³.

Znacznie mniej liczne są wykraczające poza studium przypadku badania niesłusznych skazań prowadzone w innych krajach. Zbiory oraz analizy zbiorcze spraw, w których na terenie Republiki Federalnej Niemiec doszło do wznowienia postępowań po uprawomocnieniu się wyroku, publikował w latach 70. ubiegłego wieku K. Peters. Obejmowały one okres 1951–1964. Wśród tych, które były uzasadnione (n = 1115), zidentyfikowano następujące główne przyczyny „skuteczności” takiego wznowienia: wyłączenie odpowiedzialności karnej – głównie niepoczytalność (co piąta sprawa), fałszywe zeznania świadków (prawie co 4 sprawa, 22,7% przypadków), fałszywe przyznanie się do sprawstwa (7%) oraz opinie biegłych (6,6%)³¹⁴. Natomiast „klasyczne” badanie aktowe, w ramach którego badacze mieli dostęp do akt spraw, a nie tylko ich opisów pochodzących z różnych źródeł, przeprowadzili Fredericke Leuschner, Martin Rettenberger i Axel Dessecker. Próba badawcza zawierała 29 spraw, w których 31 skazanych osób odbyło wyroki pozbawienia wolności w latach 1990–2016, a w wyniku wznowienia postępowania zostało uniewinnionych. Sprawy zostały zidentyfikowane na podstawie danych przekazanych przez ministerstwa sprawiedliwości ze wszystkich krajów związkowych, rozpytania obrońców w sprawach karnych oraz kwerendę mediów. Spośród ustalonych w ten sposób 35 spraw badacze nie uzyskali dostępu do sześciu³¹⁵. Co trzeci czyn, za który niesłusznie osadzeni zostali skazani, stanowił przestępstwo seksualne (12 spraw, spośród których

³¹³ Tamże, s. 7234.

³¹⁴ K. Peters, *Fehlerquellen im Strafprozess: Eine Untersuchung der Wiederaufnahme in der Bundesrepublik Deutschland – Band 1: Einführung und Dokumentation*, Karlsruhe 1970; K. Peters, *Fehlerquellen im Strafprozess: Eine Untersuchung der Wiederaufnahme in der Bundesrepublik Deutschland – Band 2: Systematische Untersuchungen und Folgerungen*, Karlsruhe 1972; K. Peters, *Fehlerquellen im Strafprozess: Eine Untersuchung der Wiederaufnahme in der Bundesrepublik Deutschland – Band 3: Wiederaufnahmerecht*, Karlsruhe 1974; oraz analiza danych opublikowanych przez K. Petersa: T. Böhme, *Das strafgerichtliche Fehlurteil – Systemimmanenz oder vermeidbares Unrecht? Eine Untersuchung den Ursachen von Fehlurteilen im Strafprozess und den Möglichkeiten ihrer Vermeidung*, Baden-Baden 2018, cyt. za: T. Bliesener, K. Altenhain, F. Kilian i in., *Fehlerquellen und Wiederaufnahme im Strafverfahren – Eine bundesweite Untersuchung der Rechtspraxis bei Wiederaufnahmeverfahren nach rechtskräftigen Entscheidungen*, „Monatsschrift für Kriminologie und Strafrechtsreform” 2023, vol. 106, issue 3, s. 148.

³¹⁵ F. Leuschner, M. Rettenberger, A. Dessecker, *Imprisoned but innocent: Wrongful convictions and imprisonments in Germany, 1990–2016*, „Crime & Delinquency” 2020, vol. 66, issue 5, s. 695–696.

w jednej sprawie pokrzywdzony był nieletni). Prawie tyle samo spraw dotyczyło szerszej kategorii czynów przeciwko zdrowiu i życiu (11 spraw, wśród których było 8 zabójstw, 2 rozboje i 1 pobicie). Wśród pozostałych były 4 kradzieże oraz po jednej sprawie wyludzenia, niestosowania się do poleceń funkcjonariusza, fałszywego oskarżenia i jazdy bez uprawnień. Wśród przyczyn niesłusznych skazań najczęstsze stanowiły fałszywe oskarżenie i błędy biegłych (każda z tych przyczyn w 12 sprawach). W ośmiu przypadkach do uniewinnienia doszło ze względu na wyłączenie odpowiedzialności karnej, głównie niepoczytalność sprawców (6). W co szóstej sprawie doszło do błędnego rozpoznania przez świadka lub fałszywego przyznania się do sprawstwa (każda z tych przyczyn w pięciu sprawach)³¹⁶. W analizach spraw niesłusznych skazań w Niemczech zwraca uwagę rozszerzenie definicji niesłusznego skazania w stosunku do badań spraw prowadzonych w Stanach Zjednoczonych. Poprzez uwzględnienie niepoczytalności sprawców objęło ono bowiem także przypadki prawnie – a nie tylko faktycznie – niesłusznych skazań. Drugi element zwracający uwagę to relatywnie (w porównaniu do Stanów Zjednoczonych) mała liczba spraw, w których w okresie 26 lat doszło do wznowienia postępowania i uniewinnienia osób odbywających karę pozbawienia wolności w Niemczech. Zwracają na to uwagę sami autorzy, stawiając hipotezę, że może to wynikać z braku odpowiednio przygotowanych prawników, których działania mogłyby prowadzić do wznowienia postępowania, rzadszego wykorzystania badań DNA oraz braku świadomości osadzonych o takiej możliwości³¹⁷.

Badanie niesłusznych skazań w Niemczech z wykorzystaniem metody badania aktowego o najszerszym dotąd zakresie przeprowadzili T. Bliesener, K. Altenhain, F. Kilian, M. Leve, M. Neumann, J. Otzipka, E. Penther i R. Volbert. Próba badawcza objęła 512 spraw, w których rozpatrywane były wnioski o wznowienie postępowania karnego w latach 2013–2015 w 14 spośród 16 krajów związkowych. Zidentyfikowanie spraw wznowieniowych wymagało – jak w przypadku każdego badania aktowego – wieloetapowego postępowania, w ramach którego badacze uzyskali wsparcie ministerstw sprawiedliwości poszczególnych krajów związkowych. Pomimo to spośród 2578 spraw wznowieniowych zakończonych w tym okresie uzyskano dostęp do akt poniżej połowy ($n = 1103$). W kolejnym

---

³¹⁶ Tamże, s. 701.

³¹⁷ Tamże, s. 702.

kroku wyłączono sprawy, w których wznowienie nastąpiło w przypadkach bez prawomocnie orzeczonej kary ani środka karnego lub błędnie (w stosunku do założonego przez badaczy) określono czas postępowania. Ostatecznie założone przez badaczy kryteria spełniała mniej niż połowa spraw, których akta uzyskano (512)³¹⁸. Najwięcej postępowań dotyczyło: oszustwa (117), kradzieży (105), czynów przeciwko integralności cielesnej (78) oraz zniewagi (53). Ponadto były to przestępstwa przeciwko: wolności seksualnej (35), bezpieczeństwu państwa i porządkowi publicznemu (34), wolności osobistej (32) i życiu (15). Rozbojów i wymuszeń było 17³¹⁹. Spośród 229 spraw, w których wznowiono postępowanie, w 203 stwierdzono sądownie, że w pierwotnym postępowaniu został popełniony błąd. W prawie 40% spraw (78, 38%) dotyczył on ustalenia stanu faktycznego. Prawie tak samo częste było pominięcie ograniczonej poczytalności sprawców lub jej braku (66, 32,3%). Trzecią grupę stanowiły naruszenia zasad procesowych (59 spraw, 28,8%). Wśród spraw, w których stwierdzono błędy w ustaleniach faktycznych, najczęstszymi tego powodami były fałszywe zeznania (22 przypadki), błędna identyfikacja osoby przez organy ścigania (20 spraw), błędne uznanie za nieważne dokumentów, które były prawidłowe, np. prawa jazdy lub ubezpieczenia (22 sprawy). W 194 sprawach pierwotny wyrok został zmieniony³²⁰.

Badanie postępowań wznowieniowych w Szwajcarii przeprowadzili Martin Killias, Gwladys Gilliéron i Nathalie Dongois³²¹. Objęło ono lata 1995–2004. Badacze uzyskali informację na temat i dostęp do 237 postępowań wznowieniowych, które były rozpoznawane w tym okresie. Dotyczyły one w połowie (n = 125) przestępstw kryminalnych o różnych kwalifikacjach, m.in.: kradzieży (22), przestępstw seksualnych (12), rozbojów (5), zabójstw (4); 129 spraw było związanych z naruszeniami przepisów o ruchu drogowym, takich jak kierowanie pojazdem bez uprawnień (14) lub pod wpływem środków odurzających (13). W 230 sprawach pierwotne wyroki zostały zmienione na korzyść

³¹⁸ T. Bliesener, K. Altenhain, F. Kilian i in., dz. cyt., s. 152.

³¹⁹ Tamże, s. 152.

³²⁰ Tamże, s. 154–156

³²¹ M. Killias, G. Gilliéron, N. Dongois, *A survey of exonerations in Switzerland over ten years (Report to the Swiss National Science Foundation) [Erreurs judiciaires en Suisse de 1995 à 2004. Rapport au Fonds National Suisse de la Recherche Scientifique]*, Lausanne and Zurich 2007, [online:] https://www.ius.uzh.ch/dam/jcr:fffff-f-e941-0562-0000-00002efa9a6c/Erreurs_judiciaires_rapport_FNS.pdf [dostęp: 23 sierpnia 2023].

skazanych³²². Przyczyną niesłusznych skazań w 54 sprawach była błędna identyfikacja po stronie organów ścigania, wynikająca np. z przyjęcia fałszywie podanych danych albo pomyłki przy ich zapisywaniu. W 17 przypadkach stwierdzono fałszywe zeznania, a w 3 fałszywe przyznania się do sprawstwa. W znacznej części spraw nie ustalono przyczyny niesłusznego skazania³²³. Ograniczenie badania stanowił brak stosownych rejestrów w poszczególnych kantonach, jednak każdy kanton wziął udział w tym projekcie.

Badania skali i przyczyn niesłusznych skazań nie były prowadzone w zorganizowany sposób na szeroką skalę w większości państw, w tym anglojęzycznych, jak Wielka Brytania, Kanada³²⁴ czy Australia. Pomimo to istnieją pewne dane na temat tego zjawiska w postaci baz przypadków niesłusznych skazań czy raportów komisji powoływanych po ujawnieniu spraw niesłusznych skazań, które wzbudziły zainteresowanie opinii publicznej³²⁵.

Dane dotyczące niesłusznie skazanych osób, które dzięki działaniom różnych podmiotów uniewinniono w Kanadzie, są dostępne na stronach organizacji *Innocence Canada* (24 osoby)³²⁶ oraz Kanadyjskiego Rejestru Niesłusznych Skazań (*Canadian Registry of Wrongful Convictions* – 83 osoby)³²⁷. Kanadyjski Rejestr został uruchomiony w 2023 r. po pięciu latach pracy zespołu osób związanych

³²² M. Killias, C.R. Huff, *Wrongful Convictions in Switzerland: the Experience of a Continental Law Country* [w:] *Wrongful Conviction*, eds. C.R. Huff, M. Killias, Philadelphia 2010, s. 149–150.

³²³ G. Gilliéron, *Wrongful convictions in Switzerland: A problem of summary proceedings*, „University of Cincinnati Law Review” 2013, vol. 80, issue 4, s. 1158–1161.

³²⁴ Opracowania i raporty dotyczą wybranych spraw niesłusznych skazań; zob. K. Roach, *Wrongful convictions in Canada*, „University of Cincinnati Law Review” 2011, vol. 80, s. 1465–1562.

³²⁵ Przykładem może być raport komisji badającej sprawę Ch. Smitha – patologa sądowego z Ontario, którego fałszywe opinie wynikające z własnego przekonania o koniecznej do odegrania roli doprowadziły do co najmniej kilkudziesięciu skazań niewinnych osób: Hon. S.T. Goudge, *Inquiry into Pediatric Forensic Pathology in Ontario*, 2008, [online:] https://wayback.archive-it.org/16312/20211208105609/http://www.attorneygeneral.jus.gov.on.ca/inquiries/goudge/report/v4_en_pdf/Vol_4_Eng.pdf [dostęp: 23 sierpnia 2023].

³²⁶ Stan na 23 sierpnia 2023 r. Innocence Canada, [online:] <https://www.innocencecanada.com/exonerations/> [dostęp: 23 sierpnia 2023].

³²⁷ W przypadku rejestru w Kanadzie użyto wprost określenia „niesłuszne skazanie” (*conviction*), a nie „uniewinnienie” lub „oczyszczenie” (*exoneration*). Stan na 23 sierpnia 2023 r. Canadian Registry of Wrongful Convictions, [online:] <https://www.wrongfulconvictions.ca/cases> [dostęp: 23 sierpnia 2023].

ze światem akademickim, prawniczym oraz organizacjami pozarządowymi³²⁸. Struktura spraw odpowiada amerykańskiemu rejestrowi – 47 wyroków skazujących dotyczyło zabójstw, a 21 przestępstw seksualnych. Co trzeci wyrok skazujący dotyczył czynu, który nie miał miejsca (*no crime conviction*). Najczęstsze przyczyny niesłusznych skazań z Kanadyjskiego Rejestru to: wprowadzający w błąd dowód kryminalistyczny (28 spraw), błędne rozpoznanie przez świadka (25 spraw), błędna lub wprowadzająca w błąd opinia biegłego (22 sprawy), fałszywe zeznania lub oskarżenia (19 spraw), niezgodne z przepisami działania policji (19 spraw), niezgodne z przepisami działania prokuratora (17 spraw), osobowe źródła informacji z zakładu karnego (13) i spoza niego (12 spraw)³²⁹.

Podobny do amerykańskiego i kanadyjskiego jest rejestr spraw prowadzony przy Wydziale Prawa University of Exeter, w którym zbierane są sprawy z Wielkiej Brytanii (Anglia, Irlandia Północna, Walia i Szkocja). W sierpniu 2023 r. zawierał on 468 spraw, w których prawomocne wyroki orzeczono w latach 1970–2018. Najwięcej niesłusznych wyroków dotyczyło zabójstw (150 spraw – 32%), przestępstw seksualnych (75 spraw – 16%) oraz rozbojów i włamań (65 spraw – 14%). Główne zidentyfikowane przyczyny niesłusznych skazań to nieujawnienie dowodów odciążających lub niewłaściwe ich zaprezentowanie w trakcie procesu sądowego (34,4%), naruszenia przepisów przez śledczych (29,7%), błędne zeznania świadków (25,6%), fałszywe przyznanie się do sprawstwa (20,3%) oraz błędny lub mylący dowód kryminalistyczny (16,8%)³³⁰.

³²⁸ J. Rankin, *Canadian registry of wrongful convictions shines light on cases the headlines miss*, [online:] https://www.thestar.com/news/gta/canadian-registry-of-wrongful-convictions-shines-light-on-cases-the-headlines-miss/article_45fcf08c-dd73-5b6a-879f-41f87d567998.html [dostęp: 23 sierpnia 2023].

³²⁹ Canadian Registry of Wrongful Convictions, [online:] <https://www.wrongfulconvictions.ca/data> [dostęp: 23 sierpnia 2023].

³³⁰ Evidence Based Justice Lab, [online:] <https://evidencebasedjustice.exeter.ac.uk/miscarriages-of-justice-registry/the-cases/overview-graph/> [dostęp: 23 sierpnia 2023].

3.2.4. Dane z komisji ponownie rozpoznających sprawy karne

Danych na temat niesłusznych skazań lub pomyłek sądowych dostarczają prace komisji zajmujących się prawomocnie osądzonymi sprawami karnymi. Zostały one powołane w odpowiedzi na szereg upublicznionych przypadków niesłusznych skazań w latach 90. ubiegłego wieku. Komisje utworzono najpierw w Wielkiej Brytanii dla Anglii i Walii (1997 r.) i Szkocji (1998 r.), a następnie m.in. w Norwegii (2004 r.)³³¹. Ich celem było urealnienie możliwości wznowienia postępowania lub kasacji, które formalnie były możliwe wcześniej, ale praktyka wskazywała, że szansa osoby niesłusznie skazanej na skorzystanie z tego uprawnienia była niewielka. W innych krajach, jak np. w Kanadzie, model ten jest na etapie prac legislacyjnych³³².

Komisja Ponownego Rozpoznania Spraw Karnych³³³ (*Criminal Cases Review Commission*), obejmująca swoją właściwością obszar Anglii, Irlandii Północnej i Walii, została powołana w efekcie ujawnienia spraw niesłusznych skazań, których charakter wywołał duże zainteresowanie i poruszenie opinii publicznej³³⁴. Największe zainteresowanie dotyczyło wyroków skazujących osoby, które miały podkładać bomby w ramach działań prowadzonych przez Irlandzką Armię Republikańską (*Irish Republican Army*), co skutkowało śmiercią zarówno żołnierzy brytyjskich, jak i przypadkowych cywili. W sprawach Czwórki z Guildford

³³¹ U. Stridbeck, S. Magnussen, *Opening potentially wrongful convictions. Look to Norway*, „Criminal Law Quarterly” 2012, vol. 58, issue 2, s. 268.

³³² Government of Canada, *The proposed Miscarriage of Justice Review Commission Act (David and Joyce Milgaard's Law)*, [online:] <https://www.justice.gc.ca/eng/csj-sjc/pl/mjrcal-cces/index.html> [dostęp: 23 sierpnia 2023].

³³³ Można spotkać się z różnymi tłumaczeniami nazwy Komisji na język polski. Najpopularniejsze jest chyba określenie „komisja rewizyjna” – zob. m.in. B. Baran, *Kodeks praw pokrzywdzonego jako element reformy systemu prawa karnego w Wielkiej Brytanii*, „Prokuratura i Prawo” 2008, nr 2, s. 122; W dużej mierze odpowiada ono zadaniom takiej komisji, zajmującej się ponowną oceną ustaleń przyjętych przez organy rozpoznające prawomocnie osądzoną sprawę. Jednak komisja rewizyjna w polskim systemie prawnym jest organem kontrolnym w wybranych podmiotach prawa handlowego, spółdzielniach, stowarzyszeniach oraz jednostkach samorządu terytorialnego. W części przypadków może sprawować stały nadzór nad działaniami takich podmiotów. Dlatego bardziej trafne wydaje się tłumaczenie zaproponowane przez M. Mrowickiego – zob. M. Mrowicki, *Wznowienie postępowania karnego na podstawie rozstrzygnięcia Europejskiego Trybunału Praw Człowieka*, Warszawa 2020, s. 94.

³³⁴ C. Hoyle, *Review of wrongful convictions following police misconduct: A study of the English Criminal Cases Review Commission*, „Monatsschrift für Kriminologie und Strafrechtsreform” 2023, vol. 106, issue 3, s. 214–226.

(*Guildford Four*) oraz Szóstki z Birmingham (*Birmingham Six*) nie tylko skazane zostały niewinne osoby, ale ujawniono, że policjanci prowadzący te śledztwa świadomie fałszowali dowody obciążające oskarżonych, torturowali zatrzymanych, wymuszali przyznanie się do sprawstwa i sami fałszywie zeznawali³³⁵. Krótco po skazaniu Czwórki z Guildford w innej sprawie zatrzymano prawdziwych sprawców zamachu na pub w Guildford, którzy przyznali się do niego i prosili swoich obrońców o zwrócenie uwagi, że w tamtej sprawie zostali skazani niewinni ludzie, ale nie zostało to podjęte przez brytyjskie organy ścigania ani wymiar sprawiedliwości³³⁶. Świadomość publiczna niesłusznego skazania oraz nadużyć ze strony aparatu państwowego, które do nich doprowadziły, zwiększyła się m.in. w efekcie popularności filmu fabularnego pt. *W imię ojca* (*In the Name of the Father*) z 1993 r., bazującego na historii Czwórki z Guildford³³⁷. W trakcie ćwierćwiecza swojego funkcjonowania Komisja otrzymała ponad 30 tysięcy wniosków (30 373). Spośród rozpatrzonych (29 421) 891 uznano za spełniające wymogi ponownego rozpoznania przez sąd apelacyjny. W zdecydowanej większości³³⁸ – 557 spośród 792 spraw – sądy zmieniły wyroki na korzyść skazanych³³⁹. Publikacje dotyczące funkcjonowania angielsko-walijskiej komisji zazwyczaj zawierają przeglądy rozpoznawanych przez nią przypadków³⁴⁰.

Prawie połowa spraw (39 z 85) przekazana przez Szkocką Komisję Ponownego Rozpoznania Spraw Karnych (*Scottish Criminal Cases Review Commission*) do rozpoznania przez sąd apelacyjny zakończyła się uniewinnieniem osób, które

³³⁵ J. May, *Return to an address of the Honourable, the House of Commons dated 30 June 1994 for a report of the inquiry into the circumstances surrounding the convictions arising out of the bomb attacks in Guildford and Woolwich in 1974 HC 449*, [online:] https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/235647/0449.pdf [dostęp: 24 sierpnia 2023]. W procesie, w którym śledczy zostali oskarżeni o popełnienie przestępstw prowadzących do skazania Czwórki z Guildford, doszło jednak do ich uniewinnienia: J. Mullin, *From the archive, 20 May 1993: Guildford Four case detectives cleared*, [online:] <https://www.theguardian.com/theguardian/2013/may/20/guildford-four-detectives-cleared> [dostęp: 24 sierpnia 2023].

³³⁶ S. Jenkins, *32 years on from the exoneration of the Guildford Four*, [online:] <https://mojoscotland.org/32-years-on-from-the-exoneration-of-the-guildford-four/> [dostęp: 24 sierpnia 2023].

³³⁷ *In the name of the father*, reż. J. Sheridan, Universal Pictures, 1993.

³³⁸ Dane od kwietnia 1997 roku do czerwca 2023 roku. Criminal Cases Review Commission, [online:] <https://ccrc.gov.uk/facts-figures/> [dostęp: 23 sierpnia 2023].

³³⁹ C. Walker, C. McCartney, *Miscarriages of Justice in England and Wales* [w:] M. Killias, C.R. Huff, dz. cyt., s. 183–211.

³⁴⁰ C. Hoyle, M. Sato, *Reasons to doubt: Wrongful convictions and the criminal cases review commission*, Oxford 2019.

były pierwotnie skazane za różne przestępstwa kryminalne³⁴¹. Niewiele jest opublikowanych analiz funkcjonowania szkockiej komisji. Wyjątek stanowi praca Lissy Griffin, która daje wgląd w to, jak wysokie kryteria są stawiane wnioskowi w trakcie ich analizy poprzedzającej przekazanie sprawy do ponownego rozpoznania oraz jak nieaktualne dane zawiera strona internetowa szkockiej komisji. W latach 1998–2012 komisja rozpatrzyła 1436 wniosków, spośród których do ponownego rozpoznania przekazała mniej niż co dziesiątą sprawę (107 spraw); 58 z 90 rozpoznanych do 2012 r. spraw zakończyło się uznaniem wniosków za słuszne i zmianą pierwotnych wyroków na korzyść skazanych osób³⁴².

Norweska Komisja Ponownego Rozpoznania Spraw Karnych (*Gjenopp-takelseskommisjonen*) przez 18 lat swojej działalności rozpatrzyła 2380 wniosków. W pierwszych latach działalności tej komisji co 10 sprawa była kierowana do ponownego rozpoznania³⁴³, w latach 2020–2022 – co trzecia³⁴⁴. Wśród spraw, których wznowienie rekomendowała Norweska Komisja, 4 dotyczyły zabójstw, 53 innych przestępstw przeciwko zdrowiu i życiu, 40 przestępstw narkotykowych, a 167 przestępstw gospodarczych. Postępowania wznowieniowe w 83% spraw kończyły się pełnym uniewinnieniem, a w większości pozostałych spraw – zmniejszeniem wymiaru kary³⁴⁵.

Niektórzy autorzy szacują liczbę niesłusznych skazań w danym kraju, opierając się na wybranych danych z innych państw. Tak np. Emma Cunliffe i Gary Edmond porównują odsetek uniewinnień osób skazanych na skutek wniosków wniesionych przez kanadyjskiego ministra sprawiedliwości do komisji działającej w Szkocji, wskazując, że przy uwzględnieniu liczby ludności i liczby osób osadzonych jest on ponad 30-krotnie mniejszy³⁴⁶.

³⁴¹ Scottish Criminal Cases Review Commission, [online:] <https://www.sccrc.co.uk/conviction#ReferredCases> [dostęp: 23 sierpnia 2023].

³⁴² L. Griffin, *International Perspectives on Correcting Wrongful Convictions: The Scottish Criminal Cases Review Commission*, „William & Mary Bill of Rights Journal” 2012, vol. 21, s. 1153–1213.

³⁴³ U. Stridbeck, S. Magnussen, *Opening potentially wrongful convictions look to Norway*, „Criminal Law Quarterly” 2012, vol. 58, issue 2, s. 267–282.

³⁴⁴ The Norwegian Criminal Cases Review Commission Annual Report 2021, [online:] https://www.gjenoppetakelse.no/fileadmin/user_upload/Aarsrapport_2021_med_regnskap_eng.pdf [dostęp: 23 sierpnia 2023].

³⁴⁵ U. Stridbeck, *Compensation for wrongful convictions in Norway* [w:] W. Jasiński, K. Kremens, *Compensation for Wrongful Convictions*, New York 2023, s. 185.

³⁴⁶ E. Cunliffe, G. Edmond, *Reviewing wrongful convictions in Canada*, „Criminal Law Quarterly” 2017, vol. 64, issue 3–4, s. 473–486.

3.2.5. Badania opinii publicznej

Jedną z najrzadziej wykorzystywanych metod eksplorowania zjawiska niesłusznych skazań i pomyłek sądowych są badania opinii publicznej. Ich celem jest określenie świadomości dotyczącej niesłusznych skazań, błędów popełnianych przez organy ścigania i wymiar sprawiedliwości oraz powiązanie stopnia wiedzy na temat tych zjawisk ze zmiennymi, takimi jak m.in.: wiek, pochodzenie etniczne, wykształcenie. Chronologicznie pierwsze badanie opinii publicznej na temat zjawiska niesłusznych skazań przeprowadzono w 1995 r. w Kanadzie. Było ono związane z uniewinnieniami dwóch niesłusznie skazanych osób, które spędziły w zakładach karnych 10 i 20 lat. Pytania nie dotyczyły jednak szacunków dotyczących powszechności ani przyczyn niesłusznych skazań. Ogólnokrajowej reprezentatywnej próbie przedstawiono następującą kwestię: *Niektóre niedawne przykłady niesłusznych skazań są charakterystyczne dla systemu wymiaru sprawiedliwości, który powinien zwiększyć wysiłki na rzecz osób, które twierdzą, że zostały niesłusznie skazane. Z twierdzeniem takim zgodziło się 2/3 respondentów (65%). Co trzecia osoba natomiast uważała, że: Praca systemu wymiaru sprawiedliwości powinna być kontynuowana tak, jak dotychczas, gdy ludzie twierdzą, że zostali niesłusznie skazani. Równocześnie zdecydowana większość badanych (90%) uznawała, że niesłuszne skazanie jest winą wymiaru sprawiedliwości, dlatego osoby nim dotknięte powinny otrzymać od rządu odszkodowanie finansowe za to, co im się przydarzyło*³⁴⁷. Pierwsze takie badanie w Stanach Zjednoczonych przeprowadzili w 2005 roku Marvin Zalman, Matthew Larson i Brad Smith na próbie mieszkańców stanu Michigan (n = 766). Wykorzystano metodę wywiadu telefonicznego (CATI), wskaźnik odpowiedzi wyniósł 20,4%. Jedynie dwoje respondentów było zdania, że niesłuszne skazania nigdy się nie zdarzają. Wśród pozostałych odpowiedzi widoczny jest rozkład normalny – większość respondentów uważała (55,1%), że do niesłusznych skazań dochodzi czasem, a prawie równie liczne grupy twierdziły, że bardzo rzadko (24,8%) albo często (20,1%). Różnice w ocenie skali zjawiska są widoczne pomiędzy osobami różniącymi się pochodzeniem etnicznym – osoby o białym kolorze skóry oceniają to zjawisko jako znacznie radsze niż osoby o innym kolorze skóry. Mniejsza różnica, ale

³⁴⁷ K. Stein, *Public perception of crime and justice in Canada: A review of opinion polls RR2001-1e*, [online:] https://publications.gc.ca/collections/collection_2009/justice/J3-2-2001-1-1E.pdf [dostęp: 24 sierpnia 2023].

wciąż istotna w ocenie skali zjawiska, jest związana ze stanem cywilnym – osoby pozostające w związkach oceniają skalę zjawiska jako mniejszą niż osoby stanu wolnego (lub pozostające w związkach nieformalnych)³⁴⁸.

Respondentów w badaniu Zalmana, Larsona i Smitha pytano także o oszacowanie, jaki procent wyroków skazujących w Stanach Zjednoczonych stanowią niesłuszne skazania. Największa grupa odpowiedziała, że od 4 do 5% (31,2% odpowiadających). Niewiele mniej osób oszacowało skalę tego zjawiska na od 6 do 10% (30,4%). Odpowiedź od 1 do 3% wybrał co 5 respondent (21,2%). Pozostałe szacunkowe przedziały uzyskały mniejszy odsetek odpowiedzi: poniżej 1% (7% odpowiedzi), od 11 do 25% (8,3%) i powyżej 25% (1,9%)³⁴⁹.

Tabela 18. Ocena częstotliwości niesłusznych skazań w Stanach Zjednoczonych przez mieszkańców stanu Michigan³⁵⁰

	Bardzo rzadko	Czasem	Często
Wszyscy respondenci	24,8% (n = 183)	55,1% (n = 406)	20,1% (n = 148)
Biali	28% (n = 175)	55,9% (n = 349)	16% (n = 100)
Niebiałi	6,7% (n = 7)	51% (n = 53)	42,3% (n = 44)
Mężczyźni	30,2% (n = 74)	49,4% (n = 121)	20,4% (n = 50)
Kobiety	22,2% (n = 109)	57,9% (n = 285)	19,9% (n = 98)
Osoby z wykształceniem średnim lub niższym	21,5% (n = 74)	55,5% (n = 191)	23% (n = 79)
Osoby z wykształceniem niepełnym wyższym lub wyższym	27,8% (n = 103)	54,5% (n = 202)	17,8% (n = 66)

³⁴⁸ M. Zalman, M.J. Larson, B. Smith, *Citizens' attitudes toward wrongful convictions*, „Criminal Justice Review” 2012, vol. 37, issue 1, s. 58.

³⁴⁹ Tamże.

³⁵⁰ Tamże. Wyróżnione największe różnice pomiędzy odpowiedziami udzielonymi przez poszczególne grupy respondentów. Nie wszystkie odpowiedzi sumują się, jak np. odpowiedzi „bardzo rzadko” dla osób białych i niebiałych sumują się do 182, a liczba wszystkich respondentów wynosiła 183. Wynika to z braku lub odmowy odpowiedzi na poszczególne pytania. Wartości wyrażone w procentach były wyliczane dla wszystkich osób, które brały udział w badaniu.

	Bardzo rzadko	Czasem	Często
Zamężne/żonaci	27,8% (n = 116)	56,5% (n = 236)	15,8% (n = 66)
Niezamężne/nieżonaci	21,3% (n = 66)	53,6% (n = 166)	25,2% (n = 78)

W toku innych badań eksplorowano m.in., jak mieszkańcy Florydy (n = 606) szacowali odsetek niesłusnych skazań w sprawach, w których orzekana jest kara śmierci (2009 r.). Największa grupa respondentów (40,8%) uznała, że 2% skazanych na karę śmierci jest niewinnych, a prawie co czwarty (23,5%) ocenił, że odsetek ten wynosi 5%. Prawie tak samo liczna była grupa uważająca, że do niesłusnych skazań nie dochodzi nigdy (12,6%), jak i oceniająca, że co 10 wyrok skazujący na karę śmierci jest błędny (11,8%). Co dziesiąty respondent ocenił, że ponad 20% osób skazanych na karę śmierci jest niewinne (11,2%)³⁵¹. Na ogólnokrajowej reprezentatywnej próbie badawczej (n = 1000) prowadzono w Stanach Zjednoczonych w 2016 roku badanie dotyczące kształtowania poglądów na temat niesłusnych skazań i wpływu informacji o nich na poglądy dotyczące kary śmierci³⁵². Najnowsze³⁵³ badanie opinii publicznej na temat niesłusnych skazań, przeprowadzone na ogólnokrajowej próbie badawczej reprezentatywnej dla populacji pełnoletnich osób mieszkających w Stanach Zjednoczonych (n = 1000), przeprowadzono w 2019 r. Jego wyniki były podobne do wyników badania przeprowadzonego 14 lat wcześniej w Michigan. Ponownie największa grupa respondentów (47,3%) uważała, że do niesłusnych skazań dochodzi czasem, a prawie równie liczne grupy, że rzadko (27,9%) albo często (23,7%)³⁵⁴. W trakcie tego badania respondenci nie szacowali, jaki odsetek wyroków to niesłusne skazania. W stosunku do badania z 2005 r. o 7,8 p.p. wzrósł odsetek osób oceniających zjawisko jako częste. Zmiana możliwej odpowiedzi z „bardzo rzadkie” (2005 r.) na

³⁵¹ A. Bingham, J.K. Cochran, D.P. Boots i in., *Public support for preventive/corrective remedies against miscarriages of justice in capital cases*, „Justice Quarterly” 2013, vol. 30, issue 4, s. 604.

³⁵² R.J. Norris, K.J. Mullinix, *Framing innocence: An experimental test of the effects of wrongful convictions on public opinion*, „Journal of Experimental Criminology” 2020, vol. 16, issue 2, s. 311–334.

³⁵³ Stan na sierpień 2023 r.

³⁵⁴ J. Nowotny, A. Shlosberg, T. McAndrew, *Understanding public views of wrongful conviction frequency and government responsibility for compensation: Results from a national sample*, „Criminal Justice Policy Review” 2023, vol. 34, issue 2, s. 148.

„rzadkie” (2019 r.) utrudnia porównanie wyników w tym zakresie. Wygląda jednak na to, że wraz z upływem czasu i upublicznianiem przypadków kolejnych niesłusznych skazań i pomyłek sądowych świadomość tego problemu osób niezwiązanych zawodowo z organami ścigania czy wymiarem sprawiedliwości zwiększa się.

3.3. Podsumowanie

Niesłuszne skazania i pomyłki sądowe zdarzają się w każdym kraju. Nie jest to może odkrywcze, jednak dowodzi zarówno uniwersalności zjawiska, jak i jego przyczyn. Niesłuszne skazania i pomyłki sądowe mają miejsce w państwach różniących się między sobą kulturą, zamożnością, zaawansowaniem technologicznym, systemem politycznym czy – *last but not least* – organizacją systemu wymiaru sprawiedliwości i organów ścigania. Jeżeli podobne – chociaż nie tożsame – wyniki uzyskiwane są w tak różnych państwach, jak Chiny, Stany Zjednoczone, Niemcy i Norwegia, to oznacza, że nie jest to artefakt, zwłaszcza że zjawisko to po raz pierwszy zostało opisane na początku XX wieku, a badania były prowadzone przez różne osoby na przestrzeni ponad 100 lat. Może to oznaczać, że zarówno sam fenomen, jak i jego przyczyny są związane z uniwersalnym „czynnikiem ludzkim” i jego wpływem na wypaczone efekty śledztw i postępowań sądowych.

W niniejszym rozdziale nie przedstawiono ani nie wspomniano o wszystkich badaniach na temat niesłusznych skazań. Przede wszystkim przeprowadzono ich zbyt wiele. Ponadto część ma charakter anegdotyczny, a niektóre z wyników potwierdzają te, które zostały zaprezentowane w tym rozdziale. Bez wątplenia najwcześniej zaczęto zgłębiać to zagadnienie w Stanach Zjednoczonych. W kraju tym jest prowadzonych najwięcej prac na ten temat, chociaż np. faktyczne badania aktowe były realizowane na znacznie szerszą skalę w Niemczech. Zastanawia jednak brak badań dotyczących tego zjawiska w licznych krajach, w których, z jednej strony, jest duża wolność prowadzenia badań naukowych (w przeciwieństwie np. do Chin), a z drugiej dochodzi do głośnych przypadków niesłusznych skazań. Przykładem jest Hiszpania, w której media informują o przypadkach niesłusznych skazań, w efekcie ujawnienia których wypłacane są wielomilionowe

odszkodowania³⁵⁵. Równocześnie publikowane są wyłącznie prace dotyczące postępowań odszkodowawczych³⁵⁶ czy wysokości wypłacanych odszkodowań³⁵⁷.

W pracach na temat niesłusznych skazań i pomyłek sądowych można spotkać się z opiniami, że to, co ujawniają badania, to „czubek góry lodowej”. Chętnie przytaczana jest też wypowiedź Dana Simona³⁵⁸ z 2006 r., że *ogólny poziom błędu w systemie wymiaru sprawiedliwości jest nieznany i niepoznawalny*³⁵⁹. Pomimo szeregu badań tego zjawiska wciąż aktualna pozostaje pierwsza część tego twierdzenia. Wraz z kolejnymi badaniami wykorzystującymi nowe metody i nowe źródła danych może się to zmienić.

---

³⁵⁵ J. Alvarez, J. Manso, *Inocente, nueve años de cárcel, y sólo un tercio de la indemnización*, [online:] <https://www.elmundo.es/espana/2015/06/01/556b1cfaca47418e3e8b4579.html> [dostęp: 24 sierpnia 2023].

³⁵⁶ J. Ortiz-Pradillo, *Compensation for wrongful convictions in Spain* [w:] W. Jasiński, K. Kremens, dz. cyt., s. 70–86.

³⁵⁷ M. de Hoyos Sancho, *La indemnización de la prisión provisional tras sentencia absolutoria o auto de sobreseimiento libre: situación actual y propuestas*, „Revista de la asociación de profesores de derecho procesal de las universidades españolas” 2020, vol. 1, s. 126–173.

³⁵⁸ Przypadkowa zbieżność inicjału i nazwiska z autorem epokowego *Homicide. A year on the killing streets*, 1991

³⁵⁹ J. Gould, R. Leo, dz. cyt., s. 832.

4. Badania niesłusznych skazań oraz pomyłek sądowych w Polsce przed 2021 rokiem

4.1. Sprawa Czesława Kowalczyka

Zapoznając się z relacjami medialnymi dotyczącymi sprawy Tomasza Komendy, można odnieść wrażenie, że było to pierwsze niesłuszne skazanie w Polsce, ewentualnie pierwsze, w którym niesłusznie skazany prawomocnym wyrokiem za tak poważne przestępstwo został uniewinniony. Bez wątpienia sprawa Komendy była pierwszym takim przypadkiem, który przebił się do świadomości opinii publicznej w Polsce. Nie był jednak ani pierwszym, ani jedynym przypadkiem pomyłki sądowej, która skutkowała niesłusznym wieloletnim pozbawieniem wolności.

Prawie dokładnie dwa lata po zbrodni miłoszyckiej, 28 grudnia 1998 r., w Gdańsku został zastrzelony Adam Kwaśny – trener jeździectwa. W chwili zabójstwa towarzyszyła mu Iwona C., ówczesna partnerka i zarazem była wieloletnia konkubina Mariusza N., ps. „Gajowy”. Ten ostatni nie mógł się pogodzić z faktem, że wieloletnia konkubina i zarazem matka jego dzieci odeszła od niego i związała się z młodszym mężczyzną. Zlecił i kierował przez telefon sprawcami zabójstwa Adama Kwaśnego i (nieudolnego) Iwony C. Kobieta też miała zostać zastrzelona, ale sprawcy zaciął się pistolet³⁶⁰. W zorganizowaniu zabójstwa pośredniczył Adam S., który do tego zadania wybrał Piotra R. i Zbigniewa D., znajomych z podwórka i działalności przestępczej. 12 stycznia 1999 r., czyli dwa tygodnie po zabójstwie, zatrzymamy został Czesław Kowalczyk, ps. „Czester”³⁶¹.

³⁶⁰ K. Wójcik, *Iwona ocalała, bo zaciął się pistolet. Prawda o morderstwie, które wstrząsnęło Wybrzeżem*, [online:] <https://weekend.gazeta.pl/weekend/7,152121,20833053,iwona-ocalala-bo-zacial-sie-pistolet-prawda-o-morderstwie.html> [dostęp: 5 maja 2023].

³⁶¹ Pismo Prokuratora Generalnego Andrzeja Seremeta do Wicemarszałek Senatu RP z dnia 5 listopada 2012 r., PG II P 070/29/12, [online:] https://www.senat.gov.pl/gfx/senat/user-files/_public/k8/dokumenty/stenogram/oswiadczenia/skurkiewicz/18050c.pdf [dostęp: 5 maja 2023].

Iwona C. rozpoznała go w trakcie okazania jako strzelającego do Adama Kwaśnego. Krótko po tym Iwona C. poinformowała prowadzącego sprawę prokuratora, że się pomyliła i była na silnych lekach uspokajających, a w trakcie zakupów rozpoznała Piotra R., czyli faktycznego sprawcę, ale jej zeznania nie zostały zaprotokołowane³⁶². Portret pamięciowy sprawcy pasował do wyglądu Piotra R., chociaż mógł przypominać również Czesława Kowalczyka (zdjęcia 1 i 2). Ten ostatni został oskarżony i 29 lipca 2003 r. przez Sąd Okręgowy uznany winnym zabójstwa oraz nielegalnego posiadania broni palnej oraz skazany na karę łączną dożywotniego pozbawienia wolności z możliwością warunkowego przedterminowego zwolnienia po odbyciu co najmniej 30 lat kary. Po uchyleniu wyroku przez Sąd Apelacyjny w Gdańsku sprawa została ponownie rozpoznana przez Sąd Okręgowy w Gdańsku. Wyrokiem z dnia 30 grudnia 2008 r. Czesław Kowalczyk został skazany za te same czyny i przy tożsamej ich kwalifikacji prawnej na łączną karę 25 lat pozbawienia wolności z możliwością warunkowego przedterminowego zwolnienia po odbyciu co najmniej 20 lat kary. Również ten wyrok został uchylony przez Sąd Apelacyjny w Gdańsku. W kwietniu 2011 r., w trakcie trzeciego rozpoznawania sprawy przez sąd pierwszej instancji, współoskarżony Adam S. – skazany za pomocnictwo na 10 lat pozbawienia wolności – złożył wyjaśnienia, w których wskazał faktycznych sprawców zabójstwa, tj. Piotra R. i Zbigniewa D. Piotr R. strzelał, a Zbigniew D. kierował pojazdem, którym sprawcy przyjechali na miejsce zdarzenia i który wykorzystali do zatrzymania auta Adama Kwaśnego³⁶³. Prokurator złożył wniosek o uchylenie tymczasowego aresztowania wobec Czesława Kowalczyka³⁶⁴.

³⁶² H. Bogoryja-Zakrzewska, *Przesiedział 12 lat i 3 miesiące za zbrodnię, której nie popełnił. Za odszkodowanie kupił luksusowy katamaran. Dostał nazwę „Felix Finis” – szczęśliwe zakończenie*, [online:] <https://facet.onet.pl/warto-wiedziec/przesiedzial-12-lat-i-3-miesiace-za-zbrodnię-ktorej-nie-popełnił-za-odszkodowanie/flthwnv> [dostęp: 5 maja 2023]; K. Wójcik, *„Zastrzelcie go na jej oczach, niech wie, co to znaczy zdradzić gangstera”*, [online:] <https://magazyn.wp.pl/informacje/artykul/zastrzelcie-go-na-jej-oczach-niech-wie-co-to-znaczy-zdradzie-gangstera> [dostęp: 5 maja 2023].

³⁶³ Pismo Prokuratora Generalnego Andrzeja Seremeta do Wicemarszałek Senatu RP z dnia 5 listopada 2012 r., PG II P 070/29/12 [online:] https://www.senat.gov.pl/gfx/senat/userfiles/_public/k8/dokumenty/stenogram/oswiadczenia/skurkiewicz/18050c.pdf [dostęp: 5 maja 2023].

³⁶⁴ M. Górlikowski, *Gangster już nie kłamie?*, [online:] <https://wyborcza.pl/7,75398,9651039,-gangster-juz-nie-klamie.html> [dostęp: 5 maja 2023].

Zdjęcie 1. Portret pamięciowy sprawcy zabójstwa Adama Kwaśnego i zdjęcie Piotra R.³⁶⁵

Zdjęcie 2. Zdjęcie Czesława Kowalczyka z 1999 roku³⁶⁶

³⁶⁵ K. Wójcik, „Zastrzelcie go na jej oczach, niech wie, co to znaczy zdradzić gangstera”, [online:] <https://magazyn.wp.pl/informacje/artukul/zastrzelcie-go-na-jej-oczach-niech-wie-co-to-znaczy-zdradzic-gangstera> [dostęp: 5 maja 2023].

³⁶⁶ K. Wójcik, „Iwona ocalała, bo zaciął się pistolet. Prawda o morderstwie, które wstrząsnęło Wybrzeżem”, [online:] <https://weekend.gazeta.pl/weekend/7,152121,20833053,iwona-ocalala-bo-zacial-sie-pistolet-prawda-o-morderstwie.html> [dostęp: 5 maja 2023].

Prokurator postawił jednak zarzut pomocnictwa do zabójstwa poprzez dostarczenie broni, z której później został zastrzelony Adam Kwaśny. Sąd Okręgowy w Gdańsku wyrokiem z dnia 21 sierpnia 2012 r. uniewinnił Czesława Kowalczyka od zarzutu pomocnictwa do zabójstwa, ale skazał go na karę 1 roku i 6 miesięcy pozbawienia wolności za posiadanie broni bez zezwolenia³⁶⁷. Sąd Okręgowy w Gdańsku wyrokiem z dnia 24 września 2015 r. (XI Ko 1140/13) zasądził od Skarbu Państwa na rzecz Czesława Kowalczyka 2,5 miliona złotych zadośćuczynienia i 221 550 złotych odszkodowania za niewątpliwie niesłuszne tymczasowe aresztowanie. Wyrokiem Sądu Apelacyjnego w Gdańsku z dnia 8 listopada 2017 roku (II Aka 189/17) kwota odszkodowania została powiększona o 113 800 złotych.

Przez ponad 12 lat Czesław Kowalczyk był tymczasowo aresztowany, z czego pierwszych pięć lat spędził w jednoosobowej celi dla szczególnie niebezpiecznych sprawców³⁶⁸. Jedyne dowody jego sprawstwa to pierwsze rozpoznanie przez Iwonę C.³⁶⁹ oraz ślad zapachowy ujawniony w samochodzie, który wykorzystali sprawcy zabójstwa. Oskarżony wyjaśniał, że był w tym samochodzie, ale wcześniej. W toku całego postępowania nie przyznał się ani razu do stawianych zarzutów. Mariusz N. w swoich wyjaśnieniach przyznał się do zlecenia zabójstwa i wskazywał Czesława Kowalczyka jako osobę, od której miano uzyskać broń, a nie jako sprawcę. Wskazywał dwie inne osoby jako te, które dokonały zabójstwa³⁷⁰. Jednak za wiarygodne uznane zostały jedynie wyjaśnienia w zakresie uzyskania broni.

³⁶⁷ Pismo Prokuratora Generalnego Andrzeja Seremeta do Wicemarszałek Senatu RP z dnia 5 listopada 2012 r., PG II P 070/29/12, [online:] https://www.senat.gov.pl/gfx/senat/userfiles/_public/k8/dokumenty/stenogram/oswiadczenia/skurkiewicz/18050c.pdf [dostęp: 5 maja 2023].

³⁶⁸ H. Bogoryja-Zakrzewska, *Przesiedział 12 lat i 3 miesiące za zbrodnię, której nie popełnił. Za odszkodowanie kupił luksusowy katamaran. Dostał nazwę „Felix Finis” – szczęśliwe zakończenie*, [online:] <https://facet.onet.pl/warto-wiedziec/przesiedział-12-lat-i-3-miesiace-za-zbrodnię-ktorej-nie-popełnił-za-odszkodowanie/flthwnv> [dostęp: 5 maja 2023].

³⁶⁹ Odmienne twierdzenia Iwony C. zostały wyjaśnione w następujący sposób przez sąd orzekający w pierwszej instancji: *Wobec niepamięci świadka tym większego znaczenia nabierają zeznania świadka złożone w dniu zabójstwa Adama Kwaśnego oraz pozostałe zeznania złożone w toku postępowania przygotowawczego. To właśnie na nich sąd oparł przekonanie, iż to Czesław Kowalczyk strzelał do Adama Kwaśnego*, za: H. Bogoryja-Zakrzewska, *Skazany za niewinność*, [online:] <https://newsbook.pl/2019/04/23/skazany-za-niewinnosc/> [dostęp: 5 maja 2023].

³⁷⁰ P. Olejarczyk, *Spędził w więzieniu 12 lat. Za morderstwo, którego nie popełnił*, [online:] <https://wiadomosci.onet.pl/trójmiasto/gdansk-przesiedział-12-lat-za-morderstwo-kto-rego-nie-popełnił/jl9kdjf> [dostęp: 5 maja 2023].

Adam S. z kolei nie wskazał na Czesława Kowalczyka jako sprawcę, ale do 2011 r. też temu nie zaprzeczał. Złożył nowe wyjaśnienia, kiedy poczuł się zwolniony z lojalności wobec faktycznych sprawców ze względu na podjęcie przez nich współpracy z organami ścigania w innym postępowaniu³⁷¹. Poszlakami było to, że Czesław Kowalczyk niewątpliwie znał zarówno zleceniodawcę Mariusza N., jak i pośrednika Adama S. Z obydwoima prowadził współpracę, także niezgodą z prawem. Przyznawał się do nielegalnego handlu³⁷², miał też wyroki za drobne przestępstwa³⁷³. Według niektórych relacji miał wieźć samochodem Tomasza Nowosada po usiłowaniu zabójstwa biznesmena w Gdyni oraz przekazać broń palną Mariuszowi N.³⁷⁴ Nie zostało uznane za wiarygodne jego alibi, według którego miał w czasie zabójstwa przebywać w miejscu zamieszkania oddalonym o 40 kilometrów od miejsca zdarzenia i prowadzić rozmowę telefoniczną przez aparat stacjonarny³⁷⁵. Według najmniej korzystnej dla Czesława Kowalczyka wersji dostarczył on broń, która została wykorzystana do zabójstwa Adama Kwaśnego. Faktyczni sprawcy pozostawali na wolności przez kilkanaście kolejnych lat, popełniając szereg poważnych przestępstw kryminalnych, jak kradzieże rozbójnicze³⁷⁶. Dopiero podjęcie przez Piotra R. i Zbigniewa D. współpracy z organami ścigania w sprawie napadów na samochody ciężarowe skłoniło Adama S. do wskazania prawdziwych sprawców zabójstwa Adama Kwaśnego³⁷⁷.

³⁷¹ M. Górlkowski, *Gangster już nie kłamie?*, [online:] <https://wyborcza.pl/7,75398,9651039,-gangster-juz-nie-klamie.html> [dostęp: 5 maja 2023].

³⁷² M. Korejow, „Oskarżono mnie, że strzelam ludziom w głowy za pieniądze”, [online:] <https://tvn24.pl/magazyn-tvn24/oskarzono-mnie-ze-strzelam-ludziom-w-glowy-za-pieniadze,148,2613> [dostęp: 5 maja 2023].

³⁷³ ARŻ, tvp info, *Przesiedział 12 lat. Za morderstwo, którego nie popełnił*, [online:] <https://www.fakt.pl/wydarzenia/polska/niewinny-czeslaw-kowalczyk-przesiedzial-w-wiezieniu-12-lat-zada-15-mln-odszkodowania/9bymdov> [dostęp: 5 maja 2023].

³⁷⁴ J. Zagalski, *Krzysztof Wójcik: „Niewinny człowiek przesiedział 12 lat, bo nie było woli dotarcia do prawdziwego zbrojcy”*, [online:] <https://ksiazki.wp.pl/krzysztof-wojcik-niewinny-czowiek-przesiedzia-12-lat-bo-nie-byo-woli-dotarcia-do-prawdziwego-zabojcy-6145960597502081a> [dostęp: 5 maja 2023].

³⁷⁵ H. Bogoryja-Zakrzewska, *Przesiedział 12 lat i 3 miesiące za zbrodnię, której nie popełnił. Za odszkodowanie kupił luksusowy katamaran. Dostał nazwę „Felix Finis” – szczęśliwe zakończenie*, [online:] <https://facet.onet.pl/warto-wiedziec/przesiedzial-12-lat-i-3-miesiace-za-zbrodnię-ktorej-nie-popełnił-za-odszkodowanie/flthwnv> [dostęp: 5 maja 2023].

³⁷⁶ *Poszukiwany, bardzo niebezpieczny*, [online:] http://mojaorunia.pl/index.php?option=com_orunia&task=artykul&id=2474 [dostęp: 5 maja 2023].

³⁷⁷ M. Górlkowski, *Gangster już nie kłamie?*, [online:] <https://wyborcza.pl/7,75398,9651039,-gangster-juz-nie-klamie.html> [dostęp: 5 maja 2023]; P. Weltrowski, *Przesiedział ponad 12 lat*

Opisane zabójstwo było jedną z głośnych w drugiej połowie lat 90. ubiegłego wieku spraw w Trójmieście, za którą odpowiedzialny miał być tzw. klub płatnych zabójców³⁷⁸. Użyte określenie – „klub płatnych zabójców” czy „gang płatnych zabójców” – działało nie tylko na opinię publiczną oraz jej oczekiwania w zakresie wyroków skazujących. Wszystko na to wskazuje, że miało ono wpływ również na organy ścigania lub osoby decyzyjne, które połączyły różne sprawy w ramach jednego aktu oskarżenia (co było tak naprawdę głównym powodem przekazywania przez sąd drugiej instancji tych spraw do ponownego rozpoznania). Na nietrafność określenia „klub płatnych zabójców” wskazuje Krzysztof Wójcik, pierwszy dziennikarz, który go użył:

Choć media okrzyknęły bandę klubem płatnych zabójców, to śledczy od początku wskazywali, że to klub „wątpliwej jakości”. Mówi prokurator: – Tak jak pan umawia się z kolegami na piwo, tak oni umawiali się na mokrą robotę. Nie ma w tym choćby odrobiny profesjonalizmu, znanego z filmów o płatnych zabójcach³⁷⁹.

Takie określenia, jak: *Drugi cyngiel bandy to „Czester”³⁸⁰, czy: Ostatnie zlecenie „klubu płatnych zabójców” to zabicie przystojnego instruktora jeździectwa, które także zlecił „Gajowy” (...). Egzekutorem jest Czesław K., pseudonim „Czester”³⁸¹*, w połączeniu ze zdjęciami z sali rozpraw, na których w szklanej klatce pilnowani przez (czasem) zamaskowanych funkcjonariuszy siedzieli oskarżeni, budowały obraz polskiej mafii na Wybrzeżu³⁸².

Sprawa Czesława Kowalczyka na wielu płaszczyznach różni się od sprawy Tomasza Komendy. Na poziomie prawnym nie doszło do wydania prawomocnego

---

za zabójstwo. Sąd: jest niewinny, [online:] <https://www.trojmiasto.pl/wiadomosci/Przesiedzial-ponad-12-lat-za-zabojstwo-Sad-jest-niewinny-n61198.html> [dostęp: 6 maja 2023].

³⁷⁸ D. Janowski, *Chciał zabić brata-przedsiębiorcę*, [online:] <https://pomorskie.naszemiasto.pl/chcial-zabic-brata-przedsiębiorce/ar/c1-219307> [dostęp: 5 maja 2023].

³⁷⁹ K. Wójcik, *K jak klub płatnych zabójców*, [online:] <https://www.trojmiasto.pl/wiadomosci/K-jak-klub-płatnych-zabojcow-n41642.html> [dostęp: 6 maja 2023].

³⁸⁰ Tamże.

³⁸¹ R. Daszczyński, M. Sterlingow, *Płotka w pudelku*, [online:] <https://wyborcza.pl/duzyformat/7,127290,7448132,plotka-w-pudelku.html> [dostęp: 6 maja 2023].

³⁸² Taki tytuł nosi też książka dziennikarza śledczego K. Wójcika, który zajmuje się tematyką przestępczości od przeszło dwudziestu lat: K. Wójcik, *Mafia na Wybrzeżu. Krwawe zbrodnie, do których nie posunął się Masa*, Warszawa 2016.

wyroku skazującego. Przez ponad 12 lat, w trakcie których sąd pierwszej instancji trzykrotnie rozpoznawał sprawę, w której Czesław Kowalczyk był współoskarżonym, pozostawał on tymczasowo aresztowany. Nawet jeśli pominie się wszystkie aspekty nadużycia „tymczasowego” aresztowania, to nie spełnia ono jasnych wymogów prawomocnego skazania. Do uniewinnienia nie doszło więc w efekcie nadzwyczajnego środka zaskarżenia, tylko ponownego rozpoznania i *de facto* nowej informacji od jednego ze współoskarżonych. Nie było nawet formalnej możliwości zastosowania kasacji ani wznowienia postępowania, skoro brak było prawomocnego wyroku. Czesław Kowalczyk – w przeciwieństwie do Tomasza Komendy – znał część osób związanych ze sprawą, w tym Mariusza N. i Adama S., oraz współpracował z nią w nie zawsze legalnych przedsięwzięciach. Został też rozpoznany w toku okazania przez bezpośredniego świadka zabójstwa, nawet jeżeli później świadek ten chciał złożyć nowe zeznania. Są to elementy, które mogły sprawić, że pomimo podjęcia przez kilkoro dziennikarzy tematu niesłusznego wieloletniego pozbawienia wolności Czesława Kowalczyka jego sprawa nie spotkała się z takim zainteresowaniem jak skazanie Tomasza Komendy. Z drugiej strony warto zwrócić uwagę na podobieństwa obu procesów, takie jak wykorzystanie śladu zapachowego, który miał potwierdzać wersję śledczą, czy odrzucanie wszystkich elementów wersję tę kwestionujących. Obie sprawy przyciągały też zainteresowanie opinii publicznej. W jednym i drugim przypadku faktyczni sprawcy niezidentyfikowani przez organy ścigania prowadzili wieloletnią działalność przestępczą.

Sprawa Czesława Kowalczyka w porównaniu do sprawy Tomasza Komendy, ale także skazanej za zabójstwo w Campden na karę śmierci rodziny Perry (rozdział 2), pokazuje, jak nieoczywiste są sprawy pomyłek sądowych i niesłusznych skazań. Tylko jedna z nich spełnia wymogi niesłusznego skazania, w ramach którego sąd najpierw prawomocnie skazał, a następnie uniewinnił oskarżonych. Jak widać, różnice definicyjne opisane w rozdziałach 2 i 3 mają wpływ na to, jakie sprawy spełniają kryteria terminu „niesłuszne skazanie”. Wpływa to na szacowany rozmiar opisywanego zjawiska (poprzez zaliczanie do niego konkretnych przypadków lub wykluczanie ich) oraz sposoby jego badania. Niniejszy rozdział będzie poświęcony badaniom zjawiska niesłusznych skazań i pomyłek sądowych w Polsce do 2021 roku.

4.2. Badania niesłusznych skazań i pomyłek sądowych w Polsce

Tematyka niesłusznych skazań oraz pomyłek sądowych³⁸³ nie była i nie jest w literaturze naukowej w języku polskim często podejmowanym zagadnieniem. Obok prac na stosunkowo ogólnym poziomie opisujących zjawisko najwięcej publikacji dotyczy pewnego wycinka tej problematyki, a mianowicie odpowiedzialności Skarbu Państwa, tj. odszkodowań i zadośćuczynień za niesłuszne skazanie, tymczasowe aresztowanie, środki karne i probacyjne³⁸⁴. Do przeprowadzenia pogłębianej kwerendy prac badawczych wykorzystano bazy danych, katalogi bibliotek oraz rozpytanie wśród osób zajmujących się zagadnieniem niesłusznych skazań, a związanych ze środowiskiem akademickim i organizacjami pozarządowymi. W jej rezultacie zostało zidentyfikowanych sześć publikacji prezentujących wyniki badań własnych dotyczących niesłusznych skazań i pomyłek sądowych, cztery dotyczące odszkodowania i zadośćuczynienia za niesłuszne skazania oraz trzy prezentujące analizy wybranych przypadków. Zostaną one przedstawione chronologicznie – od opublikowanych najwcześniej.

Pierwsze badania dotyczące niesłusznych skazań w Polsce były przeprowadzone przez Jana Widackiego i Annę Dudzińską. Ich wyniki zostały opublikowane w 2007 r. Mimo że autorzy używają już w tytule zamiennie pojęć „niesłuszne skazania” oraz „pomyłki sądowe”, to, odwołując się do zaproponowanej w niniejszej pracy typologii, ich badania dotyczyły niesłusznych skazań,

³⁸³ Ze względu na używanie przez część autorów naprzemiennie tych terminów, nawet kiedy opisywane jest tylko jedno z nich, w niniejszym rozdziale przedstawione są badania dotyczące każdego z tych zjawisk, przy każdorazowym wyjaśnieniu, co było przedmiotem badań w konkretnym przypadku.

³⁸⁴ Przykładem jest projekt pt. *Odszkodowanie za niesłuszne pozbawienie wolności – teoria i praktyka*, realizowany w ramach programu SONATA BIS Narodowego Centrum Nauki pod kierownictwem prof. dr. hab. Wojciecha Jasińskiego (2017/26/E/HS5/00382). W jego ramach prowadzone były badania aktowe, których wyniki zostały opublikowane; zob. W. Jasiński, A. Kowalczyk, *Czas trwania i sprawność postępowania w przedmiocie odszkodowania za niesłuszne skazanie, tymczasowe aresztowanie i zatrzymanie w świetle badań aktowych*, „Forum Prawnicze” 2021, tom 3, s. 70–86; D. Czerwińska, A. Kowalczyk, *Kryteria ustalania związku przyczynowego oraz rozmiaru szkody majątkowej i krzywdy wynikłej z niesłusznego pozbawienia wolności w świetle badań aktowych*, „Przegląd Sądowy” 2021, tom 45242, s. 148–166. Szerokie badania aktowe (prawie 500 przeanalizowanych spraw) prowadziła również dr Katarzyna Wiśniewska; zob. K. Wiśniewska, *Model odpowiedzialności Skarbu Państwa za stosowanie środków penalnych i procesowych wobec jednostki*, Kraków 2020.

a dokładniej tych, w których wznowiono postępowanie³⁸⁵. Celem badania było wstępne rozpoznanie zjawiska niesłusznych skazań. Wybrano metodę badania opinii za pomocą ankiety. Jako grupę sędziów kompetentnych, mogącą dzięki swojemu doświadczeniu oszacować badane zjawisko, wybrano adwokatów występujących jako obrońcy w sprawach karnych z *jednej z izb adwokackich w dużym akademickim mieście*³⁸⁶. Próba liczyła 25 osób i była skonstruowana celowo – wytypowani zostali adwokaci, którzy najczęściej występują jako obrońcy w sprawach karnych. Każdy uczestniczący w badaniu adwokat zetknął się w swojej praktyce z przypadkiem, w którym po prawomocnym skazaniu został odnaleziony prawdziwy sprawca i doszło do wznowienia postępowania; 23 respondentów zgłosiło co najmniej pięć takich przypadków. Większość respondentów (15) odpowiedziała, że spotkała się w swojej praktyce z co najmniej pięcioma przypadkami, kiedy doszło do skazania pomimo jej własnego głębokiego przekonania o niewinności oskarżonego. Siedmioro respondentów miało od dwóch do pięciu takich przypadków, a troje – jeden taki przypadek³⁸⁷. Prawie połowa badanych (12) oszacowała skalę niesłusznych skazań w procesach poszlakowych o zabójstwo na 30–50%, dalsze 10 osób określiło ją na pomiędzy 20 a 30%, a jedna osoba wskazała 10–20%. Badani ponadto zgodnie (24/25) ocenili, że większość osób jest niewinnie skazywana przez sądy rejonowe – jedna osoba odpowiedziała, że nie ma różnicy w tym zakresie pomiędzy sądami rejonowymi a okręgowymi. Respondenci byli również pytani o możliwość korekty błędnego wyroku przez sąd drugiej instancji. Większość (15) uznała, że błędne wyroki sądu pierwszej instancji są korygowane w sądzie drugiej instancji rzadziej niż w połowie przypadków, a 10 respondentów odpowiedziało, że częściej niż w połowie przypadków; 23 osoby odpowiedziały, że w ciągu kilkunastu lat poprzedzających badanie pomyłki sądowe zdarzały się częściej niż wcześniej. Zdaniem zdecydowanej większości respondentów (18) najczęstszą przyczyną niesłusznego skazania było obciążenie przez świadka koronnego lub świadka *incognito*. Pięcioro respondentów wskazało na błędne rozpoznanie w czasie

³⁸⁵ J. Widacki, A. Dudzińska, *Pomyłki sądowe: skazania osób niewinnych przez sądy w Polsce*, „Palestra” 2007, tom 52, nr 11–12, s. 64.

³⁸⁶ Tamże, s. 65.

³⁸⁷ Tamże, s. 66.

okazania, a po jednej osobie na przyznanie się do niepopelnionego przestępstwa oraz inne przyczyny³⁸⁸.

Badania J. Widackiego i A. Dudzińskiej, jak zaznaczyli sami autorzy, miały na celu wstępne oszacowanie zjawiska. Analizując zatem ich konstrukcję oraz wyniki, należy wziąć pod uwagę zarówno ten cel, jak i brak analogicznych badań w tym okresie. Bez wątpienia próba badawcza nie była w żadnym stopniu reprezentatywna ani losowa. Również jej wielkość nie pozwala przyjąć wyników za miarodajne dla oszacowania zjawiska, nawet dla obszaru pracy respondentów. Brak jest informacji o okresie, w którym były prowadzone badania. Nieznana jest dokładna konstrukcja kwestionariusza oraz to, czy respondenci wypełniali kwestionariusze sami, czy też uzupełniały je osoby prowadzące badanie. Wyniki mają więc charakter raczej sygnalizujący fakt, że niesłuszne skazania zdarzają się również w Polsce i nie mają wyłącznie charakteru anegdotycznego. Zwraca uwagę zwłaszcza powszechność doświadczenia niesłusznego skazania – nawet ocenianego subiektywnie – w praktyce zawodowej respondentów. Trudno uzasadnić brak podjęcia tej istotnej społecznie i prawnie tematyki badawczej przez innych autorów w kolejnych latach.

Autorką drugiego chronologicznie badania, dotyczącego niesłusznych skazań w Polsce, jest Martyna Huszcza. Jego wyniki zostały opublikowane w 2011 r. Badaczka miała na celu *poznanie zjawiska pomyłek sądowych*³⁸⁹. Treść wprowadzenia oraz analiza prezentowanych wyników pozwalają uznać, że badanie to dotyczyło przede wszystkim niesłusznych skazań, a w pewnym zakresie pomyłek sądowych. Autorka zdecydowała się na badanie ankietowe. Konstrukcja narzędzia i samego badania była bardzo podobna do tej zastosowanej przez J. Widackiego i A. Dudzińskiej³⁹⁰. Istotną różnicą było to, że objęło trzy grupy – oprócz adwokatów będących obrońcami w sprawach karnych, także pracowników służby więziennej oraz osadzonych. Wśród pracowników służby więziennej poza strażnikami respondentami byli wychowawcy, psycholog, kapelan i lekarz. Ostatnią grupę tworzyli *więźniowie odbywający karę pozbawienia*

³⁸⁸ Tamże, s. 67.

³⁸⁹ M. Huszcza, *Niewinnie skazani. Skala pomyłek sądowych w Polsce*, „Przegląd Policyjny” 2011, nr 3(103), s. 189.

³⁹⁰ Twierdzenie to bazuje na prezentacji wyników badania. Analogicznie do badania J. Widackiego i A. Dudzińskiej publikacja nie zawiera praktycznie żadnych informacji o narzędziu badawczym.

wolności w zakładzie karnym typu półotwartego, przeznaczonym dla skazanych odbywających taką karę po raz pierwszy³⁹¹. Każda z tych grup liczyła 30 osób, a konstrukcję próby badawczej, przy braku bardziej szczegółowych informacji, można uznać za dogodnościową³⁹². Nieznane jest miejsce prowadzenia badań – można jedynie przypuszczać, że był to jeden zakład karny (grupa osadzonych oraz pracowników służby więziennej) oraz wybrana izba adwokacka.

Co trzeci uczestniczący w badaniu M. Huszczy adwokat (11) i funkcjonariusz służby więziennej (10) zetknął się w swojej praktyce z przypadkiem, w którym po prawomocnym skazaniu został wykryty faktyczny sprawca i doszło do wznowienia postępowania. Co piąty adwokat spotkał się ze sprawą odszkodowawczą (czyli niekoniecznie zakończoną orzeczeniem odszkodowania lub zadośćuczynienia) za niesłuszne skazanie lub tymczasowe aresztowanie³⁹³. Prawie wszyscy respondenci z grupy obrońców (28) spotkali się w swojej praktyce z co najmniej jednym przypadkiem, kiedy doszło do skazania pomimo ich własnego głębokiego przekonania o niewinności bronionego oskarżonego; 16 deklaroowało od jednego do pięciu takich przypadków, 12 ponad pięć, a 2 badane osoby jedynie słyszały o takich przypadkach. Spośród osadzonych znajomość przypadków skazania osób niewinnych deklaroowało prawie trzech na czterech respondentów (22). Na tym tle wyróżniają się respondenci z grupy służby więziennej. Połowa osób z tej grupy, czyli znacznie mniej niż w przypadku respondentów z innych grup, odpowiedziała, że *środowisko w zakładzie karnym na ogół się orientuje, kto jest niewinnie skazany lub niesłusznie aresztowany*³⁹⁴. Zdecydowana większość badanych z grupy adwokackiej i skazanych uważała, że pomyłki sądowe częściej zdarzają się

³⁹¹ M. Huszcza, *Niewinnie skazani...*, s. 190.

³⁹² Na podstawie treści artykułu nie można stwierdzić, jaka była wielkość badanej populacji ani sposób konstruowania próby. Próba badawcza może być losowa albo nielosowa. W pierwszej sytuacji każdy element badanej populacji (w przypadku badań społecznych – osoba) ma taką samą szansę włączenia do badanej próby. Szansa ta jest możliwa do wyliczenia na podstawie znajomości wielkości badanej populacji. Nielosowy dobór próby wynika zazwyczaj z tego, że jest to prostsze dla osób prowadzących badania. Próba ta jest więc „dogodna” dla osoby lub zespołu realizującego badania. Dlatego przyjęto pojęcie próby dogodnościowej (*convenience sample*). Należy jednak zauważyć, że próba taka może stanowić jedyną dostępną próbę badawczą z danej populacji. Więcej zob. P. Sedgwick, *Convenience sampling*, „The BMJ” 2013, vol. 347.

³⁹³ M. Huszcza, *Niewinnie skazani...*, s. 191–192.

³⁹⁴ Tamże, s. 192. Ze względu na brak kwestionariusza nie wiadomo, czy grupie pracowników służby więziennej zadano to samo pytanie, czy zaprezentowany wynik stanowi parafrazę pytania.

przed sądami rejonowymi niż okręgowymi. Odpowiednio 26 i 25 osób udzieliło takiej odpowiedzi. Na pytanie o możliwość korekty błędnego wyroku przez sąd drugiej instancji większość obrońców (23) i równo połowa więźniów (15) odpowiedziały, że dzieje się tak pomiędzy 10 a 25% spraw; 12 więźniów uważało, że dzieje się tak pomiędzy 25 a 50% spraw, a dwóch, że od 75 do 90% spraw kończy się skorygowaniem błędnego wyroku w drugiej instancji³⁹⁵.

Pytana o źródła niesłusznych skazań, ponad połowa respondentów z każdej z grup wskazywała na błędy w opiniach biegłych oraz ich stronniczość. Na dodatkowe pytanie o znaczenie opinii biegłego na losy oskarżonego zdecydowana większość respondentów z każdej z grup (25 adwokatów, 27 osadzonych i 28 pracowników służby więziennej) odpowiedziało, że ma ona decydujący wpływ. Adwokaci zwracali szczególną uwagę *na zjawisko nadmiernej wiary sądów w nowe, często niesprawdzone metody badawcze prezentowane przez biegłych (np. osmologia)*³⁹⁶. Zdecydowana większość osadzonych uważała, że to przyznanie się oskarżonego do niepopelnionego czynu jest najczęstszą przyczyną pomyłek sądowych (tabela 1).

Wyniki badania M. Huszczy różnią się od tych, które otrzymali J. Widacki i A. Dudzińska. Wypływa to zapewne z dwóch kwestii związanych z samą konstrukcją obu badań. Przede wszystkim przyjęta metoda doboru próby powoduje, że nawet jeżeli badanie było prowadzone pośród adwokatów z tej samej izby, to przy braku reprezentatywności tych prób wyniki mogą istotnie różnić się między sobą. Dodatkowo nawet niewielkie zmiany w kwestionariuszu ankiety mogą prowadzić do odmiennych wyników. Widoczne jest to przy odpowiedziach na pytanie o przyczyny pomyłek sądowych. W badaniach J. Widackiego i A. Dudzińskiej respondenci mieli krótszą listę możliwych odpowiedzi oraz mogli wybrać tylko jedną – w założeniu – główną przyczynę. Natomiast w badaniu M. Huszczy kateria była dłuższa, w tym jedna z odpowiedzi została rozbita na dwie składowe. Ponadto respondenci mieli możliwość wskazania więcej niż jednej możliwości. Ta ostatnia zmiana wydaje się w pełni uzasadniona, zwłaszcza po zapoznaniu się z wynikami. Respondenci (słusznie) wymieniali więcej niż jedną przyczynę pomyłek sądowych. Co istotne, najwięcej przyczyn

³⁹⁵ Tamże, s. 193.

³⁹⁶ Tamże. Brak kwestionariusza ankiety oraz częściowo narracyjna metoda prezentowania zdecydowanej większości wyników nie pozwalają ze 100% pewnością zrekonstruować zadawanych pytań.

takich pomyłek wymieniali faktycznie lub potencjalnie nimi pokrzywdzeni, czyli sami osadzeni. Uwagi dotyczące metodyki tego badania nie wpływają na istotną wartość eksploracji zjawiska pomyłek sądowych i w pewnym zakresie niesłusznych skazań w Polsce. Warto szczególnie zwrócić uwagę na zastosowaną przez M. Huszcę triangulację grup badawczych, dzięki której można porównać perspektywę trzech grup na to samo zjawisko.

Tabela 1. Przyczyny pomyłek sądowych według respondentów z trzech grup (Huszcza, 2011 r.) porównane z odpowiedziami z badania J. Widackiego i A. Dudzińskiej (2007 r.)³⁹⁷

	Obrońcy w sprawach karnych (2007)	Obrońcy w sprawach karnych (2011)	Osadzeni (2011)	Pracownicy służby więziennej (2011)
Przyznanie się oskarżonego do niepełnionego czynu	1	12	25	4
Błędy, stronniczość opinii biegłych	–	16	19	17
Błędnie przeprowadzone okazanie	5	17	5	0
Obciążające zeznania świadka koronnego	18	16	17	10
Zeznania świadka incognito		3	14	6
Wpływ mediów	–	9	10	1
Inne	1	–	–	–
Suma odpowiedzi	25*	73*	90*	38*

*W badaniach J. Widackiego i A. Dudzińskiej respondenci mogli wskazać jedną odpowiedź na pytanie o przyczyny pomyłek sądowych, w badaniu M. Huszczy nie było takiego ograniczenia. Kafeteria odpowiedzi najpewniej też różniła się pomiędzy kwestionariuszami wykorzystanymi w tych badaniach.

W 2012 r. opublikowane zostały wyniki badania Olgi Mazur, przeprowadzonego w 2010 r. To kolejna próba eksplorowania zjawiska niesłusznych skazań w Polsce metodą ankietową. Respondentami w tym projekcie byli prokuratorzy z prokuratur rejonowych (n = 189) oraz funkcjonariusze Policji z komend miejskich (n = 450), a jednostki z terenu całej Polski zostały wybrane losowo³⁹⁸.

³⁹⁷ J. Widacki, A. Dudzińska, dz. cyt., s. 66; M. Huszcza, *Niewinnie skazani...*, s. 194.

³⁹⁸ O. Mazur, *Niesłuszne skazania w Polsce w opinii prokuratorów i policjantów*, „Palestra” 2012, nr 3–4, s. 19.

Wielkość próby i jej losowy dobór sprawia, że wyniki należy uznać za dające wgląd w skalę zjawiska w okresie, w którym były prowadzone. Autorka przyjęła metodę określenia skali zjawiska poprzez wybór dokonywany samodzielnie przez ankietowanych jednego z przedziałów określających odsetek niesłuszných skazań. Pytanie brzmiało: „Jak często Pani/Pana zdaniem dochodzi w Polsce do niesłusznego skazania?”. Możliwe było wybranie następujących odpowiedzi: nigdy, mniej niż 1%, do 5%, do 10%, więcej niż 10%. Respondenci z obu grup w zdecydowanej większości uznali, że takich przypadków nie ma w ogóle (8,1% policjantów i 6,1% prokuratorów) lub że stanowią mniej niż 1% skazań (odpowiednio 51,7% i 59,7% odpowiadających). Co trzeci respondent z badanych grup ocenił skalę tego zjawiska na mniejszą niż 5%³⁹⁹.

Tabela 2. Częstotliwość niesłuszných skazań zdaniem prokuratorów i policjantów⁴⁰⁰

	NIGDY	Mniej niż 1%	Do 5%	Do 10%	Więcej niż 10%
Funkcjonariusze Policji	8,1	51,7	32	6	2,1
Prokuratorzy	6,1	59,7	29,3	5	0

Kolejnym obszarem eksplorowanym w tym badaniu były przyczyny niesłuszných skazań. Respondenci mieli za zadanie określić istotność poszczególných potencjalnych błędów jako główných czynników prowadzących do niesłusznego skazania. Spośród możliwych przyczyn jako najważniejszą najczęściej wskazywano „mylne zidentyfikowanie przez ofiarę/świadka”. Za najważniejszą uznało ją 48,6% funkcjonariuszy Policji i 47,1% prokuratorów. Drugą najczęściej wskazywana jako najważniejsza przyczyna niesłusznego skazania to fałszywe przyznanie się. Wskazał ją co piąty ankietowany funkcjonariusz (20,4%) i co szósty prokurator (16,7%)⁴⁰¹. Inne czynniki prowadzące do niesłusznego skazania były wybierane jako najważniejsze znacznie rzadziej (tabela 3). Ze względu na inną konstrukcję kwestionariusza ankiety trudno jest porównać te odpowiedzi z uzyskanymi w badaniach J. Widackiego i A. Dudzińskiej oraz M. Huszczy.

³⁹⁹ Tamże, s. 22–23.

⁴⁰⁰ Tamże, s. 23. Suma odpowiedzi w żadnym z wierszy nie sumuje się do 100%. Różnice wynoszą 0,1% i brak możliwości ustalenia źródła tej nieścisłości.

⁴⁰¹ Tamże, s. 25 i 27.

Tabela 3. Istotność wybranych przyczyn jako głównego czynnika prowadzącego do niesłusznego skazania⁴⁰².

Przyczyna prowadząca do niesłusznego skazania	Funkcjonariusze Policji			Prokuratorzy			
	najważniejsza	ważna	dość ważna	najważniejsza	ważna	dość ważna	mało istotna
Mylne zidentyfikowanie przez ofiarę/ świadka	48,6	22,3	7,8	21,3	47,1	23,6	6,3
Źłe przeprowadzone okazanie	1,7	10,2	9,7	78,4	9,2	21,8	17,2
Fałszywe przyznanie się	20,4	24,9	18,7	36	16,7	14,9	13,8
Błędne ekspertyzy	5,5	10,9	10,2	73,5	7,5	21,8	21,3
Błędy podczas oględzin	7,8	5,7	6,6	79,9	13,2	5,7	12,6
Błędy prokuratury	9,2	13,5	15,6	61,6	1,1	4	2,9
Błędy sądu	5,7	8,1	16,8	69,4	2,3	2,9	10,3

Dane w tabeli prezentują odsetek odpowiedzi na poszczególne pytania.

⁴⁰² Tabela opracowana na podstawie danych zaprezentowanych w ośmiu wykresach w O. Mazur, dz. cyt., s. 25–32.

Niewątpliwie badania O. Mazur są szczególnie cenne dla tematyki niesłuszných skazań i pomyłek sądowych w Polsce ze względu na to, że po raz pierwszy dają one wgląd w zdanie funkcjonariuszy Policji i prokuratorów na ten temat. Ich mocną stroną jest także wielkość i losowa konstrukcja próby. Pozbawione podstaw metodologicznych są zarzuty dotyczące wielkości próby badawczej. To, że przebadane zostało 0,9% funkcjonariuszy zatrudnionych w 2010 r. w komendach miejskich, powiatowych i rejonowych oraz 2,79% prokuratorów z prokuratur rejonowych, nie stanowi ograniczenia tych badań, ale ich olbrzymią wartością⁴⁰³. W badaniach społecznych niepotrzebne, a wręcz zbędne jest przebadanie całej populacji czy jej większości, a jedynie pewnej próby, której wielkość oraz sposób konstruowania pozwalają na uznanie za reprezentatywną. Dla populacji policjantów w Polsce liczącej około 100 tysięcy⁴⁰⁴ reprezentatywna próba przy poziomie ufności 95% oraz błędzie maksymalnym 5% wynosi 383⁴⁰⁵, czyli mniej niż wzięło udział w badaniu O. Mazur. Pomimo niewątpliwej wartości poznawczej wyników tego badania należy jednak zwrócić uwagę na jego ograniczenia. Przede wszystkim żadne z kluczowych pytań nie dotyczyło doświadczeń własnych w badanym temacie, a jedynie opinii. Poprzednie dwa badania na ten temat zawierały elementy poznania doświadczeń respondentów, jak np. pytania o przypadki z własnej praktyki, w których doszło do wznowienia postępowania, czy nawet o subiektywną ocenę niewinności osoby, która została skazana. Drugie ograniczenie to niezdefiniowanie niesłusznego skazania. W związku z tym respondenci mogli w dużej mierze w dowolny sposób rozumieć to, o co byli pytani, np. jako skazania w pierwszej instancji, które zostały uchylone w drugiej instancji.

W 2012 roku opublikowane zostały wyniki pierwszych prowadzonych w Polsce badań aktowych zjawiska niesłuszných skazań. Ł. Chojniak i Ł. Wiśniewski przeprowadzili precedensowe w tym zakresie badanie, którego celem było przedstawienie w ujęciach teoretycznym i empirycznym problematyki niesłuszných skazań w Polsce⁴⁰⁶. Jako próbę badawczą wybrali sprawy rozpoznane w latach

⁴⁰³ Ł. Chojniak, Ł. Wiśniewski, *Przyczyny niesłuszných skazań w Polsce*, Warszawa 2012, s. 7.

⁴⁰⁴ W 2010 roku stan zatrudnienia był mniejszy – w dniu 31 grudnia 2010 r. wynosił 97 416. Za: Informacyjny Serwis Policyjny, [online:] <https://isp.policja.pl/isp/aktualnosci/14927,Liczba-policjantow-w-polskiej-Policji-fakty.html> [dostęp: 17 maja 2023].

⁴⁰⁵ Wyliczenie z użyciem kalkulatora doboru próby, [online:] <https://www.naukowiec.org/dobor.html> [dostęp: 17 maja 2023].

⁴⁰⁶ Ł. Chojniak, Ł. Wiśniewski, dz. cyt., s. 29.

2007–2009 przez sądy rejonowe i okręgowe z właściwości apelacji poznańskiej, w których (i) Sąd Najwyższy w trybie kasacji uchylił wyroki sądów i uniewinnił oskarżonego, umorzył postępowanie albo przekazał sprawę właściwemu sądowi do ponownego rozpoznania oraz (ii) na skutek wznowienia postępowania odpowiedni sąd uchylił zaskarżone wyroki sądów i uniewinnił oskarżonego, umorzył postępowanie albo przekazał sprawę właściwemu sądowi do ponownego rozpoznania⁴⁰⁷. Sprawy objęte badaniem były więc tożsame z definicją niesłusznego skazania wywiedzioną przez tych autorów z art. 552 § 1–4 k.p.k., w ramach której muszą zostać kumulatywnie spełnione 3 przesłanki: (i) prawomocne skazanie, (ii) przeprowadzenie postępowania zainicjowanego nadzwyczajnym środkiem zaskarżenia, tj. kasacją lub wznowieniem postępowania, w wyniku którego dochodzi do (iii) następczego uniewinnienia lub skazania na łagodniejszą karę skazanego albo umorzenia postępowania wskutek okoliczności, których nie uwzględniono we wcześniejszym postępowaniu⁴⁰⁸. Ł. Chojniak i Ł. Wiśniewski analizowali wyroki i ich uzasadnienia.

Do pierwszej grupy (kasacje) zostało wytypowanych 116 spraw, z których przeanalizowanych zostało 89. W tej grupie autorzy zidentyfikowali 49 przypadków niesłuszných skazań⁴⁰⁹. Sprawy te podzielili na dwie podgrupy: (i) takie, w których doszło do naruszenia przepisów prawa materialnego, oraz (ii) sprawy, w których miało miejsce naruszenie przepisów prawa procesowego. W ich ramach wyodrębnione zostały kategorie dotyczące bardziej szczegółowych podstaw uniewinnienia, skazania na łagodniejszą karę lub umorzenia postępowania. Wśród naruszeń przepisów prawa materialnego były to: naruszenie przepisów części ogólnej kodeksu karnego (art. 43 § 1 k.k., art. 64 § 1 k.k., art. 71 § 1 k.k.); naruszenie przepisów części ogólnej kodeksu karnego w zakresie orzeczonej kary (art. 226 § 1 k.k., art. 178a § 2 k.k.); naruszenie przepisów prawno Karnych w zakresie określonych w nich znamion przestępstwa; niezasadne przyjęcie odpowiedzialności karnej zamiast odpowiedzialności za wykroczenia (art. 278 § 1 k.k., art. 290 § 2 k.k.); niezasadne przyjęcie odpowiedzialności karnej zamiast odpowiedzialności w sprawach nieletnich (art. 279 § 1 k.k.); naruszenie

⁴⁰⁷ Tamże.

⁴⁰⁸ Tamże, s. 9.

⁴⁰⁹ Tamże, s. 35. Zsumowanie wszystkich spraw zidentyfikowanych przez Ł. Chojniaka i Ł. Wiśniewskiego jako niesłuszne skazania i omówionych w podziale na kategorie (zob. tabela 4) prowadzi do wyniku 50 spraw.

przepisów o karze łącznej (art. 86 § 1 k.k., art. 89 k.k.). Z kolei pośród naruszeń przepisów prawa procesowego zostały wyodrębnione: uchybienia o charakterze bezwzględnych przyczyn odwoławczych z art. 439 § 1 pkt 2 oraz pkt. 8–11 k.p.k.; naruszenie zakazu pogarszania sytuacji oskarżonego (zakazu *reformationis in peius*); naruszenie przepisu o wyłączeniu sędziego (art. 41 § 1 k.p.k.); naruszenie przepisu art. 366 § 1 k.p.k.; naruszenie art. 93 k.k. w zakresie obowiązku wysłuchania lekarzy psychiatrów oraz psychologa; naruszenie przepisów określających granice rozpoznania apelacji (art. 433 § 2 k.p.k.) oraz sposób uzasadniania wyroku sądu odwoławczego (art. 457 § 3 k.p.k.) (tabela 4).

Do drugiej grupy (postępowania wznowione) zostało wytypowanych 55 spraw, z których przeanalizowanych zostało 30⁴¹⁰. W tej grupie Ł. Chojniak i Ł. Wiśniewski stwierdzili 19 przypadków niesłusznych skazań⁴¹¹. Sprawy te podzielili według podstaw wznowienia postępowania na 3 grupy: niesłuszne skazania mające związek z podstawą wznowienia postępowania z art. 540 § 1 pkt 2a k.p.k. (8 spraw); niesłuszne skazania mające związek z podstawą wznowienia postępowania z art. 540 § 1 pkt 2b k.p.k. (1 sprawa); niesłuszne skazania mające związek z podstawą wznowienia postępowania z art. 542 § 3 k.p.k. (10 spraw). Ostatnia grupa została podzielona na 4 podkategorie z użyciem jako kryterium bezwzględnych przyczyn odwoławczych, czyli analogicznie do podziału w ramach kasacji mających za podstawę naruszenia przepisów prawa procesowego. Były to: uchybienie stanowiące bezwzględną przyczynę odwoławczą z art. 439 § 1 pkt 8 k.p.k. (2 sprawy); uchybienie stanowiące bezwzględną przyczynę odwoławczą z art. 439 § 1 pkt 9 k.p.k. (4 sprawy); uchybienie stanowiące bezwzględną przyczynę odwoławczą z art. 439 § 1 pkt 10 k.p.k. (3 sprawy); uchybienie stanowiące bezwzględną przyczynę odwoławczą z art. 439 § 1 pkt 11 k.p.k. (1 sprawa)⁴¹².

⁴¹⁰ Autorzy wskazują na problem z dostępem do części wytypowanych akt – podobnie jak w przypadku spraw kasacyjnych. *Brak możliwości uzyskania wglądu do akt spowodowany był różnymi czynnikami. Taki stan rzeczy wynikał m.in. z faktu dołączenia akt danej sprawy do akt postępowania toczącego się w innym sądzie, przekazania sprawy do rozpoznania innemu sądowi, reorganizacji struktury sądownictwa.* Ł. Chojniak, Ł. Wiśniewski, dz. cyt., s. 63.

⁴¹¹ Tamże, s. 63.

⁴¹² Tamże, s. 65–71.

Tabela 4. Podstawy prawne uznania spraw za niesłuszne skazania⁴¹³

	Naruszenia przepisów prawa materialnego	Naruszenia przepisów prawa procesowego
Naruszenie przepisów części ogólnej kodeksu karnego	6	–
Naruszenie przepisów części ogólnej kodeksu karnego w zakresie orzeczonej kary	5	–
Naruszenie przepisów prawnokarnych w zakresie określonych w nich znamion przestępstwa	3	–
Niezasadne przyjęcie odpowiedzialności karnej zamiast odpowiedzialności za wykroczenia	2	–
Niezasadne przyjęcie odpowiedzialności karnej zamiast odpowiedzialności w sprawach nieletnich	3	–
Naruszenie przepisów o karze łącznej	4	–
Uchybienie o charakterze bezwzględnej przyczyny odwoławczej z art. 439 § 1 pkt 2 k.p.k.	–	1
Uchybienie stanowiące bezwzględną przyczynę odwoławczą z art. 439 § 1 pkt 8 k.p.k.	–	6
Uchybienie o charakterze bezwzględnej przyczyny odwoławczej z art. 439 § 1 pkt 9 k.p.k.	–	1
Uchybienie o charakterze bezwzględnej przyczyny odwoławczej z art. 439 § 1 pkt 10 k.p.k.	–	1
Uchybienie o charakterze bezwzględnej przyczyny odwoławczej z art. 439 § 1 pkt 11 k.p.k.	–	1
Naruszenie zakazu pogarszania sytuacji oskarżonego (zakazu <i>reformationis in peius</i>)	–	5
Naruszenie przepisu o wyłączeniu sędziego (art. 41 § 1 k.p.k.)	–	1
Naruszenie przepisu art. 366 § 1 k.p.k.	–	2
Naruszenie art. 93 k.k. w zakresie obowiązku wysłuchania lekarzy psychiatrów oraz psychologa	–	4
Naruszenie przepisów określających granice rozpoznania apelacji (art. 433 § 2 k.p.k.) oraz sposób uzasadniania wyroku sądu odwoławczego (art. 457 § 3 k.p.k.)	–	3
SUMA	23	25

⁴¹³ Tamże, s. 37–60.

Zdecydowaną większość niesłusznych skazań zidentyfikowanych w toku badań aktowych w apelacji poznańskiej można by zakwalifikować jako niesłuszność prawną. W przeanalizowanej przez Chojniaka i Wiśniewskiego grupie znalazły się jednak przypadki faktycznej niesłuszności skazania, jak np. sprawa z art. 278 § 1 k.k. z Sądu Rejonowego w Ś., sygn. akt II K 514/02.

Wniosek o wznowienie postępowania w tej sprawie złożył Prokurator Okręgowy w O., opierając go na art. 540 § 1 pkt 2a k.p.k. W uzasadnieniu wniosku wskazano, że po 1 roku i niemal 9 miesiącach od uprawomocnienia się wyroku na Policję zgłosił się skazany i oświadczył, że nie brał udziału w postępowaniu i został błędnie skazany. Na skutek zgłoszenia wszczęto postępowanie przygotowawcze, w którego wyniku ustalono, że za oskarżonego w postępowaniu sądowym podawał się jego brat. (...) Sąd Okręgowy w P. orzekł wyrokiem o wznowieniu postępowania, uchyleniu wyroku Sądu Rejonowego w Ś. i przekazaniu temu sądowi sprawy do ponownego rozpoznania. (...) W uzasadnieniu wyroku w szczególności wskazano, że dane daktyloskopijne mężczyzny podającego się za oskarżonego w postępowaniu jurysdykcyjnym są zgodne z liniami papilarnymi brata skazanego. Ponadto skazany utracił wcześniej dokument prawa jazdy, który mógł zostać wykorzystany przez inną osobę. Osoba skazana zeznała również, że w chwili przypisanego jej czynu nie przebywała w miejscowości jego popełnienia, podpisy na dokumentach znajdujących się w aktach nie należały do niej, a o skazaniu dowiedziała się przypadkowo. Po ponownym rozpoznaniu sprawy uniewinniono oskarżonego od zarzucanych mu czynów⁴¹⁴.

Nie była to jednak sprawa, która w największym stopniu wypełnia warunki nawet najbardziej restrykcyjnej definicji niesłusznego skazania. Za taką można uznać sprawę, w której prawomocny wyrok wydał Sąd Rejonowy w P., sygn. akt V K 815/06. Doszło w niej nie tylko do skazania osoby, która nie popełniła zarzucanego czynu, ale również do odbycia przez nią części kary pozbawienia wolności.

---

⁴¹⁴ Tamże, s. 69.

Ustalono, że osoba występująca w sprawie w charakterze oskarżonego podawała się za osobę, która w następstwie wydania wyroku i zainicjowania postępowania wykonawczego trafiła do zakładu karnego. Błąd co do tożsamości oskarżonego wynikał jeszcze z zaniedbania w toku postępowania przygotowawczego, kiedy to personalia zatrzymanej osoby ustalono na podstawie jej oświadczenia (bez następczej weryfikacji). W postępowaniu sądowym oskarżony podawał fałszywą tożsamość, a pisma znajdujące się w aktach sprawy podpisywał fałszywym nazwiskiem. W konsekwencji doszło do osadzenia osoby o podawanym przez oskarżonego nazwisku, która jednak nie miała związku z zarzucanym przestępstwem⁴¹⁵.

Trudno jest przecenić wartość poznawczą tego pionierskiego badania aktywnego niesłusznych skazań w Polsce. Jako pierwsze dało ono wgląd w skalę zjawiska nieujętego w żadnych dostępnych statystykach wymiaru sprawiedliwości. Istnieją bowiem jedynie statystyki dotyczące liczby odszkodowań i zadośćuczynień za niesłuszne skazania. Obrazują one wyłącznie skalę postępowań, w których poszkodowani lub pokrzywdzeni niesłusznym skazaniem spełniali warunki do uzyskania takiego odszkodowania lub zadośćuczynienia, wystąpili o nie i w toku postępowania sądowego zostało im przyznane⁴¹⁶. W oczywisty sposób nie daje to rzetelnych danych o samym zjawisku niesłusznych skazań, a jedynie o ewentualnie zmieniającej się świadomości niesłusznie skazanych w tym zakresie lub zmiany polityki w wyrokowaniu w takich sprawach.

Badania Chojniaka i Wiśniewskiego nie można uznać za reprezentatywne dla całej Polski, chociaż dzięki zastosowanej metodyce było ono w pewnej mierze reprezentatywne dla apelacji poznańskiej⁴¹⁷. Badacze zidentyfikowali bowiem sprawy spełniające jasno zdefiniowane warunki niesłusznego skazania, które pozwala wystąpić o odszkodowanie lub zadośćuczynienie (art. 552 § 1–4 k.p.k.), a następnie uzyskali dostęp do ponad połowy wytypowanych tym sposobem

⁴¹⁵ Tamże, s. 67.

⁴¹⁶ Dane takie zbiera i upublicznia Ministerstwo Sprawiedliwości; zob. *Prawomocnie zasądzone odszkodowania w latach 2000–2021 i zadośćuczynienia w latach 2009–2021 w trybie art. 552 k.p.k. w sądach okręgowych*, [online:] <https://isws.ms.gov.pl/pl/baza-statystyczna/opracowania-wieloletnie/> [dostęp: 19 maja 2023].

⁴¹⁷ Reprezentatywność ograniczona była brakiem dostępu do części akt. Dobór próby nie miał też charakteru losowego.

spraw. Nie jest to więc próba anegdotyczna ani dogodnościowa. Diagnoza, jaką na jej podstawie można było wówczas postawić, nie była z perspektywy funkcjonowania wymiaru sprawiedliwości optymistyczna. Znaczna część spraw to były ewidentne pomyłki na etapie subsumpcji obowiązujących przepisów, co, jeśli uwzględnić fakt uprawomocnienia się tych wyroków, oznacza błąd w funkcjonowaniu systemu. Niektóre sprawy – jak krótko omówione przypadki skazania osób niebędących sprawcami zarzucanych czynów – to już kategoria spraw analogicznych do historii Tomasza Komendy lub Czesława Kowalczyka, nawet jeżeli kwalifikacje dotyczyły czynów o znacznie niższych sankcjach karnych, a w związku z tym konsekwencje dla skazanych były znacznie mniej dotkliwe. Jeżeli w tak niewielkiej – w skali wszystkich postępowań karnych prowadzonych w Polsce – próbie, obejmującej też stosunkowo niewielki wycinek czasu (3 lata), zostały zidentyfikowane tak oczywiste sprawy, to nasuwa się pytanie o faktyczną skalę badanego zjawiska. Warto też podkreślić, że w badanej próbie znalazły się wyłącznie niesłuszne skazania, które zostały zweryfikowane dzięki wykorzystaniu nadzwyczajnych środków zaskarżenia.

Ł. Chojniak i Ł. Wiśniewski w publikacji wyników pierwszego badania aktowego sygnalizowali, że ich badania wykorzystujące identyczną metodykę objęły także sprawy z dwóch innych niż poznańska apelacji, tj. łódzkiej i warszawskiej⁴¹⁸. Wybrane wyniki dotyczące spraw z apelacji łódzkiej zostały przedstawione przez Ł. Wiśniewskiego w 2017 r.⁴¹⁹ Badanie to objęło sprawy, w których Sąd Najwyższy w latach 2007–2009 w trybie kasacji uchylił wyroki sądów i uniewinnił oskarżonego, umorzył postępowanie albo przekazał sprawę właściwemu sądowi do ponownego rozpoznania. Zakres spraw objętych tym badaniem był zatem znacznie węższy od badania przeprowadzonego na sprawach z apelacji poznańskiej. Ponadto badania te objęły jedynie sprawy z właściwości trzech z pięciu sądów okręgowych z apelacji łódzkiej. W efekcie dokonana analiza objęła 22 sprawy, wśród których zidentyfikowano 18 przypadków niesłusznych skazań. Uchybienia, które zostały zidentyfikowane, dotyczyły zarówno przepisów prawa

⁴¹⁸ Ł. Chojniak, Ł. Wiśniewski, dz. cyt., s. 29.

⁴¹⁹ Ł. Wiśniewski, *Znaczenie kasacji podmiotów szczególnych dla identyfikacji przypadku niesłusznego skazania na przykładzie wybranych spraw z obszaru właściwości Sądu Apelacyjnego w Łodzi* [w:] *Niesłuszne skazania. Przyczyny i skutki*, red. Ł. Chojniak, Warszawa 2017, s. 39–54.

materialnego, jak również postępowania⁴²⁰. Esencjonalny opis wyników tego badania uniemożliwia ich szczegółowe zaprezentowanie. W przeciwieństwie do wyników badań prowadzonych w apelacji poznańskiej nieznana jest liczba spraw wytypowanych, a jedynie tych, które poddane zostały analizie. Ostateczna próba analizowanych spraw nie jest w związku z tym reprezentatywna nawet dla apelacji łódzkiej. Należy jednak odnotować, że dla właściwości trzech sądów okręgowych, z których sprawy zostały ostatecznie przeanalizowane, 18 przypadków spełniało wysokie kryteria przyjętej wcześniej przez Ł. Chojniaka i Ł. Wiśniewskiego definicji niesłusznego skazania.

Wyniki badania aktowego zjawiska pomyłek sądowych i niesłusznych skazań w Polsce upublicznił w 2013 r. W. Juchacz⁴²¹. Objęły one jedną kwalifikację prawną. Przebadano bowiem wyłącznie sprawy, w których zarzucono oskarżonemu popełnienie czynu określonego w art. 148 k.k. (zabójstwa). Analizie poddano sprawy, w których wnoszono środki odwoławcze, oraz takie, w których wniesiono nadzwyczajne środki zaskarżenia. Uzasadnia to uznanie, że badanie dotyczyło zarówno pomyłek sądowych, jak również niesłusznych skazań w przyjętym w niniejszej pracy rozumieniu⁴²². Badanie objęło sprawy, w których Sąd Okręgowy w Bydgoszczy orzekał we wskazanej kwalifikacji od 1 stycznia 2000 r. do 31 lipca 2012 r., oraz sprawy rozpoznane w tym samym okresie w Sądzie Najwyższym na skutek wznowienia postępowania i kasacji. Pierwsza grupa liczyła 137 spraw. W 53 spośród nich w wyniku apelacji wyroki zostały uchylone i sprawy zostały przekazane do ponownego rozpoznania lub sąd apelacyjny zmienił zaskarżony wyrok. Losowo wybranych zostało także 70 spraw, w których apelacja była pozostawiona bez rozpoznania. Oprócz tego do próby włączono

⁴²⁰ Tamże, s. 48–49.

⁴²¹ Badania były częścią rozprawy doktorskiej W. Juchacza pt. *Pomyłki sądowe w sprawach o zabójstwa. Studium karnoprocesowe i kryminalistyczne*, obronionej na Wydziale Prawa i Administracji Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie 13 grudnia 2013 r. Po modyfikacji rozprawa została opublikowana jako monografia w 2016 roku; zob. W. Juchacz, *Pomyłki sądowe w sprawach o zabójstwa. Studium karnoprocesowe i kryminalistyczne*, Bydgoszcz 2016, s. 9.

⁴²² W. Juchacz używa terminu „pomyłka sądowa” w wąskim rozumieniu, tożsamym z niesłusznym skazaniem, tzn. jako wyłącznie dotyczące spraw, w których orzeczenia stały się prawomocne. *Błędy występujące w postępowaniach sądowych, które mogą zostać konwalidowane zwyczajnymi środkami odwoławczymi, w konsekwencji doprowadzające do zmiany lub uchylecia wyroków i przekazania sprawy do ponownego rozpoznania*, W. Juchacz uznał za *okoliczności mogące prowadzić do pomyłek sądowych*; W. Juchacz, dz. cyt., s. 17.

10 spraw, w których wyroki uprawomocniły się w pierwszej instancji, 3 sprawy, w których wniesiono kasację, i jedną, w której złożono wniosek o wznowienie postępowania⁴²³. Celem tej części badania było zidentyfikowanie błędów mogących doprowadzić do pomyłek sądowych. Druga grupa była trzykrotnie mniejsza. Przeanalizowanych zostało 41 spraw, w których na skutek nadzwyczajnych środków zaskarżenia orzeczeń doszło do uchylenia wyroku i przekazania sprawy do ponownego rozpoznania lub wznowiono postępowanie. Celem tej części badania było określenie przyczyn, które doprowadziły do pomyłek sądowych⁴²⁴. Według przyjętego założenia w sprawach, w których w wyniku apelacji wyroki zostały uchylone, zostały popełnione błędy, które **mogły doprowadzić do pomyłek sądowych**. Natomiast w tych sprawach, w których wyroki się uprawomocniły, a dopiero w efekcie zastosowania nadzwyczajnych środków zaskarżenia doszło do uchylenia wyroku i przekazania sprawy do ponownego rozpoznania lub wznowiono postępowanie, zostały popełnione błędy, które **doprowadziły do pomyłek sądowych**⁴²⁵.

W wyniku analizy spraw rozpatrywanych w drugiej instancji, w których wyroki zostały uchylone i sprawy przekazano do ponownego rozpoznania (n = 53), W. Juchacz zidentyfikował zasady procesowe, których naruszenie było przyczyną takich rozstrzygnięć. Naruszone zostały następujące zasady: prawdy materialnej, swobodnej oceny dowodów, bezpośredniości, uwzględnienia wszystkich okoliczności na korzyść i na niekorzyść oskarżonego, *in dubio pro reo*, prawa do obrony, kontrydiktoryjności, ciągłości prowadzenia procesu i koncentracji. Często uzasadnienia wyroków sądów apelacyjnych wskazywały na naruszenie więcej niż jednej zasady procesowej w sprawie, w której wyrok sądu pierwszej instancji został uchylony⁴²⁶ (tabela 5). Miało to miejsce zwłaszcza w sprawach o skomplikowanym stanie faktycznym⁴²⁷.

⁴²³ Tamże, s. 129.

⁴²⁴ Tamże, s. 145.

⁴²⁵ Wyróżnienie własne mające za zadanie zwrócić uwagę na dychotomiczne rozróżnienie przyjęte w omawianej pracy przez W. Juchacza.

⁴²⁶ Należy oczywiście pamiętać, że nawet jeden zarzut w apelacji może dotyczyć naruszenia kilku zasad procesowych. Oznacza to, że naruszenie kilku zasad procesowych nie jest tożsame z popełnieniem więcej niż jednego błędu w toku postępowania.

⁴²⁷ Tamże, s. 138.

Tabela 5. Naruszone zasady procesowe przez sądy pierwszej instancji, stanowiące podstawę uchylenia zaskarżonych wyroków w postępowaniu apelacyjnym⁴²⁸

Zasady procesowe, które zostały naruszone	Liczba spraw
prawdy materialnej	17
swobodnej oceny dowodów	15
bezpośredniości	7
uwzględnienia wszystkich okoliczności na korzyść i na niekorzyść oskarżonego	5
<i>in dubio pro reo</i>	4
prawa do obrony	1
kontradiktoryjności	1
ciągłości prowadzenia procesu i koncentracji	1

Przykładem naruszenia zasady prawdy materialnej jest sprawa o sygn. V KKN 141/OI. Oskarżony w niej Zbigniew S. został przez sądy pierwszej i drugiej instancji uznany winnym pozbawienia życia swojej córki, Karmen S., w dniu 21 kwietnia 1999 r. poprzez użycie broni palnej, i skazany na 25 lat pozbawienia wolności. Sądy wykorzystały w tej sprawie konstrukcję zamiaru ewentualnego, chociaż niekwestionowanym celem działania oskarżonego było pozbawienie życia innej osoby – konkubenta byłej żony, Jacka Ł. Zamiar ewentualny miał być uzasadniony tym, że *oskarżony mając na rękach rękawice robocze, musiał się liczyć z niedokładnością w celowaniu i zatem uzasadniony jest w pełni wniosek, iż godził się on także z postrzeleniem córki*⁴²⁹. W wyniku błędu strzelającego lub nagłego pojawienia się na linii strzału jego córki pocisk trafił właśnie córkę Zbigniewa S. – Karmen S., a obrażenia nim spowodowane doprowadziły do jej zgonu. Niewątpliwie działanie Zbigniewa S. skutkowało śmiercią jego córki, ale według obowiązujących przepisów oraz ich wykładni nie sposób uznać, że działał w zamiarze ewentualnym. Sąd Najwyższy wskazał, że:

Oskarżony chciał (*dolus directus*) zabić człowieka i w istocie człowieka zabił. Sprawca nie pomylił się co do podmiotu czynności wykonawczej, ale co do kierunku, w którym rozwinię się akcja. Skoro sprawca chciał zastrzelić człowieka i zastrzelił człowieka – taki błąd należy uznać za

⁴²⁸ Tamże, s. 142.

⁴²⁹ Tamże, s. 148.

nieistotny. W konsekwencji oskarżonemu należy przypisać sprawstwo zabójstwa nie dwóch, a jednej osoby, za to w formie stadialnej dokonania i – uwzględniając poczynione przez sądy, a niekwestionowane przez oskarżonego, ustalenia co do jego intencji dotyczących osoby Jacka Ł. – z zamiarem bezpośrednim⁴³⁰.

O ile sprawę o sygn. akt V KKN 141/01 według nomenklatury używanej w niniejszej pracy można uznać za prawnie niesłuszne skazanie, to wśród spraw, w których naruszono zasadę swobodnej oceny dowodów, znajdują się sprawy spełniające kryteria zarówno prawnie niesłusznych skazań, jak i faktycznie niesłusznych skazań. Przykładem z pierwszej z tych grup jest sprawa, w której na podstawie art. 148 § 2 pkt 4 k.k. skazano R.P. za zabójstwo M.J. w dniu 4 maja 2003 r. (IV KK 425/07). W sprawie tej nie zostały wyjaśnione wątpliwości dotyczące przebiegu zdarzenia, w tym roli skazanego w przebiegu bójki, czy *de facto* pobicia, w którym miał rolę pokrzywdzonego. Ponadto nie wyjaśniono, czy ewentualne użycie przez skazanego broni palnej nie wyczerpywało znamion obrony koniecznej⁴³¹. Przykładem faktycznie niesłusznego skazania może być skazanie w procesie poszlakowym Andrzeja Macieja S. za zabójstwo Mirosława M. w dniu 22 stycznia 1999 r. (IV KKN 455/00). W toku postępowania przygotowawczego ani w toku postępowania sądowego nie przeprowadzono bowiem badań traseologicznych, pomimo ich potencjalnie kluczowego znaczenia w tej sprawie. Zwrócił na to uwagę w uzasadnieniu swojego wyroku Sąd Najwyższy:

Otóż jedną z istotnych poszlak było pozostawienie, jak ustalono – przez sprawcę zabójstwa, licznych śladów obuwia na miejscu przestępstwa; kilka tych śladów zabezpieczono. Z treści notatki urzędowej z dnia 26 stycznia 1999 r., sporządzonej przez kom. Janusza Cechę, wynika, że buty noszone przez Andrzeja M.S., a nadto przez członków jego rodziny oraz inne osoby (policjantów, pracowników pogotowia ratunkowego oraz osoby, które ujawniły zwłoki), nie odpowiadały wzorom zabezpieczonych śladów⁴³².

⁴³⁰ Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 13 maja 2002 r. V KKN 141/01, LEX nr 53914.

⁴³¹ Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 5 marca 2008 r. IV KK 425/07, OSNwSK 2008/1534, LEX nr 531239.

⁴³² Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 7 marca 2001 r. IV KKN 455/00, LEX nr 51429.

Również dwie sprawy, w których doszło do ujawnienia nowych faktów lub dowodów na podstawie uzasadnień wyroków Sądu Najwyższego, uprawdopodobniają, że doszło do faktycznie niesłusznych skazań. W jednej z nich (III KO 33/06) skazano T.K. za zbrodnię zabójstwa M.S. na karę 15 lat pozbawienia wolności, ale do dokonania tego czynu przyznał się P.T. Wizerunek P.T. został też rozpoznany w trakcie okazania przez część świadków⁴³³. W drugiej (III KO 29/08) nowym dowodem było również przyznanie się faktycznego sprawcy – Leszka D. do współsprawstwa napadu rabunkowego, za który to czyn, dwa inne napady rabunkowe oraz jedno zabójstwo na tle rabunkowym na karę 15 lat pozbawienia wolności skazani zostali Jacek P. i Bartosz M.⁴³⁴

Przeprowadzona przez W. Juchacza analiza spraw z drugiej grupy (n = 41), czyli tych, w których na skutek nadzwyczajnych środków zaskarżenia orzeczeń doszło do uchylecia wyroku i przekazania sprawy do ponownego rozpoznania lub wznowiono postępowanie, służyła określeniu przyczyn pomyłek sądowych. Powodami uchylecia orzeczeń były w zdecydowanej większości przypadków naruszenia zasad procesowych. W. Juchacz zidentyfikował w większości spraw naruszenie tych samych zasad procesowych, które ujawniła analiza spraw z pierwszej grupy, tj.: prawdy materialnej, swobodnej oceny dowodów, bezpośredniości oraz *in dubio pro reo*. Jedynie w dwóch sprawach doszło do ujawnienia nowych faktów lub dowodów, co stanowiło przesłankę do wznowienia postępowania (tabela 6)⁴³⁵.

Tabela 6. Naruszone zasady procesowe przez sądy pierwszej i drugiej instancji, które stanowiły podstawę uchylecia wyroku lub wznowienia postępowania w efekcie wykorzystania nadzwyczajnych środków zaskarżenia prawomocnych wyroków⁴³⁶

Zasady procesowe, które zostały naruszone	Liczba spraw
prawdy materialnej	3
swobodnej oceny dowodów	27
bezpośredniości	1
<i>in dubio pro reo</i>	3
prawa do obrony	5

⁴³³ Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 8 czerwca 2006 r. III KO 33/06, OSNwSK 2006/1/1205, LEX nr 294505.

⁴³⁴ Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 21 sierpnia 2008 r. III KO 29/08, LEX nr 449019.

⁴³⁵ Tamże, s. 138.

⁴³⁶ W. Juchacz, dz. cyt., s. 145–146.

W. Juchacz przeanalizował również kwestię, przy przeprowadzaniu jakich środków dowodowych dochodzi do pomyłek sądowych. W siedmiu sprawach były to dowody poszlakowe, w pięciu zeznania świadka anonimowego, a w dwóch pomówienia⁴³⁷.

Wyniki badania W. Juchacza bez wątpienia można uznać za poszerzające wiedzę na temat niesłusznych skazań w Polsce. Dokonał on zarówno badania aktowego w wybranym Sądzie Okręgowym, jak i badania spraw rozpoznanych przez Sąd Najwyższy. W obu przypadkach jasno wskazał kryteria doboru spraw do prób badawczych. Sposób skonstruowania tych prób, zakres czasowy i w rezultacie ich wielkość w porównaniu do całej populacji przedmiotowych spraw pozwalają uznać je za reprezentatywne dla spraw o zabójstwo zarówno na terenie właściwości Sądu Okręgowego w Bydgoszczy, jak i (dla spraw, w których w wyniku wniesienia nadzwyczajnych środków zaskarżenia uchylono prawomocne wyroki) całej Polski. Wskazanie sygnatur analizowanych spraw pozwala z kolei na prowadzenie, na skonstruowanych przez W. Juchacza próbach, dalszych prac badawczych. Podobnie jak w przypadku badań aktowych Ł. Chojniaka i Ł. Wiśniewskiego badania te ujawniły sprawy, w których bezsprzecznie doszło do niesłusznych skazań – niezależnie od tego, jak daleko wymagające kryteria zostałyby przyjęte. Należy przy tym podkreślić, że były to sprawy o kwalifikacji prawnej powszechnie uznawanej za najpoważniejszą – zabójstwa.

Próbę zilustrowania najczęstszych powodów niesłusznych skazań sprawami z Polski podjął zespół Kliniki Niewinność w 2007 r.⁴³⁸. To działający przy Helsińskiej Fundacji Praw Człowieka program pomocy osobom kwestionującym wyrok lub oskarżenie⁴³⁹. W jego ramach sprawy są analizowane pod kątem tego, czy materiał dowodowy zgromadzony w sprawie jest wystarczający do wydania wyroku skazującego oraz czy nie zostało naruszone prawo do rzetelnego procesu. W publikacji zaprezentowano 12 spraw, którymi zajmowano się w Klinice na

---

⁴³⁷ Tamże, s. 146.

⁴³⁸ Publikacja miała więc miejsce w tym samym roku co badania J. Widackiego i A. Dudzińskiej, ale stanowi ona syntetyczny opis wybranych przypadków pod kątem przyjętej typologii przyczyn, a nie badanie skali zjawiska czy ich przyczyn. Ze względu na przyjęty sposób ich prezentowania nie można ich uznać za studia przypadku. Dlatego w niniejszej książce właśnie J. Widackiemu i A. Dudzińskiej przypisano autorstwo pierwszych badań zjawiska niesłusznych skazań w Polsce.

⁴³⁹ Koordynatorką programu w Helsińskiej Fundacji Praw Człowieka od jego początku jest Maria Ejchart.

przestrzeni kilku lat (program rozpoczął swoją działalność w 1999 r.)⁴⁴⁰. Sprawy zostały uznane przez analizujące je osoby za niesłuszne skazania lub niesłuszne oskarżenia. Pogrupowano je w 6 kategorii odpowiadających najczęstszym powodom pomyłek sądowych:

- (i) zeznania świadków fałszywie obciążające podejrzanego/oskarżonego;
- (ii) błędy poczynione podczas pierwszych etapów postępowania, czyli nieprofesjonalne prowadzenie śledztwa;
- (iii) błędy dokonane podczas okazań, błędne rozpoznanie sprawcy przez świadka;
- (iv) fałszywe przyznanie się do winy przez podejrzanego/oskarżonego;
- (v) naruszenie zasady *in dubio pro reo*;
- (vi) pomówienia ze strony współoskarżonych⁴⁴¹.

W publikacji tej nie zawarto danych statystycznych związanych z liczbą spraw wpływających do Kliniki, odsetkiem spraw uznawanych za te, w których osoby niewinne zostały oskarżone lub skazane, czy wreszcie tych, które za takie są uznawane w wyniku działania zespołu Kliniki. Uniemożliwia to wyjście poza katalog wybranych spraw dla ilustracji przyczyn błędnych działań skutkujących możliwym niesłusznym oskarżeniem lub skazaniem. Należy podkreślić, że w większości z 12 spraw przedstawionych w publikacji Kliniki Niewinność brak było rozstrzygnięć sądowych (kasacji, wznowienia postępowania) potwierdzających uprzednie błędy organów ścigania lub wymiaru sprawiedliwości.

Analiza pomyłek sądowych w kontekście niewłaściwego wykonania lub wykorzystania opinii biegłych była przedmiotem pracy Pawła Rybickiego, Marka Pękały, Anny Winczakiewicz i Jędrzeja Kupczyńskiego⁴⁴². Projekt ten objął zarówno sprawy z Polski, jak i zagranicy. Przyjęta została metodyka desk-research – identyfikacji *najbardziej rażących przykładów pomyłek sądowych, które miały miejsce zarówno w Polsce, jak i zagranicą i były związane z niekompetencją biegłych, nierzetelnością badań dowodów, niedoskonałością metod badawczych oraz*

⁴⁴⁰ O skali działalności Kliniki Niewinność może świadczyć fakt, że w 2010 r. jej zespół analizował 60 spraw. Informacja taka nie pozwala jednak określić skali spraw, które przy zastosowaniu zobiektywizowanych kryteriów były sprawami pomyłek sądowych lub niesłusznych skazań; zob. A. Górski, M. Ejchart, *Wrongful convictions in Poland*, „University of Cincinnati Law Review” 2011, vol. 80, issue 4, s. 1183–1184.

⁴⁴¹ Helsińska Fundacja Praw Człowieka, *Klinika Prawa Niewinność*, Warszawa 2007, s. 4.

⁴⁴² P. Rybicki, M. Pękała, A. Winczakiewicz, J. Kupczyński, *Błędy w opiniach biegłych sądowych a pomyłki sądowe. Możliwości i sposoby naprawy*, Warszawa 2015.

ze zmieniającym się stanem nauk sądowych jako takich⁴⁴³. Do analizy wybrane zostały 4 sprawy z Polski. Dwie z nich to faktyczne niesłuszne skazania potwierdzone sądownie w rozumieniu przyjętej w niniejszej pracy definicji. Kolejnych dwóch nie można jednoznacznie sklasyfikować jako niesłuszne skazania, a jednej nawet jako pomyłki sądowej (pomimo takiego uznania przez autorów rzeczony analizy). Zostaną one krótko zaprezentowane w celu zilustrowania różnorodności błędnych działań organów ścigania i wymiaru sprawiedliwości w Polsce, skutkujących w części przypadków pomyłkami sądowymi.

Pierwsza z nich to sprawa uprowadzenia i zabójstwa Krzysztofa Olewnika. Funkcjonariusze organów ścigania popełnili w niej rekordową liczbę błędów, w efekcie których więziony prawie dwa lata Krzysztof Olewnik nie doczekał się uwolnienia. Również Służba Więzienna nie dopełniła swoich obowiązków w zakresie wykonywania kary pozbawienia wolności przez osadzonych sprawców. Merytorycznie sprawą zaniedbań i błędów w trakcie całego postępowania karnego zajęła się sejmowa komisja śledcza do zbadania okoliczności porwania i zabójstwa Krzysztofa Olewnika, działająca w latach 2009–2011. Jej raport drobiazgowo prezentuje poczynione ustalenia⁴⁴⁴. Niemniej na podstawie przyjętej nomenklatury można ją zaklasyfikować jako porażkę wymiaru sprawiedliwości, a nie pomyłkę sądową czy tym bardziej niesłuszne skazanie.

Druga ze spraw w chwili przygotowywania analizy była słusznie uznana za pomyłkę sądową. Można ją uznać także w pewnej mierze za niesłuszne skazanie. Za zabójstwo Tomasza S. dokonane w 1999 roku Jacek Wach został skazany w kolejnych postępowaniach na przestrzeni ponad 20 lat – pierwsze zakończone wyrokami dożywotniego pozbawienia wolności orzeczonymi przez Sąd Okręgowy w Suwałkach w 2003 r. i Sąd Apelacyjny w Białymstoku w 2004⁴⁴⁵. W wyniku kasacji Sąd Najwyższy uchylił wyrok w zaskarżonej części i sprawę przekazano do ponownego rozpoznania⁴⁴⁶. Kolejne wyroki skazujące Jacka

⁴⁴³ Tamże, s. 8.

⁴⁴⁴ Sprawozdanie Komisji śledczej do zbadania prawidłowości działań organów administracji rządowej w sprawie postępowań karnych związanych z uprowadzeniem i zabójstwem Krzysztofa Olewnika, Druk Sejmowy nr 4205, [online:] <https://orka.sejm.gov.pl/Druki6ka.nsf/wgdruk/4205> [dostęp: 22 lipca 2023].

⁴⁴⁵ Wyrok Sądu Okręgowego w Suwałkach z dnia 13 czerwca 2003 r. (II KK 65/02); Wyrok Sądu Apelacyjnego w Białymstoku z dnia 8 kwietnia 2004 r. (II AKA 333/03).

⁴⁴⁶ Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 10 czerwca 2005 r. (II KK 332/04, OSNwSK 2005 nr 1, poz. 1136).

Wacha na dożywotnie pozbawienie wolności zostały orzeczone przez te same sądy w roku 2005. Wniesiona przez obrońcę kasacja została oddalona w 2006 r., jako oczywiście bezzasadna. Oskarżony i jego obrońca wielokrotnie podnosili wątpliwości dotyczące tożsamości zwłok ujawnionych w 1999 r. Jednak nie zostały one uznane za zasadne. Okazało się, że był to błąd. W 2013 r. do prokuratury trafił list od Wiesława S., który przyznał się do samodzielnego dokonania zabójstwa Tomasza S. oraz zobowiązał się wskazać miejsce ukrycia jego zwłok. Gdy to zrobił, okazało się, że zwłoki ujawnione w 1999 r. nie były zwłokami Tomasza S. Niewątpliwie był to nowy fakt i zarazem dowód podważający przyjęty w uprzednio orzeczonych wyrokach stan faktyczny. Sąd Najwyższy w listopadzie 2014 r. wznowił postępowanie, uchylił wyrok skazujący Jacka Wacha i przekazał sprawę do ponownego rozpoznania przez Sąd Okręgowy w Suwałkach⁴⁴⁷. W grudniu 2022 r. Jacek Wach został ponownie skazany za zabójstwo Tomasza S. i skazany na dożywotnie pozbawienie wolności⁴⁴⁸. Niezależnie od faktycznego przebiegu uprowadzenia, torturowania i zabójstwa Tomasza S., w tym w szczególności udziału w tych czynach Jacka Wacha, doszło do poważnych pomyłek w kolejnych postępowaniach sądowych. Przyjęcie błędnych kategoriycznych opinii biegłych z zakresu biologii oraz antropologii przy pominięciu zgłaszanych przez oskarżonego wątpliwości w zakresie tożsamości ujawnionych zwłok wypełnia przyjęte kryteria uznania tej sprawy za pomyłkę sądową, nawet jeżeli Jacek Wach był współsprawcą zabójstwa, na co wskazuje wyrok Sądu Okręgowego w Olsztynie z 2022 r.

Analiza P. Rybickiego i in. skupiała się na roli biegłych w procesach, w których doszło do niesłusznych skazań. Na przykładach spraw, które zyskały rozgłos medialny, wyodrębniono typy tych błędów. Rzeczona analiza nie miała na celu określenia skali zjawiska ani powszechności błędów popełnianych przez biegłych. W większym stopniu poprzez zaprezentowanie spraw z wybranych państw europejskich, w tym Polski, umożliwiła ona pokazanie pewnych uniwersalnych prawidłowości, dlatego dobór spraw miał charakter celowy.

Podobny do P. Rybickiego i in. kierunek swojej pracy przyjęła Ewa Gruza, która w 2021 r. przedstawiła przeprowadzoną w latach 2017–2019 analizę

⁴⁴⁷ Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 21 listopada 2014 r. (III KO 74/14).

⁴⁴⁸ *tm/tam, Jacek Wach skazany na dożywocie. Za uwięzienie, znęcanie i zabójstwo*, [online:] <https://tvn24.pl/bialystok/olsztyn-jacek-wach-skazany-na-dozywocie-wyrok-nie-jest-prawomocny-6550429> [dostęp: 22 lipca 2023].

18 spraw niesłuszných skazań lub niesłuszných aresztowań. Sprawy te zostały uznane formalnie za niesłuszne skazania (wyroki przyznające odszkodowania za oczywiście niesłuszne skazania) lub postępowania takie są w toku (przed sądami krajowymi lub Europejskim Trybunałem Praw Człowieka). Wszystkie rozpatrywane przypadki dotyczyły wyłącznie spraw o zabójstwo rozpoznawanych przez sądy na przestrzeni 20 lat. Celem było *ustalenie, czy, a jeżeli tak, to w jakim stopniu, błędy w opiniach biegłych są przyczyną pomyłek sądowych i niesłuszných skazań*⁴⁴⁹. E. Gruza, analizując wpływ opinii biegłych na orzeczenie, wyodrębniła trzy grupy spraw:

- (i) sprawy, w których *w postępowaniu błędnie wykonano ekspertyzy identyfikujące sprawcę i błędów tych nie dostrzeżono na etapie wyrokowania*;
- (ii) sprawy, w których *zebrany w sprawie materiał dowodowy, a zwłaszcza przeprowadzone ekspertyzy nie potwierdzały, ale i nie wykluczały sprawstwa oskarżonego (opinie prawdopodobne), oraz*
- (iii) sprawy, w których *ekspertyzy wykluczały pochodzenie śladów od oskarżonego, a także zeznania świadków nie potwierdzały jego sprawstwa*⁴⁵⁰.

Brak jest informacji na temat liczebności każdej z tych grup. Sama autorka wskazuje na ograniczenia swojego studium, zwracając uwagę na brak przyjętej metodyki doboru próby:

Analiza 18 spraw, dobieranych bez ściśle określonej metodyki z uwagi na charakter prowadzonych badań, i brak możliwości zastosowania w pełni zobiektywizowanych kryteriów powodują, że prezentowane poniżej wnioski są bardziej sygnalizacją problemu, próbą zdiagnozowania, co jest główną przyczyną błędów w praktycznym opiniowaniu przez biegłych⁴⁵¹.

W świetle tego próba może być uznana za dogodnościową, a zaproponowane kategorie przyjęte jako punkt wyjścia do ewentualnej weryfikacji w toku badań wpływu błędnych opinii biegłych na niesłuszne skazania przy przyjęciu jasno określonych kryteriów doboru i klasyfikacji spraw.

⁴⁴⁹ E. Gruza, *Błędy w opiniach biegłych sądowych – w kontekście niesłuszných skazań*, „Studia Iuridica” 2021, nr 88, s. 130.

⁴⁵⁰ Tamże, s. 130–131.

⁴⁵¹ Tamże, s. 132.

Do badania zjawiska niesłusznych skazań oraz wysokości odszkodowań za nie w Polsce Marta Kowalczyk-Ludzia wykorzystała metodę badania opinii publicznej. W porównaniu do niektórych z zaprezentowanych wcześniej badań (J. Widacki i A. Dudzińska; M. Huszcza; O. Mazur) różniło się ono grupą respondentów. Nie były to osoby wykonujące zawody związane z organami ścigania, wymiaru sprawiedliwości czy osadzone w zakładach karnych. Badanie ankietowe przeprowadzone zostało wśród mieszkańców województwa warmińsko-mazurskiego ($n = 100$). W założeniu miało ono więc pozwolić poznać zdanie opinii publicznej na temat badanego zjawiska. Niesłuszne skazanie zostało zdefiniowane w pytaniach jako „niesłuszne skazanie przez sąd osoby niewinnej popełnienia przestępstwa”⁴⁵². Zdecydowana większość respondentów (68%) uznała, że takie sytuacje zdarzają się czasami, prawie tak samo dużo badanych uznało, że zdarzają się one sporadycznie (13%) i często (12%), a najmniej liczna grupa (7%) przyznała, że nigdy nie słyszały o takiej sytuacji⁴⁵³. Respondenci byli natomiast zgodni w zakresie tego, czy osoba niesłusznie skazana powinna ubiegać się o odszkodowanie – 82% odpowiedziało na to pytanie, że zdecydowanie tak, 15% uznało, że raczej powinna skorzystać z tej możliwości, a 3%, że zdecydowani nie⁴⁵⁴. M. Kowalczyk-Ludzia postanowiła też poznać opinię na temat wysokości odszkodowania, jakie powinna dostać osoba za niewątpliwie niesłuszne tymczasowe aresztowanie, zatrzymanie lub skazanie. Prawie jedna czwarta respondentów (23%) uznała, że wysokość odszkodowania powinna być powiązana z czasem spędzonym w zakładzie karnym. Tak samo liczna grupa wybrała przedział od 0 do 100 tysięcy złotych, 16% wskazało, że odszkodowanie powinno być wyższe niż 500 tysięcy złotych, 12% wybrało przedział pomiędzy 100 tysięcy a 500 tysięcy złotych, a 4 osoby (4%) odpowiedziały, że nie mają takiej kwoty. Część respondentów (17%) nie udzieliła odpowiedzi na to pytanie⁴⁵⁵.

Nieznany jest czas prowadzenia tych badań, jak również sposób skonstruowania próby czy wreszcie sposób przeprowadzania tego badania (ankieta wysyłana drogą pocztową, prowadzona osobiście/przez telefon/wypełniana online). Powody te, w połączeniu z wielkością próby, nie pozwalają uznać jej

⁴⁵² M. Kowalczyk-Ludzia, *Wysokość odszkodowania za niesłuszne skazanie – wieloaspektowy problem* [w:] *Niesłuszne skazania. Przyczyny i skutki...*, s. 176.

⁴⁵³ Tamże.

⁴⁵⁴ Tamże, s. 178.

⁴⁵⁵ Tamże, s. 181–182.

za reprezentatywną nawet dla populacji mieszkańców województwa warmińsko-mazurskiego. Sama autorka zwracała uwagę, że jej badania mają charakter pilotażowy, a ich wyniki mogą w przyszłości stać się punktem wyjścia do badań na szerszą skalę. Pomimo to niosą one pewną wartość poznawczą. Jasno wskazują na to, że jeszcze przed upublicznieniem sprawy Tomasza Komendy wśród mieszkańców Polski niezwiązanych zawodowo z organami ścigania czy wymiarem sprawiedliwości była obecna świadomość zjawiska niesłusznych skazań. Społeczne poparcie znalazła też zasada, że osobom pokrzywdzonym niesłusznym skazaniem, ale również zatrzymaniem czy aresztowaniem, należy się odszkodowanie.

4.3. Badanie odszkodowań i zadośćuczynień za niesłuszne skazania

Tematyka odszkodowania i zadośćuczynienia za niesłuszne skazania była w Polsce przedmiotem kilku projektów badawczych. Ze względu na ich bezpośrednie powiązanie z głównym przedmiotem niniejszej monografii zostaną one krótko omówione. Niemniej należy podkreślić, że skala odszkodowań i zadośćuczynień za niesłuszne skazania nie może być uznana za miarodajny sposób szacowania liczby niesłusznych skazań, nawet tych spośród nich, które potwierdzone zostały wyrokiem uniewinniającym wydanym w efekcie skorzystania z nadzwyczajnych form zaskarżania prawomocnych wyroków. Wynika to m.in. z niespełniania części przesłanek odszkodowawczych wyrażonych w art. 552 § 1–4 k.p.k., braku świadomości niesłusznie skazanych o przysługujących im uprawnieniu, braku zasobów finansowych lub kompetencji społecznych do dochodzenia takiego odszkodowania, świadomej decyzji o niedochodzeniu przysługującego odszkodowania czy zdarzeń losowych. Każdy z wymienionych powodów zwiększa różnicę pomiędzy liczbą niesłusznych skazań a liczbą postępowań odszkodowawczych.

Pomimo szeregu publikacji na temat odszkodowań i zadośćuczynień za niesłuszne skazania, tymczasowe aresztowania lub zatrzymania⁴⁵⁶ pierwsze polskie

⁴⁵⁶ M.in. J. Waszczyński, *Odszkodowanie za niesłuszne skazanie i bezzasadne aresztowanie w polskim procesie karnym*, Łódź 1964; A. Bulsiewicz, *Proces o odszkodowanie za niesłuszne*

badania spraw o odszkodowania przeprowadzili Katarzyna Dudka i Bartłomiej Dobosiewicz w 2012 r. Wybrana została metoda badania aktowego, a okres, który objęto wówczas badaniem, to lata 2007–2009⁴⁵⁷. Próba badawcza została skonstruowana losowo ze spraw sądzonych w 21 z 45 ówczesnie funkcjonujących sądach okręgowych⁴⁵⁸. Wylosowanych zostało 105 spraw, wśród których zdecydowaną większość stanowiły sprawy dotyczące odszkodowania lub zadośćuczynienia za niewątpliwie niesłuszne tymczasowe aresztowanie – 73% oraz za niewątpliwie niesłuszne zatrzymanie – 17% przebadanej próby. Mniej niż co dziesiąta sprawa dotyczyła odszkodowania lub zadośćuczynienia za niesłuszne skazanie (8%). Badanie objęło takie zmienne, jak: czas trwania postępowań sądowych, czynności dowodowe, sposób ustalania szkody i wartości zasądzonych odszkodowań oraz zadośćuczynień czy uczestnictwo pełnomocnika z wyboru. Jednak przy analizie i prezentacji wyników nie zostały wyodrębnione sprawy niesłusznych skazań. Wyniki zostały zaprezentowane łącznie dla wszystkich analizowanych spraw, co ogranicza możliwość ich wykorzystania dla badania zjawiska niesłusznych skazań.

Kolejne badania dotyczące odszkodowań i zadośćuczynień za niesłuszne pozbawienie wolności (w tym niesłuszne skazania) przeprowadził zespół Wojciecha Jasińskiego. Zostały przebadane 234 sprawy odszkodowawcze zakończone w siedmiu sądach okręgowych w latach 2017–2018⁴⁵⁹. Przedmiotem mniej niż 10% spraw (8,97%) z próby badawczej było niesłuszne skazanie ($n = 21$). Kodowany był inny zestaw zmiennych niż w badaniu K. Dudki i B. Dobosiewicza, tj.: czas trwania postępowania, liczba terminów rozpraw, liczba spraw, w których wniesiono środek odwoławczy. Podobnie jak w przypadku prezentacji wyników przez K. Dudkę i B. Dobosiewicza, również W. Jasiński i A. Kowalczyk zaprezentowali je zbiorczo dla wszystkich analizowanych spraw (niesłuszne tymczasowe aresztowanie, niesłuszne zatrzymanie, niesłuszne zastosowanie środka zabezpieczającego, niesłuszne skazanie).

---

skazanie lub oczywiście bezzasadny areszt tymczasowy, Toruń–Poznań 1968; P. Cioch, *Odpowiedzialność Skarbu Państwa z tytułu niesłusznego skazania*, Kraków 2007; Ł. Chojniak, *Odszkodowanie za niesłuszne skazanie, tymczasowe aresztowanie lub zatrzymanie oraz za niesłuszne oskarżenie*, Warszawa 2013.

⁴⁵⁷ K. Dudka, B. Dobosiewicz, *Odszkodowanie za niesłuszne skazanie, tymczasowe aresztowanie lub zatrzymanie w praktyce orzeczniczej sądów powszechnych*, Warszawa 2012, s. 3.

⁴⁵⁸ W 2023 roku funkcjonowało w Polsce 47 sądów okręgowych.

⁴⁵⁹ W. Jasiński, A. Kowalczyk, dz. cyt., s. 73.

Badanie postępowań odszkodowawczych z art. 552 k.p.k. o największym dotąd zakresie przeprowadziła Katarzyna Wiśniewska. Objęło ono sprawy z siedmiu sądów okręgowych, a kryterium włączenia do próby było złożenie lub zarejestrowanie wniosku od 1 stycznia 2008 r. do 1 stycznia 2016 r. oraz zakończenie prawomocnym wyrokiem do czasu przeprowadzenia badania⁴⁶⁰. Prawie 10% spraw z próby badawczej (9,07%, n = 42) dotyczyło niesłusznych skazań. K. Wiśniewska jako pierwsza przedstawiła część wyników swoich badań w podziale na odmienne podstawy postępowań odszkodowawczych. W ponad połowie przypadków (24 sprawy) roszczenia odszkodowawcze dotyczące niesłusznych skazań zostały oddalone, w co szóstym przypadku (7 spraw) postępowanie zostało umorzone. Jeden wniosek uwzględniono w całości, a 10 wniosków – w części⁴⁶¹. Szczególną uwagę zwraca jedna z przebadanych przez K. Wiśniewską spraw. Charakteryzuje ją stan faktyczny i prawny w pewnej mierze podobny do jednej ze spraw opisanych przez Ł. Chojniaka i Ł. Wiśniewskiego (Sąd Rejonowy w P., sygn. akt V K 815/06). W wyniku wznowienia postępowania doszło w niej do uchylenia wyroku zaocznego. Wnioskodawca odszkodowania został uznany winnym zaboru 20 ciężarówek, co zostało zakwalifikowane jako czyn z art. 254a k.k. Orzeczono karę 10 miesięcy pozbawienia wolności i 80 stawek dziennych grzywny. Wykonanie kary pozbawienia wolności zostało warunkowo zawieszona na okres próby 3 lat. Skazany jednak nie wiedział nic o tym postępowaniu, a dowiedział się o nim dopiero po wszczęciu postępowania egzekucyjnego i zawiadomieniu pracodawcy o zajęciu jego wynagrodzenia. W wyniku wznowienia sąd umorzył postępowanie ze względu na brak jakichkolwiek dowodów na popełnienie przez niego zarzucanych czynów. Sąd stwierdził, że oskarżenie zostało skierowane w oparciu o sfalszowane przez brata skazanego dokumenty⁴⁶². Oznacza to, że zarówno na etapie postępowania przygotowawczego, jak i sądowego, nie zweryfikowano skutecznie tożsamości podejrzanego, a następnie oskarżonego. W przeciwieństwie do sprawy osądzonej przez Sąd Rejonowy w P. nie doszło w tym przypadku do wykonania części kary pozbawienia wolności

Zaprezentowane badania postępowań odszkodowawczych, pomimo odmiennych prób, pokazują jednak pewną prawidłowość. Sprawy odszkodowawcze za

⁴⁶⁰ K. Wiśniewska, dz. cyt., s. 285.

⁴⁶¹ Tamże, s. 317.

⁴⁶² Tamże, s. 320; wyrok SO w Gdańsku z 15 grudnia 2015 r. XI Ko 775/15.

niesłuszne skazania stanowią około 10% wszystkich spraw odszkodowawczych z art. 522 k.p.k. Statystyki Ministerstwa Sprawiedliwości dotyczą natomiast liczby osób, którym przyznano odszkodowanie lub zadośćuczynienie. W latach 2000–2021 prawomocnie zasądzono odszkodowanie za niesłuszne skazanie dla 629 osób oraz 3357 osób za niesłuszne tymczasowe aresztowanie lub zatrzymanie. Z kolei w latach 2009–2021 zostały prawomocnie zasądzone zadośćuczynienia za niesłuszne skazania dla 300 osób oraz 2921 osób za niesłuszne tymczasowe aresztowanie lub zatrzymanie⁴⁶³ (tabele 7–8).

Tabela 7. Prawomocnie zasądzone odszkodowania w trybie art. 552 k.p.k. w latach 2000–2021⁴⁶⁴

Lata	Odszkodowania w trybie art. 552 k.p.k. za niesłuszne								
	skazanie – § 1 i 2			zastosowanie środka zabezpieczającego – § 3			tymczasowe aresztowanie lub zatrzymanie – § 4		
	liczba osób	łączna wysokość zasądzonych odszkodowań (zł)	średnia wysokość zasądzonych odszkodowań (zł)	liczba osób	łączna wysokość zasądzonych odszkodowań (zł)	średnia wysokość zasądzonych odszkodowań (zł)	liczba osób	łączna wysokość zasądzonych odszkodowań (zł)	średnia wysokość zasądzonych odszkodowań (zł)
2000	63	1 561 739	24 790	2	5500	2750	63	665 872	10 569
2001	66	919 796	13 936	–	–	x	84	1 470 187	17 502
2002	60	766 847	12 781	–	–	x	108	1 276 655	11 821
2003	63	1 101 426	17 483	12	77 800	6483	160	2 638 334	16 490
2004	63	805 932	12 793	5	24 577	4915	231	3 844 852	16 644
2005	39	681 478	17 474	–	–	x	261	5 085 280	19 484
2006	30	539 314	17 977	1	1500	1500	273	4 897 571	17 940
2007	43	1 090 450	25 359	3	21 600	7200	252	7 224 616	28 669
2008	22	437 598	19 891	2	16 130	8065	275	5 614 402	20 416
2009	18	359 746	19 986	1	40 000	40 000	175	2 360 096	13 486
2010	33	809 088	24 518	1	2725	2725	167	4 305 308	25 780
2011	19	326 824	17 201	3	3850	1283	204	4 225 422	20 713
2012	15	160 415	10 694	–	–	x	171	4 516 001	26 409

⁴⁶³ Ministerstwo Sprawiedliwości, Prawomocnie zasądzone odszkodowania w latach 2000–2021 i zadośćuczynienia w latach 2009–2021 w trybie art. 552 k.p.k. w sądach okręgowych.

⁴⁶⁴ Tamże.

cd. tabeli 7

Lata	Odszkodowania w trybie art. 552 k.p.k. za niesłuszne								
	skazanie – § 1 i 2			zastosowanie środka zabezpieczającego – § 3			tymczasowe aresztowanie lub zatrzymanie – § 4		
	liczba osób	łączna wysokość zasądzonych odszkodowań (zł)	średnia wysokość zasądzonych odszkodowań (zł)	liczba osób	łączna wysokość zasądzonych odszkodowań (zł)	średnia wysokość zasądzonych odszkodowań (zł)	liczba osób	łączna wysokość zasądzonych odszkodowań (zł)	średnia wysokość zasądzonych odszkodowań (zł)
2013	8	179 963	22 495	3	83 594	27 865	164	5 561 172	33 910
2014	7	112 173	16 025	4	98 962	24 741	156	7 436 178	47 668
2015	22	551 461	25 066	–	–	x	146	5 036 507	34 497
2016	25	721 150	28 846	–	–	x	103	4 311 489	41 859
2017	10	417 574	41 757	–	–	x	101	4 091 860	40 513
2018	5	342 696	68 539	–	–	x	89	5 606 857	62 998
2019	9	132 205	14 689	1	12 945	12 945	62	2 138 255	34 488
2020	6	129 524	21 587	1	6 349	6349	52	1 699 958	32 692
2021	3	822 833	274 278	–	–	x	60	4 040 270	67 338

Tabela 8. Prawomocnie zasądzone zadośćuczynienia w trybie art. 552 k.p.k. w latach 2009–2021⁴⁶⁵

Lata	Zadośćuczynienia w trybie art. 552 k.p.k. za niesłuszne								
	skazanie – § 1 i 2			zastosowanie środka zabezpieczającego – § 3			tymczasowe aresztowanie lub zatrzymanie – § 4		
	liczba osób	łączna wysokość zasądzonych zadośćuczynień (zł)	średnia wysokość zasądzonych zadośćuczynień (zł)	liczba osób	łączna wysokość zasądzonych zadośćuczynień (zł)	średnia wysokość zasądzonych zadośćuczynień (zł)	liczba osób	łączna wysokość zasądzonych zadośćuczynień (zł)	średnia wysokość zasądzonych zadośćuczynień (zł)
2009	6	95 516	15 919	1	1000	1000	101	2 381 873	23 583
2010	32	1 022 700	31 959	1	20 000	20 000	229	5 129 136	22 398
2011	19	651 697	34 300	6	26 400	4400	312	9 276 324	29 732
2012	23	638 606	27 765	–	–	x	286	8 998 131	31 462

⁴⁶⁵ Tamże.

Lata	Zadośćuczynienia w trybie art. 552 k.p.k. za niesłuszne								
	skazanie – § 1 i 2			zastosowanie środka zabezpieczającego – § 3			tymczasowe aresztowanie lub zatrzymanie – § 4		
	liczba osób	łączna wysokość zasądzonych zadośćuczynień (zł)	średnia wysokość zasądzonych zadośćuczynień (zł)	liczba osób	łączna wysokość zasądzonych zadośćuczynień (zł)	średnia wysokość zasądzonych zadośćuczynień (zł)	liczba osób	łączna wysokość zasądzonych zadośćuczynień (zł)	średnia wysokość zasądzonych zadośćuczynień (zł)
2013	32	714 061	22 314	3	130 000	43 333	306	12 212 570	39 910
2014	18	697 725	38 763	10	223 500	22 350	344	12 660 938	36 805
2015	32	1 423 900	44 497	1	8000	8000	258	9 512 588	36 870
2016	70	2 727 817	38 969	3	25 000	8333	215	10 769 521	50 091
2017	27	1 033 600	38 281	–	–	x	243	11 789 524	48 517
2018	12	846 300	70 525	–	–	x	197	10 254 143	52 051
2019	12	204 178	17 015	2	41 000	20 500	159	7 838 850	49 301
2020	11	477 500	43 409	1	35 000	35 000	127	5 928 885	46 684
2021	6	12 388 000	2 064 667	–	–	x	144	5 946 911	41 298

4.4. Podsumowanie

Badania zjawiska niesłusznych skazań w Polsce, pomimo jego społecznego i prawnego znaczenia, były dotąd podejmowane zaledwie kilkukrotnie⁴⁶⁶. W trzech przypadkach były to badania opinii lub doświadczeń osób wykonujących zawody związane z organami ścigania lub wymiarem sprawiedliwości oraz osób osadzonych⁴⁶⁷. Oprócz tego pilotażowo badano również opinię publiczną⁴⁶⁸. Trzykrotnie podjęto badania aktowe tego zjawiska⁴⁶⁹. Opublikowano również trzy analizy przyczyn niesłusznych skazań – w dwóch przypadkach w powiązaniu z opiniami biegłych⁴⁷⁰.

⁴⁶⁶ Jeśli przyjmujemy oczywiście założenie upublicznienia wyników takiego badania.

⁴⁶⁷ J. Widacki, A. Dudzińska, dz. cyt.; M. Huszcza, dz. cyt.; O. Mazur, dz. cyt.

⁴⁶⁸ M. Kowalczyk-Ludzia, dz. cyt.

⁴⁶⁹ Ł. Chojniak, Ł. Wiśniewski, dz. cyt.; Ł. Wiśniewski, dz. cyt.; W. Juchacz, dz. cyt.

⁴⁷⁰ Helsińska Fundacja Praw Człowieka, dz. cyt.; M. Rybicki, A. Pękała, A. Winczakiewicz, J. Kupczyński, dz. cyt., E. Gruza, dz. cyt.

Wyniki tylko jednego badania ankietowego przeprowadzonego w Polsce przed 2021 rokiem były reprezentatywne dla badanej populacji, a dobór prób był losowy⁴⁷¹. W jeszcze większym stopniu ograniczenie reprezentatywności i losowości dotyczy każdej z trzech analiz przyczyn niesłusznych skazań. W większości przywoływanych badań przyjęte zostały nieostre kryteria definicyjne, co dodatkowo ogranicza wartość poznawczą uzyskanych wyników.

Natomiast wyniki dwóch badań aktowych można uznać za reprezentatywne dla terenu apelacji poznańskiej oraz terenu okręgu bydgoskiego. Wyniki badania kasacji wniesionych do Sądu Najwyższego są z kolei reprezentatywne dla terenu całej Polski. Ograniczenie dwóch ostatnich wymienionych badań dotyczy kwalifikacji czynu, które były badane (czyny sążone z art. 148 k.k.).

Wyniki dotychczasowych badań oraz analiz jednoznacznie dowodzą, że niesłuszne skazania nie są przypadkami zdarzającymi się wyjątkowo – raz na kilka lat. To nie tylko sprawa Tomasza Komendy, Czesława Kowalczyka czy kilku innych nagłośnionych medialnie przypadków. Z drugiej strony nie każda sprawa, która wydaje się niesłusznym skazaniem, w toku kolejnych wznowionych postępowań i weryfikacji sądowych okazuje się nim być.

Przybliżenie do oszacowania skali niesłusznych skazań w Polsce wymaga niewątpliwie triangulacji metod badawczych i grup badawczych. Opieranie się na jednej metodzie, nawet przy zagwarantowaniu rzetelnego warsztatu badawczego oraz w pełni reprezentatywnej próby, będzie skutkowało poznaniem zjawiska od jednej strony, a w efekcie – artefaktami. Oprócz tego konieczne jest przyjęcie jasnych ram definicyjnych eksplorowanego zjawiska oraz celów jego badania. W dalszej części pracy zostaną przedstawione wyniki badań tej problematyki, prowadzone w latach 2021–2023 przez autora występującego w nich zarówno w roli badacza, jak i kierującego pracą zespołu badawczego.

---

⁴⁷¹ O. Mazur, dz. cyt.

5. Badania niesłusznych skazań w Polsce, prowadzone w Katedrze Kryminalistyki WPiA UW w latach 2021–2022

5.1. Sprawa Artura K.

Sprawy niesłusznych skazań, które zyskały zainteresowanie mediów i opinii publicznej, to najczęściej zabójstwa lub przestępstwa seksualne. Elementy te łączy np. sprawa zabójstwa miłoszyckiego. Skoro jednak dochodzi do niesłusznych skazań w sprawach stosunkowo rzadkich, w których śledztwa i postępowania sądowe prowadzone są przez osoby o najdłuższym stażu pracy (największym doświadczeniu), to dlaczego miałyby być inaczej w sprawach zdarzających się znacznie częściej, które prowadzone są przez osoby o mniejszym doświadczeniu, dysponujące mniejszą ilością czasu na prowadzenie konkretnej sprawy i mniejszymi zasobami materialnymi czy finansowymi (np. na badania laboratoryjne). Zdrowy rozsądek sugeruje wręcz, że to właśnie w sprawach o niższym zagrożeniu sankcją karną częściej popełniane są błędy skutkujące niesłusznymi skazaniami. Z dużym prawdopodobieństwem tak jest, tylko że zasoby organów ścigania i wymiaru sprawiedliwości oraz zainteresowanie mediów i opinii publicznej są skierowane na sprawy najpoważniejsze. Oznacza to, że zainteresowanie kogokolwiek sprawą o mniejszym „ciężarze gatunkowym” na etapie po niesłusznym skazaniu, a przed jego prawnym potwierdzeniem (w wyniku nadzwyczajnych środków zaskarżenia), jest trudne. Nawet kiedy dochodzi do ujawnienia takiej sprawy i potwierdzenia wyrokiem niesłuszności uprzednich skazań, nie są to sprawy budzące emocje poza bezpośrednio zainteresowanym i jego najbliższymi.

Przykład sprawy, która nie zyskała zainteresowania opinii publicznej, stanowi przypadek Artura K. Orzeczono wobec niego 46 wyroków skazujących na ponad 17 lat pozbawienia wolności. Artur K., w przeciwieństwie do Tomasa Komendy czy Czesława Kowalczyka, nie został niesłusznie aresztowany lub skazany za zabójstwo, tylko za oszustwa. W odróżnieniu od dwóch wymienionych oraz

innych głośnych spraw nie doszło do błędu w określeniu sprawcy działania, tylko błędu na etapie kwalifikacji tego działania jako przestępstwa z art. 286 k.k. Artur K. prowadził sprzedaż sprzętu AGD na platformie Allegro na zasadzie dropshippingu⁴⁷². Sprzedawca w tym systemie nie posiada fizycznie sprzedawanego towaru, tylko po uzyskaniu zamówienia zamawia go u producenta lub w hurtowni, skąd jest bezpośrednio wysyłany do końcowego klienta⁴⁷³. Artur K. dobrze sobie radził do czasu, aż w sierpniu 2016 r. po kilku krótszych blokadach nastąpiło całkowite odcięcie dostępu do jego konta na Allegro. Uniemożliwiło mu to nie tylko dalszą sprzedaż, ale utrudniło także realizację wcześniej złożonych zamówień – ich liczbę szacował na 200–300⁴⁷⁴. Postanowił zrealizować te zamówienia, co było utrudnione ze względu na blokadę konta oraz konieczność finansowania części zakupów z własnych środków. Pozostało czterydzieści kilka niezrealizowanych zamówień na kwotę poniżej 40 tysięcy złotych, kiedy 7 czerwca 2017 r. Artur K. został zatrzymany przez policjantów w celu doprowadzenia do zakładu karnego. To efekt jednego z wyroków w postępowaniach sądowych z art. 286 k.k., o których Artur K. nie wiedział. Miał świadomość, że są prowadzone postępowania przygotowawcze w sprawach zgłoszonych przez klientów, którzy w celu uzyskania ubezpieczenia od Allegro musieli zgłosić zawiadomienie o podejrzeniu popełnieniu przestępstwa. Był w tych sprawach przesłuchiwany i podawał adres zamieszkania różny od adresu zameldowania. Korespondencja sądowa była jednak kierowana na adres zameldowania, więc Artur K. nie miał możliwości odwołać się od kolejnych wyroków wydanych w trybie nakazowym przez sądy z terenu całej Polski. Także po osadzeniu Artura K. zawiadomienia sądowe były kierowane na adres zameldowania, gdzie nie były odbierane. Kolejne wyroki to coraz częściej kary pozbawienia wolności, w sumie 46 wyroków, których suma to 17 lat pozbawienia wolności. Dopiero Sąd Rejonowy w Częstochowie po wysłuchaniu wyjaśnień Artura K. i drobiazgowym

⁴⁷² G. Szymanik, *Cała Polska skazuje Artura K. Ma 46 wyroków i 17 lat więzienia na skutek zablokowania konta na Allegro*, [online:] <https://wyborcza.pl/duzyformat/7,127290,29311905,-cala-polska-skazuje-artura-k-ma-46-wyrokow-i-17-lat.html> [dostęp: 28 września 2023].

⁴⁷³ Tak wyjaśnia to np. Allegro: P. Winnicki, *Dropshipping. Co to jest i jak można na tym zarabiać?*, [online:] <https://allegro.pl/artukul/dropshipping-co-to-jest-i-jak-mozna-na-tym-zarabiac-RdoqRqogoCV> [dostęp: 28 września 2023].

⁴⁷⁴ G. Szymanik, *Cała Polska skazuje Artura K. Ma 46 wyroków i 17 lat więzienia na skutek zablokowania konta na Allegro*, [online:] <https://wyborcza.pl/duzyformat/7,127290,29311905,-cala-polska-skazuje-artura-k-ma-46-wyrokow-i-17-lat.html> [dostęp: 28 września 2023].

zapoznaniu się z dokumentami uniewinnił go. Artur K. ani nie planował dokonania oszustwa, ani jego działanie nie wypełniało znamion tego czynu. Wyrok ten był pierwszym z uniewinniających i podstawą do wnioskowania o wznowienie postępowań karnych w sprawach, w których prawomocnie orzeczone zostało pozbawienie wolności Artura K.

(...) po pojawieniu się trudności w realizacji zamówień skazany podejmował próby łagodzenia skutków całej sytuacji (...) potwierdzając okoliczność, że skazany starał się w miarę możliwości zwracać pieniądze tym klientom, którym nie był w stanie zapewnić towaru (...). Ponadto wszczęcie szeregu postępowań karnych uniemożliwiło mu dalszą działalność i tym samym pozbawiło go możliwości zdobycia środków finansowych (...). Dopiero na skutek blokady konta rozpoczęły się problemy z ich wykonywaniem, jednakże Artur K. spłacał sukcesywnie zadłużenie. W ocenie Sądu brak jest jakichkolwiek podstaw do przyjęcia, iż oskarżony działał w celu osiągnięcia korzyści majątkowej, a niewykonanie przez niego umowy miało charakter wyłącznie cywilny i jedynie takie roszczenia w ocenie Sądu mogłyby być wobec niego kierowane⁴⁷⁵.

Artur K. spędził w zakładach karnych 5 lat. Jesienią 2022 roku sąd udzielił mu przerwy w wykonaniu kary w celu umożliwienia realizacji prawa do obrony. W warunkach pozbawienia wolności było ono iluzoryczne ze względu na ograniczenie nowelizacją przepisów k.k.w. połączeń telefonicznych więźniów do ich obrońców do jednego tygodniowo⁴⁷⁶. Nie we wszystkich przypadkach udało się doprowadzić do wznowienia postępowania, m.in. w sprawie, w której zamówiony u Artura K. towar został – z opóźnieniem – dostarczony do kupującego, ale ten z niego zrezygnował i zażądał zwrotu pieniędzy. Nie zostały one mu wypłacone z powodu zablokowania rachunku Artura K. Sąd Rejonowy w Olsztynie uznał to działanie za celowe oszustwo i skazał Artura K. na rok i dwa miesiące pozbawienia wolności. Sąd Okręgowy w Olsztynie oddalił wniosek

⁴⁷⁵ Uzasadnienie wyroku sądowego uniewinniającego Artura K. Tamże.

⁴⁷⁶ Helsińska Fundacja Praw Człowieka, *Jak w 10 minut wyjaśnić 46 spraw sądowych? Przerwa w karze dla niesłusznie skazanego sprzedawcy AGD, aby ten mógł dochodzić swojej niewinności*, [online:] <https://hfh.pl/aktualnosci/przerwa-w-karze-dla-nieslusznie-skazanego-w-wielu-sprawach> [dostęp: 28 września 2023].

o wznowienie postępowania, a Sąd Apelacyjny w Białymstoku nie uwzględnił zażalenia na to postanowienie⁴⁷⁷.

Sprawa Artura K. nie zainteresowała jednak dziennikarzy – ukazał się na jej temat tylko jeden dłuższy artykuł oraz dwa krótsze. Zapoznanie się z komentarzami internautów pod tymi publikacjami może wyjaśniać brak takiego zainteresowania. Znaczna część internautów uważała Artura K. za „cwaniaczka”, który zasłużył na karę pozbawienia wolności – *Coś tu nie gra, a to tylko sam początek bzdur w tym artykule. Czerscy, nie idźcie drogą robienia na siłę męczenników systemu z drobnych cwaniaczków i kombinatorów*⁴⁷⁸ – lub wręcz powinien spędzić w zakładzie karnym więcej czasu: *Pan Artur zapomniał tylko, że pieniądze można było zwrócić przelewem zwrotnym i w tytule napisać przepraszam. Bzdury na kółkach. Za takie cwaniactwo powinien dostać drugie tyle!*⁴⁷⁹. Wytłumaczenie stanu faktycznego w tej sprawie, w tym powodów blokady na portalu Allegro i jej skutków oraz różnicy pomiędzy znamionami art. 286 k.k. a odpowiedzialnością cywilną przedsiębiorcy za niezrealizowanie umowy, jest znacznie trudniejsze niż wyjaśnienie, że Tomasz Komenda nie dokonał zgwałcenia i zabójstwa w Miłoszycach, a Czesław Kowalczyk zabójstwa w Gdańsku. Praktycznie brak relacjonowania przez media przypadków niesłusznych skazań za wykroczenia lub występki może być jednym z powodów powszechnego uznawania niesłusznych skazań za dotyczące wyłącznie przypadków zabójstw lub przestępstw seksualnych.

⁴⁷⁷ jok, *Skazany po zablokowaniu konta na Allegro walczy o wznowienie postępowania. W Białymstoku się nie udało*, [online:] <https://bialystok.wyborcza.pl/bialystok/7,35241,29524960,skazany-po-zablokowaniu-konta-na-allegro-walczy-o-wznowienie.html> [dostęp: 28 września 2023].

⁴⁷⁸ miszcz_wincenty, komentarz pod artykułem: G. Szymanik, *Cała Polska skazuje Artura K. Ma 46 wyroków i 17 lat więzienia na skutek zablokowania konta na Allegro*, [online:] <https://wyborcza.pl/duzyformat/7,127290,29311905,cala-polska-skazuje-artura-k-ma-46-wyrokow-i-17-lat.html> [dostęp: 28 września 2023].

⁴⁷⁹ K. Szczepanik, *[OPINIE] Człowiek kontra system: siedemnaście lat więzienia za długi...*, [online:] <https://www.olsztyn.com.pl/artykul,opinie-czlowiek-kontra-system-siedemnaście-lat-wiezienia-za-dlugi,37027.html> [dostęp: 28 września 2023].

5.2. Badanie aktowe prowadzone w latach 2021–2022 w Katedrze Kryminalistyki WPiA UW

Jeśli porówna się badania niesłusznych skazań i pomyłek sądowych prowadzone w Polsce z tymi, które zostały zrealizowane za granicą, zwłaszcza w Stanach Zjednoczonych, zwraca uwagę często anegdotyczny charakter badań polskich. Zwłaszcza projekty badające opinię przedstawicieli grup związanych z organami ścigania i wymiarem sprawiedliwości były realizowane na niewielkich próbach badawczych, zwykle o charakterze dogodnościowym. Znacznie bardziej transparentny był warsztat metodologiczny badań aktowych prowadzonych w Polsce. Skonstruowane próby badawcze były reprezentatywne dla pewnych populacji spraw. Należy zwłaszcza zwrócić uwagę, że były to faktyczne badania aktowe, czyli opierające się na materiałach z akt sądowych, a nie wyłącznie na danych statystycznych czy źródłach wtórnych na temat tych spraw w postaci np. relacji medialnych. Niemniej najnowsze dane pochodzące z tych badań dotyczą okresu sprzed 1 sierpnia 2012 r.⁴⁸⁰ Oznacza to, że przez kolejne 11 lat nie były prowadzone zorganizowane badania dotyczące zjawiska niesłusznych skazań i pomyłek sądowych w Polsce. W tym czasie jedynym eksplorowanym badawczo obszarem ściśle związanym z niesłusznymi skazaniami i pomyłkami sądowymi były odszkodowania i zadośćuczynienia⁴⁸¹.

Uznanie niesłusznych skazań i pomyłek sądowych za istotne społecznie i prawnie w połączeniu z luką w badaniach tych zjawisk w Polsce, zwłaszcza po 2012 roku, było powodem podjęcia tego tematu w ramach uzupełniających się projektów badawczych w latach 2021–2023. Miały one na celu próbę dokładniejszego poznania, a następnie opisanie tego zjawiska. Ich cele, przebieg oraz wyniki zostaną przedstawione w kolejności chronologicznej ich realizacji. Autor niniejszej pracy występował w tych projektach w charakterze kierownika lub wykonawcy. Każdorazowo rola ta będzie wyjaśniona.

Seminarium magisterskie prowadzone w Katedrze Kryminalistyki Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Warszawskiego przez autora niniejszej pracy od roku akademickiego 2018/2019 ma charakter badawczy. Uczestniczące w nim

⁴⁸⁰ Badania W. Juhacza; zob. W. Juchacz, dz. cyt.

⁴⁸¹ Badania zespołu W. Jasińskiego; zob. W. Jasiński, A. Kowalczyk, dz. cyt.; badania IWS; zob. K. Dudka, B. Dobosiewicz, dz. cyt., oraz K. Wiśniewskiej; zob. K. Wiśniewska, dz. cyt.

osoby realizują jako zespół, pod kierunkiem prowadzącego, projekt badawczy, którego opisane wyniki w postaci prac magisterskich stanowią podstawę uzyskania zawodowego tytułu magistra prawa. Efekty tych prac są zazwyczaj publikowane⁴⁸². Uczestniczki i uczestnicy seminarium V roku w roku akademickim 2021/2022 przyjęli propozycję podjęcia tematyki niesłusznych skazań w Polsce⁴⁸³. Pracę rozpoczęto od określenia celu badawczego, pytań badawczych, wyboru metody oraz określenia próby badawczej.

Głównym celem badania było przeanalizowanie zjawiska niesłusznych skazań w Polsce. Wybrane zostały kwalifikacje prawne dotyczące najpoważniejszych przestępstw, czyli skutkujących śmiercią człowieka, tj. zabójstwa (art. 148 § 1–4 k.k.), ciężkiego uszczerbku na zdrowiu ze skutkiem śmiertelnym (art. 156 § 3 k.k.) oraz bójki lub pobicia ze skutkiem śmiertelnym (art. 158 § 3 k.k.). Wybór tych właśnie kwalifikacji wynikał z dwóch powodów. Pierwszym było założenie, że śledztwami w tych sprawach ze strony organów ścigania zajmują się zazwyczaj najbardziej doświadczeni śledczy⁴⁸⁴. Polski ustawodawca wprowadził również specjalne wymogi oględzin zwłok, których zgodnie z art. 219 § 2 k.p.k. dokonuje prokurator, a w postępowaniu sądowym sąd – każdorazowo z udziałem biegłego lekarza, w miarę możliwości z zakresu medycyny sądowej. Obecność prokuratora lub sądu jest wymagana także w trakcie otwarcia zwłok – art. 219 § 4. k.p.k., dokonywanego (ponownie) przez biegłego lekarza w miarę możliwości z zakresu medycyny sądowej. Sprawy z wymienionych kwalifikacji są też rozpoznawane w pierwszej instancji przez sąd okręgowy. Oznacza to, że nie ma innego przestępstwa, którego proces wykrywczy i sądowy są, co do zasady,

⁴⁸² M.in. w ramach monografii wieloautorskich, zob.: *Media społecznościowe w pracy organów ścigania*, red. P. Waszkiewicz, Warszawa 2021; *Media społecznościowe w postępowaniu karnym*, red. P. Waszkiewicz, Warszawa 2022. Prace z wynikami badań niesłusznych skazań nie zostały do sierpnia 2023 r. opublikowane, dlatego będą cytowane na podstawie ostatnich wersji prac magisterskich lub wersji złożonych do druku.

⁴⁸³ Niektóre z osób (np. w charakterze wolnych słuchaczy (-ek) na seminarium) brały udział w części prac zespołu badawczego, w związku z tym wkład w realizację projektu był nierówny. Dlatego osoby te zostaną przedstawione w dwóch grupach. Pierwsza to osoby, które uczestniczyły we wszystkich etapach projektu i zakończyły je przygotowaniem prac magisterskich. Ich wkład był największy, nawet jeżeli różnił się pomiędzy poszczególnymi badaczami. Były to następujące osoby: Emilia Banaś, Dominika Gębarska, Małgorzata Kujawa, Bruno Reich i Julia Sobocińska. Druga grupa obejmuje osoby, które w różnym stopniu projektowały lub realizowały projekt: Damian Ausfeld, Anna Cholińska, Jędrzej Kupczyński, Magdalena Walczak.

⁴⁸⁴ D. Simon, *Homicide: A year on the killing streets*, New York 2007.

proawdzone przez bardziej doświadczone osoby z organów ścigania i wymiaru sprawiedliwości. Drugim powodem jest to, że sprawy, w których dochodzi do śmierci człowieka spowodowanej działaniem innego człowieka, budzą największe zainteresowanie opinii publicznej, co powinno dodatkowo zwiększać profesjonalizm osób prowadzących takie postępowania. Rola opinii publicznej i mediów ma też charakter kontrolny. Właśnie dzięki pracy dziennikarzy nieraz dochodziło w Polsce i za granicą do ujawniania przypadków niesłusznych skazań.

Postawiono cztery pytania badawcze:

1. Jakie są przyczyny niesłusznych skazań w Polsce?
2. Jakie czynniki doprowadziły do korekty pierwotnego orzeczenia?
3. Jaka jest skala niesłusznych skazań w Polsce?
4. Jakie są skutki prawne i faktyczne pomyłek sądowych?

W celu odpowiedzi na te pytania postanowiono wykorzystać metodę badania aktowego spraw karnych. Zdecydowano się analizować te, w których najpierw doszło do prawomocnego skazania za zabicie człowieka (ww. kwalifikacje), a następnie w wyniku kasacji lub wniosku o wznowienie postępowania (art. 525 k.p.k. lub art. 540 k.p.k.) osoba lub osoby uprzednio prawomocnie skazane zostały uniewinnione. Przyjęta więc została wąska definicja niesłusznego skazania – obejmująca wyłącznie sprawy, w których niewinność wcześniej prawomocnie skazanej osoby została potwierdzona wyrokiem sądowym. W pewnym stopniu założenie dotyczące kwalifikacji objętych badaniem oraz sposobu doboru spraw do analizy niesłusznych skazań było podobne do badań W. Juchacza⁴⁸⁵. Wybór metody badania aktowego wynikał z pewnej obiektywizacji materiału badawczego, który stanowią dokumenty urzędowe, takie jak m.in. protokoły przesłuchań i innych czynności, opinie biegłych, rejestry dowodów, wyroki oraz ich uzasadnienia.

Zaplanowano przeprowadzenie analizy akt sądowych z terenu całej Polski. Tak zdefiniowany obszar miał umożliwić odpowiedzenie na postawione pytania badawcze, zwłaszcza dotyczące skali zjawiska niesłusznych skazań. Dzięki temu ograniczono ryzyko, które mogłoby wystąpić poprzez ograniczenie się do eksploracji badanego zjawiska np. wyłącznie na terenie właściwości wybranego sądu apelacyjnego. Okres, który miało obejmować badanie, to lata 2005–2020. Dzięki tak szerokim kryteriom zamierzano uzyskać reprezentatywną próbę badawczą

⁴⁸⁵ W. Juchacz, dz. cyt.

obejmującą sprawy, w których śledztwa i postępowanie sądowe były prowadzone już po upowszechnieniu się w Polsce wykorzystania badań DNA. Brak jest w Polsce danych dotyczących liczby niesłusznych skazań, ale także postępowań wznowieniowych. Jedyne dane w tym zakresie to obejmujące odszkodowania i zadośćuczynienia za niesłuszne skazania⁴⁸⁶. Dlatego skonstruowanie próby badawczej wymagało zebrania danych bezpośrednio z sądów. W tym celu w oparciu o ustawę z dnia 6 września 2001 r. o dostępie do informacji publicznej⁴⁸⁷ w listopadzie i grudniu 2021 roku zwrócono się do prezesów wszystkich (11) sądów apelacyjnych o udostępnienie informacji publicznej poprzez wskazanie:

1. liczby postępowań karnych prowadzonych w latach 2005–2020 przed danym sądem z art. 540 k.p.k., prawomocnie zakończonych wyrokiem uniewinniającym,
2. liczby postępowań karnych prowadzonych w latach 2005–2020 przed danym sądem z art. 525 k.p.k., przyznających odszkodowanie za wykonanie całości lub części kary orzeczonej wyrokiem w zakresie spraw, w których w I i II instancji kwalifikacja prawna czynu dotyczyła art. 148 § 1–4 k.k., art. 156 § 3 k.k. lub art. 158 § 3 k.k.

Wnioskowano o wskazanie: sygnatur akt, pełnych kwalifikacji czynów z aktów oskarżenia, dat oraz sposobów zakończenia sprawy.

Pełną odpowiedź na wniosek, zawierającą sygnatury odpowiadające wnioskowi, przekazał jedynie Sąd Apelacyjny w Lublinie. Sąd ten zidentyfikował jedną sprawę, w której zapadło orzeczenie zasądzające zadośćuczynienie za niesłuszne zatrzymanie i tymczasowe aresztowanie. Porównanie dat orzeczeń i przyjętych kwalifikacji pozwoliło stwierdzić, że dotyczyła ona Zbigniewa Góry, skazanego w 2006 roku w procesie poszlakowym dotyczącym zabójstwa w 2004 roku Haliny B.⁴⁸⁸ Okazało się, że świadek, który wcześniej twierdził, że kupił od Zbigniewa Góry telefon taki jak ukradziony denatce, zmienił zeznania⁴⁸⁹, a badania

⁴⁸⁶ Zob. rozdział 4.

⁴⁸⁷ Dz. U. z 2001 r. Nr 112 poz. 1198.

⁴⁸⁸ J. Szydłowski, *Był niewinny i trafił za kraty. Chciał 17 mln zł odszkodowania, wywalczył 323 tys. zł*, [online:] <https://www.dziennikwschodni.pl/lublin/byl-niewinny-i-trafil-za-kraty-chcial-17-mln-zl-odszkodowania-wywalczył-323-tys-zl,n,140939975.html> [dostęp: 29 sierpnia 2023].

⁴⁸⁹ Ustalenie sprawstwa kradzieży konkretnego telefonu marki Nokia będącego własnością Haliny B. wyłącznie na podstawie zeznań świadka, który miał telefon tego typu kupić od oskarżonego, wydaje się ekstrawaganckim podejściem do pracy wykrywczej i dowodowej.

śladów biologicznych ujawnionych na zegarku denatki zabezpieczonym trzy miesiące po jej zabójstwie umożliwiają jedynie identyfikację grupową⁴⁹⁰.

Pozostałe 10 sądów apelacyjnych odpowiedziało, że nie dysponuje stosownym repertorium K⁴⁹¹ albo nie ma spraw spełniających kryterium wniosku, tym samym zalecając kontakt z sądami okręgowymi. Na podstawie udzielonych odpowiedzi stwierdzono, że wymienienie we wniosku przesłanki przyznania odszkodowania skutkowało rozumieniem ich łącznie z wyrokiem uniewinniającym. Zmieniono wniosek tak, aby nie obejmował już przesłanki przyznania odszkodowania (reszta wniosku była tożsama) i w styczniu oraz lutym 2022 roku skierowano stosowne wnioski do 46 sądów okręgowych. Według prawie połowy odpowiedzi z sądów okręgowych (n = 22) we wskazanym okresie nie było spraw spełniających kryteria wskazane we wniosku. Jeden sąd okręgowy przekazał informację o czterech sprawach spełniających kryteria wniosku. Jednak po dodatkowej weryfikacji okazało się, że były to sprawy, w których doszło do uniewinnienia w sprawach z wybranych kwalifikacji w ramach kontroli instancyjnej, a nie w wyniku zastosowania nadwyciecznych środków zaskarżania wyroków. Jeden sąd przekazał informację o sprawie, która została zidentyfikowana na pierwszym etapie badania. Pozostałe sądy wezwały do wykazania ważnego interesu publicznego z powodu braku możliwości wygenerowania wnioskowanych danych z baz danych.

Równoległe do próby zidentyfikowania spraw spełniających kryteria niesłusznego skazania dla wybranych kwalifikacji w trybie dostępu do informacji publicznej przeprowadzono kwerendę mediów oraz rozpytanie pracowników Kliniki Niewinność Helsińskiej Fundacji Praw Człowieka⁴⁹². Nie doprowadziło to do ujawnienia większej liczby spraw.

⁴⁹⁰ D. Jędrzyńska, *Zostali uniewinnieni, teraz żądają odszkodowań*, [online:] <https://www.dziennikwschodni.pl/magazyn/zostali-uniewinnieni-teraz-zadaja-odszkodowan,n,1000128245.html> [dostęp: 29 sierpnia 2023]; TVN24, *Skazany za zabójstwo, którego nie popełnił. 300 zł za każdy dzień odsiadki*, [online:] <https://tvn24.pl/polska/skazany-za-zabojstwo-ktorego-nie-popelnil-gora-nieslusznie-skazany-ra513032-3292422> [dostęp: 29 sierpnia 2023].

⁴⁹¹ Repertorium oznacza wykaz spraw lub akt sądowych, swego rodzaju katalog spraw pozwalający zidentyfikować sprawę spełniającą pewne cechy wyszukiwania. Służy rejestrowaniu czynności, kontroli biegu spraw, sporządzaniu sprawozdań statystycznych; zob. więcej: Sąd Okręgowy w Tarnobrzegu, *Prowadzone rejestry, ewidencje – Wydział Karny*, [online:] <https://www.tarnobrzeg.so.gov.pl/content/prowadzone-rejestry-ewidencje-wydzial-karny> [dostęp: 2 kwietnia 2024].

⁴⁹² Największą pomoc w tym zakresie wykazali dr Piotr Kładoczny oraz mec. Marcin Wolny.

Pomimo że sprawa Zbigniewa Góry spełniała przyjęte kryteria, była ona niewystarczająca do odpowiedzi na postawione pytania badawcze. Dlatego postanowiono eksplorować zjawisko niesłusznych skazań w Polsce za pomocą innej metody. Prezentacja nieudanej próby realizacji zamierzonego celu badawczego służy przedstawieniu szeregu zagrożeń dla takich przedsięwzięć. Może też stanowić częściowe wyjaśnienie niewielkiej liczby analogicznych projektów realizowanych w Polsce i za granicą.

5.3. Badania opinii na temat zjawiska niesłusznych skazań i doświadczeń własnych

W związku z nieosiągnięciem zakładanego celu za pomocą badania aktowego postanowiono spróbować odpowiedzieć na część pytań badawczych, tj. *Jakie są przyczyny niesłusznych skazań w Polsce?* oraz *Jaka jest skala niesłusznych skazań w Polsce?*, korzystając z innej metody badawczej. Zdecydowano się na badanie opinii i doświadczeń przedstawicieli zawodów związanych z organami ścigania oraz wymiaru sprawiedliwości. Badanie opinii na temat niesłusznych skazań i doświadczeń z nimi związanych nie było na szerszą skalę wykorzystane w Polsce oraz – podobnie jak w przypadku badań aktowych – ostatnie z nich było prowadzone ponad dekadę wcześniej (w 2010 roku)⁴⁹³.

5.3.1. Hipotezy badawcze

W oparciu o wyniki badań – głównie zagranicznych, ze względu na ich reprezentatywność – sformułowano 9 hipotez badawczych. Dotyczyły one źródeł wiedzy, skali i przyczyn niesłusznych skazań, roli kryminalistyki w ujawnianiu przypadków niesłusznych skazań oraz sylwetki osoby niesłusznie skazanej.

H1 – Wiedzę o niesłusznych skazaniach badani czerpią głównie z mediów – telewizja, Internet, gazety.

---

⁴⁹³ O. Mazur, dz. cyt.

- H₂ – Zdaniem respondentów niesłuszne skazania dotyczą jedynie najpoważniejszych przestępstw.
- H₃ – Według respondentów niesłuszne skazania stanowią ok. 5% wszystkich wyroków skazujących.
- H₄ – Błędy w początkowej fazie postępowania przygotowawczego są, według respondentów, najczęstszą przyczyną niesłusznych skazań.
- H₅ – Najczęściej wskazywaną przez respondentów przyczyną niesłusznych skazań w Polsce jest błędna identyfikacja sprawcy przez naoczego świadka zdarzenia.
- H₆ – Przedstawiciele poszczególnych grup zawodowych (obrońcy zawodowi, prokuratorzy, sędziowie, policjanci) oceniają, że odpowiedzialność za doprowadzenie do skazania niewinnej osoby ponoszą przedstawiciele innych wymienionych zawodów.
- H₇ – Według respondentów do uwięzienia osoby skazanej przyczynił się znaczny rozwój kryminalistyki i badań pokrewnych na przestrzeni ostatnich lat.
- H₈ – Według respondentów największy odsetek osób niesłusznie skazanych stanowią mężczyźni w wieku 30–40 lat.
- H₉ – Według respondentów największy odsetek osób niesłusznie skazanych stanowią osoby, które były już wcześniej karane⁴⁹⁴.

5.3.2. Dobór próby badawczej i wykorzystane narzędzie

Wybrano cztery grupy związane z pracą organów ścigania lub wymiaru sprawiedliwości, tj.: policjantów, prokuratorów, sędziów i adwokatów, oraz, jako grupy kontrolne, studentów prawa i kierunków technicznych. W ramach czterech głównych grup badawczych zdecydowano się analizować opinie i doświadczenia wyłącznie osób aktywnych zawodowo w czasie badania, czyli osób wykonujących zawód (i) funkcjonariusza i funkcjonariuszki Policji,

⁴⁹⁴ E. Banaś, M. Kujawa, *Niesłuszne skazania w Polsce. Badania ankietowe wśród polskich adwokatów*, niepublikowana praca magisterska obroniona w Katedrze Kryminalistyki w 2022 roku, s. 17–19.

(ii) prokuratora, (iii) sędziego orzekającego w sprawach karnych, (iv) adwokata, mającego doświadczenie zawodowe w sprawach karnych w roli obrońcy lub pełnomocnika⁴⁹⁵.

Badanie przeprowadzono z wykorzystaniem kwestionariusza ankiety dostępnego online. Wybór ten wynikał przede wszystkim z zamiaru zrealizowania projektu na jak najliczniejszej próbie badawczej w każdej z wybranych grup zawodowych. Wcielenie w życie tego zamierzenia, przy wykorzystaniu ankiety przeprowadzanej w bezpośrednim lub telefonicznym kontakcie z respondentami, byłoby związane ze znacznie większym ryzykiem porażki. Badania za pomocą wybranego narzędzia mają szereg wymienianych w literaturze wyzwań, takich jak: dobór próby, wskaźnik odpowiedzi, opis osób odmawiających uczestnictwa w badaniu, zapewnienie poufności⁴⁹⁶. Jego niewątpliwą zaletą jest możliwość udzielenia odpowiedzi w dogodnym dla respondentów czasie, na własnym urządzeniu z dostępem do Internetu, przy zagwarantowanej anonimowości. Zwłaszcza ostatni element uznawany jest za istotny w trakcie prowadzenia badań w obszarze szeroko rozumianych nauk penalnych, w szczególności jeżeli uczestniczą w nim osoby związane z organami ścigania lub wymiarem sprawiedliwości⁴⁹⁷.

W celu uzyskania wyników w jak największym stopniu odzwierciedlających stan faktyczny badanego zjawiska podjęto szereg zabiegów metodologicznych. Pierwszym była konstrukcja kwestionariusza ankiety, która w części opierała się na pytaniach zadawanych respondentom w toku innych badań⁴⁹⁸, oraz konsultacja tego narzędzia ze współpracownikami z Katedry Kryminalistyki WPiA UW. Kolejnym była realizacja pilotażu i uwzględnienie uwag osób w nim uczestniczących w docelowym narzędziu badawczym (jego wersjach dla poszczególnych grup). Kwestionariusz w ostatecznej wersji składał się z 6 pytań dotyczących bezpośrednio osoby respondenta i 20 zagadnień związanych ze zjawiskiem niesłusznych skazań. Pamiętając o tym, że zbyt duża liczba pytań lub konieczność udzielania długich odpowiedzi może spowodować rezygnację z wypełniania ankiety, starano się korzystać prawie wyłącznie z pytań zamkniętych. Dla

⁴⁹⁵ Tamże, s. 19.

⁴⁹⁶ M.S.D.P. Nayak, K.A. Narayan, *Strengths and weaknesses of online surveys technology*, „IOSR Journal of Humanities and Social Sciences” 2019, vol. 24, issue 5, s. 31–38.

⁴⁹⁷ M.G. Maxfield, E.R. Babbie, *Research Methods for Criminal Justice and Criminology*, Boston 2008.

⁴⁹⁸ Dotyczy to zwłaszcza badań C. Huff i in., R. Ramsey i J. Franka, ale także w pewnym zakresie badania J. Widackiego i A. Dudzińskiej oraz O. Mazur.

ułatwienia do większości pytań przygotowano kafeterie możliwych odpowiedzi. Pozostawiono jednak pytanie otwarte, które umożliwiło podzielenie się własnymi refleksjami. Średni czas wypełnienia ankiety w trakcie pilotażu wyniósł 3,5 minuty – uznano go za wystarczająco krótki do skupienia uwagi przez osoby biorące udział w badaniu.

W celu uzyskania odpowiedzi od przedstawicieli wybranych grup zawodowych, a nie np. osób, które z dobrymi intencjami chciałyby wspomóc realizację projektu, niespełniając przyjętych kryteriów, zdecydowano się nie zamieszczać linków do formularzy ankiet na stronach internetowych ani grupach w mediach społecznościowych. Przesyłało je wyłącznie do organizacji lub osób, które zgodziły się brać udział w projekcie⁴⁹⁹. Brak danych statystycznych dotyczących badanych populacji uniemożliwił określenie wymogów dla reprezentatywności próby. Starano się natomiast zachować w jak największym stopniu jej losowy charakter. Zamiarem było dotarcie do respondentów i respondentek z terenu całej Polski. W pierwszym etapie do przedstawicieli adwokatury starano się dotrzeć przez okręgowe rady adwokackie oraz Stowarzyszenie Adwokackie „Defensor Iuris”, do przedstawicieli prokuratury – poprzez Stowarzyszenie Prokuratorów „Lex Super Omnia” oraz Związek Zawodowy Prokuratorów i Pracowników Prokuratury RP, z kolei do sędziów – przez stowarzyszenia „Iustitia” i „Themis”. Natomiast z policjantami próbowano nawiązać kontakt przez Niezależny Samorządny Związek Zawodowy Policjantów. Kontakt ze studentami prawa nawiązywano przez Europejskie Stowarzyszenie Studentów Prawa ELSA, a ze studentami kierunków technicznych – przez Forum Uczelni Technicznych oraz koła naukowe⁵⁰⁰.

Po upływie czterech tygodni od rozpoczęcia badań ze względu na niewystarczającą liczbę odpowiedzi od osób z poszczególnych grup podjęto dodatkowe działania. W przypadku adwokatów wysłanych zostało 5 56 wiadomości e-mail

⁴⁹⁹ Jedynym wyjątkiem od przesyłania linku do ankiety było wysłanie formularza w formie pliku pdf, który został wydrukowany, wypełniony ręcznie przez respondentów(-ki) (6 osób), a następnie zeskanowany i odesłany jako załącznik do maila. Dotyczyło to jednej prokuratury rejonowej, w której prokuratorzy wyrazili zainteresowanie udziałem w projekcie, ale nie mieli dostępu do sieci Internet w miejscu pracy. Formularze te zostały następnie wprowadzone ręcznie do bazy wszystkich odpowiedzi. B. Reich, J. Kupczyński, *Niesłuszne skazania w Polsce. Badania ankietowe wśród polskich prokuratorów*, „Prokuratura i Prawo” 2024, nr 3, s. 79.

⁵⁰⁰ Tamże, s. 79.

do losowo wybranych adwokatów i adwokatek, wytypowanych spośród tych, którzy na stronie Krajowego Rejestru Adwokatów i Aplikantów Adwokackich⁵⁰¹ jako preferowaną praktykę zadeklarowali prawo i postępowanie karne. Po wyrażeniu *explicite* zgody link został wysłany do 66 osób⁵⁰². Z populacji wszystkich sądów powszechnych wylosowano sądy, do których skierowano wnioski o zgodę na przeprowadzenie badania i dystrybucję ankiet wśród sędziów. W wylosowanej próbie badawczej znalazło się 66 sądów rejonowych, 10 sądów okręgowych i 13 sądów apelacyjnych. Prawie wszyscy prezesi sądów, poza prezesami dwóch sądów rejonowych, wyrazili zgodę na przeprowadzenie badania⁵⁰³. Skierowano również maila do studentów zapisanych w roku akademickim 2021/2022 na przedmiot Kryminalistyka na Uniwersytecie Warszawskim. Ponadto w stosunku do każdej grupy badawczej wykorzystano metodę kuli śnieżnej (*snowball sampling*)⁵⁰⁴. Respondentów i respondentki proszono o przekazywanie linku do ankiety osobom spełniającym przyjęte kryteria.

5.3.3. Opis próby

Badanie było prowadzone od kwietnia do lipca 2022 r. W tym czasie zebrano wystarczającą liczbę odpowiedzi od osób z trzech głównych grup zawodowych oraz grupy kontrolnej studentów⁵⁰⁵. W sumie w badaniu wzięło udział 506 osób, spośród których 361 w chwili badania wykonywało zawód związany z postępowaniem karnym. Było to więc największe badanie opinii i własnych doświadczeń

⁵⁰¹ Krajowy Rejestr Adwokatów i Aplikantów Adwokackich, [online:] <https://rejestradwokatow.pl/adwokat> [dostęp: 4 września 2023].

⁵⁰² E. Banaś, M. Kujawa, dz. cyt., s. 21.

⁵⁰³ D. Gębarska, J. Sobocińska, *Niesłuszne skazania w Polsce. Badania ankietowe wśród polskich sędziów*, niepublikowana praca magisterska obroniona w Katedrze Kryminalistyki w 2022 roku, s. 14.

⁵⁰⁴ C. Parker, S. Scott, A. Geddes, *Snowball sampling. SAGE research methods foundations*, [online:] <https://eprints.glos.ac.uk/6781/> [dostęp: 2 kwietnia 2024].

⁵⁰⁵ W związku z niewielką liczbą odpowiedzi od osób z grupy funkcjonariuszy i funkcjonariuszek Policji (n = 16) nie będą prezentowane tutaj wyniki dla tej grupy badawczej jako mające charakter anegdotyczny. Z kolei ze względu na niewielką liczbę odpowiedzi od osób studiujących na kierunkach technicznych (n = 47) zdecydowano się na połączenia udzielonych odpowiedzi z odpowiedziami studentów z kierunku Prawo na potrzeby ich zbiorczej analizy.

osób związanych z wymiarem sprawiedliwości i organami ścigania, dotyczące niesłusznych skazań prowadzone w Polsce. Jeśli uwzględnimy liczebność poszczególnych populacji i minimalną wielkość reprezentatywnej próby dla każdej z nich, nie można uznać prezentowanych wyników za reprezentatywne (tabela 1). Z drugiej strony wielkość tych prób jest zbyt duża, żeby uznać je za anegdotyczne, a sposób konstrukcji prób powoduje, że dobór jest bliski losowemu.

Tabela 1. Liczebność badanych populacji vs liczba respondentów

Grupa	Liczebność	Minimalna wielkość reprezentatywnej próby ⁵⁰⁶	Liczba respondentów	
Adwokaci	19 142 ⁵⁰⁷	377	117	
Policjanci	97 921 ⁵⁰⁸	383	16 ⁵⁰⁹	
Prokuratorzy	5980 ⁵¹⁰	361	114	
Sędziowie w sprawach karnych	2864 ⁵¹¹	339	114	
Studenci kierunków ścisłych	215 848 ⁵¹²	383	51	145
Studenci prawa	45 396 ⁵¹³	381	94	
SUMA			506	

⁵⁰⁶ Wielkość próby dla poziomu ufności 95%, wielkości frakcji 0,5 i błędu maksymalnego obliczona za pomocą kalkulatora doboru próby, [online:] <https://www.naukowiec.org/dobor.html> [dostęp: 5 września 2023].

⁵⁰⁷ Dane Naczelnej Rady Adwokackiej przekazane Głównemu Urzędowi Statystycznemu według stanu na 31 grudnia 2020 r. NRA SI 01 – dane dotyczące liczby adwokatów, aplikantów i zespołów adwokackich.

⁵⁰⁸ Dane za: *Liczba policjantów w polskiej Policji – fakty*, [online:] <https://www.policja.pl/pol/aktualnosci/183752,Liczba-policjantow-w-polskiej-Policji-fakty.html> [dostęp: 5 września 2023].

⁵⁰⁹ Zbyt mała liczba respondentów dla celu analiz wyników.

⁵¹⁰ Dane Prokuratury Krajowej za 2019 r. za: <https://pk.gov.pl/wp-content/uploads/2019/08/PROKURATURA-2019-1.pdf>.

⁵¹¹ Liczba ustalona przez D. Gębarską i J. Sobocińską na podstawie danych podanych na oficjalnych stronach internetowych sądów rejonowych, okręgowych i apelacyjnych. Zebrano dane dotyczące sędziów orzekających w wydziałach karnych, karnych odwoławczych oraz penitencjarnych i nadzoru nad wykonywaniem orzeczeń. Za: D. Gębarska, J. Sobocińska, dz. cyt., s. 15

⁵¹² Jako kierunki ścisłe uznane zostały grupa nauk przyrodniczych, matematyka i statystyka, technologie informacyjne oraz podgrupa inżynieryjno-techniczna. Dane liczbowe za Główny Urząd Statystyczny, *Szkolnictwo wyższe i jego finanse w 2020 roku*, [online:] <https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/edukacja/edukacja/szkolnictwo-wyzsze-i-jego-finanse-w-2020-roku,2,17.html> [dostęp: 5 września 2023].

⁵¹³ Tamże.

Większość osób, które wypełniły ankietę, stanowili mężczyźni ($n = 267$). W grupie adwokatów i prokuratorów stanowili 58% – odpowiednio $n = 68$ i $n = 67$. Wśród studentów mężczyzn było 53% ($n = 77$). Jedynie w grupie sędziów było tyle samo mężczyzn co kobiet (po 55 osób), przy czym 4 osoby z tej grupy nie podały swojej płci (ani wieku). Brak danych statystycznych dotyczących płci sędziów z wydziałów karnych, prokuratorów oraz adwokatów zajmujących się sprawami karnymi nie pozwala na porównanie reprezentatywności tych prób badawczych w zakresie płci. Podobnie dostępne dane dotyczące płci osób studiujących w Polsce są zbiorcze dla wszystkich kierunków studiów. Zgodnie z nimi w roku akademickim 2021/2022 kobiety stanowiły 58,4% studiujących⁵¹⁴. Jedna trzecia respondentów z próby badawczej studiowała na kierunkach ścisłych, które – nie tylko stereotypowo – są częściej wybierane przez mężczyzn⁵¹⁵.

Struktura wieku w próbach badawczych według dostępnych danych odzwierciedla tę w badanych populacjach. W oczywisty sposób prawie wszyscy studenci mieścili się w przedziale 20–29 lat, a w przedziale tym był co piąty prokurator (19,3%) i co dziesiąty adwokat (9,5%), natomiast brak było sędziów. Według ostatnich dostępnych danych (stan na 2 sierpnia 2017 r.) średni wiek sędziów w sądach apelacyjnych wynosił 55,2 roku, w sądach okręgowych 50,5 roku, a w sądach rejonowych 44,4 roku. Średnia wieku dla całej grupy zawodowej wynosiła wówczas 46,83 roku⁵¹⁶. W przedziale wieku 40–59 lat mieściło się ponad 80% respondentów z tej grupy (82,4%) (tabela 2). Nie udało się natomiast zidentyfikować aktualnych danych na temat wieku prokuratorów i adwokatów⁵¹⁷.

⁵¹⁴ GUS, *Szkolnictwo wyższe w roku akademickim 2021/2022 (wyniki wstępne)*, [online:] <https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/edukacja/edukacja/szkolnictwo-wyzsze-w-roku-akademickim-20212022-wyniki-wstepne,8,8.html> [dostęp: 13 września 2023].

⁵¹⁵ Tamże.

⁵¹⁶ K. Sobczak, *Coraz starsi sędziowie orzekają w sądach*, [online:] <https://www.prawo.pl/prawnicy-sady/coraz-starsi-sedziowie-orzekaja-w-sadach,185433.html> [dostęp: 14 września 2023].

⁵¹⁷ Wygląda na to, że znacznie lepiej jest rozpoznany badawczo wiek pokrzywdzonych i oskarżonych w postępowaniach karnych niż profesjonalnych uczestników postępowania. Dotyczy to także szczególnych form postępowania, jak postępowanie w sprawach nieletnich: B. Czarnecka-Działuk, K. Drapała, A. Więcek-Durańska, *Analiza postępowania karnych przed sądem dla nieletnich o wybrane czyny karalne popełnione przez osoby w wieku 15–17 lat*, Warszawa 2011.

Tabela 2. Wiek osób biorących udział w badaniu

Grupa wiekowa	Adwokaci	Prokuratorzy	Sędziowie	Studenci
20–29 lat	11 (9,5%)	22 (19,3%)	0	142 (97,9%)
30–39 lat	70 (59,5%)	36 (31,6%)	10 (8,8%)	2
40–49 lat	24 (20,7%)	32 (28,1%)	52 (45,6%)	1 (0,7%)
50–59 lat	9 (7,8%)	20 (17,5%)	42 (36,8%)	0 (1,4%)
60–69 lat	2 (1,7%)	3 (2,6%)	6 (5,3%)	0
Więcej niż 70 lat	1 (0,9%)	0	0	0
Nie chcę podawać	0	1 (0,9%)	4 (3,5%)	0
SUMA	117	114	114	145

W kontekście badań prowadzonych wśród osób dysponujących wiedzą ekspercką dotyczącą wybranego zagadnienia – w tym przypadku niesłusznych skazań – kluczowa jest obiektywna możliwość zebrania takiego doświadczenia. Im dłuższy czas pracy zawodowej, tym zazwyczaj większe są te kompetencje. Dlatego osobom biorącym udział w badaniu zadano również pytanie o staż pracy w wykonywanym zawodzie. Doprecyzowanie pytania o wskazanie, że chodzi o wykonywany w chwili badania zawód prawniczy, wynika z tego, że w zawodach prawniczych nierzadko dochodzi do zmiany korporacji lub wykonywania wcześniej innego zawodu.

Zdecydowana większość osób z grup prawniczych, biorących udział w badaniu, miała długi staż pracy w zawodzie. W dwóch grupach, tj. prokuratorskiej i sędziowskiej, ponad połowa respondentów miała więcej niż dziesięcioletni staż pracy w zawodzie (odpowiednio 53,5% i 86,6%). Był on znacznie dłuższy niż w grupie adwokackiej, w której prawie co trzecia osoba miała staż pracy pomiędzy rokiem a pięcioma latami (30,8%). Największy staż pracy w zawodzie – co koresponduje z wiekiem respondentów – mieli sędziowie. Ponad połowa osób z tej grupy pracowała w swoim zawodzie ponad 20 lat (52,6%) (tabela 3). Podobnie jak w przypadku danych dotyczących wieku osób wykonujących

poszczególne zawody prawnicze, niewiele jest informacji na temat stażu pracy ich przedstawicieli⁵¹⁸.

Tabela 3. Staż pracy w zawodzie osób biorących udział w badaniu

Staż pracy	Adwokaci	Prokuratorzy	Sędziowie
Mniej niż rok	3 (2,6%)	0	1 (0,9%)
1–5 lat	36 (30,8%)	27 (23,7%)	1 (0,9%)
6–10 lat	34 (29%)	26 (22,8%)	13 (11,4%)
11–15 lat	26 (22,2%)	22 (19,3%)	17 (14,9%)
16–20 lat	9 (7,7%)	16 (14%)	22 (19,3%)
Więcej niż 20 lat	9 (7,7%)	23 (20,2%)	60 (52,6%)
SUMA	117	114	114

W przypadku osób z dwóch grup zawodowych – sędziów i prokuratorów – miarą doświadczenia zawodowego jest także zajmowany szczebel w hierarchii zawodowej. Wśród biorących udział w badaniu sędziów ponad połowa w chwili badania zajmowała stanowisko sędziego sądu okręgowego ($n = 49$) albo sędziego sądu apelacyjnego ($n = 11$). Niewiele różnią się proporcje w grupie prokuratorów – 44 spośród respondentów z tej grupy zawodowej zajmowało stanowisko prokuratora prokuratury okręgowej, a 10 – prokuratora prokuratury regionalnej. W dużej mierze odzwierciedla to wiek respondentów oraz ich staż pracy.

⁵¹⁸ Dane takie prezentowane są również w sposób utrudniający określenie średniego stażu dla wszystkich sędziów orzekających w sądach powszechnych, tj. z rozbiciem na poszczególne szczeble oraz wskazywaniem liczby całkowitej sędziów z danym stażem. Tak np. w danych przekazanych przez Ministerstwo Sprawiedliwości w 2010 r.: *W sądach apelacyjnych 5-letni staż pracy na stanowisku sędziego sądu apelacyjnego posiada 142 sędziów, 10-letni staż pracy na stanowisku sędziego sądu apelacyjnego posiada 83 sędziów, 15-letni staż pracy na stanowisku sędziego sądu apelacyjnego posiada 68 sędziów*. Odpowiedź Podsekretarza Stanu w Ministerstwie Sprawiedliwości – z upoważnienia ministra – na zapytanie nr 7797 w sprawie sędziów orzekających w polskich sądach, 5 października 2010 r., [online:] <https://orkaz.sejm.gov.pl/IZ6.nsf/main/407B0565> [dostęp: 14 września 2023].

5.3.4. Wiedza o osobach niesłusznie skazanych i źródła tej wiedzy

W literaturze przedmiotu, zarówno zagranicznej, jak i polskiej, istnieje szereg różnych definicji pojęć „niesłuszne skazanie” i „pomyłka sądowa”⁵¹⁹. W celu jasnego określenia przedmiotu badania zdecydowano się na badanie wyłącznie zjawiska niesłusznych skazań. Przyjęto definicję obejmującą jedynie przypadki, kiedy dochodzi do skazania osoby, która nie była sprawcą zarzucanego jej czynu. Według przyjętej w niniejszej książce nomenklatury były to więc wyłącznie faktyczne niesłuszne skazania. Zakomunikowano to jednoznacznie uczestniczącym w badaniu osobom na jego wstępie: *W ramach niniejszej ankiety przyjmujemy, że „niesłusznym skazaniem” jest sytuacja, w której dochodzi do skazania osoby, która nie była sprawcą zarzucanego jej czynu.*

Osoby biorące udział w badaniu pytano nie tylko o opinię, ale (w ograniczonym zakresie) także o znajomość przypadków niesłusznych skazań oraz źródła wiedzy o nich. Służyły temu pytania o to, czy znają osoby niesłusznie skazane, a jeżeli tak, to ile takich osób znają i z jakich kwalifikacji zostały skazane oraz o źródła wiedzy o tym zjawisku. Było to związane z weryfikacją hipotezy *H1* – *Wiedzę o niesłusznych skazaniach badani czerpią głównie z mediów – telewizja, Internet, gazety.*

Średnio co trzecia osoba biorąca udział w badaniu знаła osobę niesłusznie skazaną. Celowo pytano o osoby „znane” przez respondentów, a nie takie, o których np. słyszeli. Uwzględniono, że o sprawie Tomasza Komendy słyszało prawie 90% mieszkańców Polski⁵²⁰, a można założyć, że wśród osób wykonujących zawody prawnicze związane z prawem karnym wiedza na temat tej sprawy jest jeszcze powszechniejsza. Dlatego zadanie pytania o „znanie ze słyszenia” przyniosłoby analogiczny, niewiele wnoszący poznawczo wynik. Nie użyto natomiast dopełnienia „osobiście”, żeby nie wywołać wrażenia, że chodzi o znajomość prywatną o charakterze towarzyskim. Wyniki potwierdziły, że osoby biorące udział w badaniu w zdecydowanej większości zrozumiały pytanie zgodnie z przyjętymi założeniami. Widoczna jest różnica w odpowiedziach na to pytanie pomiędzy poszczególnymi grupami, co potwierdza obiegowe poglądy na temat uśredniania odpowiedzi na pytanie udzielane przez różne grupy respondentów. Najbardziej

⁵¹⁹ Więcej na temat definicji tych zjawisk zob. rozdział 2.

⁵²⁰ R. Rosiejka (oprac.), dz. cyt.

znajomość osoby niesłusznie skazanej deklarowali studenci – mniej niż co piąta osoba wybrała odpowiedź *tak, znam* (18%). Na drugim końcu osi znajdowali się adwokaci – 2/3 z nich deklarowało, że zna taką osobę (67%). Odpowiedzi na to pytanie ze strony prokuratorów i sędziów były podobne. Co piąty prokurator (21%) i co czwarty sędzia (25%) zadeklarowali znajomość takiej osoby (tabela 4). Oznacza to, że zarówno wśród biorących udział w badaniu prokuratorów, jak i sędziów jest podobny odsetek osób deklarujących znajomość takiej osoby jak w grupie kontrolnej studentów (21%; 25%; 18%).

Tabela 4. Odpowiedzi na pytanie *Czy zna Pani/Pan osobę, która została niesłusznie skazana?*⁵²¹

	Adwokaci	Prokuratorzy	Sędziowie	Studenci	SUMA
Nie, nie znam	34 (33%)	90 (79%)	81 (75%)	119 (82%)	324 (69%)
Tak, znam	69 (67%)	24 (21%)	27 (25%)	26 (18%)	146 (31%)

W grupie badanych adwokatów był największy odsetek respondentów, którzy znali niesłusznie skazaną osobę. Adwokaci, którzy potwierdzili znajomość osób niesłusznie skazanych, deklarowali także, że znają ich znacznie więcej niż przedstawiciele innych badanych grup⁵²². Prawie 40% adwokatów zna co najmniej trzy takie osoby (38%). Natomiast wśród respondentów z innych grup takie odpowiedzi były odosobnione. W sumie trzy osoby z grup prokuratorów i sędziów zadeklarowały znajomość trzech lub czterech niesłusznie skazanych. Ponownie różnica pomiędzy odpowiedziami respondentów z grup prokuratorów, sędziów i studentów była niewielka (tabela 5).

⁵²¹ Analiza dla grup badawczych adwokatów i sędziów dotyczyła wyłącznie tych respondentów, którzy według własnych deklaracji w swojej praktyce zajmują się sprawami karnymi: 14 osób z grupy adwokatów i 6 z grupy sędziów odpowiedziało, że się nie zajmuje sprawami karnymi, dlatego w dalszych tabelach odpowiednio $n = 103$ i $n = 108$.

⁵²² Odpowiadały na nie wyłącznie osoby, które wcześniej odpowiedziały twierdząco na pytanie o znajomość osoby niesłusznie skazanej.

Tabela 5. Odpowiedzi na pytanie *Ile osób niesłusznie skazanych Pani/Pan zna?*

	Adwokaci	Prokuratorzy	Sędziowie	Studenci	SUMA
1	22 (32%)	14 (58,5%)	16 523 (61%)	17 (65%)	69 (48%)
2	21 (31%)	9524 (37,5%)	7 (27%)	9 (35%)	46 (32%)
3	14 (21%)	1 (4%)	1 (4%)	0	16 (11%)
4	3 (4%)	0	1525 (4%)	0	4 (3%)
5	2 (3%)	0	0	0	2 (1%)
Więcej niż 5	6526 (9%)	0	1527 (4%)	0	7 (5%)
SUMA (100%)	68	24	26	26	144

Kontrintuicyjne wyniki przyniosły odpowiedzi dotyczące kwalifikacji prawnych, z których skazane zostały osoby znane przez respondentów. Głośne medialnie sprawy to najczęściej czyny o szczególnym ciężarze gatunkowym – przeciwko życiu i zdrowiu, a nie przeciwko własności⁵²⁸. Ponadto nietypowość przestępstwa, w tym liczba pokrzywdzonych, zapewnia większą uwagę poświęcaną im przez media⁵²⁹. Podobnie szczególne grupy ofiar, ale także sprawców generują większe zainteresowanie dziennikarzy i wydawców⁵³⁰. Na podstawie najbardziej medialnie znanych przypadków, jak również tych opisanych w przeglądach

⁵²³ Do tej grupy zaklasyfikowano odpowiedź: *Osobiście jedną, w pracy uczestniczyłem w kilku takich sprawach.*

⁵²⁴ Do tej grupy zaklasyfikowano odpowiedź: *Bardzo możliwe, że poznałem takich osób więcej, pamiętam dwie.*

⁵²⁵ Do tej grupy zaklasyfikowano odpowiedź: *więcej niż 3.*

⁵²⁶ Wśród odpowiedzi zaklasyfikowanych do tej grupy znalazły się m.in.: *kilkanaście, 16, około 10, wielu.*

⁵²⁷ Do tej grupy zaklasyfikowano odpowiedź: *kilkanaście.*

⁵²⁸ M.B. Robinson, *Media coverage of crime and criminal justice*, Durham 2011, s. 86–88.

⁵²⁹ S. Chermak, *Predicting crime story salience: The effects of crime, victim, and defendant characteristics*, „Journal of Criminal Justice” 1998, vol. 26, issue 1, s. 61–70.

⁵³⁰ S. Chermak, N.M. Chapman, *Predicting crime story salience: A replication*, „Journal of Criminal Justice” 2007, vol. 35, issue 4, s. 351–363.

spraw niesłusznych skazań publikowanych w XX wieku⁵³¹, można by oczekiwać przede wszystkim lub wręcz wyłącznie zabójstw lub przestępstw seksualnych. Takie sprawy były często wymieniane, ale np. adwokaci zdecydowanie najczęściej wskazywali na te z art. 286 k.k. (oszustwo – 15-krotnie), art. 207 k.k. (znęcanie się – 11-krotnie), ustawy z dnia 29 lipca 2005 r. o przeciwdziałaniu narkomanii⁵³² (9 razy), a dopiero na czwartym miejscu na sprawy dotyczące zabójstw (8-krotnie). Wśród spraw wymienianych przez adwokatów były również te z art. 200 k.k. (seksualne wykorzystanie małoletniego – 7 razy), art. 270 k.k. (fałszerstwo dokumentów – 7 razy), art. 178 k.k. (zaostrenie kary wobec sprawcy katastrofy lub wypadku w ruchu ze względu na stan nietrzeźwości lub wpływ środka odurzającego⁵³³ – 7 razy), art. 190 k.k. (groźby karalne – 6 razy), art. 258 k.k. (udział w zorganizowanej grupie lub związku przestępczym – 6 razy), art. 278 k.k. (kradzież – 6 razy), art. 197 k.k. (zgwałcenie – 4 razy), art. 280 k.k. (rozbój – 4 razy). Trzykrotnie były wymieniane sprawy z art. 297 k.k. (wyłudzenie kredytu), art. 299 k.k. (pranie brudnych pieniędzy) i art. 300 k.k. (udaremnienie lub uszczuplenie zaspokojenia wierzycieli). Dwukrotnie były wspomniane sprawy z art. 156 k.k. (ciężki uszczerbek na zdrowiu), art. 157 k.k. (średni i lekki uszczerbek na zdrowiu), art. 160 k.k. (narażenie człowieka na niebezpieczeństwo), art. 244 k.k. (niestosowanie się do orzeczonych środków karnych), art. 271 k.k. (poświadczenie nieprawdy), art. 279 k.k. (kradzież z włamaniem), art. 291 k.k. (paserstwo). Jednokrotnie respondenci z grupy adwokackiej wymienili sprawy z art. 158 k.k. (udział w bójce lub pobiciu), art. 161 k.k. (narażenie człowieka na zarażenie), art. 222 k.k. (naruszenie nietykalności cielesnej funkcjonariusza), art. 233 k.k. (fałszywe zeznania), art. 76 k.k.s. (wyłudzenie zwrotu podatku), art. 151 ustawy z dnia 29 lipca 2005 r. o obrocie instrumentami finansowymi⁵³⁴ (nieuprawnione wykorzystanie informacji poufnej dotyczącej instrumentów finansowych).

Sędziowie najczęściej wymieniali sprawy z art. 148 k.k. (8 razy) i art. 286 k.k. (6-krotnie), a niewiele rzadziej sprawy z art. 280 k.k. (4-krotnie). Cztery kwalifikacje były wymieniane dwukrotnie: art. 178 k.k., art. 207 k.k., art. 278 k.k. oraz

⁵³¹ M.in. E. Borchard, *Convicting the Innocent...*

⁵³² Dz.U. z 2005 r. Nr 179 poz. 1485 ze zm.

⁵³³ Na podstawie udzielonych odpowiedzi nie można określić, czy respondenci mieli na myśli przypadki, w których skazani byli sprawcami katastrofy lub wypadku, ale przyjęto zbyt surową kwalifikację, czy może w ogóle nie popełnili zarzucanego im czynu (katastrofy lub wypadku w ruchu).

⁵³⁴ Dz.U. z 2005 r. Nr 183 poz. 1538 ze zm.

art. 279 k.k. Jednokrotnie sędziowie wymienili sprawy z art. 156 k.k., art. 158 k.k., art. 190 k.k., art. 200 k.k.

Prokuratorzy – podobnie do sędziów – najczęściej wymieniali sprawy z art. 148 k.k. (5 razy), ale na kolejnym miejscu były sprawy z art. 286 k.k. (3 razy). Cztery kwalifikacje były wymieniane dwukrotnie: art. 158 k.k., art. 178 k.k., art. 190 k.k. oraz art. 207 k.k. Pięć kwalifikacji jednokrotnie: art. 156 k.k., art. 160 k.k., art. 200 k.k., art. 270 i art. 280 k.k.

Osoby z grupy kontrolnej zdecydowanie najczęściej (14 razy) wymieniały zabójstwo (również używając potocznego określenia „morderstwo”) i kilkakrotnie (4 razy) zgwałcenie (często używając potocznego określenia „gwałt”). Dwie osoby wymieniły pobicie. Pojedyncze odpowiedzi dotyczyły art. 158 k.k. (udział w pobiciu), art. 279 k.k. (kradzież), art. 94 k.w. (prowadzenie pojazdu mechanicznego bez uprawnień), art. 212 k.k. (zniesławienie), art. 59 u.p.n. (handel narkotykami), art. 26 k.d. (jazda rowerem po pasach).

Najwięcej respondentów, w trzech z czterech grup, pytanych o źródło wiedzy, z którego najczęściej dowiadują się o przypadku niesłusznego skazania, wskazywało na Internet. Przeważający odsetek takich odpowiedzi był wśród studentów (67%), mniejszy wśród prokuratorów (39%) i sędziów (28%). Jedynie w grupie adwokatów najczęstszym źródłem wiedzy o przypadku niesłusznego skazania jest praca (38%). Część respondentów z tej grupy wskazywała, że wymieniła wyłącznie „własne” sprawy – dotyczące ich klientów. Wyniki te pozytywnie zweryfikowały hipotezę H1 dla wszystkich czterech grup. Ponad połowa (53%) udzielonych odpowiedzi przez adwokatów wskazywała, że główne źródła informacji o przypadku niesłusznego skazania to media: Internet, telewizja, gazety i radio. Pomimo że najczęstszym źródłem wiedzy o przypadku niesłusznego skazania zarówno dla sędziów, jak i prokuratorów jest Internet, a dla sędziów kolejnym według częstotliwości wskazań telewizja (27%), to znaczna część respondentów z tych grup czerpie o nich wiedzę z pracy. Prawie co piąty biorący udział w badaniu sędzia (19%) oraz częściej niż co czwarty prokurator (27%) zna taki przypadek właśnie z pracy. Po dodaniu w przypadku sędziów wiedzy pochodzącej od znajomych (4%)⁵³⁵ wiedza o przypadku niesłusznego skazania pochodząca z pracy lub od znajomych odpowiada w dużym przybliżeniu odsetkowi twierdzących odpowiedzi na pytanie

⁵³⁵ Żaden z biorących udział w badaniu prokuratorów nie wybrał odpowiedzi „znajomi” jako najczęstszego źródła wiedzy o przypadku niesłusznego skazania.

o znajomość osoby niesłusznie skazanej (tabela 4). Wynik ten jest więc nie tylko spójny z odpowiedziami na poprzednie pytania w ankiecie, ale także dodatkowo potwierdza rozumienie pytania o to, czy respondenci znają osobę niesłusznie skazaną. Dwóch na trzech badanych adwokatów, co czwarty badany sędzia oraz co piąty prokurator zna przypadek osoby – a często osób – niesłusznie skazanej ze swojej praktyki zawodowej.

5.3.5. Szacowana skala i charakter zjawiska niesłusznych skazań

Jednym z głównych celów badań zjawiska niesłusznych skazań jest określenie jego skali. W przypadku badań opinii wykorzystuje się do tego m.in. pytania o określenie, w jakiej części spraw dochodzi do niesłusznych skazań. Pytanie takie zadano również respondentom w opisywanym badaniu. Aby uniknąć zjawiska zakotwiczenia, nie podano kafeterii odpowiedzi z przedziałami do wyboru. Poproszono osoby uczestniczące w badaniu o samodzielne wpisanie od 0% do 100%.

Spośród czterech badanych grup najniższe szacunki dotyczące skali niesłusznych skazań przedstawiły osoby z grupy prokuratorów. Ponad połowa z nich (59,6%) odpowiedziała, że dotyczy to nie więcej niż 1% spraw (suma odpowiedzi 0% i 1%). Kolejną grupą, której przedstawiciele najniżej oszacowali odsetek spraw niesłusznych skazań, byli sędziowie. Widać jednak znaczącą różnicę między tymi dwiema profesjami, gdyż odpowiedzi zawierające przedziały od 0% do 1% stanowią 42,6% wszystkich udzielonych przez osoby z tej grupy. Na drugim biegunie znajdują się odpowiedzi adwokatów i studentów. Wśród pierwszych odsetek osób skazanych za czyny, których nie popełniły⁵³⁶, jako nieprzekraczający 1% uznał co szósty respondent (16,5%), a wśród drugich – co 14 (6,9%). Równocześnie prawie co drugi adwokat (46,8%) i co drugi student (51,7%) oszacowali skalę zjawiska jako równą lub większą niż 10% (suma odpowiedzi 10% i wyższych). Prawie co trzeci (30,6%) spośród ankietowanych sędziów ocenia skalę zjawiska jako równą lub większą niż 5%. Oznacza to, że zdaniem tej grupy co 20 wyrok skazujący dotyczy osoby, która nie popełniła przypisanego jej w sentencji czynu. Podobnie skalę zjawiska szacuje dwukrotnie mniejszy odsetek prokuratorów (16,7%).

⁵³⁶ Zgodnie z definicją przyjętą w ankiecie.

Zgodnie z przyjętą hipotezą H₃ zdaniem respondentów niesłusne skazania stanowią ok. 5% wszystkich wyroków skazujących. Hipoteza ta została zweryfikowana negatywnie dla każdej z grup prawniczych oraz dla grupy kontrolnej. Każda z badanych grupa inaczej określiła ten odsetek i żaden z nich nie mieścił się w przedziale 4–6%. Najmniejszą skalę zjawiska wskazują prokuratorzy. Ponad połowa respondentów z tej grupy (55,2%) uznała, że niesłusne skazania stanowią 1% wyroków skazujących. Wśród sędziów największy odsetek odpowiadających wskazał wartości od 1% do 2% (50,9%). Największy procent adwokatów oszacował zjawisko niesłusnych skazań na zawierające się między 10% a 20% (40,8%) albo między 4% a 5% (20,5%). Trudno wskazać dominującą grupę odpowiedzi wśród ankietowanych studentów. Co piąty respondent (21,5%) podał wprawdzie wartość 5%, ale jeszcze liczniejsza grupa (25,6%) oszacowała zjawisko jako mieszczące się w przedziale 10–15% (tabela 6). Przyjęcie najbardziej ostrożnego szacunku podanego przez najbardziej wstrzemięźliwą w tym zakresie grupę (prokuratorów) oznacza, że co setny wyrok skazujący dotyczy osoby, która nie popełniła przypisanego jej czynu.

Zgodne zarówno ze „zdrowym rozsądkiem”, jak i wynikami badań jest to, że najgłośniejsze medialnie sprawy karne to przestępstwa o największym ciężarze gatunkowym⁵³⁷. Ponadto ujawnione sprawy osób niesłusnie skazanych dotyczą głównie zabójstw lub przestępstw seksualnych⁵³⁸. Natomiast odpowiedzi na pytanie o to, w jakich kategoriach przestępstw dochodzi do niesłusznego skazania, rysują odmienny obraz tego zjawiska. Tendencja w odpowiedziach udzielonych przez przedstawicieli każdej z tych grup jest – wyjątkowo – zasadniczo spójna. Najczęściej wybierana była kategoria przestępstw o najmniejszym ciężarze gatunkowym, tj. występki zagrożone grzywną powyżej 30 stawek dziennych albo powyżej 5000 złotych, najrzadziej natomiast czyny najpoważniejsze, czyli zbrodnie zagrożone karą dożywotniego pozbawienia wolności (tabela 7). Hipoteza H₂ bazująca na medialnej nadreprezentacji najpoważniejszych przestępstw została jednoznacznie zweryfikowana negatywnie.

⁵³⁷ M.B. Robinson, dz. cyt.

⁵³⁸ W przypadku Polski jest to przede wszystkim sprawa Tomasza Komendy. W przypadku krajów anglosaskich to często wyłącznie spraw zabójstw połączonych ze zgwałceniem – takich, w których materiał biologiczny umożliwił późniejsze wykluczenie sprawstwa niesłusnie skazanych.

Tabela 6. Oszacowanie skali niesłusznych skazań

Szacowany odsetek niesłusznych skazań	Adwokaci	Prokuratorzy	Sędziowie	Studenci
0%	4 (3,9%)	5 (4,4%)	7 (6,5%)	0
0,01-0,99%	0	0	3 (2,8%)	2 (1,4%)
1%	14 (13,6%)	63 (55,2%)	36 (33,3%)	8 (5,5%)
2%	7 (6,8%)	16 (14%)	19 (17,6%)	10 (6,9%)
3%	5 (4,4%)	10 (8,8%)	9 (8,3%)	8 (5,5%)
4%	3 (3%)	1 (0,9%)	1 (0,9%)	3 (2,1%)
5%	18 (17,5%)	14 (12,3%)	21 (19,5%)	31 (21,4%)
6%	0	2 (1,8%)	5 (4,6%)	0
7%	1 (1%)	0	0	2 (1,4%)
8%	3 (3%)	0	0	5 (3,4%)
9%	0	0	0	1 (0,7%)
10%	24 (23,3%)	3 (2,6%)	7 (6,5%)	24 (16,6%)
10,1-15%	7 (6,8%)	0	0	13 (9%)
15,1-20%	11 (10,7%)	0	0	10 (6,9%)
20,1-25%	2 (2%)	0	0	4 (2,7%)
25,1-30%	3 (3%)	0	0	14 (9,6%)
30,1-35%	0	0	0	2 (1,4%)
35,1-40%	0	0	0	5 (3,4%)
40,1-50%	0	0	0	3 (2,1%)
>50,1%	1 ⁵³⁹ (1%)	0	0	0
SUMA	103	114	108	145

⁵³⁹ Jedna odpowiedź: 78%.

Tabela 7. Opinia na temat kategorii przestępstw, w których dochodzi do niesłusznych skazań

Kategoria przestępstwa	Adwokaci	Prokuratorzy	Sędziowie	Studenci
Zbrodnie zagrożone karą dożywotniego pozbawienia wolności	11 (10,7%)	7 (6,1%)	7 (6,5%)	14 (9,6%)
Zbrodnie zagrożone karą pozbawienia wolności od lat 12 do lat 25	5 (4,8%)	16 (14%)	4 (3,7%)	38 (26,2%)
Zbrodnie zagrożone karą pozbawienia wolności od lat 3 do lat 11	18 (17,5%)	12 (10,5%)	11 (10,2%)	42 (29%)
Występki zagrożone grzywną powyżej 30 stawek dziennych albo powyżej 5000 złotych	46 (44,7%)	50 (43,9%)	37 (34,2%)	30 (20,7%)
Nie wiem	23 (22,3%)	29 (25,5%)	49 (45,4%)	21 (14,5%)
SUMA	103	114	108	145

5.3.6. Opinie na temat przyczyn niesłusznych skazań i ich ujawniania

W celu weryfikacji hipotez związanych z tym, co stanowi źródło niesłusznych skazań, zadano cztery pytania dotyczące bezpośrednio przyczyn, etapu postępowania karnego, na którym najczęściej występują, grupy zawodowej odpowiedzialnej za nie oraz tego, co w największym stopniu pozwala ujawniać przypadki niesłusznych skazań.

Osiem możliwych przyczyn niesłusznych skazań przedstawionych respondentom w kafeterii opierało się na wynikach badań prowadzonych za granicą, przede wszystkim w Stanach Zjednoczonych⁵⁴⁰. Osoby biorące udział w badaniu zostały poproszone o wybranie trzech, ich zdaniem najczęstszych, przyczyn skazania niewinnej osoby lub wybór opcji „inne” i samodzielne wpisanie odpowiedzi. Podobnie jak w przypadku większości innych pytań, udzielone odpowiedzi różniły się pomiędzy grupami, ale równocześnie było między nimi kilka punktów wspólnych. Odmienne oceniona została rola błędnej identyfikacji dokonanej przez naocznego świadka. Jako najczęstszą przyczynę błędnego skazania wskazało ją prawie trzech na czterech prokuratorów (72,1%) oraz prawie połowa

⁵⁴⁰ M.in. S.R. Gross, M. Shaffer, dz. cyt.; C. Huff i in., dz. cyt.

sędziów (42,1%) i rzadziej niż co piąty adwokat (18,8%). W odwrotnej kolejności przedstawiciele tych grup ocenili rolę nierzetelności prokuratora. Za najczęstszą przyczynę skazania niewinnej osoby uznało ją czterech na dziesięciu adwokatów (40,6%), rzadziej niż co piąty sędzia (17,8%) i co dziesiąty prokurator (10,8%). Podobnie odmienne opinie dotyczyły roli fałszywych zeznań informatorów, które za jedną z najczęstszych przyczyn niesłusznych skazań uznało trzykrotnie więcej adwokatów (31,7%) niż prokuratorów (9%) oraz sędziów (12,1%). Z kolei składanie fałszywych wyjaśnień przez oskarżonego za jedną z najczęstszych przyczyn uznał co czwarty sędzia (25,2%), co dziewiąty prokurator (11,7%) oraz co czternasty adwokat (6,9%). Pomimo odmiennej oceny roli niedostatecznego przygotowania obrońcy różnice nie były tak duże, jak w przypadku trzech poprzednich przyczyn. Za jeden z najczęstszych powodów uznało ją od 7,9% (adwokaci) do 17,1% (prokuratorzy).

W niektórych przypadkach widać natomiast dużą zbieżność opinii przedstawicieli zawodów prawniczych. Jako jedną z trzech najczęstszych przyczyn niesłusznych skazań respondenci z tych grup zgodnie wskazali na zjawisko tzw. „widzenia tunelowego” organów ścigania. Odpowiedź taką wybrało prawie $\frac{3}{4}$ prokuratorów (73%), $\frac{2}{3}$ adwokatów (63,4%) i połowa sędziów (45,8%). Podobnie zgodnie oceniona została rola składania fałszywych zeznań przez świadka zdarzenia. Około połowy respondentów z każdej z tych grup wybrało tę odpowiedź (od 46,5% do 58,9%). Trzecią przyczyną, której rola w skazaniu niewinnej osoby została podobnie oceniona, było nierzetelne zastosowanie techniki kryminalistycznej. Jako jedną z trzech najczęstszych przyczyn wybrało ją od 25,2% do 29,7% respondentów z grup prawniczych. Ze względu na duże różnice w odsetku wyborów poszczególnych przyczyn przez respondentów z grup prawniczych w zasadzie w każdym przypadku odpowiedzi studentów (grupa kontrolna) są zbliżone do tych udzielonych przez jedną z nich (tabela 8).

Oprócz wyboru trzech najczęstszych przyczyn niesłusznych skazań respondenci otrzymali również pytanie dotyczące określenia częstotliwości sytuacji, w których błędna identyfikacja przez naoczego świadka prowadzi do niesłusznego skazania. Wyniki te odzwierciedlają w dużej mierze częstotliwość wyboru tej przyczyny jako jednej z trzech najczęstszych (tabela 8). Jedynie w grupie prokuratorów większość uznała, że zdarza się to często (53,2%) albo zawsze (18%). Wśród sędziów zdania takiego było odpowiednio 26,2% i 3,7%, a co czwarty sędzia (26,2%) ocenił, że zdarza się to rzadko. Opinia adwokatów była bliższa

tej wyrażonej przez prokuratorów – 45,5% z nich uznało, że ma to miejsce często, a 5%, że zawsze, 41,6% uznało, że czasem, a 5% stwierdziło, że rzadko. Odpowiedzi studentów były najbliższe tym udzielonym przez adwokatów: 51% uznało, że błędna identyfikacja przez naocznego świadka jest przyczyną niesłusznego skazania często, a 40,7%, że tylko czasem.

Hipoteza H₅, zgodnie z którą respondenci będą wskazywali na błędną identyfikację (sprawcy) dokonaną przez naocznego świadka zdarzenia jako najczęstszą przyczynę niesłuszných skazań, została zweryfikowana negatywnie w dwóch grupach prawniczych oraz grupie studentów. Pozytywnie zweryfikowano ją natomiast dla grupy prokuratorów.

Tabela 8. Opinia na temat najczęstszych przyczyn niesłuszných skazań⁵⁴¹

Najczęstsze przyczyny niesłuszných skazań	Adwokaci	Prokuratorzy	Sędziowie	Studenci
Błędna identyfikacja dokonana przez naocznego świadka zdarzenia	19 (18,8%)	80 (72,1%)	45 (42,1%)	56 (38,6%)
Składanie fałszywych zeznań przez świadka zdarzenia	47 (46,5%)	63 (56,8%)	63 (58,9%)	69 (47,6%)
Składanie fałszywych wyjaśnień przez oskarżonego	7 (6,9%)	13 (11,7%)	27 (25,2%)	25 (17,2%)
„Widzenie tunelowe” organów ścigania	64 (63,4%)	81 (73%)	49 (45,8%)	85 (58,6%)
Fałszywe zeznanie informatora	32 (31,7%)	10 (9%)	13 (12,1%)	38 (26,2%)
Nierzetelne zastosowanie techniki kryminalistycznej	29 (28,7%)	33 (29,7%)	27 (25,2%)	63 (43,4%)
Nierzetelność prokuratora	41 (40,6%)	12 (10,8%)	19 (17,8%)	57 (39,3%)
Niedostateczne przygotowanie obrońcy	8 (7,9%)	19 (17,1%)	13 (12,1%)	13 (9%)
Inne	29 (28,7%)	2 (1,8%)	6 (5,4%)	11 (7,7%)
<i>Liczba respondentów, którzy udzielili odpowiedzi na pytanie</i>	101	111	107	145

⁵⁴¹ Pytano o 3 najczęstsze, zdaniem osób odpowiadających, przyczyny – suma odpowiedzi większa niż liczba respondentów. Wyróżniono graficznie przyczyny wskazywane przez ponad połowę respondentów z poszczególnych grup.

Kolejne pytanie częściowo weryfikowało odpowiedzi na temat przyczyn niesłusznych skazań, a bezpośrednio dotyczyło etapu postępowania, na którym popełniane są błędy będące najczęstszą przyczyną niesłusznych skazań. Większość respondentów z każdej z grup zgodnie uznała, że błędy popełnione na początku śledztwa są często (odpowieź 4) lub zawsze (odpowieź 5) przyczyną niesłusznych skazań (tabela 9). Można to uśrednić jako uznanie błędów popełnionych na etapie postępowania przygotowawczego za bardzo częstą przyczynę niesłusznych skazań. Odpowiedzi te w połączeniu ze wskazaniem przez większość respondentów jako najczęstszych błędów, takich jak: „widzenie tunelowe” organów ścigania, błędna identyfikacja przez naocznego świadka czy fałszywe zeznania, pozytywnie weryfikują hipotezę H4.

Tabela 9. Odpowiedzi na pytanie *Jak często Pani/Pana zdaniem błędy popełnione w fazie postępowania przygotowawczego (tj. na początku śledztwa) są przyczyną niesłusznych skazań?*⁵⁴²

Częstotliwość	Adwokaci	Prokuratorzy	Sędziowie	Studenci
1 (nigdy)	1 (1%)	6 (5,4%)	4 (3,7%)	1 (0,7%)
2	7 (6,9%)	8 (7,2%)	15 (14%)	10 (6,9%)
3	25 (24,8%)	22 (19,8%)	28 (26,2%)	45 (31%)
4	56 (55,4%)	58 (52,3%)	31 (29%)	85 (58,6%)
5 (zawsze)	12 (11,9%)	17 (15,3%)	29 (27,1%)	4 (2,8%)
<i>Liczba respondentów, którzy udzielili odpowiedzi na pytanie</i>	101	111	107	145

Osoby biorące udział w badaniu zapytano także o to, która grupa zawodowa popełnia błędy w największym stopniu przyczyniające się do niesłusznego skazania. Odpowiedzi udzielone przez respondentów z poszczególnych grup są na dwóch poziomach spójne. Przede wszystkim błędy własnej grupy zawodowej

⁵⁴² Skala pięciostopniowa odpowiedzi, na której 1 oznaczało nigdy, a 5 – zawsze. Cieniowanie wyróżnia komórki zawierające ponad połowę wskazań danej grupy.

zgodnie oceniane są jako rzadsze, niż wskazują przedstawiciele innych grup. W dalszej kolejności błędy obrońców zawodowych uznawane są zgodnie za przyczyniające się w najmniejszym stopniu do niesłusznego skazania. Oprócz tego trzy z czterech grup najczęściej wskazywały na błędy policjantów. Jedyna grupa, której błędy w ocenie ponad połowy respondentów z jakiegokolwiek innej grupy przyczyniają się do niesłusznego skazania, to grupa sędziów. Uznało tak 51,5% biorących udział w badaniu adwokatów (tabela 10).

Wyniki te częściowo pozytywnie weryfikują hipotezę H6, zgodnie z którą *Przedstawiciele poszczególnych grup zawodowych (obrońcy zawodowi, prokuratorzy, sędziowie, policjanci) oceniają, że odpowiedzialność za doprowadzenie do skazania niewinnej osoby ponoszą przedstawiciele innych wymienionych zawodów*. Wprawdzie ocena błędów własnej grupy zawodowej jest łagodniejsza niż dokonywana przez przedstawicieli innych grup, ale równocześnie błędy obrońców zawodowych w zgodnej opinii przedstawicieli wszystkich grup najrzadziej przyczyniają się do niesłusznego skazania.

Tabela 10. Opinie na temat tego, która grupa zawodowa popełnia błędy w największym stopniu przyczyniające się do niesłusznego skazania⁵⁴³

	Adwokaci	Prokuratorzy	Sędziowie	Studenci
Błędy obrońców zawodowych	2 (2%)	7 (6,3%)	5 (4,7%)	5 (3,4%)
Błędy prokuratorów	18 (17,8%)	16 (14,4%)	35 (32,7%)	44 (30,3%)
Błędy sędziów	52 (51,5%)	36 (32,4%)	18 (16,8%)	24 (16,6%)
Błędy policjantów	29 (28,7%)	52 (46,8%)	49 (45,8%)	72 (49,7%)

Skala ujawniania niesłuszných skazań na świecie bezsprzecznie zwiększyła się wraz z rozwojem badań identyfikacyjnych, w tym przede wszystkim badań DNA. Także w najgłośniejszej sprawie niesłusznego skazania w Polsce to właśnie nowe badania kryminalistyczne pozwoliły zidentyfikować faktycznego sprawcę zabójstwa w Miłoszycach. Postanowiono poznać opinię

⁵⁴³ Cieniowane komórki z odpowiedziami dotyczącymi błędów własnej grupy zawodowej.

respondentów na ten temat, zadając dwa pytania. Jedno wprost dotyczyło tego, jak często badania DNA wpływają na uniewinnienia niesłusznie skazanych, i drugie szerzej tego, czy rozwój kryminalistyki oraz badań pokrewnych jest elementem prowadzącym do takich uniewinnień.

Ponad połowa respondentów z każdej badanej grupy uznała, że elementem prowadzącym do uniewinnienia niesłusznie skazanej osoby jest rozwój kryminalistyki i badań pokrewnych. Wystąpiły jednak pewne różnice pomiędzy grupami badawczymi w częstotliwości takiej opinii. Najrzadziej takie zdanie wyrażali adwokaci (63,4%), praktycznie równo licznie sędziowie (73,8%) i prokuratorzy (73%), a najczęściej studenci (86,9%)⁵⁴⁴.

Podobne były rozkłady odpowiedzi na temat częstotliwości wpływu badania DNA na uniewinnienia niesłusznie skazanych. Każda grupa oceniła ją jako stosunkowo częstą, jednak adwokaci i sędziowie uznali ją za rzadszą niż prokuratorzy. Studenci z kolei uznali ją za częstszą niż grupy prawnicze. Co trzeci badany adwokat (34,7%) uznał, że czasem badania DNA mają taki wpływ, i dokładnie taki sam odsetek uznał, że zdarza się to często. Prawie identycznie rozłożyły się odpowiedzi udzielone przez sędziów. Częstotliwość wpływu badania DNA na uniewinnienia wyżej niż te dwie grupy ocenili prokuratorzy: 44,1% uznało, że często mają taki wpływ (tabela 11).

Tabela 11. Odpowiedzi na pytanie *Jak często, według Pani/Pana, badania DNA wpływają na uniewinnienia niesłusznie skazanych?*⁵⁴⁵

Częstotliwość	Adwokaci	Prokuratorzy	Sędziowie	Studenci
1 (nigdy)	3 (3%)	4 (3,6%)	6 (5,6%)	0
2	19 (18,8%)	18 (16,2%)	19 (17,8%)	12 (8,3%)
3	35 (34,7%)	32 (28,8%)	34 (31,8%)	39 (26,9%)
4	35 (34,7%)	49 (44,1%)	38 (35,5%)	84 (57,9%)
5 (zawsze)	9 (8,9%)	8 (7,2%)	10 (9,3%)	10 (6,9%)

⁵⁴⁴ Na pewno nie bez wpływu na tak wysoką częstotliwość w grupie studentów pozostał fakt, że część respondentów stanowili uczestniczki i uczestnicy wykładu z kryminalistyki.

⁵⁴⁵ Skala pięciostopniowa odpowiedzi, na której 1 oznaczało nigdy, a 5 – zawsze.

Niezależnie od pewnych różnic w odpowiedziach przedstawicieli poszczególnych grup na dwa pytania związane z głównymi elementami prowadzącymi do uniewinnienia osób niesłusnie skazanych hipoteza H7 została zweryfikowana pozytywnie. *Według respondentów do uniewinnienia osoby skazanej przyczynił się znaczny rozwój kryminalistyki i badań pokrewnych na przestrzeni ostatnich lat.*

5.3.7. Sylwetka osoby niesłusnie skazanej w opinii osób, które wzięły udział w badaniu

Dwie z przyjętych hipotez dotyczyły opinii respondentów na temat sylwetki osób niesłusnie skazanych. Najczęściej ujawniane przypadki niesłusnie skazanych na świecie dotyczą mężczyzn poniżej 40. roku życia, często nawet na progu pełnoletności. Również wśród kilku spraw nagłośnionych medialnie w Polsce niewiele jest oskarżonych kobiet⁵⁴⁶. Znane sprawy niesłusnych skazań w Polsce dotyczą właśnie stosunkowo młodych mężczyzn.

Odpowiedzi na pytanie o to, czy najczęściej niesłusnie skazywani są mężczyźni, czy kobiety, były podobne w każdej grupie. Wskazywały zdecydowanie częściej mężczyzn niż kobiety. Tak uznało 46,7% sędziów, 53,3% adwokatów, 63,1% prokuratorów i 71% studentów. Drugą częstą odpowiedzią było „płeć nie ma znaczenia”. Tak uznała ponad połowa sędziów (53,3%), 46,5% adwokatów, 36% prokuratorów i 28,3% studentów. Kobiety za najczęściej niesłusnie skazywane uznali pojedynczy respondenci w grupie prokuratorów i studentów (po jednej osobie).

Większość osób uczestniczących w badaniu – niezależnie od grupy badawczej – podawała wiek niesłusnie skazanych w przedziale od 30 do 40 lat. Uznało tak 67,3% sędziów, 65,9% prokuratorów, 64,4% adwokatów oraz 57,4% studentów.

Wyniki odpowiedzi na te dwa pytania pozytywnie weryfikują hipotezę H8, zgodnie z którą: *Według respondentów największy odsetek osób niesłusnie skazanych stanowią mężczyźni w wieku 30–40 lat.*

Część znanych z literatury przedmiotu przypadków niesłusnych skazań dotyczyła osób, które już wcześniej były skazywane. Wynikało to m.in. ze stereotypów

⁵⁴⁶ Zob. rozdział 6.

oraz tzw. „tunelowego widzenia” organów ścigania, którego skutkiem jest pominięcie wszystkich elementów niepasujących do przyjętej wersji śledczej. Ilustracją takiego przypadku jest np. sprawa Czesława Kowalczyka⁵⁴⁷. Postanowiono sprawdzić, jakie zdanie mają na ten temat respondenci, zadając zamknięte pytanie: *Czy, Pani/Pana zdaniem, większość niesłusznie skazanych było już wcześniej karanych?* Najwięcej odpowiedzi z każdej grupy było twierdzących. Uznało tak 46,8% prokuratorów, 49% studentów, 52,5% adwokatów i 60,7% sędziów. Przecząco odpowiedziało 3,7% sędziów, 26,1% prokuratorów, 26,2% studentów oraz 27,7% adwokatów. Pozostali respondenci wybrali odpowiedź „nie wiem”. W świetle tych wyników dla dwóch grup, z których ponad połowa respondentów odpowiedziała twierdząco na zadane pytanie, zweryfikowano jednoznacznie pozytywnie hipotezę H₉, zgodnie z którą *Według respondentów największy odsetek osób niesłusznie skazanych stanowią osoby, które były już wcześniej karane*. Nie jest nadużyciem uznanie, że także w przypadku grup prokuratorów i studentów hipoteza ta została potwierdzona. Zdecydowanie więcej respondentów z tych grup wybrało bowiem odpowiedź twierdzącą niż przeczącą.

5.3.8. Omówienie wyników badań

Wyniki badania opinii i własnych doświadczeń trzech grup prawniczych i studentów w roli grupy kontrolnej potwierdziły większość hipotez badawczych. Cztery z dziewięciu hipotez zostało jednoznacznie zweryfikowanych pozytywnie (H₄, H₇, H₈ i H₉). Dwie zostały zweryfikowane pozytywnie dla części grup lub pomimo weryfikacji pozytywnej nie można przyjąć ich bezkrytycznie (H₁ i H₆). Trzy (H₂, H₃ i H₅) zostały zweryfikowane jednoznacznie negatywnie.

Wyniki, które prowadziły do pozytywnej weryfikacji postawionych hipotez, wpisują się w dużej mierze w rezultaty analogicznych badań prowadzonych w Polsce i innych państwach. Kluczowy wpływ błędów popełnionych w początkowej fazie postępowania na niesłuszne skazanie (H₄) jest na tyle logicznie uzasadniony, że wydaje się „oczywistą oczywistością”. Niemniej istniała możliwość wskazania postępowania sądowego, na etapie którego, zgodnie z założeniami

⁵⁴⁷ Zob. Rozdział 4.

ustawodawcy, powinny zostać dostrzeżone i skorygowane wcześniej popełnione błędy. Mając do wyboru cztery grupy błędów (sądu, policji, świadka i oskarżenia), respondenci związani zawodowo z amerykańskim postępowaniem karnym i biorący udział w badaniach C. Huffa i in. (1986 r.) za najczęstsze uznali błędy policji, a za najrzadsze – błędy sądu⁵⁴⁸. Jednak w badaniu R. Ramseya i J. Franka (2002–2003) średnia częstotliwość błędów popełnionych przez sąd w ocenie osób biorących udział w badaniu (analogiczna próba badawcza do badania C. Huffa i in.) była wyższa od średniej częstotliwości błędów popełnionych przez policję⁵⁴⁹. Różnica była nieistotna statystycznie, ale pokazuje to odmienną możliwość ustosunkowania się do zagadnienia błędów na etapie postępowania przygotowawczego w stosunku do błędów popełnionych w postępowaniu sądowym.

Znaczenie rozwoju technik kryminalistycznych jest trudne do przecenienia praktycznie na każdym etapie pracy wykrywczej i dowodowej⁵⁵⁰. Zwraca się również uwagę na rewolucję, jaką dla ujawniania spraw niesłusznych skazań było wprowadzenie badań DNA⁵⁵¹. Dlatego potwierdzenie hipotezy H7 dotyczącej opinii o znaczeniu rozwoju kryminalistyki oraz badań pokrewnych nie stanowi zaskoczenia, zwłaszcza że hipoteza ta nie została sformułowana kategorycznie poprzez np. przypisanie kryminalistyce głównej roli w procesie ujawniania niesłusznych skazań.

Założenia dotyczące opinii respondentów o płci, wieku oraz uprzedniej karalności osób niesłusznie skazanych (H8 i H9) opierały się na medialnej reprezentacji spraw niesłusznie skazanych oraz na nadreprezentacji mężczyzn wśród skazanych za przestępstwa⁵⁵². Miały one charakter uzupełniający w stosunku do innych weryfikowanych badawczo hipotez.

⁵⁴⁸ C. Huff i in., dz. cyt., s. 525.

⁵⁴⁹ R.J. Ramsey, J. Frank, dz. cyt., s. 455–459.

⁵⁵⁰ D.B. Wilson, D. McClure, D. Weisburd, *Does forensic DNA help to solve crime? The benefit of sophisticated answers to naive questions*, „Journal of Contemporary Criminal Justice” 2010, vol. 26, issue 4, s. 458–469; T. McEwen, W. Regoeczi, *Forensic evidence in homicide investigations and prosecutions*, „Journal of Forensic Sciences” 2015, vol. 60, issue 5, s. 1188–1198.

⁵⁵¹ G. LaPorte, *Wrongful Convictions and DNA Exonerations: Understanding the Role of Forensic Science*, „NIJ Journal” 2018, issue 279, April, [online:] <https://nij.gov/journals/279/Pages/wrongfulconvictions-and-dna-exonerations.aspx> [dostęp: 22 września 2023].

⁵⁵² Przykładowo dla lat 2014–2018 liczba skazanych kobiet w Polsce była prawie dziesięciokrotnie mniejsza niż liczba skazanych mężczyzn; zob. Ministerstwo Sprawiedliwości, *Statystyka Sądowa. Prawomocne osądzania osób dorosłych 2014–2018*, Warszawa 2020, [online:]

Założenie, zgodnie z którym niesłuszne skazania są sytuacją wyjątkową, a co z tego wynika – taką, z jaką rzadko w swojej pracy będą mieli do czynienia respondenci, było podstawą przyjęcia hipotezy związanej ze źródłami ich wiedzy. Zgodnie z H1 *Wiedzę o niesłusznych skazaniach badani czerpią głównie z mediów – telewizja, Internet, gazety*. Została ona pozytywnie zweryfikowana, jeżeli dodać wszystkie wymienione w niej typy mediów. Jednak w jednej z grup to własna aktywność zawodowa (praca) dawała najczęściej możliwość poznawania przypadków niesłusznego skazania (adwokaci – 38%), a w dwóch kolejnych grupach prawniczych była głównym źródłem wiedzy dla znacznej części osób biorących udział w badaniu: 27% badanych prokuratorów i 19% sędziów zna przypadek niesłusznego skazania ze swojej pracy. Wyniki te można porównać do szacunków skali niesłusznych skazań w Stanach Zjednoczonych skonfrontowanych z szacunkami skali niesłusznych skazań we własnym okręgu, jakich dokonywali respondenci w badaniu R. Ramseya i J. Franka⁵⁵³. Badani znacznie niżej oceniali skalę zjawiska we własnym okręgu niż w skali kraju⁵⁵⁴. Widoczna jest w tym przypadku analogia do odpowiedzi osób pytanych o strach przed przestępczością w miejscu zamieszkania (na dobrze znanym terenie) i w skali kraju. Wyobrażenie o skali zjawiska poza obszarem, którego doświadcza się bezpośrednio samemu, bazuje w dużej mierze na przekazie medialnym⁵⁵⁵. Jeżeli jednak dla tak znacznej części respondentów z grup prawników zajmujących się prawem karnym głównym źródłem wiedzy o niesłusznych skazaniach jest własna praca (osobiste doświadczenie), to jednoznacznie świadczy to o skali badanego zjawiska, tym bardziej że osoby uczestniczące w badaniu pracują na terenie całego kraju. Nie można więc założyć, że opisują jeden lub kilka tych samych przypadków.

Racjonalizacja własnego postępowania, w tym przede wszystkim zachowań nieakceptowalnych lub popełnionych błędów, nie jest zjawiskiem wyjątkowym, tylko znanym w psychologii mechanizmem obronnym⁵⁵⁶. Identyczne postawy

---

<https://isws.ms.gov.pl/pl/baza-statystyczna/publikacje/download,2779,12.html> [dostęp: 22 września 2023].

⁵⁵³ R.J. Ramsey, J. Frank, dz. cyt., s. 452.

⁵⁵⁴ Tamże.

⁵⁵⁵ Więcej na temat tego zagadnienia: P. Ostaszewski, *Lęk przed przestępczością: aspekty teoretyczne, metodologiczne i empiryczne*, Warszawa 2014.

⁵⁵⁶ Według np. American Psychological Association, *APA Dictionary of Psychology*, [online:] <https://dictionary.apa.org/rationalization> [dostęp: 22 września 2023].

innych osób oceniane są już z mniejszą pobłażliwością. Ma to miejsce także na poziomie grup, co widać na przykładzie przypisywania większej odpowiedzialności za doprowadzenie do skazania niewinnej osoby przedstawicielom innych (niż własna) grup zawodowych. Potwierdzają to wyniki m.in. badania R. Ramseya i J. Franka, w których policjanci, prokuratorzy oraz sędziowie oceniali częstotliwość błędów własnej grupy zawodowej znacznie niżej niż popełnianych przez przedstawicieli innych profesji. Tylko obrońcy ocenili wówczas częstotliwość błędów własnej grupy zawodowej jako większą niż popełnionych przez sędziów⁵⁵⁷. Z kolei w badaniu wśród polskich prawników (2022 r.) zarówno prokuratorzy, jak i sędziowie ocenili błędy popełniane przez obrońców zawodowych za najrzadziej przyczyniające się do niesłusznego skazania. Założenie hipotezy H6 tym samym nie zostało w pełni potwierdzone wynikami badania.

Na szczególną uwagę zasługują te przypadki, w których hipotezy zostały zweryfikowane negatywnie. Dotyczy to w szczególności określenia charakteru niesłuszných skazań, tj. w jakich typach przestępstw do nich dochodzi (H2), oraz szacowania skali niesłuszných skazań w Polsce (H3).

Hipoteza H2, zgodnie z którą *Zdaniem respondentów niesłuszne skazania dotyczą jedynie najpoważniejszych przestępstw*, opierała się na medialnej nadreprezentacji najpoważniejszych i *de facto* najrzadszych przestępstw⁵⁵⁸ oraz charakterze ujawnianých spraw niesłuszných skazań. Odpowiedzi respondentów były praktycznie całkowicie odwrotne. W każdej z trzech grup prawniczych najczęściej wybieraną kategorią przestępstw były te o najmniejszym ciężarze gatunkowym, czyli występki zagrożone grzywną powyżej 30 stawek dzienných albo powyżej 5000 złotych. Uznało tak 44,7% adwokatów, 43,9% prokuratorów i 34,2% sędziów. Respondenci z dwóch grup prawniczych najrzadziej wybierali czyny najpoważniejsze, czyli zbrodnie zagrożone karą dożywotniego pozbawienia wolności (6,1% prokuratorów i 6,5% sędziów). Adwokaci najrzadziej wskazywali kategorię zbrodni zagrożonych karą pozbawienia wolności od lat 12 do 25 (4,8%). W przypadku odpowiedzi na to pytanie widać też znaczenie doświadczenia zawodowego respondentów, studenci bowiem najrzadziej mieli wątpliwości – wybierali odpowiedzi *nie wiem* – a ich odpowiedzi przypominają rozkład normalny, w którym skrajne opcje uzyskują najmniej

⁵⁵⁷ R.J. Ramsey, J. Frank., dz. cyt., s. 455–459.

⁵⁵⁸ M.B. Robinson, dz. cyt.

wskazań, a środkowe najczęściej. Wynik ten w pewnej mierze potwierdza zmiany następujące z upływem lat w amerykańskim Krajowym Rejestrze Uniewinnień. Pomimo że w 2023 r. wciąż większość spraw w nim ujętych to zabójstwa i przestępstwa seksualne, to istotnie zwiększa się udział przestępstw z innych kwalifikacji o mniejszym ciężarze⁵⁵⁹.

Drugą hipotezę, która została zweryfikowana negatywnie, była H₃ – *Według respondentów niesłuszne skazania stanowią ok. 5% wszystkich wyroków skazujących*. Reprezentanci każdej grupy zawodowej odmiennie oceniali skalę zjawiska. Najniższe szacunki przedstawili prokuratorzy. Jednak odpowiedzi, że jest to zjawisko nieobecne w Polsce, były nieliczne. Najwięcej osób z tej grupy (55,2%) uważało, że do niesłusznego skazania dochodzi w co setnej sprawie. Z kolei największa grupa sędziów (50,9%) oceniła, że jest to od 1% do 2% wyroków. W tym samym czasie prawie co trzeci przedstawiciel tej grupy (30,6%) ocenił skalę zjawiska jako równą lub większą niż 5%. Jako największą wśród grup prawniczych skalę zjawiska oszacowali adwokaci. Między 10% a 20% podało 40,8% spośród nich, a między 4% a 5% wskazał co piąty przedstawiciel tej grupy (20,5%). Praktykujący w Polsce prawnicy oszacowali skalę niesłusznych skazań jako znacznie większą niż przedstawiciele tych samych profesji w Stanach Zjednoczonych. Dotyczy to zarówno badania w Ohio (R. Ramsey i J. Franka), jak i w Michigan (M. Zalmana, B. Smitha i A. Kiger)⁵⁶⁰. Jedynie adwokaci z Michigan, oceniając skalę zjawiska niesłusznych skazań w Stanach Zjednoczonych, określili ją jako większą niż adwokaci z Polski⁵⁶¹. Również respondenci w badaniu prowadzonym w 2011 roku przez O. Mazur podawali niższe szacunki skali niesłusznych skazań w Polsce⁵⁶².

Negatywnie zweryfikowano hipotezę H₅ dotyczącą najczęstszej wskazywanej przyczyny niesłusznych skazań. Zarówno syndrom tzw. „widzenia tunelowego” organów ścigania, jak i składanie fałszywych zeznań przez naocznych świadków zdarzenia zostały wskazane przez większy odsetek respondentów z grup prawniczych jako najczęstsze przyczyny niesłusznych skazań niż błędna identyfikacja sprawcy przez naocznego świadka zdarzenia. Wynik dotyczący fałszywych zeznań świadków jest tożsamy z przyczynami błędnych skazań zidentyfikowanych

⁵⁵⁹ Zob. rozdział 3, tabele 16 i 17.

⁵⁶⁰ M. Zalman, B. Smith, B.A. Kiger, dz. cyt., s. 89.

⁵⁶¹ Tamże.

⁵⁶² O. Mazur, dz. cyt., s. 23.

w badaniach H.A. Bedau i M. Radeleta⁵⁶³, S. Grossa i M. Schaffera⁵⁶⁴ oraz danymi z Krajowego Rejestru Uniewinnień za lata 1989–2023⁵⁶⁵. Ze względu na trudności definicyjne nie wyodrębniano dotąd w badaniach aktowych „widzenia tunelowego”. Różnice w przyjętej kafeferii badań prowadzonych przed 2012 rokiem w Polsce powodują, że nie sposób porównać wyników tych badań z przeprowadzonymi w 2022 r.

5.4. Podsumowanie

Moim zdaniem trzy wyniki o najwyższej wartości poznawczej z badania opinii oraz doświadczeń związanych z niesłusznymi skazaniami w Polsce to: (i) lista kwalifikacji, z których zostały niesłusznie skazane znane respondentom osoby, (ii) powszechna znajomość takich osób przez respondentów oraz (iii) oszacowana na tej podstawie skala zjawiska. Dwa pierwsze elementy mają charakter obiektywnego doświadczenia osób biorących udział w badaniu, trzeci jest spekulacją opierającą się jednak na własnych doświadczeniach.

- (i) Wymienione przez respondentów kwalifikacje pochodzą z różnych rozdziałów kodeksu karnego oraz przepisów karnych innych ustaw. Pomimo częstego wskazywania zabójstwa nie stanowiły większości kwalifikacji, z których niesłusznie skazano znane im osoby. Natomiast w grupie adwokatów kwalifikacje z art. 148 k.k. były wymieniane dopiero na czwartej pozycji, prawie dwukrotnie rzadziej niż te z art. 286 k.k. (oszustwo). Należy podkreślić, że nie były to hipotetyczne kwalifikacje, w których, zdaniem respondentów, może dojść czy dochodzi do niesłuszných skazań, ale takie, z których niesłusznie skazano znane im osoby.
- (ii) Dwie na trzy osoby z grupy adwokatów, co piąty prokurator i co czwarty sędzia zadeklarowali, że znają osobę, która została niesłusznie skazana. Bezpośrednie zetknięcie się z takim człowiekiem nie jest więc rzadkie, a w przypadku grupy adwokatów wręcz dwa razy częstsze od

⁵⁶³ H.A. Bedau, M.L. Radelet, dz. cyt., s. 57.

⁵⁶⁴ S.R. Gross, M. Shaffer, dz. cyt., s. 18.

⁵⁶⁵ Zob. rozdział 3, tabela 17.

nieznajomości takich osób. Wynik ten należy analizować w połączeniu z odpowiedziami na kolejne pytania, które potwierdziły, że biorący udział w badaniu wskazywali na bezpośrednią znajomość takich osób, a nie na przypadki obecne w mediach.

- (iii) Osobista znajomość takich osób i ich spraw stworzyła solidne podstawy szacowania skali i charakteru zjawiska niesłusznych skazań w Polsce. W przypadku szacowania skali pozwoliła porównać znane przypadki (ich liczbę) do sumy spraw, jakimi dany respondent zawodowo się zajmował. Podobnie odpowiedzi dotyczące charakteru zjawiska, tj. w jakich kategoriach przestępstw najczęściej dochodzi do niesłusznych skazań, mogły opierać się na znanych respondentom przypadkach, a nie (tylko) sprawach głośnych medialnie. Ze względu na różnice międzygrupowe w bezpośredniej znajomości osób niesłusznie skazanych różniły się również szacunki tego zjawiska. Zwraca uwagę to, że szacunki były wyższe niż w analogicznych badaniach prowadzonych w Stanach Zjednoczonych. Przyjęcie najniższego z nich, tj. wyrażonego przez ponad połowę uczestniczących w badaniu prokuratorów – 1% wszystkich wyroków, oznaczałoby, że w 2020 roku niesłusznie skazanych zostało 2513 osób⁵⁶⁶. Przyjęcie natomiast najniższego z przedziału najczęściej wskazywanego przez adwokatów, czyli 10–20%, oznacza liczbę 10 razy większą – 25136 niesłusznie skazanych osób tylko w 2020 roku. Oczywiście są to szacunki, które mogą być niedokładne. Błąd z nimi związany oznacza jednak, że mogą być zarówno zawyżone, jak i zaniżone. Przy braku innych aktualnych wyników stanowią one punkt wyjścia do dalszej eksploracji zjawiska niesłusznych skazań w Polsce.

---

⁵⁶⁶ Dane dotyczące wyłącznie dorosłych sprawców i przestępstw publicznoskargowych – suma prawomocnie skazanych w 2020 roku to 251 369. Dane Ministerstwa Sprawiedliwości, zob.: *Skazania prawomocne z oskarżenia publicznego – dorośli – wg rodzajów przestępstw i wymiaru kary w l. 2008–2020*, [online:] <https://isws.ms.gov.pl/pl/baza-statystyczna/opracowania-wieloletnie/> [dostęp: 26 września 2023].

6. Badanie aktowe niesłusznych skazań w Polsce, prowadzone w Instytucie Wymiaru Sprawiedliwości w latach 2022–2023

6.1. Sprawa Barbary S.

Zdecydowana większość znanych historii osób niesłusznie skazanych dotyczy mężczyzn. Zarówno statystyki organizacji dokumentujących to zjawisko, jak i media informują jednak także o sprawach, w których to kobiety spotkały się z sankcją za czyn, którego nie popełniły. Jedną z takich spraw, w których wprawdzie nie doszło do niesłusznego skazania, a nastąpiło niesłuszne tymczasowe aresztowanie, jest sprawa Barbary S., matki czteroletniego Michałka, który został zabity 19 stycznia 2001 r. Tragedia poruszyła opinię publiczną nie tylko ze względu na wiek zabitego dziecka. Czyn ten został zaplanowany i przeprowadzony przez Roberta K., osobę, którą Michałek traktował jak swojego ojca. 19 stycznia 2001 r. około godziny 13.15 odebrał on ze swoim kolegą Danielem S. Michałka z przedszkola na Woli, a następnie przyjechali na Plac Zamkowy, skąd zeszli nad Wisłę. Za mostem Gdańskim, na 518. kilometrze Wisły, we dwóch chwycili Michałka za ręce i nogi i wrzucili do rzeki⁵⁶⁷. Według biegłego czterolatek unosił się przez 4 minuty na powierzchni wody, zanim utonął⁵⁶⁸. Poszukiwania rozpoczęły się, kiedy Barbara S. razem ze swoim konkubentem Robertem K. przyszła po południu odebrać Michałka z przedszkola. Pierwsze podejrzenia padły na Piotra S., biologicznego ojca chłopczyka. Jednak zarówno on, jak i Barbara S. zostali wkrótce wykluczeni jako osoby, które mogły odebrać

---

⁵⁶⁷ P. Machajski, *Zabójstwo małego Michałka. „Byłam młodą matką, może nieidealną”*, [online:] <https://warszawa.wyborcza.pl/warszawa/7,150427,20367531,zabojstwo-malego-michalka-bylam-mloda-matka-moze-nie-idealna.html> [dostęp: 23 listopada 2023].

⁵⁶⁸ M. Engelhardt, *Zamordowali 4-letniego Michałka, wrzucając do lodowatej Wisły*, [online:] <https://wiadomosci.gazeta.pl/wiadomosci/7,126765,10996687,zamordowali-4-letniego-michalka-wrzucajac-do-lodowatej-wisly.html> [dostęp: 23 listopada 2023].

dziecko z przedszkola. Stosunkowo szybko okazało się, że przyszedł po niego właśnie mieszkający od dwóch lat razem z Barbarą i jej dzieckiem Robert K. 20 stycznia 2001 r. zwłoki dziecka zostały ujawnione przez wędkarza niedaleko mostu Gdańskiego. Cztery dni później w trakcie wizji lokalnej Robert K. razem z Danielem S. pokazali, jak wrzucili Michałka do Wisły. Fragmenty nagrania wizji połączone ze zdjęciem dziecka, które niedawno obchodziło swoje czwarte urodziny, ilustrowały kolejne materiały o tej sprawie.

Według przyjętej wersji śledczej Barbara K. kierowała działaniami swojego konkubenta i jego kolegi, a motywacją miało być usunięcie dziecka, które przeskadzało w ich związku⁵⁶⁹. Pierwsze postępowanie sądowe zakończyło się skazaniem Barbary S. i Roberta K. na 25 lat pozbawienia wolności, a Daniela S. na 15 lat. W kolejnym Barbara S. została uniewinniona, ale wyrok został uchylony w efekcie kasacji przez Sąd Najwyższy. W trzecim postępowaniu zakończonym w 2009 r. Barbara S. została uniewinniona, o co wносиła również prokurator. Uzasadniała swoje stanowisko tym, że: *O skazaniu muszą przesądzić dowody, które nie budzą wątpliwości. Ja wątpliwości mam*⁵⁷⁰.

Jedynym dowodem nakłaniania do zabójstwa i kierowaniem działaniem sprawców przez Barbarę S. były wyjaśnienia Roberta K. Nie zostało to potwierdzone żadnym innym dowodem, a część okoliczności wręcz przeczyła wersji przyjętej w akcie oskarżenia. Twierdzenia prokuratora o tym, że *matka 4-latka miała w pełni kontrolowany kontakt ze sprawcami*, zostały uznane przez sąd w pierwszym postępowaniu za okoliczność obciążającą Barbarę S., która do samego końca miała możliwość ocalenia swojego dziecka. Jednak rozpoznający sprawę skład w 2009 r. zwrócił uwagę, że billingi wcale nie potwierdzały rozmów Barbary S. z konkubentem w krytycznym czasie, a Daniel S. nie miał nawet telefonu komórkowego⁵⁷¹.

Od ujawnienia sprawy przez kolejne miesiące śledztwa i postępowania sądowego Barbara S. była przedstawiana w mediach jako bezwzględna sprawczyni,

⁵⁶⁹ TVN24, *Dzieciobójstwo czy sądowa pomyłka – wyrok 16 stycznia*, [online:] <https://tvn24.pl/polska/dzieciobojstwo-czy-sadowa-pomyłka-wyrok-16-stycznia-ra82020-3721713> [dostęp: 23 listopada 2023].

⁵⁷⁰ P. Machajski, *Zabójstwo małego Michałka. „Byłam młodą matką, może nieidealną”*, [online:] <https://warszawa.wyborcza.pl/warszawa/7,150427,20367531,zabojstwo-malego-michalka-bylam-mloda-matka-moze-nie-idealna.html> [dostęp: 23 listopada 2023].

⁵⁷¹ M. Zajączkowska, *Utopili Michałka w lodowatej Wiśle*, [online:] <https://wiadomosci.onet.pl/na-tropie/utopili-michalka-w-lodowatej-wisle/35k3c> [dostęp: 23 listopada 2023].

chcąca pozbyć się niechcianego dziecka. Nawet w opiniotwórczym tygodniku „Polityka” jednoznacznie określono motywację Barbary S.:

Drażnił ją ten mały, irytował, że tak się ciągle przy niej pęta, że trzeba go wciąż gdzieś przyprowadzać, odprowadzać, pilnować, zmuszać się do niego jak kiedyś do chodzenia do szkoły, a potem do stoiska z mięsem na bazaru. (...) Daniel nie wiedział o tym, że Basia i Robert planują pozbycie się dziecka i uzyskanie pieniędzy z polisy⁵⁷².

Podkreślał to w mowie końcowej mec. Grzegorz Lewański: *To moja klientka jest pokrzywdzona. Społeczeństwo wydało na nią wyrok jeszcze przed procesem. Ten wyrok to śmierć*⁵⁷³.

W 2011 r. Barbara S. otrzymała odszkodowanie w wysokości 110 tysięcy złotych za niesłuszne aresztowanie, które trwało 20 miesięcy. W uzasadnieniu wyroku przyznającego odszkodowanie zostało potwierdzone, jak negatywny wpływ miały na Barbarę S. publikacje medialne. Symptomatyczny jest fragment ustnego uzasadnienia: *Nie można mieć wielkich pretensji do mediów, że się interesowały tą przerażającą zbrodnią, a S. na szczęście została uniewinniona*⁵⁷⁴. Szczęścia takiego nie miała m.in. chora psychicznie Sandra Hemme, która spędziła w zakładach karnych ponad cztery dekady (42 lata), a rozprawa mogąca doprowadzić do jej uniewinnienia od wyroku zabójstwa Patricii Jeschke rozpoczęła się w styczniu 2024 roku⁵⁷⁵. Rozprawę tę umożliwiło ujawnienie, że w tej sprawie z 1980 r. policja z St. Joseph nie tylko ukryła dowody zaprzeczające sprawstwu

⁵⁷² B. Pietkiewicz, *Dlaczego się nie cieszysz, kwiatuszku?*, [online:] <https://www.polityka.pl/tygodnikpolityka/klasykipolityki/1764676,1,dlaczego-sie-nie-cieszysz-kwiatuszku.read> [dostęp: 23 listopada 2023].

⁵⁷³ M. Zajączkowska, *Utopili Michalka w lodowatej Wiśle*, [online:] <https://wiadomosci.onet.pl/na-tropie/utopili-michalka-w-lodowatej-wisle/35k3e> [dostęp: 23 listopada 2023].

⁵⁷⁴ TVN24, *110 tys. zł dla matki utopionego Michalka*, [online:] <https://tvn24.pl/polska/110-tys-zl-dla-matki-utopionego-michalka-ra193277-3533911> [dostęp: 23 listopada 2023].

⁵⁷⁵ L. Nozicka, *Missouri woman in prison for murder since 1980 gets chance to prove innocence next year*, [online:] <https://www.kansascity.com/news/local/crime/article277040488.html> [dostęp: 23 listopada 2023]; K. Moore, *Missouri woman presents her case for innocence. Her lawyers point to cop as suspect*, [online:] <https://www.kansascity.com/news/state/missouri/article284178778.html> [dostęp: 28 marca 2024].

Sandy Hemme, ale także takie, które wskazywały na to, że faktycznym sprawcą zabójstwa był jeden z funkcjonariuszy tej formacji⁵⁷⁶.

Sprawa Barbary S., jak wskazano, nie stanowi przypadku niesłusznego skazania. To niesłuszne tymczasowe aresztowanie, mieszczące się w kategorii niesłusznego pozbawienia wolności. Nie zostałyby więc ona, podobnie jak sprawa Czesława Kowalczyka (rozdział 4) ujawniona w toku badania niesłusznych skazań, pomimo stwierdzenia niesłuszności tego rozstrzygnięcia przez sąd dzięki (wielokrotnej) kontroli instancyjnej. Zdecydowałem się jednak przedstawić tę sprawę, żeby zilustrować różnorodność pomyłek sądowych skutkujących niesłusznymi rozstrzygnięciami procesowymi. Mogą one dotyczyć zarówno mężczyzn, jak i kobiet, osób, które miały bogatą historię konfliktów z prawem, oraz tych, które nie popełniły żadnego przestępstwa. Porażki wymiaru sprawiedliwości zdarzają się w sprawach przeciw zdrowiu i życiu, ale także przeciwko własności czy obrotowi gospodarczemu. Ich źródłem może być błędne rozpoznanie przez świadka, niewłaściwa subsumpcja przepisów czy nawet błąd w zapisie nazwy banku przez prokuratora. Ten ostatni z przypadków miał miejsce w sprawie Magdaleny Zmitrowicz, która w 2015 r. była osadzona przez pięć miesięcy w sprawie oszustwa kredytowego. Oszustwo miało miejsce w 2011 r. Magdalena Zmitrowicz użyczyła nieświadomie swoich dokumentów do jego popełnienia, a po wykryciu dobrowolnie poddała się karze 10 miesięcy pozbawienia wolności w zawieszeniu na rok, zobowiązując się solidarnie do zwrotu bankowi pieniędzy. Pieniądze te zostały zwrócone przez faktyczną sprawczynię tego przestępstwa, o czym poinformowała ona Magdalenę Zmitrowicz. Jednak błąd w zapisie nazwy banku w akcie oskarżenia, a następnie wyroku, skutkował skierowaniem zapytania o spłatę do niewłaściwego banku. Odpowiedź z tego banku była zgodna ze stanem faktycznym: Magdalena Zmitrowicz ani druga ze skazanych nie zwróciły pieniędzy. Nie znalazły się w tej odpowiedzi żadne dodatkowe informacje, jak np. taka, że żadna z tych kobiet nie miała w tym banku kredytu do spłacenia. Uruchomiło to dalsze kroki systemu wymiaru sprawiedliwości. W przypadku pierwszej ze skazanych zostało to wyjaśnione przez właściwy miejscowo sąd. Magdalena Zmitrowicz tego szczęścia nie miała⁵⁷⁷.

⁵⁷⁶ *8 Facts About Sandra Hemme's Case You Need to Know*, [online:] <https://innocenceproject.org/8-facts-about-sandra-hemmes-case-you-need-to-know/> [dostęp: 23 listopada 2023].

⁵⁷⁷ D. Pradut, *Do więzienia przez przypadek?*, [online:] <https://www.polityka.pl/tygodnikpolityka/spoleczenstwo/1656478,1,do-wiezienia-przez-przypadek.read> [dostęp:

W 2019 roku otrzymała ona odszkodowanie za niesłuszne pozbawienie wolności w wysokości 50 tysięcy złotych. Była to jedna trzecia wnioskowanej kwoty⁵⁷⁸.

6.2. Badania aktowe 2022–2023. Cel i pytania badawcze

W Polsce brak było badań aktowych dotyczących zjawiska niesłusznych skazań prowadzonych po 2012 r. Ostatnie chronologicznie były badania przeprowadzone przez W. Juhacza⁵⁷⁹. Niepowodzenie w przeprowadzaniu podobnego badania w roku akademickim 2021/2022⁵⁸⁰ nie podważyło potrzeby realizacji projektu. Metoda badań aktowych stanowi bowiem wartościowy sposób empirycznego poznawania świata, przede wszystkim dzięki temu, że akta sądowe nie są tworzone na potrzeby konkretnego badania, tylko istnieją samoistnie na potrzeby postępowania (karnego). Akta sądowe mają oczywiście pewne ograniczenia, wynikające m.in. z celu ich tworzenia, jak np. formalny sposób zapisu informacji. Jednak na potrzeby badania zjawiska potwierdzonych sądownie niesłusznych skazań brak jest narzędzia badawczego, które w większym zakresie umożliwiałoby jego bezpośrednie eksplorowanie.

Zgłoszony w październiku 2021 r., w ramach konkursu na stanowisko profesora w Sekcji Analiz Ekonomicznych Wymiaru Sprawiedliwości Instytutu Wymiaru Sprawiedliwości, przez autora niniejszej monografii projekt badania pt. *Niesłuszne skazania w Polsce* został zaakceptowany i wybrany przez Komisję Konkursową⁵⁸¹. Decyzja ta umożliwiła przeprowadzenie zaplanowanego badania w szerszej skali niż 2 projekty realizowane na początku drugiej dekady

---

28 marca 2024]; J. Krężelewska, *Pięć miesięcy za kratami przez błąd prokuratora*, [online:] <https://gk24.pl/piec-miesiecy-za-kratami-przez-blad-prokuratora/ar/9765781> [dostęp: 28 marca 2024].

⁵⁷⁸ J. Roszkowski, *50 tysięcy złotych odszkodowania za pięć miesięcy ciężkiego więzienia dla kobiet to za mało*, [online:] <https://gk24.pl/50-tysiecy-zlotych-odszkodowania-za-piec-miesiecy-ciezkiego-wiezienia-dla-kobiet-to-za-malo/ar/c1-14032675> [dostęp: 28 marca 2024].

⁵⁷⁹ W. Juchacz, dz. cyt.

⁵⁸⁰ Więcej zob. rozdział 5.1. Badania aktowe 2021–2022.

⁵⁸¹ W dużej mierze projekt ten wpisujący się w oczekiwania Rzecznika Praw Obywatelskich, według którego to właśnie w Instytucie Wymiaru Sprawiedliwości oraz Komendzie Głównej Policji powinny być prowadzone prace badawcze nad zjawiskiem niesłusznych skazań; zob. K. Sobczak, *RPO: 9 przyczyn niesłusznego skazania Komendy*, [online:] <https://www.prawo>

XX wieku. Projekt ostatecznie realizowany w Instytucie Wymiaru Sprawiedliwości od czerwca 2022 r. do września 2023 r., różnił się zakresem od pierwotnie określonego i nosił tytuł *Praktyka orzecznicza w sprawach niesłusznych skazań*.

Celem badania było oszacowanie skali niesłusznych skazań potwierdzonych wyrokiem sądu w Polsce oraz przybliżenie ich charakteru. Pytania badawcze, jakie sformułowano, to:

- P1. Jaka jest skala niesłusznych skazań potwierdzonych wyrokiem sądu?
- P2. Jaki jest charakter prawny (kwalifikacja) spraw, w których doszło do niesłusznego skazania?
- P3. Jaka była przyczyna uznania prawomocnego wyroku za niesłuszne skazanie?

6.3. Hipotezy badawcze

Przyjęte hipotezy opierały się na wynikach badań aktowych prowadzonych w: Polsce przez Ł. Chojniaka i Ł. Wiśniewskiego⁵⁸² oraz W. Juchacza⁵⁸³, Niemczech przez T. Bliesenera i in.⁵⁸⁴, Szwajcarii przez M. Killias, G. Gilliéron i N. Dongois⁵⁸⁵, oraz na wynikach badania doświadczeń i opinii na temat niesłusznych skazań prowadzonego przez osoby uczestniczące w seminarium z kryminalistyki w Katedrze Kryminalistyki WPiA UW⁵⁸⁶. Zgodnie z nimi sformułowano następujące hipotezy:

H1 – Niesłuszne skazania będą stanowiły mniej niż 1% spraw, w których wydano wyroki skazujące.

[pl/prawnicy-sady/rpo-9-przyczyn-niesluszneho-skazania-komendy,186460.html](http://prawnicy-sady/rpo-9-przyczyn-niesluszneho-skazania-komendy,186460.html) [dostęp: 22 września 2023].

⁵⁸² Ł. Chojniak, Ł. Wiśniewski, dz. cyt.; Ł. Wiśniewski, dz. cyt.

⁵⁸³ W. Juchacz, dz. cyt.

⁵⁸⁴ T. Bliesener, K. Altenhain, F. Kiliani in., dz. cyt.

⁵⁸⁵ M. Killias, G. Gilliéron, N. Dongois, dz. cyt.

⁵⁸⁶ Osoby, które były najbardziej zaangażowane w przygotowywanie i prowadzenie badania: Pani Emilia Banaś, Pani Dominika Gębarska, Pani Małgorzata Kujawa, Pan Bruno Reich i Pani Julia Sobocińska, oraz osoby, które w różnym stopniu projektowały lub realizowały projekt: Pan Damian Ausfeld, Pani Anna Cholińska, Pan Jędrzej Kupczyński, Pani Magdalena Walczak. Zob. więcej rozdział 5, przypis 12.

- H₂ – Stwierdzone niesłuszne skazania będą dotyczyły częściej spraw z kwalifikacji innych niż zabójstwo i przestępstwa seksualne.
- H₃ – Przyczyną stwierdzenia niesłuszności skazania w większości spraw będą błędy prawne, a nie błędy faktyczne.

6.4. Dobór próby badawczej i wykorzystane narzędzie

W odróżnieniu od badania, którego próbę podjęto w Katedrze Kryminalistyki w 2021 r., tym razem postanowiono analizować te sprawy, w których najpierw doszło do prawomocnego skazania niezależnie od przyjętej kwalifikacji, a następnie, w wyniku wykorzystania jednego z nadzwyczajnych środków zaskarżania wyroków, tj. wznowienia postępowania (art. 540 k.p.k.), osoba lub osoby uprzednio prawomocnie skazane zostały uniewinnione, orzeczono wobec nich niższą karę niż w poprzedzającym wznowienie prawomocnym wyroku albo umorzono postępowanie. Przyjęto więc pośrednią zakresowo⁵⁸⁷ definicję niesłusznego skazania. Obejmowała ona sprawy, w których pierwotne prawomocne skazanie zostało wyrokiem sądowym uznane za błędne. Błąd ten mógł dotyczyć niewłaściwego przypisania sprawstwa, ale też nieadekwatnej subsumpcji przepisów karnych. Ten drugi typ błędów obejmował trzy główne grupy: (i) niewłaściwe uznanie pewnego zachowania za wyczerpujące znamiona jakiegokolwiek czynu zabronionego, (ii) błędne uznanie danego zachowania za wypełniające znamiona innego czynu zabronionego, niż faktycznie miało to miejsce, (iii) nałożenie niewłaściwej sankcji pomimo trafnego przypisania odpowiedzialności karnej. Ostatnim typem błędów było przypisanie winy w sytuacjach jej wyłączenia.

W pewnym stopniu założenie dotyczące kwalifikacji spraw objętych badaniem oraz sposobu ich doboru do analizy niesłusznych skazań było podobne do badań Ł. Chojniaka i Ł. Wiśniewskiego⁵⁸⁸. Wyłączono jednak sprawy, w których wykorzystano drugi nadzwyczajny środek zaskarżania prawomocnych wyroków, tj. kasację (art. 519 k.p.k.). Badanie takich spraw jest w pełni uzasadnionym sposobem empirycznego poznania zjawiska potwierdzonych sądownie niesłusznych

⁵⁸⁷ Zob. definicje niesłusznych skazań – rozdział 2.

⁵⁸⁸ Ł. Chojniak, Ł. Wiśniewski, dz. cyt.

skazań. Ich wyłączenie wynikało jedynie z ograniczonych możliwości zebrania i przeanalizowania danych. Przyjęta metodyka była zatem bliska badaniom postępowań wznowieniowych, prowadzonych w Szwajcarii przez M. Killias, G. Gilliéron i N. Dongois⁵⁸⁹ oraz w Niemczech przez T. Bliesener i in.⁵⁹⁰

Badanie zaplanowano przeprowadzić w dwóch etapach, w zależności od pytania badawczego oraz weryfikowanej hipotezy. Na potrzeby częściowej odpowiedzi na pytanie P1 oraz weryfikacji H1 w zakresie skali potencjalnie niesłusznych skazań próba objęła sprawy ze wszystkich sądów rejonowych i sądów okręgowych z terenu całej Polski. Jako potencjalnie niesłuszne skazania uznano sprawy, w których sądy uchyliły prawomocny wyrok i wznowiły postępowanie karne. Z kolei w celu odpowiedzi na wszystkie trzy pytania badawcze oraz weryfikacji wszystkich trzech hipotez postanowiono skorzystać z próby celowej obejmującej sprawy z trzech sądów okręgowych, których orzecznictwo było przedmiotem badań aktowych niesłusznych skazań prowadzonych do 2012 r. w Polsce: Sąd Okręgowy w Bydgoszczy, Sąd Okręgowy w Łodzi i Sąd Okręgowy w Poznaniu. Pomimo różnicy w kwalifikacjach spraw objętych omawianym badaniem a tymi realizowanymi przed 2012 rokiem i wyboru jednego środka nadzwyczajnego zaskarżania prawomocnych wyroków miało to umożliwić przynajmniej porównanie ogólnych prawidłowości.

Okres, który zaplanowano badać, obejmował lata 2012–2021. Dzięki tak szerokim ramom czasowym zamierzano uzyskać przybliżoną skalę populacji postępowań wznowieniowych, a tym samym potencjalnie niesłusznych skazań oraz reprezentatywną próbę badawczą obejmującą sprawy, które nie zostały włączone do badań prowadzonych wcześniej w Polsce. Określenie populacji oraz skonstruowanie próby badawczej wymagały zebrania danych bezpośrednio z sądów. W tym celu w lipcu 2022 r. zwrócono się do wszystkich prezesów sądów rejonowych i sądów okręgowych z prośbą o przekazanie:

- wyroków wraz z ich uzasadnieniami, jeżeli zostały sporządzone, wydanych w trybie wznowienia postępowania karnego (art. 540 k.p.k.) w latach 2012–2021, w których uchylono zaskarżone orzeczenia i uniewinniono oskarżonego albo umorzono postępowanie (art. 547 § 3 k.p.k.);

⁵⁸⁹ M. Killias, G. Gilliéron, N. Dongois, dz. cyt.

⁵⁹⁰ T. Bliesener, K. Altenhain, F. Kilian i in., dz. cyt.

- wyroków wraz z ich uzasadnieniem, jeżeli zostało sporządzone, wydanych w trybie wznowienia postępowania karnego (art. 540 k.p.k.) w latach 2012–2021, w których uchylono zaskarżone orzeczenia i przekazano sprawę do ponownego rozpoznania (art. 547 § 2 k.p.k.);
- wyroków wraz z ich uzasadnieniem, jeżeli zostało sporządzone, wydanych po ponownym rozpoznaniu spraw będącym następstwem uchylecia zaskarżonego orzeczenia w trybie art. 547 § 2 k.p.k. w latach 2012–2021.

Wystąpiono o wyroki wraz z uzasadnieniami (jeżeli zostały sporządzone), a nie o same sygnatury lub kwalifikacje prawne tych spraw z dwóch powodów. Po pierwsze, umożliwiało to weryfikację przekazanych spraw pod kątem prawidłowej identyfikacji dokonanej na poziomie udzielającego odpowiedzi sądu. Drugim powodem było umożliwienie określenia, czy faktycznie w danej sprawie doszło do niesłusznego skazania. Natomiast w sprawach, które wypełniały przyjęte kryteria niesłusznego skazania, pozwalało to na ustalenie jego charakteru.

6.5. Przebieg badania

Od sierpnia do listopada 2022 r. prezesi sądów rejonowych i sądów okręgowych z całej Polski przesyłali odpowiedzi na skierowane do nich w lipcu 2022 r. pismo. Spośród funkcjonujących w tym okresie 318 sądów rejonowych i 46 sądów okręgowych do końca 2022 r. otrzymano odpowiedzi z 294 sądów rejonowych i 41 sądów okręgowych. Większość odpowiedzi spłynęła w wersji zdigitalizowanej (skanów wyroków i uzasadnień, wydruków z systemu, plików tekstowych), część w wersji papierowej, kilka nadeszło w obu wersjach. W niektórych przypadkach podejmowany był dodatkowy kontakt mailowy lub telefoniczny z wybranymi sądami, wynikający z niepełności przekazanych danych lub z przekazania błędnych danych. Z każdą odpowiedzią ($n = 335$) zapoznawał się realizujący badanie w celu jej wstępnego opisanie i zaszeregowania według podstawowych przyjętych kryteriów, tj.:

1. zidentyfikowania na obszarze właściwości danego sądu we wskazanym okresie spraw wznowieniowych, skutkujących zmianą pierwotnego orzeczenia;
2. liczby spraw określonych w pkt 1;

3. kwalifikacji prawnych spraw, określonych w pkt 1.

Ten prosty schemat kodowania w przypadku pkt 2 i pkt 3 napotkał istotne ograniczenie w postaci powtarzającego się przekazywania niepełnych wyroków lub uzasadnień, ich nadmiernej anonimizacji uniemożliwiającej w części przypadków stwierdzenie, czy sprawy o odmiennych sygnaturach nie dotyczyły *de facto* tego samego czynu zarzucanego tej samej osobie w odrębnych postępowaniach. Spowodowało to, że wyłącznie zaszeregowanie odpowiedzi według kryterium występowania/niewystępowania spraw wznowieniowych w danej jurysdykcji miało charakter kategoriyczny. Jednak z innych powodów, które zostaną omówione w dalszej części, nie można było w pełni polegać nawet na tych „kategoriycznych” odpowiedziach.

Odpowiedzi z sądów często zawierały wyjaśnienie dotyczące nieprzekazania wnioskowanych danych lub ich niepełności. Tłumaczone to było brakiem stosownej rubryki w repertoriach lub funkcjonalności w systemie obsługującym gromadzone dane:

W Sądzie Rejonowym w (...) stosowana praktyka jest taka, że sprawy po wznowieniu nie są osobno odnotowywane w żadnym repertorium ani wykazywane w sprawozdaniach. W związku z czym brak jest możliwości ustalenia, ile było takich spraw w ostatnich 10 latach⁵⁹¹.

Jednocześnie informuję, iż na podstawie systemu sądowego Sędzia-2 nie ma możliwości ustalenia, czy w Wydziałach Karnych tutejszego Sądu w ww. okresie były sprawy, w których w trybie wznowienia postępowania uchylono orzeczenia i uniewinniono oskarżonego lub umorzono postępowanie (art. 547 par. 3 k.p.k.). Takie dane można pozyskać w sądzie wyższej instancji⁵⁹².

Oprócz zebrania danych z sądów rejonowych i sądów okręgowych z całej Polski dokładnie przeanalizowano odpowiedzi z trzech wskazanych sądów okręgowych, tj.: Sądu Okręgowego w Bydgoszczy, Sądu Okręgowego w Łodzi i Sądu Okręgowego w Poznaniu. W tym celu z każdym przekazanym z tych

⁵⁹¹ Fragment odpowiedzi z jednego z sądów rejonowych.

⁵⁹² Fragment odpowiedzi z jednego z sądów rejonowych.

sądów wyrokiem i uzasadnieniem zapoznawało się, a następnie kodowało te akta niezależnie od siebie troje badaczy: Gabriela Jost, Łukasz Kuliński oraz realizujący projekt autor niniejszej publikacji. Ze względu na doświadczenie w realizacji projektów badawczych oraz kierunkowe wykształcenie wyżej wymienionych badaczy pierwszy etap badań miał charakter sugerujący użycie metodyki sędziów kompetentnych. Jednak celem przyjęcia takiej procedury była triangulacja badaczy⁵⁹³, a nie uzyskanie „eksperckich” odpowiedzi jak w oryginalnym i głównym zastosowaniu techniki *expert judgment*⁵⁹⁴.

Sprawy były kodowane poprzez ustalenie:

- (i) ostatecznej kwalifikacji,
- (ii) wyroku poprzedzającego wznowienie postępowania,
- (iii) podstawy prawnej i uzasadnienia wznowienia postępowania,
- (iv) naruszonych zasad postępowania karnego,
- (v) ostatecznego wyroku,
- (vi) niesłuszności prawomocnego skazania.

Ponadto była możliwość dodania uwagi przez osobę kodującą daną sprawę.

6.6. Wyniki

6.6.1. Wyniki dla wszystkich sądów rejonowych i sądów okręgowych

Spośród 294 odpowiedzi z sądów rejonowych 199 zawierało informacje o postępowaniach wznowieniowych objętych treścią wniosku. Podobnie twierdzące odpowiedzi otrzymano z 38 sądów okręgowych (spośród 41, które udzieliły odpowiedzi)⁵⁹⁵.

Otrzymano informację o 1071 sprawach od sądów rejonowych oraz 1874 sprawach od sądów okręgowych. Najmniejsza zgłaszana liczba spraw wynosiła 1 dla

⁵⁹³ V.A. Thurmond, *The point of triangulation*, „Journal of Nursing Scholarship” 2001, vol. 33, issue 3, s. 253–258; N. Denzin, *The Research Act: A Theoretical Introduction to Sociological Methods*, New York 2009.

⁵⁹⁴ M. Oppenheimer, C.M. Little, R.M. Cooke, *Expert judgement and uncertainty quantification for climate change*, „Nature Climate Change” 2016, vol. 6, issue 5, s. 445–451.

⁵⁹⁵ Dokładniejsza weryfikacja ujawniła, że wiele spraw przekazanych przez sądy było wznowionych z urzędu z art. 542 § 3 k.p.k., a nie z art. 540 k.p.k., których dotyczył wniosek (zob. tabela Y).

sądów rejonowych (41 takich odpowiedzi) oraz 2 dla sądów okręgowych (jedna odpowiedź), najwyższa z kolei to 100 dla sądów rejonowych (jedna odpowiedź) oraz 168 dla sądów okręgowych (jedna odpowiedź 168, kolejna 160). Uwzględniając wyłącznie sądy, które udzieliły odpowiedzi, należy podkreślić, że oznacza to średnią liczbę: niecałe 4 sprawy (3,64) w grupie sądów rejonowych oraz prawie 46 spraw (45,7) w grupie sądów okręgowych w badanym okresie spełniających przyjęte kryteria definicyjne ujawnionych sądownie niesłusznych skazań.

Część ze spraw wskazanych w odpowiedziach z sądów rejonowych była również – zgodnie z przyjętymi założeniami – objęta odpowiedziami sądów okręgowych. Część odpowiedzi udzielonych przez sądy rejonowe pozwala jednoznacznie stwierdzić, że każdy z sądów okręgowych, który odpowiedział, że nie rozpoznawał takich spraw, udzielił odpowiedzi niezgodnej ze stanem faktycznym. Podobnie odpowiedzi z praktycznie każdego sądu okręgowego, który przekazał wyroki lub uzasadnienia niesłusznych skazań, ujawniały niezgodne ze stanem faktycznym negatywne odpowiedzi sądów rejonowych orzekających w danej jurysdykcji. Pełna weryfikacja liczby błędnych odpowiedzi, pozwalająca określić specyficzną „ciemną liczbę” spraw wznowieniowych, przekraczała możliwości realizacji w ramach projektu.

Starając się zweryfikować hipotezę dotyczącą częstości występowania niesłusznych skazań, należało obliczyć pełną populację spraw karnych załatwionych⁵⁹⁶ w badanym czasie przez sądy rejonowe i sądy okręgowe. W przeciwieństwie do brakujących lub niepełnych odpowiedzi dotyczących spraw wznowieniowych, które spełniały przyjęte kryteria niesłusznego skazania, dane dotyczące spraw załatwionych są możliwe do rzetelnego określenia. Posłużono się w tym celu sprawozdaniami Ministerstwa Sprawiedliwości dla lat 2012–2021. Suma wszystkich spraw karnych załatwionych w sądach rejonowych i sądach okręgowych w Polsce była bliska 4 milionom (3 956 216) (tabela 1). Przyjmując, że za w pewnej mierze diagnostycznie miarodajne (przy szeregu zastrzeżeń) są odpowiedzi zawierające jakiegokolwiek sprawy, należy liczbę spraw karnych załatwionych

⁵⁹⁶ Według definicji Ministerstwa Sprawiedliwości sprawa załatwiona oznacza sprawę, która została zakończona *w ciągu danego okresu sprawozdawczego: merytorycznie lub formalnie, przez przeniesienie do innego urzędu ewidencyjnego, przez połączenie z inną sprawą lub przez przeniesienie do innej jednostki sprawozdawczej*. [online:] <https://isws.ms.gov.pl/pl/pojecia-i-definicje/letter,Z,1.html> [dostęp: 28 marca 2024].

przez sądy rejonowe ograniczyć do 62,5%⁵⁹⁷. Oznacza to punkt odniesienia dla zidentyfikowanych spraw w sądach rejonowych wynoszący blisko 2,5 miliona spraw (2 412 513), zatem 1071 spraw stanowi 0,044% tej populacji. W przypadku spraw rozpoznawanych przez sądy okręgowe ta proporcja kształtuje się odmiennie. Stosując ten sam sposób wyliczenia, tj. uznając za populację będącą punktem odniesienia sprawy karne załatwione przez sądy okręgowe, które wskazały jakąkolwiek sprawę (n = 38), należy liczbę spraw karnych załatwionych przez sądy okręgowe ograniczyć do 82,6%⁵⁹⁸. Wynika z tego, że 1874 sprawy stanowią 2,36% populacji spraw o liczebności 79 457.

Tabela 1. Liczba spraw karnych załatwionych we wszystkich sądach rejonowych i sądach okręgowych w latach 2012–2021⁵⁹⁹

Rok	Sprawy karne załatwione we wszystkich sądach rejonowych w Polsce	Sprawy karne załatwione we wszystkich sądach okręgowych w Polsce
2012	485 535	9954
2013	438 506	9701
2014	396 647	9322
2015	364 394	10 196
2016	374 143	9776
2017	355 795	9839
2018	370 138	9717
2019	376 970	9556
2020	325 865	7951
2021	372 028	10 183
SUMA	3 860 021	96 195
	3 956 216	

Jednak w celu weryfikacji hipotezy H₁, zgodnie z którą *Niestuszne skazania będą stanowiły mniej niż 1% spraw, w których wydano wyroki skazujące, należy*

⁵⁹⁷ 199 odpowiedzi twierdzących z populacji 318 sądów rejonowych = 62,5%.

⁵⁹⁸ 38 odpowiedzi twierdzących z populacji 46 sądów okręgowych = 82,6%.

⁵⁹⁹ Opracowanie własne na podstawie danych sprawozdawczych Ministerstwa Sprawiedliwości z lat 2012–2021. Karty MS-S5r SPRAWOZDANIE w sprawach karnych i wykroczeniowych oraz MS-S5 SPRAWOZDANIE w sprawach karnych i wykroczeniowych, wiersz 3 kolumna 3.

odnieść liczbę niesłusznych skazań ustaloną na podstawie informacji o postępowaniach wznowieniowych do całkowitej liczby skazań. Pomimo wysokiego odsetka skazań w sprawach karnych w Polsce liczba skazanych nie jest tożsama z liczbą spraw, która dla okresu objętego badaniem (2012–2021) wynosiła prawie 3 miliony (2 944 406), czyli o około 25% mniej niż liczba spraw załatwionych (tabela 2). Nawet jeżeli dane te dotyczą wyłącznie skazanych w pierwszej instancji, to wciąż stanowią znacznie lepszy punkt odniesienia dla weryfikacji hipotezy H1.

Tabela 2. Liczba osób skazanych w sprawach karnych we wszystkich sądach rejonowych i sądach okręgowych w latach 2012–2021⁶⁰⁰

Rok	Skazani we wszystkich sądach rejonowych w Polsce	Skazani we wszystkich sądach okręgowych w Polsce
2012	397 822	8042
2013	349 919	7898
2014	299 984	7423
2015	271 630	8398
2016	262 814	7830
2017	245 378	7537
2018	261 398	7323
2019	270 236	7657
2020	237 420	6253
2021	271 657	7787
SUMA	2 868 258	76 148
	2 944 406	

Analogicznie do przyjętego wcześniej założenia liczbę osób skazanych przez sądy rejonowe należy ograniczyć do 62,5%. Oznacza to punkt odniesienia dla zidentyfikowanych spraw w sądach rejonowych wynoszący niecałe 1,8 miliona spraw (1 792 661), zatem 1071 spraw stanowi 0,06% tej populacji. W przypadku skazań w pierwszej instancji przez sądy okręgowe ograniczenie do 82,6% daje wynik 62 898. Wynika z tego, że 1874 sprawy stanowią 2,98% tej populacji.

⁶⁰⁰ Opracowanie własne na podstawie danych sprawozdawczych Ministerstwa Sprawiedliwości z lat 2012–2021. Karty MS-S6r SPRAWOZDANIE w sprawie osób osądzonych w pierwszej instancji według właściwości rzeczowej oraz MS-S6 SPRAWOZDANIE w sprawie osób osądzonych w pierwszej instancji (według właściwości rzeczowej), wiersz 1 kolumna 2.

W ramach tego szacowania należy jednak pamiętać, że liczba wyroków skazujących nie jest równa liczbie osób skazanych, nawet jeżeli są to wartości zbliżone. Jednak dostępne dane nie pozwalają na dokładne porównanie liczby niesłusznych skazań do liczby wyroków skazujących.

W przypadku sądów rejonowych, w oparciu o nadesłane dane, hipoteza H_1 została zweryfikowana pozytywnie niezależnie od tego, jaka populacja spraw stanowi punkt odniesienia. Natomiast w przypadku sądów okręgowych hipoteza ta została zweryfikowana negatywnie – sprawy niesłusznych skazań stanowią bowiem ponad 2% załatwionych spraw i prawie 3% skazań. Dane dla obu grup są obciążone szeregiem ograniczeń. Najważniejszym z nich jest to, że liczba zidentyfikowanych w poszczególnych sądach spraw jest niższa niż faktyczna suma spraw spełniających kryteria włączenia do próby badawczej. Należy też pamiętać o pominięciu w niniejszym badaniu spraw kasacyjnych. Ich uwzględnienie – niezależnie od końcowej liczby – mogłoby skutkować wyłącznie weryfikacją negatywną hipotezy H_1 , zwiększyłoby bowiem grupę zidentyfikowanych niesłusznych skazań.

6.6.2. Wyniki dla trzech wybranych sądów okręgowych

Z trzech wybranych sądów okręgowych otrzymano wyroki w 358 sprawach wznowieniowych, spełniających określone w zapytaniu kryteria. Jedna ze spraw nie dotyczyła wznowienia postępowania, dlatego ostateczna próba badawcza liczyła 357 spraw z 1874 spraw zidentyfikowanych przez sądy okręgowe. Najwięcej spraw (160) było rozpoznawanych przez Sąd Okręgowy w Łodzi, 130 przez Sąd Okręgowy w Bydgoszczy i dwukrotnie mniej przez Sąd Okręgowy w Poznaniu – 67 spraw.

Analizowane sprawy rozpoznawane przez wybrane trzy sądy okręgowe dotyczyły szerokiego spektrum kwalifikacji prawnych. W sumie były to 92 kwalifikacje: 36 z kodeksu karnego, 33 z kodeksu wykroczeń i 23 z innych ustaw (w tym 4 z kodeksu karnego skarbowego). W kategorii „inne ustawy” znalazły się: kodeks karny skarbowy (11 spraw), ustawa o przeciwdziałaniu narkomanii (6 spraw), ustawa o wychowaniu w trzeźwości i przeciwdziałaniu alkoholizmowi (6 spraw), ustawa z dnia 13 października 1998 r. o systemie

ubezpieczeń społecznych (5 spraw), ustawa o utrzymaniu czystości i porządku w gminach (3 sprawy), ustawa z dnia 29 sierpnia 1997 r. o ochronie danych osobowych (2 sprawy), ustawa z dnia 10 kwietnia 1974 r. o ewidencji ludności i dowodach osobistych (2 sprawy), oraz grupa ustaw, z których kwalifikacje pojawiły się jednokrotnie w badanej próbie: ustawa o zbiorowym zaopatrzeniu w wodę i zbiorowym odprowadzaniu ścieków, ustawa o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy, ustawa o ochronie zdrowia oraz zwalczaniu chorób zakaźnych zwierząt, ustawa o zgromadzeniach, prawo własności przemysłowej, ustawa z dnia 20 marca 2009 r. o bezpieczeństwie imprez masowych, ustawa z dnia 28 marca 2003 r. o transporcie kolejowym, prawo budowlane, ustawa z dnia 29 września 1994 r. o rachunkowości, ustawa z dnia 4 lutego 1994 r. o prawie autorskim i prawach pokrewnych.

Niektóre kwalifikacje występowały znacznie częściej niż inne. Jedenaście z nich stanowiło kwalifikację w dziesięciu lub większej liczbie analizowanych spraw. Siedem z jedenastu najczęściej występujących kwalifikacji pochodziło z kodeksu wykroczeń: art. 51 § 1 lub 2 k.w. (naruszanie przepisów o zgromadzeniach) – 20 spraw, art. 92 § 1 lub 2 k.w. (niestosowanie się do znaków drogowych, sygnałów drogowych lub poleceń kierującego ruchem) – 10 spraw, art. 92a k.w. (niestosowanie się przez prowadzącego pojazd do ograniczenia prędkości) – 17 spraw, art. 94 § 1 lub 2 k.w. (prowadzenie pojazdu bez uprawnień lub prowadzenie pojazdu niedopuszczonego do ruchu) – 13 spraw, art. 119 § 1 k.w. (kradzież lub przywłaszczenie cudzej rzeczy ruchomej) – 36 spraw, art. 124 § 1 k.w. (umyślne niszczenie lub uszkodzanie cudzej rzeczy) – 11 spraw, art. 141 k.w. (umieszczenie w miejscu publicznym nieobyczajnego ogłoszenia, napisu, rysunku lub używanie słów nieprzyzwoitych) – 12 spraw. Cztery spośród najczęściej występujących kwalifikacji pochodziło z kodeksu karnego: art. 178a § 1, 2 lub 4 k.k. (prowadzenie pojazdu w stanie nietrzeźwości lub pod wpływem środka odurzającego) – 19 spraw, art. 278 § 1 lub 2 k.k. (kradzież) – 28 spraw, art. 279 § 1 k.k. (kradzież z włamaniem) – 15 spraw, art. 286 § 1 lub 3 k.k. (oszustwo) – 26 spraw. Oznacza to, że tych jedenaście kwalifikacji pojawiło się w sumie 207 razy, czyli stanowiły prawie połowę wszystkich kwalifikacji w badanych sprawach ($n = 433$ ⁶⁰¹). Równocześnie na drugim końcu osi znajdowały

⁶⁰¹ W części spraw wyroki były z więcej niż jednej kwalifikacji. Kwalifikacje były kodowane niezależnie w celu lepszego poznania analizowanego zjawiska. W związku z tym liczba spraw ($n = 358$) była mniejsza niż liczba kwalifikacji w sprawach ($n = 433$).

się 43 kwalifikacje, z których każda pojawiła się w badanej próbie jednokrotnie (tabela X⁶⁰²).

Analogicznie do badania Ł. Chojniaka i Ł. Wiśniewskiego analizowane sprawy planowano podzielić, według podstaw wznowienia postępowania, na 3 grupy: niesłuszne skazania mające związek z podstawą wznowienia postępowania z art. 540 § 1 pkt 2a k.p.k., niesłuszne skazania mające związek z podstawą wznowienia postępowania z art. 540 § 1 pkt 2b k.p.k. oraz niesłuszne skazania mające związek z podstawą wznowienia postępowania z art. 542 § 3 k.p.k. W próbie badawczej znalazło się więcej podstaw wznowienia, m.in. art. 540 § 1 pkt 1 k.p.k. (*w związku z postępowaniem dopuszczono się przestępstwa, a istnieje uzasadniona podstawa do przyjęcia, że mogło to mieć wpływ na treść orzeczenia*), art. 540 § 2 k.p.k. (*Postępowanie wznawia się na korzyść strony, jeżeli Trybunał Konstytucyjny orzekł o niezgodności z Konstytucją, ratyfikowaną umową międzynarodową lub z ustawą przepisu prawnego, na podstawie którego zostało wydane orzeczenie; wznowienie nie może nastąpić na niekorzyść oskarżonego*). W części badanych wyroków był wskazywany art. 540 k.p.k. lub wybrany paragraf tego przepisu bez skonkretyzowania dokładnie paragrafu albo punktu lub punktów w ramach tego przepisu.

W celu jak najdokładniejszego przedstawienia badanej próby wyodrębniono podgrupy kwalifikacji, w których pojawiła się nawet jedna sprawa. Ma to także umożliwić prowadzenie dalszych analiz przez inne zainteresowane osoby. Temu także – oprócz zachowania pełnej transparentności warsztatu badawczego – służy wymienienie sygnatur spraw przyporządkowanych w toku analizy do poszczególnych kategorii (tabela Y)⁶⁰³.

Zdecydowanie najczęstszą podstawą wznowienia w badanej próbie stanowił art. 540 § 1 pkt 2a k.p.k. (*po wydaniu orzeczenia ujawnią się nowe fakty lub dowody wskazujące na to, że: a) skazany nie popełnił czynu albo czyn jego nie stanowił przestępstwa lub nie podlegał karze*). Był on wskazany jako podstawa wznowienia postępowania w co czwartej sprawie (n = 87). Przykładami takich spraw są sytuacje, w których stwierdzone zostało sprawstwo osób, które nie miały fizycznej możliwości popełnienia zarzucanych im czynów ze względu np. na przebywanie w tym czasie w zakładzie karnym, jak w sprawie V Ko 164/17:

⁶⁰² Ze względu na swoją objętość tabela ta została zamieszczona na końcu rozdziału.

⁶⁰³ Ze względu na swoją objętość tabela ta, podobnie do tabeli zawierającej kwalifikacje, została zamieszczona na końcu rozdziału.

Wyrokiem nakazowym z dnia 26 czerwca 2015 r. w sprawie II W 629/15 Sąd Rejonowy w Kutnie uznał D.J. za winnego tego, że w dniu 5 maja 2015 r. godz. 7.10 w K. na ul. (...) w sklepie spożywczym dokonał kradzieży 3 sztuk kawy (...) rozpuszczalnej 100 gt o wartości 16,80 zł oraz 2 sztuk kaw (...) 100 g o wartości 28,40 zł, powodując straty w wysokości 45,20 zł na szkodę D.C., tj. o wykroczenie z art 119 §1 k.w., i na podstawie tego przepisu wymierzył mu karę 800 (ośmiuset) złotych grzywny. Wyrok nie został zaskarżony i uprawomocnił się w dniu 28.08.2015 r. (k. 18) W dniu 20 czerwca 2017 r. prokurator złożył na korzyść wniosek o wznowienie postępowania w sprawie zakończony prawomocnym wyrokiem nakazowym Sądu Rejonowego w Kutnie z dnia 26 czerwca 2015 r. w sprawie II W 629/15 w stosunku do D.J. i wniósł o uchylenie zaskarżonego wyroku i przekazanie sprawy do ponownego rozpoznania Sądowi Rejonowemu w Kutnie Wydział II Karny. We wniosku o wznowienie postępowania podał, że po wydaniu wyroku skazującego ujawniły się nowe dowody, nieznanne dotychczas sądom w czasie orzekania. **Jak ustalono, D.J. w dniu 5 maja 2015 r. był osadzony w Zakładzie Karnym we W., od dnia 9 stycznia 2015 r. odbywając karę pozbawienia wolności. Tym samym jego sprawstwo zarzucanego mu wykroczenia budzi wątpliwości.**

W aktach sprawy znajduje się notatka urzędowa z dnia 14.05.2015 r. sporządzona przez mł. asp. A.P. z KPP K., która w teże notatce oświadczyła, że na zdjęciach z kamer monitoringu sklepowego w K. na ul. (...) z dnia 5.05.2015 r. godz. 7:10 rozpoznaje sprawcę kradzieży towaru: D.J. (...). Z ww. mężczyzną funkcjonariusz A.P. uprzednio wykonywała czynności służbowe do zdarzeń i nie ma ona żadnych wątpliwości co do osoby. (k. 9) D.J. w sprawie II W 629/15 nie był przesłuchiwany w postępowaniu wyjaśniającym i nie doszło do przeprowadzenia czynności z okazania z jego udziałem. Tak więc wniosek o ukaranie oparty był wyłącznie na rozpoznaniu D.J. przez funkcjonariuszkę Policji A.P. na podstawie zdjęć z kamer monitoringu. Przesłuchana na posiedzeniu w dniu 2.08.2017 r., A.P. podała, że **gdy widziała zdjęcia z monitoringu, to była pewna, że na nich jest D.J. znany jej dobrze z czynności, jakie przeprowadzała z jego udziałem. Obecnie nabrała wątpliwości**

co do rozpoznania D.J., którego mogła pomylić z twarzą innego mężczyzny podobnego do niego (...)⁶⁰⁴.

W grupie spraw, w których jednoznacznie stwierdzono, że prawomocnie skazane osoby nie mogły popełnić zarzucanych im czynów, liczna jest grupa spraw, w których potwierdzono przebywanie skazanych w trakcie zdarzenia w innym kraju, jak m.in. w sprawie z art. 97 k.w. w zw. z art. 49 ust. 1 pkt 1 ustawy – prawo o ruchu drogowym. Skazany T.L. wskazany jako kierujący pojazdem przebywał w dniu zdarzenia poza granicami Polski:

Adres, który, na wezwanie organu prowadzącego postępowanie, wskazała A.L. (rzekomo z upoważnienia właściciela/użytkownika pojazdu) dla przesłania mandatu karnego, nie był adresem, pod którym przebywał lub odbierał korespondencję T.L., wskazany przez wyżej wymienioną jako sprawca wykroczenia, w związku z czym obwiniony, nie mogąc odebrać kierowanej do niego korespondencji, nie wiedział o toczącym się postępowaniu i wydanym wyroku nakazowym. W czasie popełnienia wykroczenia w dniu 1 października 2017 roku T.L. przebywał poza terytorium RP, w związku z czym nie mógł on być sprawcą zarzucanego mu wykroczenia (sygn. akt XVII Ko 5/21).

Podobnie w sprawie z art. 87 § 1a k.w. o sygn. akt XVII Ko 29/15. Skazany T.E. przebywał w dacie zdarzenia w Holandii, co potwierdzają dokumenty pracodawcy. Ponadto ekspertyza pismoznawcza jednoznacznie wykluczyła to, że T.E. podpisał się pod protokołem przesłuchania i na innych dokumentach na wstępnym etapie postępowania przygotowawczego. Tożsamość sprawcy opierała się na jego oświadczeniu popartym przez towarzyszącą mu osobę: *sprawca ten nie potrafił rzekomo znaleźć swojego dowodu osobistego i tożsamość jego ustalono li tylko na oświadczeniu kobiety znajdującej się w mieszkaniu.*

W grupie tej występują także sprawy takie jak ta o sygn. IV Ko 4/18, w której skazany za przestępstwo z art. 186 d.k.k. (niealimentacja) nie był do niej w ogóle zobowiązany, co zostało potwierdzone wyrokiem sądowym prawie cztery dekady później:

⁶⁰⁴ Wyróżnienia własne.

Po wydaniu wyroku Sądu Rejonowego w Pile z dnia 27 marca 1979 r. sygn. akt II K 95/79 zostało ustalone, że A.Ż. nie jest ojcem A.B., co zostało prawomocnie stwierdzone w wyroku Sądu Rejonowego w P. z dnia 5 kwietnia 2017 r. sygn. akt III RC (...), a więc skazany nie był nigdy zobowiązany do łożenia na utrzymanie tego dziecka i w związku z tym nie mógł popełnić czynu z art. 186 § 1 i 2 k.k., za który został skazany w sprawie II K 95/79 na karę 1 roku pozbawienia wolności.

Inny stan faktyczny miał miejsce w sprawie o sygn. akt V Ko 211/19, w której A.B. został skazany z art. 120 ust. 2 ustawy z dnia 20 kwietnia 2004 r. o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy. Niesłuszność skazania polegała na tym, że w dacie, w której A.B. przypisano wypełnienie znamion sankcji karnej z art. 120 ust. 2 ww. ustawy, w Powiatowym Urzędzie Pracy w Łodzi było zarejestrowane oświadczenie o zamiarze powierzenia wykonywania pracy obywatelowi Republiki Armenii, Republiki Białorusi, Republiki Gruzji, Republiki Mołdawii, Federacji Rosyjskiej lub Ukrainy. W danym stanie faktycznym nie można mu było przypisać nielegalnego świadczenia pracy, co zostało uczynione w orzeczeniu z dnia 15 czerwca 2016 r.

W tej najliczniejszej kategorii znalazła się również sprawa z art. 279 § 1 k.k. (sygn. akt XVII Ko 34/14). Faktyczny sprawca podał dane osoby trzeciej (T.E.), której nie było nigdy w miejscu zdarzenia. T.E. jako bezrobotny nie był w stanie sfinansować wysyłki odpowiedzi na pisma procesowe, jakie otrzymywał. Badania pismoznawcze jednoznacznie wykluczyły to, że T.E. podpisał się pod protokołem przesłuchania i na innych dokumentach na wstępnym etapie postępowania przygotowawczego.

W tych okolicznościach bezspornym pozostaje, że osoba zatrzymana w dniu 30 grudnia 2011 r., a następnie przesłuchana w charakterze podejrzanego, podająca dane oskarżonego T.E. w istocie nim nie była. Prowadzone postępowanie przygotowawcze dotyczące czynu z art. 235 k.k. – sygn. akt Ds. 103/13 nie doprowadziło do ujawnienia rzeczywistych danych personalnych tejże osoby. Ponad wszelką wątpliwość ustalono jednak, że osobą tą nie był T.E.

W co siódmej sprawie z badanej próby ($n = 53$) wznowienie następowало z urzędu na skutek stwierdzenia naruszeń prawa procesowego, będącego uchybieniem stanowiącym bezwzględną przyczynę odwoławczą z art. 439 § 1 pkt 10 k.p.k. (*oskarżony w postępowaniu sądowym nie miał obrońcy w wypadkach określonych w art. 79 § 1 i 2 oraz art. 80 lub obrońca nie brał udziału w czynnościach, w których jego udział był obowiązkowy*). Prawie równie często w badanej próbie ($n = 51$) podstawę wznowienia stanowił analogiczny przepis dotyczący postępowań w sprawach o wykroczenia, tj. art. 104 § 1 pkt 6 k.p.w. (*obwiniony nie miał obrońcy w wypadkach określonych w art. 21 § 1 lub obrońca nie brał udziału w czynnościach, w których jego udział był obowiązkowy*). Powoduje to, że *de facto* najczęstszą podstawą wznowienia postępowania było naruszenie prawa do obrony (104 spośród 357 badanych spraw).

W 25 sprawach podstawę wznowienia stanowił art. 104 § 1 pkt 7 k.p.w., czyli stwierdzono zajście okoliczności wyłączających postępowanie określonych w art. 5 § 1 pkt 4–10 k.p.w. Niewiele rzadziej podstawę wznowienia stanowił analogiczny przepis k.p.k., czyli art. 439 § 1 pkt 9 k.p.k. (18 spraw). Częściej niż w co ósmej sprawie stwierdzone zatem zostało wystąpienie jednej z okoliczności wyłączających postępowanie karne lub postępowanie w sprawach o wykroczenia.

Kolejne, prawie równie liczne podstawy wznowień postępowań, stanowiły: art. 540b § 1 k.p.k., czyli w sprawach rozpoznawanych pod nieobecność oskarżonych, którzy nie zostali prawidłowo poinformowani o terminie posiedzenia lub rozprawy (19 spraw), oraz art. 540 § 2 k.p.k., czyli doszło do stwierdzenia przez Trybunał Konstytucyjny niezgodności z Konstytucją, umową międzynarodową lub ustawą przepisu, na podstawie której wydano orzeczenie (16 spraw), i art. 542 § 3 k.p.k. bez wskazania konkretnego uchybienia z wymienionych w art. 439 § 1 (17 spraw). W 14 sprawach podstawę stanowił art. 439 § 1 pkt 8 k.p.k., czyli że orzeczenie zostało wydane, mimo że postępowanie karne co do tego samego czynu tej samej osoby zostało już prawomocnie zakończone. Sprawę rozpoznano pod nieobecność oskarżonego, którego obecność była obowiązkowa, co stanowi bezwzględną przesłankę z art. 439 § 1 pkt 11 k.p.k. w 10 sprawach.

W zasadzie wszystkie badane sprawy wznowieniowe, ze względu na uznanie przez rozpoznający sąd, że zachodzą w nich podstawy przychylenia się do złożonego wniosku poprzez uchylenie prawomocnego orzeczenia i wznowienie postępowania, można uznać za niesłuszne skazania: prawnie lub faktycznie. Przy braku możliwości pełnej weryfikacji ostatecznego orzeczenia w postępowaniach

przekazanych do ponownego rozpoznania postanowiono dodatkowo wyodrębnić te sprawy, w których sąd okręgowy, rozpoznając wniosek o ponowne rozpoznanie sprawy, jednoznacznie stwierdził niesłuszność prawomocnego wyroku poprzez uniewinnienie lub umorzenie postępowania. Orzeczenia takie miały miejsce w 132 sprawach z badanej próby: 66 z nich zostało orzeczonych przez Sąd Okręgowy w Łodzi, 41 przez Sąd Okręgowy w Bydgoszczy i 25 przez Sąd Okręgowy w Poznaniu. W grupie tej było 35 uniewinnień, których najwięcej orzeczono w Łodzi (16), 11 w Poznaniu i 8 w Bydgoszczy.

Przykładem sprawy, w której wznowione postępowanie zakończyło się uniewinnieniem, jest ta, w której M.S. został skazany za przestępstwo z art. 62 ust. 1 ustawy z 29 lipca 2005 roku o przeciwdziałaniu narkomani (sygn. akt IV Ko 138/19). Stan faktyczny został jednoznacznie podsumowany w uzasadnieniu: *W niniejszej sprawie nie ma nawet najmniejszych wątpliwości co do tego, iż istotnie doszło do pomyłki sądowej*. Biorąc pod uwagę, że M.S. został skazany za posiadanie substancji, której posiadanie nie było kryminalizowane ani w dniu ujawnienia jej u niego, ani nawet po tej dacie, cytowany fragment uzasadnienia nie wydaje się przesadzony.

6.7. Omówienie wyników badań

Wyniki przeprowadzonego badania aktowego pozwoliły na weryfikację postawionych hipotez. Hipoteza H_1 , zgodnie z którą *Niesłuszne skazania będą stanowiły mniej niż 1% spraw, w których wydano wyroki skazujące*, została zweryfikowana pozytywnie dla populacji spraw z sądów rejonowych i negatywnie dla populacji spraw z sądów okręgowych. Ponownie trzeba jednak zwrócić uwagę na nieuwzględnienie w niniejszym badaniu spraw kasacyjnych. Ich włączenie zwiększyłoby grupę zidentyfikowanych niesłusznych skazań. Skutkowałoby to wyłącznie weryfikacją negatywną hipotezy H_1 . Wydaje się też uzasadnione założenie, że ujawnienie wszystkich wnioskowanych spraw spowodowałoby zbliżenie wyników pomiędzy sądami z obu tych grup poprzez zwiększenie liczby spraw zidentyfikowanych przez sądy rejonowe. Należy też pamiętać o dwóch założeniach przyjętych na potrzeby weryfikacji tej hipotezy. Po pierwsze, każda sprawa wznowieniowa, w której doszło do uchylecia zaskarżonego orzeczenia,

została uznana za niesłuszne skazanie niezależnie od tego, czy w jej efekcie doszło do uniewinnienia, umorzenia postępowania, czy przekazania do ponownego rozpoznania. Oczywiście w pewnej nieznanej liczbie spraw ponowne rozpoznanie może zakończyć się takim samym orzeczeniem jak poprzednie. Jednak pierwotny prawomocny wyrok skazujący na podstawie stosunkowo restrykcyjnej konstrukcji wznowienia postępowania został uznany za co najmniej niesłuszny prawnie, jeżeli nie faktycznie. Drugie upraszczające założenie opiera się na przypisaniu spraw wznowieniowych zaraportowanych przez sądy okręgowe jako spraw tych sądów na potrzeby porównania do wszystkich wyroków skazujących wydanych przez te sądy. Należy jednak zwrócić uwagę, że zdecydowana ich większość to były postępowania wznowieniowe dotyczące spraw rozpoznawanych pierwotnie przez sądy rejonowe. Analiza krzyżowa w ramach wybranych sądów rejonowych i właściwych dla nich sądów okręgowych wskazywała na duże różnice pomiędzy przekazanymi danymi. Skala tych różnic pozwala uznać przekazane dane za umożliwiające przybliżenie skali zjawiska, ale nie jego dokładny opis. Brak wyodrębnienia spraw wznowieniowych w stosownych repertoriach uniemożliwia dokładniejsze określenie wielkości tych populacji.

Ograniczenia materiału badawczego nie wpłynęły na możliwość weryfikacji hipotezy H₂ dotyczącej charakteru spraw, w których dochodzi do niesłusznych skazań: *Stwierdzone niesłuszne skazania będą dotyczyły częściej spraw z kwalifikacji innych niż zabójstwo i przestępstwa seksualne*. Analiza spraw z trzech wybranych sądów okręgowych jednoznacznie potwierdza przyjęte założenie. Ponadto wyniki pokazują różnorodność kwalifikacji, w których doszło do prawnie lub faktycznie niesłusznego skazania. Wśród jedenastu najczęściej pojawiających się kwalifikacji w analizowanej próbie orzeczeń z trzech sądów okręgowych siedem dotyczyło czynów penalizowanych w kodeksie wykroczeń: art. 51 § 1 lub 2 k.w. (naruszanie przepisów o zgromadzeniach), art. 92 § 1 lub 2 k.w. (niestosowanie się do znaków drogowych, sygnałów drogowych lub poleceń kierującego ruchem), art. 92a k.w. (niestosowanie się przez prowadzącego pojazd do ograniczenia prędkości), art. 94 § 1 lub 2 k.w. (prowadzenie pojazdu bez uprawnień lub prowadzenie pojazdu niedopuszczonego do ruchu), art. 119 § 1 k.w. (kradzież lub przywłaszczenie cudzej rzeczy ruchomej), art. 124 § 1 k.w. (umyślne niszczenie lub uszkodzanie cudzej rzeczy), art. 141 k.w. (umieszczenie w miejscu publicznym nieobyczajnego ogłoszenia, napisu, rysunku lub używanie słów nieprzyzwoitych). Natomiast cztery spośród tych jedenastu najczęściej

występujących kwalifikacji dotyczyły czynów penalizowanych w kodeksie karnym: art. 178a § 1, 2 lub 4 k.k. (prowadzenie pojazdu w stanie nietrzeźwości lub pod wpływem środka odurzającego); art. 278 § 1 lub 2 k.k. (kradzież); art. 279 § 1 k.k. (kradzież z włamaniem) oraz art. 286 § 1 lub 3 k.k. (oszustwo). Potwierdza to wyniki badania doświadczeń i opinii przedstawicieli zawodów prawniczych, którzy również wymieniali szereg kwalifikacji innych niż zabójstwo czy przestępstwa seksualne⁶⁰⁵. Liczba kwalifikacji w badanej próbie była znacznie większa niż w sprawach poddanych największemu dotąd badaniu aktowemu spraw wznowieniowych w Niemczech⁶⁰⁶.

Zweryfikowano pozytywnie hipotezę H₃, zgodnie z którą *Przyczyną stwierdzenia niesłuszności skazania w większości spraw będą błędy prawne, a nie błędy faktyczne*. Zdecydowana większość podstaw wznowienia postępowań to były właśnie naruszenia prawa procesowego lub materialnego. W ponad stu sprawach z badanej próby było to naruszenie prawa do obrony – art. 439 § 1 pkt 10 k.p.k. i art. 104 § 1 pkt 6 k.p.w. W kolejnych ponad 40 sprawach występowały okoliczności wyłączające postępowanie karne (art. 439 § 1 pkt 9 k.p.k.) lub w sprawach o wykroczenia (art. 104 § 1 pkt 7 k.p.w.). Błędami prawnymi są także rozpoznawanie spraw pod nieobecność oskarżonych, którzy nie zostali prawidłowo poinformowani o terminie posiedzenia lub rozprawy (19 spraw), rozpoznanie sprawy pod nieobecność oskarżonego, którego obecność jest obowiązkowa (10 spraw), czy wydanie orzeczenia pomimo, że postępowanie karne co do tego samego czynu tej samej osoby zostało już prawomocnie zakończone (14 spraw). Podobnie było w sprawach wznowionych na podstawie art. 540 § 2 k.p.k. (16 spraw). Za błędy prawne uznano także sprawy wznowione z art. 542 § 3 k.p.k., bez wskazania konkretnego uchybienia z wymienionych w art. 439 § 1 (17 spraw). Naruszanie prawa do obrony, niepoczytalność oskarżonych, podwójne karanie za ten sam czyn to oczywiście błędy prawne. Niemniej w badanej próbie znalazło się szereg spraw, w których ujawniono bezsprzecznie, że osoba skazana nie popełniła czynu, za który została skazana. Nie sposób natomiast określić, jaki odsetek spraw, w których to błędy prawne były podstawą wznowienia postępowania, był jednocześnie faktycznie niesłusznymi skazaniami. Kategoryczne przypisanie do jednej z dwóch kategorii błędów pozwala porównać ten wynik

⁶⁰⁵ Zob. rozdział 5.

⁶⁰⁶ T. Bliesener., K. Altenhain, F. Kiliani in., dz. cyt., s. 152.

do uzyskanego w badaniu postępowań wznowieniowych w Niemczech. Błędy dotyczące ustaleń faktycznych stanowiły w nim 40% spraw⁶⁰⁷, czyli zdarzały się częściej niż w przeanalizowanej próbie z trzech sądów okręgowych.

Otrzymane wyniki trudno w pełni porównać z tymi, które były efektem badań prowadzonych przez Ł. Chojniaka i Ł. Wiśniewskiego, a tym bardziej W. Juchacza. Różnica dotyczy tego, co było dokładnie badane w ramach tych projektów. Odmierna była także skala poszczególnych badań. Można zaobserwować podobne trendy dotyczące podstaw wznowień, ale zapewne w efekcie prowadzenia analizy na wielokrotnie większej próbie w badaniu realizowanym w Instytucie Wymiaru Sprawiedliwości pojawiła się większa liczba tych podstaw. Suma wszystkich przeanalizowanych przez Ł. Chojniaka i Ł. Wiśniewskiego spraw wznowieniowych z apelacji poznańskiej wynosiła 30⁶⁰⁸, czyli była ponad 11 razy mniejsza niż objęta zaprezentowaną analizą. Podobna prawidłowość dotyczy kwalifikacji spraw, w których wznowiono postępowania. Liczba kwalifikacji spraw, w których wznowiono postępowania w badaniu z lat 2022–2023 (92), była ponad trzykrotnie większa niż liczba wszystkich spraw poddanych analizie w 2011 roku. Jednak porównanie zaprezentowanych w publikacji z 2012 roku stanów faktycznych i prawnych znajduje odbicie w materiale badawczym obejmującym orzeczenia z kolejnej dekady (2012–2021).

6.8. Podsumowanie

Moim zdaniem cztery wyniki o najwyższej wartości poznawczej z przeprowadzonego badania to: (i) oszacowanie skali zjawiska na poziomie sądów rejonowych i okręgowych, (ii) określenie kwalifikacji, które były podstawą niesłusznych skazań, (iii) ustalenie charakteru błędów uzasadniających wznowienie postępowania, (iv) określenie populacji bezsprzecznie niesłusznych skazań. Wszystkie te ustalenia opierają się na badaniu wyroków i uzasadnień do nich, a nie, w pewnej mierze zawodnej, ludzkiej pamięci czy opinii na ten temat.

⁶⁰⁷ Tamże, s. 154–156.

⁶⁰⁸ Ł. Chojniak, Ł. Wiśniewski, dz. cyt., s. 63.

(i) Skala zjawiska skutecznych wznowień postępowań okazała się większa, niż przewidywano. Dotyczy to przede wszystkim spraw przekazanych przez sądy okręgowe. Należy przy tym zwrócić uwagę, że nie dotyczy to sumy wniosków o wznowienie, a wyłącznie tych pozytywnie rozpatrzonych, których skutkiem było uchylenie uprzednio prawomocnych wyroków skazujących.

Materiał badawczy ma pewne sygnalizowane ograniczenia, wynikające przede wszystkim z ręcznego ustalania spraw spełniających założone kryteria w poszczególnych sądach. Braki takie ujawniało nawet wybiórcze porównanie spraw przesłanych przez sądy rejonowe i obejmujące je swoją właściwością sądy okręgowe. Niektóre sądy zgłaszały brak spraw, o które wnioskowano, co w oczywisty sposób podważały dane przekazane z sądów z tej samej właściwości terytorialnej. Jeśli sądy rejonowe nie są informowane o wznowionym postępowaniu zakończonym umorzeniem postępowania lub uniewinnieniem, to otrzymują sprawy do ponownego rozpoznania. Jeżeli natomiast sąd rejonowy informował o sprawach przekazanych do ponownego rozpoznania, a sąd okręgowy ich nie zgłaszał, to również świadczy o niedokładnym procesie ich identyfikowania. Ponadto niektóre sądy okręgowe przedstawiły wznowienia, które dotyczyły orzeczeń w sprawach rozpoznawanych przez te sądy, niektóre nie. Niedoszacowana jest więc populacja wyroków i uzasadnień z poziomu sądów apelacyjnych. Skutkuje to niepełnym obrazem zjawiska. Oznacza to jednak, że wynik badania może być wyłącznie zaniżony, a nie zawyżony, w stosunku do rzeczywistej skali badanego zjawiska. Tej „ciemnej liczby” postępowań wznowieniowych nie będzie można doszacować bez wprowadzenia stosownej rubryki w repertoriach. Wydaje się to stosunkowo łatwa do wprowadzenia i niekontrowersyjna zmiana, która pozwoliłaby na poziomie ogólnopolskim monitorować zjawisko. Zarówno dla celów akademickich, jak i przede wszystkim praktycznych.

(ii) Wznowione postępowania dotyczyły bardzo szerokiego zakresu kwalifikacji prawnych. W przeanalizowanej próbie 3 57 spraw były to 92 kwalifikacje: najwięcej z kodeksu karnego (36) i kodeksu wykroczeń (33), kolejne 23 z 16 innych ustaw. Pewne kwalifikacje były częstsze od innych. W 11 z nich było 10 lub więcej spraw z próby badawczej. Na drugim krańcu rozkładu (quasi)normalnego znalazły się 43 kwalifikacje, każdorazowo reprezentowane przez jedną sprawę. Oznacza to, że nie tylko najpoważniejsze przedmiotowo czyny nie stanowią najczęstszych kwalifikacji w sprawach wznowieniowych, ale są tak naprawdę

statystycznie rzadkie. Odzwierciedla to w pewnym przybliżeniu frekwencja występowania takich spraw. Prawdopodobieństwem jest częstsze występowanie czynów przeciwko własności niż przeciwko zdrowiu i życiu. Częstość czynów przeciwko własności odzwierciedla nazewnictwo w języku angielskim, określające najbardziej powszechne naruszenia prawa karnego jako tzw. *volume crime* lub *high volume crime*⁶⁰⁹.

(iii) Najczęstszymi powodami wznowienia postępowania były błędy sklasyfikowane jako prawne, a nie faktyczne. W tym samym czasie błędne ustalenia faktyczne stanowią samodzielnie największą grupę błędów uzasadniających wznowienie postępowania. To grupa, która odpowiada powszechnemu rozumieniu niesłuszności skazania. Przykładami są sprawy, w których oskarżeni i prawomocnie skazani w czasie zdarzenia znajdowali się bezsprzecznie w innym miejscu, a analiza materiału dowodowego świadczyła o braku materialnych dowodów ich sprawstwa.

(iv) Wyodrębnione w toku analizy spraw z trzech sądów okręgowych sprawy bezsprzecznie niesłusznych skazań to więcej niż jedna trzecia spraw, w których wznowiono postępowanie. W 130 sprawach z 357 przebadanych miało bowiem miejsce uniewinnienie lub umorzenie postępowania przez sąd okręgowy. Liczba spraw, które można by kategorycznie zakwalifikować jako niesłuszne skazania, mogłaby być jeszcze większa, gdyby istniała możliwość pełnego przeanalizowania orzeczeń właściwych sądów rejonowych rozpoznających wznowione postępowania. Wydane przez nie orzeczenia w części zapewne stanowiły umorzenia lub uniewinnienia. Podobnie jak w przypadku niepełnego obrazu skali spraw wznowieniowych na podstawie uzyskanych danych, także ten wskaźnik może być jedynie wyższy w rzeczywistości niż określony w toku przeprowadzonego badania.

⁶⁰⁹ J.H. Ratcliffe, *Aoristic signatures and the spatio-temporal analysis of high volume crime patterns*, „Journal of Quantitative Criminology” 2002, vol. 18, s. 23–43.

Tabela X. Kwalifikacje badanych spraw wznowieniowych z trzech sądów okręgowych⁶¹⁰

Kwalifikacja	SO Bydgoszcz		SO Łódź		SO Poznań		SUMA
	sygnatury	liczba spraw	sygnatury	liczba spraw	sygnatury	liczba spraw	
KODEKS WYKROCZEŃ							
art. 51 § 1 k.w.; art. 51 § 2 k.w.	IV Ko 7/15; IV Ko 99/13; IV Ko 100/13; IV Ko 101/13; IV Ko 114/14; IV Ko 119/17; IV Ko 122/20; IV Ko 135/13; IV Ko 136/13; IV Ko 137/13; IV Ko 160/13; IV Ko 161/13; IV Ko 197/13; IV Ko 200/13; IV Ko 201/13; IV Ko 228/12	16	V Ko 178/17; V Ko 233/18; V Ko 91/12; V Ko 198/13	4			20
art. 54 k.w. w zw. z § 5 rozporządzenia Rady Ministrów w sprawie ustanowienia określonych ograniczeń, nakazów i zakazów w związku z wystąpieniem stanu epidemii; art. 54 k.w. w zw. z § 18 ust. 1 ww rozporządzenia			V Ko 255/21; V Ko 20/21	2			2
art. 65 § 2 k.w.; art. 65 § 2 k.w. w zw. z art. 9 § 1 k.w.			V Ko 53/18; V Ko 232/14	2			2
art. 66 § 1 k.w.	IV Ko 114/19	1					1
art. 76 k.w.			V Ko 720/16	1			1
art. 77 k.w.	IV Ko 201/13	1	V Ko 350/15	1			2

⁶¹⁰ Liczba kwalifikacji dla jednej sprawy mogła być większa niż 1 dla jednej sprawy. Suma kwalifikacji większa niż suma analizowanych spraw.

art. 86 § 1 k.w.; art. 86 § 1 k.w. w zw. z art. 23 ust. 1 pkt 1 ustawy – Prawo o ruchu drogowym; art. 86 § 1 k.w. w zw. z art. 17 ust. 1 pkt 2 ustawy – prawo o ruchu drogowym; art. 86 § 1 k.w. w zw. z art. 9 § 1 k.w.; art. 86 § 1 k.w. w zw. z art. 86 § 2 k.w.; art. 86 § 1 k.w. w zw. z art. 9 § 1 k.w.	IV Ko 21/17; IV Ko 26/19; IV Ko 61/19; IV Ko 124/17; IV Ko 155/20	5	V Ko 78/18; V Ko 255/21; V Ko 69/14	3	XVII Ko 156/19	1	9
art. 87 §1a k.w.	IV Ko 46/15; IV Ko 174/20	2	V Ko 21/17; V Ko 116/18	2	XVII Ko 29/15	1	5
art. 88 k.w.	IV Ko 174/20	1					1
art. 92 § 2 k.w.; art. 92 k.w.; art. 92 § 1 k.w.; art. 92 § 1 k.w. w zw. z art. 95 ust. 1 pkt 2 rozporządzenia w sprawie znaków i sygnałów drogowych	IV Ko 27/12; IV Ko 36/21; IV Ko 80/19; IV Ko 124/17	4	V Ko 21/17; V Ko 48/18; V Ko 271/19; V Ko 207/20; V Ko 35/13; V Ko 138/15	6			10
art. 92a k.w.; art. 92a k.w. w zw. z art. 20 ust. 3 pkt 1 lit. c ustawy – Prawo o ruchu drogowym; art. 92a k.w. w zw. § 27 ust. 1 rozporządzenia w sprawie znaków i sygnałów drogowych	IV Ko 36/21; IV Ko 87/13; IV Ko 126/14	3	V Ko 215/17; V Ko 60/17; V Ko 167/18; V Ko 48/13; V Ko 49/13; V Ko 58/13; V Ko 117/13; V Ko 82/15; V Ko 165/15; V Ko 271/15; V Ko 230/15; V Ko 14/16; V Ko 105/16	13	XVII Ko 41/16	1	17
art. 94 § 1 k.w.; art. 94 § 1 k.w. w zw. z art. 5 ust. 1 ustawy o kierujących pojazdami; art. 94 § 1 k.w. w zw. z art. 87 ust. 1 ustawy – Prawo o ruchu drogowym; art. 94 § 2 k.w.	IV Ko 9/19; IV Ko 26/19; IV Ko 51/21; IV Ko 58/14; IV Ko 76/17; IV Ko 116/13; IV Ko 166/19; IV Ko 176/19; IV Ko 268/12; IV Ko 4/17	10	V Ko 250/11; V Ko 107/12; V Ko 48/13	3			13

cd. tabeli X

Kwalifikacja	SO Bydgoszcz		SO Łódź		SO Poznań		SUMA
	sygnatury	liczba spraw	sygnatury	liczba spraw	sygnatury	liczba spraw	
art. 95 k.w. w zw. z art. 38 pkt 2 i 3 ustawy – Prawo o ruchu drogowym; art. 95 k.w.	IV Ko 26/19; IV Ko 27/12; IV Ko 36/21; IV Ko 77/15; IV Ko 128/14; IV Ko 157/18; IV Ko 176/19; IV Ko 4/17	8	V Ko 156/18	1			9
art. 96 § 1 pkt 4 k.w.	IV Ko 268/12	1					1
art. 96 § 3 k.w.	IV Ko 176/13	1	V Ko 33 /14	1			2
art. 97 k.w.; art. 97 k.w. w zw. z art. 49 ust. 1 pkt 1 ustawy – Prawo o ruchu drogowym; art. 97 k.w.; art. 97 k.w. w zw. z art. 33 ust. 5 ustawy – Prawo o ruchu drogowym; art. 97 k.w.	IV Ko 46/15; IV Ko 52/17; IV Ko 58/14	3	V Ko 21/17; V Ko 92/19	2	XVII Ko 5/21; XVII Ko 205/18	2	7
art. 98 k.w. w zw. z art. 45 ust. 1 pkt 3 ustawy – Prawo o ruchu drogowym; art. 98 k.w. w zw. z art. 23 ust. 1 ustawy – Prawo o ruchu drogowym	IV Ko 92/19	1	V Ko 192/15	1			2
art. 107 § 1 k.w.; art. 107 k.w.			V Ko 117/17; V Ko 118/17	2			2
art. 116 § 1 k.w.	IV Ko 64/21	1					1

art. 119 § 1 k.w.	IV Ko 126/17; IV Ko 5/18; IV Ko 6/18; IV Ko 75/18; IV Ko 78/19; IV Ko 93/18; IV Ko 95/15; IV Ko 105/19; IV Ko 106/1; IV Ko 116/13; IV Ko 150/20; IV Ko 182/15; IV Ko 186/12	13	V Ko 164/17; V Ko 23/17; V Ko 22/17; V Ko 79/18; V Ko 156/18; V Ko 226/18; V Ko 91/19; V Ko 229/19; V Ko 83/20; V Ko 242/21; V Ko 15/13; V Ko 202/13; V Ko 5/13; V Ko 11/13; V Ko 193/13; V Ko 236/14; V Ko 247/16; V Ko 675/16; V Ko 845/16	19	XVII Ko 91/20; XVII Ko 129/21; XVII Ko 203/18; XVII Ko 179/17	4	36
art. 121 § 2 k.w.; art. 121 § 1 k.w.	IV Ko 80/19; IV Ko 270/12	2	V Ko 249/17; V Ko 193/12; V Ko 674/16; V Ko 676/16	4	IV Ko 14/17; IV Ko 15/17; IV Ko 16/17	3	9
art. 122 § 1 k.w.			V Ko 66/19	1			1
art. 124 § 1 k.w.; art. 124 k.w.	IV Ko 37/20; IV Ko 88/14; IV Ko 181/15; IV Ko 55/18; IV Ko 286/13	5	V Ko 35/17; V Ko 179/17; V Ko 144/15; V Ko 689/16; V Ko 720/16	5	IV Ko 178/20	1	11
art. 125 k.w.	IV Ko 116/19; IV Ko 240/13	2					2
art. 140 k.w.	IV Ko 109/14; IV Ko 228/12	2	V Ko 34/20	1			3
art. 145 k.w.	IV Ko 109/14; IV Ko 119/17; IV Ko 203/15	3	V Ko 53/18; V Ko 116/18; V Ko 4/13	3			6
art. 148 § 1 pkt 1 k.w.	IV Ko 4/17	1					1
art. 154 § 1 pkt 4 k.w.	IV Ko 4/17	1					1
art. 156 § 1 k.w.	IV Ko 4/17	1					1
art. 161 k.w.	IV Ko 4/17	1					1

cd. tabeli X

Kwalifikacja	SO Bydgoszcz		SO Łódź		SO Poznań		SUMA
	sygnatury	liczba spraw	sygnatury	liczba spraw	sygnatury	liczba spraw	
art. 162 § 1 k.w.	IV Ko 4/17	1					1
art. 163 k.w.	IV Ko 4/17	1					1
INNE USTAWY							
art. 28 ust. 2 ustawy o zbiorowym zaopatrzeniu w wodę i zbiorowym odprowadzaniu ścieków	IV Ko 104/13	1					1
art. 98 ust. 1 pkt 6 ustawy o systemie ubezpieczeń społecznych; art. 98 ust. 1 pkt 1a ustawy o systemie ubezpieczeń społecznych w zw. z art. 122 ustawy o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku w zw. z art. 193 ustawy o świadczeniach opieki zdrowotnej finansowanych ze środków publicznych; z art. 98 ust. 1 pkt 1a ustawy o systemie ubezpieczeń społecznych	IV Ko 70/18; IV Ko 159/19; IV Ko 210/17	3	V Ko 89/20	1	XVII Ko 129/14	1	5
art. 120 ust. 2 ustawy o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy			V Ko 211/19	1			1
art. 85 ust. 1a ustawy o ochronie zdrowia oraz zwalczaniu chorób zakaźnych zwierząt	IV Ko 201/13	1					1
art. 59 ust. 1 ustawy o przeciwdziałaniu narkomanii i inne					XVII Ko 15/16	1	1

art. 62 ust. 1 ustawy o przeciwdziałaniu narkomanii; art. 62 ust. 3 ustawy o przeciwdziałaniu narkomanii	IV Ko 86/16	1	V Ko 119/21; V Ko 147/14	2	XVII Ko 121/14; IV Ko 138/19	2	5
art. 43 ust. 1 ustawy o wychowaniu w trzeźwości i przeciwdziałaniu alkoholizmowi	IV Ko 203/15; IV Ko 207/12; IV Ko 208/12; IV Ko 212/12	4	V Ko 232/14; V Ko 69/15	2			6
art. 20 ust. 1 pkt 1 ustawy o zgromadzeniach	IV Ko 164/19	1					1
art. 305 ust. 1 ustawy – Prawo własności przemysłowej			V Ko 153/13	1			1
art. 54 ust. 2 pkt 1 w zw. z art. 65 ust. 2;	IV Ko 222/15	1					1
art. 54 ust. 1 w zw. z art. 65 ust. 2 ustawy o bezpieczeństwie imprez masowych							1
art. 53 ustawy o ochronie danych osobowych w zw. z art. 11 § 2 k.k.			V Ko 60/15	1			1
art. 54 ustawy o ochronie danych osobowych w zw. z art. 11 § 2 k.k.			V Ko 60/15	1			1
art. 55 ust. 1 pkt 1 ustawy o ewidencji ludności i dowodach osobistych			V Ko 30/12; V Ko 40/12	2			2
art. 65 ust. 3 ustawy o transporcie kolejowym			V Ko 110/20	1			1
art. 92 pkt 1 ust. 2 ustawy - Prawo budowlane			V Ko 371/16	1			1
art. 54 § 2 k.k.s.; art. 54 § 2 k.k.s. w zw. z art. 6 § 2 k.k.s.	IV Ko 16/16; IV Ko 105/14; IV Ko 207/16	3	V Ko 129/13; V Ko 215/14	2			5
art. 56 § 2 k.k.s.	IV Ko 131/18	1					1
art. 57 § 1 k.k.s.; art. 57 § 1 k.k.s. w zw. z art. 9 § 3 k.k.s. i in.	IV Ko 47/13	1	V Ko 203/12; V Ko 87/14; V Ka 515/20	3			4
art. 77 § 2 k.k.s. w zw. z art. 6 § 2 k.k.s.	IV Ko 47/13	1					1
art. 79 pkt 4 ustawy o rachunkowości	IV Ko 34/20	1					1

cd. tabeli X

Kwalifikacja	SO Bydgoszcz		SO Łódź		SO Poznań		SUMA
	sygnatury	liczba spraw	sygnatury	liczba spraw	sygnatury	liczba spraw	
art. 10 ust. 2a ustawy o utrzymaniu czystości i porządku w gminach; art. 10 ust. 2a ww. ustawy w zw. z § 4 uchwały nr L/369/10 Rady Miasta Rawa Mazowiecka w sprawie regulaminu utrzymania czystości i porządku na terenie Miasta Rawa Mazowiecka; art. 10 ust. 2a ww. ustawy w zw. z § ust. 3 regulaminu utrzymania czystości w porządku na terenie Miasta Ł.			V Ko 53/18; V Ko 62/12; V Ko 36/13	3			3
art. 116 ust. 1 ustawy o prawie autorskim i prawach pokrewnych	IV Ko 295/12	1					1
KODEKS KARNY							
art. 96 § 3 k.k.	IV Ko 130/14;	1					1
art. 157 § 2 k.k.; art. 157 § 1 k.k. i in.			V Ko 222/19; V Ko 112/14	2	XVII Ko 102/17	1	3
art. 158 § 1 k.k.	IV Ko 68/21; IV Ko 90/13	2	V Ko 218/20	1	XVII Ko 33/12	1	4
art. 173 § 2 k.k.					IV Ko 71/13	1	1
art. 177 § 1 k.k. w zw. z art. 178 § 1 k.k. w zw. z art. 64 § 1 k.k.			V Ko 82/16	1			1

art. 178a § 1 k.k.; art. 178a § 2 k.k.; art. 178a § 1 i 4 k.k.	IV Ko 61/13; IV Ko 79/19; IV Ko 94/19; IV Ko 283/12; IV Ko 284/12	5	V Ko 202/17; V Ko 168/18; V Ko 266/19; V Ko 60/21; V Ko 31/13; V Ko 79/13; V Ko 80/13; V Ko 104/13; V Ko 65/14; V Ko 822/167; V Ko 641/16	11	XVII Ko 207/19; IV Ko 5/18; IV Ko 33/16;	3	19
art. 180a k.k.	IV Ko 83/19	1	V Ko 250/21	1			2
art. 186 § 1 i 2 k.k. w zw. z art. 60 § 1 k.k. z 1969 r.					IV Ko 4/18	1	1
art. 190 § 1 k.k. w zw. z art. 64 § 1 k.k.; art. 190 § 1 k.k. w zw. z art. 217 § 1 k.k. w zw. z art. 11 § 2 k.k.; art. 190 k.k.	IV Ko 9/20; IV Ko 25/14;	2	V Ko 186/20; V Ko 79/14; V Ko 116/14	3	XVII Ko 38/20	1	6
art. 190a § 1 k.k.			V Ko 241/21	1	XVII Ko 35/15	1	2
art. 207 § 1 k.k.; art. 207 § 1 k.k. w zw. z art. 157 § 2 k.k. w zw. z art. 11 § 2 k.k.	IV Ko 80/18; IV Ko 104/20	2	V Ko 144/21; V Ko 303/14; V Ko 110/15; V Ko 186/15	4	XVII Ko 102/17; IV Ko 34/16;	2	8
art. 209 § 1 k.k.; art. 209 § 1 k.k. w zw. z art. 64 § 1 k.k.; art. 209 § 1a k.k.	IV Ko 2/19	1	V Ko 4/20; V Ko 208/20	2	XVII Ko 232/18; XVII Ko 40/18; XVII Ko 69/15; XVII Ko 102/17; XVII Ko 107/20; IV Ko 134/20	6	9
art. 216 § 1 k.k.			V Ko 116/14	1			1
art. 217 § 1 k.k.			V Ko 116/14	1			1
art. 218 § 1 k.k.; art. 218 § 1 k.k.					XVII Ko 178/11	1	1
art. 226 § 1 k.k.; art. 226 § 1 k.k. w zw. z art. 222 § 1 k.k. w zw. z art. 11 § 2 k.k.	IV Ko 128/21	1	V Ko 143/12; V Ko 127/15; V Ko 473/16	3	XVII Ko 110/18; XVII Ko 114/20	2	6

cd. tabeli X

Kwalifikacja	SO Bydgoszcz		SO Łódź		SO Poznań		SUMA
	sygnatury	liczba spraw	sygnatury	liczba spraw	sygnatury	liczba spraw	
art. 229 § 1 i 3 k.k.			V Ko 168/18	1			1
art. 233 § 1 k.k.; art. 233 § 1 k.k. w zw. z art. 11 § 2 k.k.; art. 12 k.k.; art. 18 § 2 k.k. w zw. z art. 233 § 1 k.k.; art. 233 § 1 k.k. w zw. z art. 234 k.k. w zw. z art. 11 § 2 k.k.	IV Ko 160/19; IV Ko 169/20	2	V Ko 89/17; V Ko 130/19; V Ko 60/15	3			5
art. 234 § 1 k.k.			V Ko 130/19	1			1
art. 242 § 3 k.k.	IV Ko 285/12	1					1
art. 244 k.k.	IV Ko 113/13	1					1
art. 244 k.k.; art. 244 k.k. w zw. z art. 11 § 2 k.k.; art. 244 i in.			V Ko 60/21; V Ko 1/12; V Ko 31/13; V Ko 1079/20	4	XVII Ko 23/18; XVII Ko 107/20; XVII Ko 121/14; IV Ko 222/17	4	8
art. 264 § 1 k.k.					IV Ko 5/14;	1	1
art. 270 § 1 k.k.; art. 270 § 1 k.k. w zw. z art. 11 § 2 k.k.; art. 270 § 1 k.k. i in.; art. 270 § 2a k.k.; art. 270 § 1 k.k. w zw. z art. 13 § 1 k.k. w zw. z art. 285 § 1 k.k. w zw. z art. 11 § 2 k.k. w zw. z art. 31 § 2 k.k.; art. 270 § 1 k.k. w zw. z art. 12 k.k.; art. 270 § 1 k.k. w zw. z art. 11 § 2 k.k. w zw. z art. 12 k.k.	IV Ko 142/14; IV Ko 182/19; IV Ko 215/13; IV Ko 216/13	4	V Ko 239/17; V Ko 136/14;	2	IV Ko 147/18	1	7
art. 272 k.k. w zw. z art. 64 § 1 k.k.; art. 272 k.k. i art. 12 k.k.;			V Ko 252/11	1	XVII Ko 167/19	1	2

art. 275 § 1 k.k. w zw. z art. 11 § 2 k.k.			V Ko 743/16	1			1
art. 276 k.k.			V Ko 273/14	1			1
art. 278 § 1 k.k.; art. 278 § 1 k.k. w zw. z art. 64 § 1 k.k.; art. 278 § 1 i 5 k.k.; art. 278 § 1 k.k. w zw. z art. 12 k.k.; art. 278 § 1 k.k.; art. 278 § 1 k.k. i in.	IV Ko 59/18; IV Ko 103/14; IV Ko 145/19; IV Ko 204/14; IV Ko 215/15; IV Ko 224/15;	6	V Ko 242/17; V Ko 9/18; V Ko 74/18; V Ko 65/19; V Ko 161/21; V Ko 173/21; V Ko 215/21; V Ko 189/21; V Ko 150/12; V Ko 236/14; V Ko 302/14; V Ko 304/14	12	XVII Ko 102/13; XVII Ko 166/20; XVII Ko 67/19; XVII Ko 74/15; IV Ko 217/15; IV Ko 54/20; IV Ko 128/17; IV Ko 8/21; IV Ko 128/17; IV Ko 8/21;	10	28
art. 279 § 1 k.k.; art. 279 § 1 k.k. w zw. z art. 64 § 1 k.k.; art. 279 § 1 k.k. i in.; art. 279 § 1 k.k. w zw. z art. 64 § 2 k.k.	IV Ko 102/17; IV Ko 298/15	2	V Ko 9/18; V Ko 180/19; V Ko 113/19; V Ko 198/21; V Ko 260/14; V Ko 148/14; V Ko 82/14; V Ko 252/16	8	XVII Ko 34/14; XVII Ko 122/143; XVII Ko 110/16; XVII Ko 216/18; IV Ko 130/16;	5	15
art. 280 § 1 k.k.; art. 280 § 1 k.k. w zw. z art. 275 § 1 k.k. i art. 157 § 2 k.k. w zw. z art. 11 § 2 k.k. w zw. z art. 64 § 1 k.k. w zw. z art. 4 § 1 k.k.; art. 13 § 1 k.k. w zw. z art. 280 § 1 k.k. w zw. z art. 31 § 2 k.k.	IV Ko 273/15	1	V Ko 193/14; V Ko 743/16	2			3

cd. tabeli X

Kwalifikacja	SO Bydgoszcz		SO Łódź		SO Poznań		SUMA
	sygnatury	liczba spraw	sygnatury	liczba spraw	sygnatury	liczba spraw	
art. 286 § 1 k.k.; art. 286 § 1 i 3 k.k.; art. 286 § 3 k.k.; art. 286 § 1 k.k. i in.; art. 13 § 1 k.k. w zw. z art. 286 § 1 k.k. w zw. z art. 297 § 1 k.k. w zw. z art. 11 § 2 k.k.; art. 286 § 1 k.k. i art. 13 § 1 k.k. w zw. z art. 285 § 1 k.k. w zw. z art. 12 k.k.; art. 18 § 3 k.k. w zw. z art. 286 § 3 k.k.	IV Ko 7/13; IV Ko 31/19; IV Ko 80/15; IV Ko 93/19; IV Ko 139/13; IV Ko 215/13; IV Ko 216/13; IV Ko 101/21	8	V Ko 239/17; V Ko 142/18; V Ko 198/21; V Ko 1/12; V Ko 153/13; V Ko 83/14; V Ko 60/15; V Ko 500/16; V Ko 831/16	9	XVII Ko 26/20; XVII Ko 32/17; XVII Ko 113/17; XVII Ko 213/19; IV Ko 59/20; IV Ko 147/18; IV Ko 46/21; IV Ko 5/15; IV Ko 28/20	9	26
288 § 1 k.k.	IV Ko 79/14; IV Ko 145/19; IV Ko 148/13	3	V Ko 165/17; V Ko 241/14	2	XVII Ko 216/18; IV Ko 5/14	2	7
art. 291 § 1 k.k.; art. 291 § 1 k.k. w zw. z art. 12 k.k.; art. 291 § 1 k.k. w zw. z art. 64 § 1 k.k.	IV Ko 86/20	1	V Ko 149/18; V Ko 143/14; V Ko 273/14; V Ko 273/15	4	XVII Ko 18/14	1	6
292 § 1 k.k.					IV Ko 188/13	1	1
art. 297 § 1 k.k.	IV Ko 216/13	1					1
Brak danych	IV Ko 62/18; IV Ko 198/13	2	V Ko 148/13; V Ko 197/13; V Ko 40/14; V Ko 793/16; V Ka 955/21	5	IV Ko 62/15	1	8
SUMA		164		193		76	433

Tabela Y. Podstawy wznowienia postępowania w sprawach objętych badaniem

Podstawa wznowienia	SO Bydgoszcz		SO Łódź		SO Poznań		SUMA
	sygnatura	liczba	sygnatura	liczba	sygnatura	liczba	
art. 540 k.p.k.					XVII Ko 178/11	1	1
art. 540 § 1 k.p.k.					IV Ko 71/13	1	1
art. 540 § 1 pkt 1 k.p.k.			V Ko 173/21; V Ko 65/14	2	IV Ko 54/20	1	3
art. 540 § 1 pkt 2 k.p.k.			V Ko 78/18; V Ko 35/13	2	XVII Ko 15/16	1	3
art. 540 § 1 pkt 2a k.p.k.	IV Ko 16/16; IV Ko 25/14; IV Ko 36/21; IV Ko 55/18; IV Ko 70/18; IV Ko 76/17; IV Ko 80/18; IV Ko 86/20; IV Ko 90/13; IV Ko 94/19; IV Ko 101/21; IV Ko 104/20; IV Ko 105/14; IV Ko 113/13; IV Ko 114/14; IV Ko 116/19; IV Ko 126/14; IV Ko 130/14; IV Ko 148/13; IV Ko 150/20; IV Ko 166/19; IV Ko 176/13; IV Ko 204/14; IV Ko 46/18; IV Ko 215/13; IV Ko 145/19; IV Ko 159/19; IV Ko 83/19	28	V Ko 164/17; V Ko 215/17; V Ko 89/17; V Ko 118/17; V Ko 9/18; V Ko 53/18; V Ko 116/18; V Ko 168/18; V Ko 222/19; V Ko 211/19; V Ko 83/20; V Ko 250/21; V Ko 255/21; V Ko 252/11; V Ko 203/12; V Ko 104/13; V Ko 117/13; V Ko 236/14; V Ko 69/14; V Ko 165/15; V Ko 192/15; V Ko 271/15; V Ko 230/15; V Ko 743/16; V Ko 14/16; V Ko 105/16; V Ko 371/16; V Ko 500/16; V Ko 674/16; V Ko 675/16; V Ko 676/16; V Ko 720/16; V Ko 641/16	33	IV Ko 14/17; IV Ko 15/17; IV Ko 16/17; IV Ko 134/20; IV Ko 178/20; IV Ko 4/18; IV Ko 188/13; IV Ko 59/20; IV Ko 138/19; IV Ko 46/21; XVII Ko 5/21; XVII Ko 23/18; XVII Ko 29/15; XVII Ko 34/14; XVII Ko 41/16; XVII Ko 110/18; XVII Ko 129/14; XVII Ko 203/18; XVII Ko 232/18; XVII Ko 33/12; XVII Ko 35/15; XVII Ko 69/15; XVII Ko 110/14; XVII Ko 110/16; XVII Ko 170/14; XVII Ko 179/17	26	87
art. 540 § 1 pkt 2b k.p.k.			V Ko 60/21	1			1

cd. tabeli Y

Podstawa wznowienia	SO Bydgoszcz		SO Łódź		SO Poznań		SUMA
	sygnatura	liczba	sygnatura	liczba	sygnatura	liczba	
art. 540 § 2 k.p.k.	IV Ko 222/15	1	V Ko 142/18; V Ko 143/12; V Ko 129/13; V Ko 197/13; V Ko 136/14; V Ko 143/14; V Ko 147/14; V Ko 193/14; V Ko 241/14; V Ko 260/14; V Ko 112/14; V Ko 170/14; V Ko 215/14; V Ko 110/15; V Ko 186/15	15			16
art. 540b k.p.k.			V Ko 130/19	1			1
art. 540b § 1 k.p.k.	IV Ko 93/19; IV Ko 295/12; IV Ko 131/18; IV Ko 169/20	4	V Ko 239/17; V Ko 60/17; V Ko 96/18; V Ko 149/18; V Ko 233/18; V Ko 113/19; V Ko 4/20; V Ko 822/16	8	IV Ko 8/21; XVII Ko 40/18; XVII Ko 102/17; XVII Ko 107/20; XVII Ko 113/17; XVII Ko 213/19; XVII Ko 216/18	7	19
art. 540b § 1 pkt 1 i 2 k.p.k.			V Ko 153/13	1			1
art. 540b § 1 pkt 2 k.p.k.	IV Ko 47/13	1	V Ko 33/14	1			2

art. 542 § 1 k.p.k. w zw. z art. 113 § 1 k.p.w. w zw. z art. 17 § k.w. w zw. z art. 5 § 1 pkt 1 k.p.w.; art. 542 § 1 k.p.k. w zw. z art. 540 § 3 k.p.k. i art. 547 § 2 k.p.k.	IV Ko 75/18; IV Ko 207/16	2					2
art. 542 § 3 k.p.k.	IV Ko 52/17; IV Ko 61/13; IV Ko 142/14; IV Ko 174/20; IV Ko 186/12; IV Ko 215/15; IV Ko 51/21	7	V Ko 167/18; V Ko 229/19; V Ko 34/20; V Ko 144/21; V Ko 31/13	5	IV Ko 5/14; XVII Ko 91/20; XVII Ko 129/21; XVII Ko 156/19; XVII Ko 167/19	5	17
art. 439 § 1 pkt 4 k.p.k.			V Ko 138/15; V Ko 793/16	2			2
art. 439 § 1 pkt 6 k.p.k.			V Ko 40/14	1	IV Ko 147/18	1	2
art. 439 § 1 pkt 7 k.p.k.			V Ko 202/17; V Ko 242/21; V Ko 148/14	3			3
art. 439 § 1 pkt 8 k.p.k.	IV Ko 7/13; IV Ko 21/17; IV Ko 46/15; IV Ko 62/18; IV Ko 157/18; IV Ko 160/19	6	V Ko 48/18; V Ko 65/19; V Ko 208/20; V Ko 215/21; V Ko 87/14; V Ko 82/14	6	IV Ko 62/15; IV Ko 217/15	2	14
art. 439 § 1 pkt 9 k.p.k.	IV Ko 31/19; IV Ko 59/18; IV Ko 79/14; IV Ko 80/15; IV Ko 139/13; IV Ko 201/16	6	V Ko 242/17; V Ko 249/17; V Ko 226/18; V Ko 218/20; V Ko 161/21; V Ko 189/21; V Ko 198/21; V Ko 1/12; V Ko 150/12; V Ko 273/14; V Ko 174/15; V Ko 273/15	12			18

cd. tabeli Y

Podstawa wznowienia	SO Bydgoszcz		SO Łódź		SO Poznań		SUMA
	sygnatura	liczba	sygnatura	liczba	sygnatura	liczba	
art. 439 § 1 pkt 10 k.p.k.	IV Ko 9/20; IV Ko 68/21; IV Ko 79/19; IV Ko 102/17; IV Ko 103/14; IV Ko 109/14; IV Ko 128/21; IV Ko 182/19; IV Ko 207/12; IV Ko 208/12; IV Ko 209/12; IV Ko 210/17; IV Ko 212/12; IV Ko 216/13; IV Ko 240/13; IV Ko 273/15; IV Ko 283/12; IV Ko 284/12; IV Ko 285/12; IV Ko 298/15	20	V Ko 165/17; V Ko 92/19; V Ko 180/19; V Ko 266/19; V Ko 186/20; V Ko 119/21; V Ko 241/21; V Ko 79/13; V Ko 80/13; V Ko 148/13; V Ko 79/14; V Ko 116/14; V Ko 302/14; V Ko 303/14; V Ko 304/14; V Ko 127/15; V Ko 252/16; V Ko 473/16; V Ko 831/16	19	IV Ko 5/18; IV Ko 130/16; IV Ko 222/17; IV Ko 34/16; IV Ko 33/16; IV Ko 5/15; IV Ko 28/20; XVII Ko 114/20; XVII Ko 166/20; XVII Ko 26/20; XVII Ko 32/17; XVII Ko 38/20; XVII Ko 67/19; XVII Ko 207/19	14	53
art. 439 § 1 pkt 11 k.p.k.	IV Ko 86/16; IV Ko 198/13; IV Ko 224/15;	3	V Ko 79/18; V Ko 83/14; V Ko 60/15	3	XVII Ko 102/13; XVII Ko 122/143; XVII Ko 74/15; XVII Ko 121/14	4	10
art. 104 § 1 pkt 1 k.p.w.			V Ko 144/15	1			1
art. 104 § 1 pkt 2 k.p.w.	IV Ko 114/19	1					1
art. 104 § 1 pkt 5 k.p.w.	IV Ko 124/17	1	V Ko 207/20; V Ko 36/13; V Ko 48/13; V Ko 49/13; V Ko 193/13	5			6

	art. 104 § 1 pkt 6 k.p.w.	IV Ko 126/17; IV Ko 7/15; IV Ko 37/20; IV Ko 64/21; IV Ko 78/19; IV Ko 80/19; IV Ko 93/18; IV Ko 95/15; IV Ko 99/13; IV Ko 100/13; IV Ko 101/13; IV Ko 106/14; IV Ko 116/13; IV Ko 119/17; IV Ko 122/20; IV Ko 135/13; IV Ko 136/13; IV Ko 137/13; IV Ko 155/20; IV Ko 160/13; IV Ko 161/13; IV Ko 176/19; IV Ko 181/15; IV Ko 182/15; IV Ko 197/13; IV Ko 200/13; IV Ko 201/13; IV Ko 228/12; IV Ko 286/13	29	V Ko 23/17; V Ko 21/17; V Ko 22/17; V Ko 35/17; V Ko 117/17; V Ko 178/17; V Ko 179/17; V Ko 74/18; V Ko 91/19; V Ko 110/20; V Ko 89/20; V Ko 193/12; V Ko 62/12; V Ko 198/13; V Ko 202/13; V Ko 4/13; V Ko 5/13; V Ko 232/14; V Ko 69/15; V Ko 350/15; V Ko 247/16; V Ko 845/16	22			51
	art. 104 § 1 pkt 7 k.p.w.	IV Ko 4/17; IV Ko 5/18; IV Ko 6/18; IV Ko 26/19; IV Ko 27/12; IV Ko 58/14; IV Ko 61/19; IV Ko 77/15; IV Ko 87/13; IV Ko 88/14; IV Ko 92/19; IV Ko 128/14; IV Ko 203/15; IV Ko 268/12; IV Ko 105/19	15	V Ko 20/21; V Ko 250/11; V Ko 30/12; V Ko 40/12; V Ko 91/12; V Ko 107/12; V Ko 15/13; V Ko 58/13; V Ko 11/13	9	XVIII Ko 205/18	1	25
art. 542 § 3 k.p.k. w zw. z art. 540b § 1 k.p.k.		IV Ko 9/19	1					1
art. 542 § 1 i 3 k.p.k.		IV Ko 34/20	1					1

cd. tabeli Y

Podstawa wznowienia	SO Bydgoszcz		SO Łódź		SO Poznań		SUMA
	sygnatura	liczba	sygnatura	liczba	sygnatura	liczba	
art. 547 § 2 i 3 k.p.k.			V Ko 82/15	1			1
art. 547 § 3 k.p.k. w zw. z art. 113 § 1 k.p.w. w zw. z art. 5 § 1 pkt 10 k.p.w.	IV Ko 270/12, IV Ko 199/15	2	V Ko 689/16	1			3
Wniosek RPO (na podstawie art. 116 d.k.p.w. w zw. z art. 8 § 2 ustawy – Przepisy wprowadzające k.p.s.w.) – wydanie orzeczenia z rażącem naruszeniem prawa	IV Ko 164/19	1					1
Brak danych			V Ko 156/18; V Ko 66/19; V Ko 271/19; V Ko 1079/20; V Ka 955/21; V Ka 515/20	6	IV Ko 128/17; IV Ko 5/14	2	8
SUMA		130		160		67	357

Zakończenie

Z.1. Sprawa Rogera Colemana

Myśląc o zakończeniu niniejszej książki, rozważałem przybliżenie kolejnej sprawy niesłusznego skazania. Miałem pomysł na przewrotne ukazanie sprawy, w której po prawomocnym skazaniu doszło do uniewinnienia, ale następnie okazało się, że było to jednak niesłuszne uniewinnienie, a nie niesłuszne skazanie. Okazało się, że pomimo poszukiwań według różnych połączeń słów kluczowych w wybranych trzech językach (angielskim, niemieckim i polskim) nie potrafiłem takiej sprawy znaleźć. Wynika to zapewne przede wszystkim z niskiego prawdopodobieństwa wystąpienia takiej sytuacji. Drugi powód ma charakter prawny – zakazu ponownego skazania za ten sam czyn wyrażonego zasadą *ne bis in idem*⁶¹¹. Jest ona wprost zawarta w art. 17 § 1 pkt 7 k.p.k.: *Nie wszczyna się postępowania, a wszczęte umarza, gdy: (...) postępowanie karne co do tego samego czynu tej samej osoby zostało prawomocnie zakończone albo wcześniej wszczęte toczy się.*

Najbliższa do przyjętego założenia była sprawa Rogera Colemana, skazanego za zgwałcenie i zabójstwo swojej szwagierki Wandy McCoy w Grundy 10 marca 1981 r. Colemann ze względu na skazanie za usiłowanie zgwałcenia innej kobiety w tym samym mieście cztery lata wcześniej oraz na łatwy dostęp do domu szwagierki (brak było śladów włamania), znalazł się w kręgu podejrzanych. Ujawnione w trakcie oględzin ślady rzeczowe również wiązały Colemana ze zdarzeniem. Jednak obecność odcisków palców Colemana na miejscu zdarzenia mogła być wyjaśniona jego uprzednimi – w pełni zgodnymi z normami prawnymi i społecznymi – pobytami w domu szwagierki. Ślady krwi znalezione na jego odzieży

---

⁶¹¹ Więcej na temat zasady *ne bis in idem* w prawie karnym zob.: A. Sakowicz, *Zasada ne bis in idem w prawie karnym w ujęciu paneuropejskim*, Białystok 2011.

były zgodne z grupą krwi Wandy McCoy, ale ówczesnie brak było możliwości dokładniejszej identyfikacji. Pierwszy przypadek wykorzystania DNA do identyfikacji w toku działań śledczych miał bowiem miejsce w 1986 roku⁶¹². Ława przysięgłych nie miała wątpliwości w zakresie sprawstwa i winy Colemana, który został skazany na karę śmierci. Rozpoczął się dziesięcioletni okres usiłowań zmiany tego orzeczenia. Zastrzeżenia do materiału dowodowego i zdolności komunikacyjne skazanego przekonały do jego sprawy wiele osób. Umiejętnie przedstawione niejasności w mediach skutkowały prawie sześcioma tysiącami listów i telefonów do Douglasa Wildera, gubernatora stanu Virginia, z prośbą o ulaskawienie Colemana⁶¹³. Wśród przekonanych o niewinności mężczyzny był również J. McCloskey, założyciel Centurion Ministries, jednej z pierwszych organizacji zajmujących się wspieraniem osadzonych twierdzących, że nie popełnili czynów, za które zostali skazani. McCloskey zjadł wspólnie z Colemanem ostatni posiłek, a w ostatnich słowach przed egzekucją Coleman potwierdził swoją niewinność:

Niewinny człowiek zostanie dziś zamordowany. Kiedy moja niewinność zostanie udowodniona, mam nadzieję, że Ameryka zda sobie sprawę z niesprawiedliwości kary śmierci, tak jak zrobiły to wszystkie inne cywilizowane kraje. Moje ostatnie słowa kieruję do kobiety, którą kocham. Miłość jest wieczna. Moja miłość do ciebie będzie trwać wiecznie. Kocham cię, Sharon⁶¹⁴.

---

⁶¹² National Research Council, *The evaluation of forensic DNA evidence* 1996.

⁶¹³ R. Howe, *Wilder Swamped by Pleas of Execution Opponents*, [online:] <https://www.washingtonpost.com/archive/local/1992/05/20/wilder-swamped-by-pleas-of-execution-opponents/c49d645a-9381-455f-b75a-8c2d1a39d8b9/> [dostęp: 1 grudnia 2023].

⁶¹⁴ J. Douglas, M. Olshaker, *Law & Disorder: Inside the Dark Heart of Murder*, New York 2013, s. 61.

Zdjęcie 1. Okładka tygodnika „Time” z 18 maja 1992 roku przedstawiająca Rogera Colemana. *Ten człowiek może być NIEWINNY. Ten człowiek ma UMRZEĆ*⁶¹⁵

Wątpliwości dotyczące sprawstwa Colemana były na tyle duże, że była to jedna z pierwszych spraw, w których, pomimo wykonania wyroku śmierci na skutek presji opinii publicznej, przelanizowano materiał biologiczny, kiedy technologia DNA była już na wysokim stopniu zaawansowania. Wynik jednoznacznie

⁶¹⁵ [online:] <https://web.archive.org/web/20060619195722/http://www.time.com/time/covers/0,16641,19920518,00.html> [dostęp: 1 grudnia 2023].

potwierdził sprawstwo Colemana⁶¹⁶. Nie doszło do niesłusznego skazania. Przy najmniej w tym przypadku.

Sprawa Colemana potwierdza zasadę, że o ile w toku pierwotnego postępowania w sprawach co najmniej na poziomie formalnym obowiązuje zasada domniemania niewinności, o tyle po uprawomocnieniu się wyroku skazującego domniemywane są sprawstwo i wina. Jest to niewątpliwie słuszne założenie, ale do pewnego stopnia. Uprawomocnianie się wyroków po ich kontroli instancyjnej ma stanowić gwarancję dla stron postępowania oraz całego społeczeństwa. Jeżeli jednak doszło do niesłusznego skazania na podstawie materiału dowodowego nieuzasadniającego takiego rozstrzygnięcia, to stawianie wyższych wymogów dla wzruszenia takiego rozstrzygnięcia wydaje się niesprawiedliwe.

Nie jest moim zamiarem wykorzystanie sprawy Colemana jako argumentu przeciwko weryfikowaniu trafności rozstrzygnięć sądowych. W mojej ocenie ten przypadek – przewrotnie – pokazuje, że domniemanie niewinności wciąż jest zasadą obowiązującą w znacznie mniejszym stopniu, niż bywa to przedstawiane, zwłaszcza przez zwolenników radykalnych rozwiązań w obszarze prawa karnego. W kontekście twierdzeń, że *kara śmierci powinna wrócić w stosunku do najcięższych przestępstw, co do których nie ma żadnych wątpliwości*⁶¹⁷, należy przypomnieć uzasadnienie wyroku skazującego Tomasza Komendę:

(...) **pozwała ustalić z niezbitą pewnością, iż oskarżony Tomasz Komenda był współsprawcą wspólnie i w porozumieniu z niestalonymi osobami zarzucanego mu czynu**⁶¹⁸.

⁶¹⁶ M. Glod, M. Shear, *DNA Tests Confirm Guilt of Man Executed by Va*, [online:] <https://www.washingtonpost.com/archive/politics/2006/01/13/dna-tests-confirm-guilt-of-man-executed-by-va/65a13388-bab8-4e0a-ac12-15b089d52b51/> [dostęp: 1 grudnia 2023].

⁶¹⁷ *Patryk Jaki: Mój prywatny pogląd jest taki, że powinna wrócić kara śmierci*, [online:] <https://www.wnp.pl/parlamentarny/wydarzenia/patryk-jaki-moj-prywatny-pogląd-jest-taki-ze-powinna-wrocic-kara-smierci,25147.html> [dostęp: 1 grudnia 2023].

⁶¹⁸ Uzasadnienie wyroku Sądu Okręgowego we Wrocławiu z dnia 14 listopada 2003 r. (III K 113/01). Wyróżnienie własne.

Z.2. Niesłuszne skazania w Polsce i na świecie

Na podstawie badań prowadzonych w Polsce i za granicą można z pełnym przekonaniem stwierdzić, że niesłuszne skazania są zjawiskiem nieograniczającym się do spraw nagłośnionych przez media. Nie wiemy, jak często naprawdę do nich dochodzi, ale wiemy, że częściej niż jest to odzwierciedlone w badaniach aktowych dotyczących skutecznej weryfikacji prawomocnych orzeczeń sądowych. Z kolei wstępny obraz używania nadzwyczajnych środków zaskarżenia ujawnia, że nie są to incydentalne sprawy. Prawie trzy tysiące (2945) wyroków skazujących uchylonych w następstwie złożenia wniosków o wznowienie postępowania nawet na przestrzeni 10 lat to nie jest, moim zdaniem, mała liczba, zwłaszcza jeśli mamy na uwadze, że dane te nie są pełne. Stany faktyczne i typy błędów opisanych w badaniach Ł. Chojniaka i Ł. Wiśniewskiego oraz W. Juchacza powtarzają się w kolejnej dekadzie. To zarówno jednoznacznie błędne przypisywanie sprawstwa, jak i błędy prawne. Najczęstszym spośród tych drugich jest naruszenie prawa do obrony.

Wraz z upływem lat wzrasta też wiedza o tym, że niesłuszne skazania dotyczą w większym stopniu spraw innych niż zabójstwa i przestępstwa seksualne. Faktyczny obraz w Polsce to znacznie częściej oskarżenie i skazanie za kradzież, oszustwo czy prowadzenie pojazdu w stanie nietrzeźwości niż za zabójstwo lub zgwałcenie. Jeszcze częściej są to wykroczenia niż występki. Uwidaczniają to zarówno wyniki badania aktowego, jak i doświadczeń oraz opinii przedstawicieli zawodów związanych z postępowaniem karnym.

Naruszenie prawa do obrony w połączeniu z charakterem spraw zidentyfikowanych jako najczęstsze kwalifikacje niesłusznych skazań uprawdopodobnia przybliżenie sylwetki niesłusznie skazanego. Bez dokładnych badań dla Polski ma to charakter szacunkowy, niemniej oparty na stosunkowo mocnych przesłankach. Będą to zatem zazwyczaj osoby z grup w różny sposób wykluczonych, takich, których nie stać na profesjonalną pomoc prawną lub nie jest ona nawet rozważana. Czasem będą to osoby o ograniczonych kompetencjach poznawczych lub wręcz o ograniczonej lub zniesionej poczytalności. Część osób była wytypowana jako podejrzana ze względu na swoją uprzednią karalność.

Obraz niesłusznie skazanego w Stanach Zjednoczonych to czarnoskóry mężczyzna, który już wcześniej naruszył normy prawa karnego. Ryzyko niesłusznego skazania osoby czarnoskórej za zabójstwo jest siedem i pół razy wyższe

niż skazania za ten sam czyn osoby o białym kolorze skóry⁶¹⁹. Przeciętnie uniewinnienie czarnoskórego niesłusznie skazanego zajmuje natomiast trzy lata dłużej niż w przypadku białego⁶²⁰. Nieprzypadkowo zatem rozwiązania AI na zapytania w 2023 roku dotyczące niesłusznie pozbawionego wolności generują ilustracje osób czarnoskórych, nawet kiedy wprost dostaną wskazówki, że ma to być osoba o białym kolorze skóry (zdjęcia 2 i 3)⁶²¹. Pół roku później – w kwietniu 2024 roku – to samo zapytanie (*prompt*) przyniosło już wynik zgodny z treścią (zdjęcie 4). Jednak pominięcie wskazania wprost, że ma to być osoba o białym kolorze skóry, ponownie odwołuje się do – opartego na danych – stereotypu (zdjęcie 5).

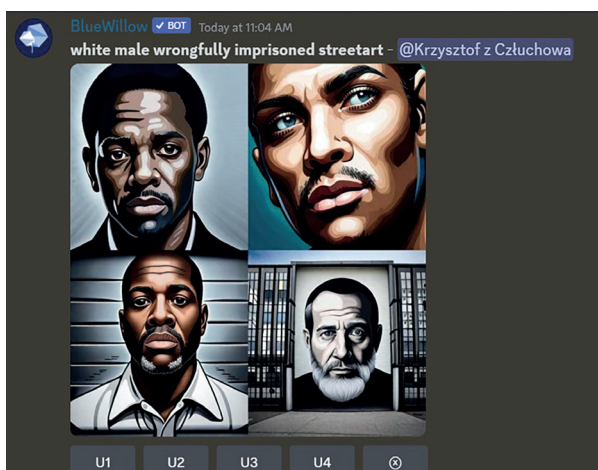
W Polsce niesłusznie skazanym najczęściej będzie zapewne także mężczyzna (raczej o podstawowym lub średnim wykształceniu), któremu zdarzyło się wcześniej znaleźć w obszarze zainteresowania organów ścigania⁶²². Oczywiście elementy te nie muszą występować łącznie. Są też sprawy, w których nie pojawi się żaden z nich. Tomasz Komenda nie był uprzednio karany ani nie znajdował się w kręgu zainteresowania organów ścigania. W postępowaniu sądowym

⁶¹⁹ S.R. Gross, M. Possley, K. Otterbourgi in., *Race and wrongful convictions in the United States 2022*, National Registry of Exonerations, 2022, s. 3.

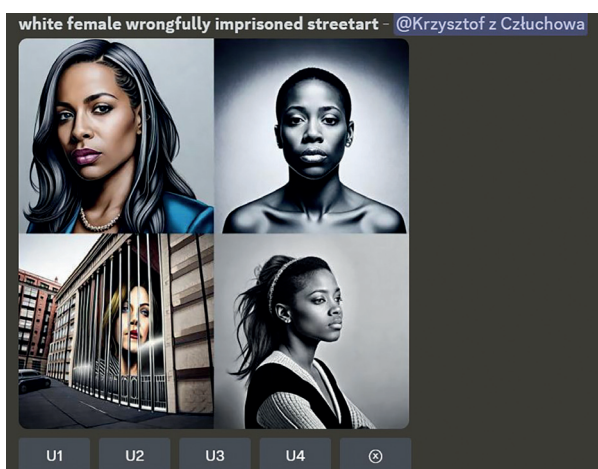
⁶²⁰ Tamże, s. 4.

⁶²¹ Stereotypy i uprzedzenia osób opracowujących algorytmy oraz dane, na jakich algorytmy te się uczą, skutkują m.in. takimi właśnie efektami. Możliwe, że jest to element, który ulegnie zmianie dzięki uwzględnianiu tego typu błędów w kolejnych wersjach oprogramowania oraz zbiorach danych wykorzystywanych do uczenia maszynowego. Zaprezentowane przykłady (zdjęcia 2, 3 i 5) mają na celu pokazanie jednego z dominujących stereotypów z obszaru niesłusznych skazań. Na podstawie raportów Innocence Project możemy jednoznacznie stwierdzić, że stereotyp ten ma oparcie w dostępnych danych. Na temat uprzedzeń rasowych i związanych z płcią przy wykorzystaniu generatorów obrazów AI zob. Anyana, *AI image generators often give racist and sexist results: can they be fixed?*, „Nature” 2024, vol. 627, s. 722–725.

⁶²² Przepuszczenie to opiera się na profilu demograficznym i kryminologicznym osób skazanych i osadzonych w polskich zakładach karnych. Zdecydowana większość to mężczyźni – w 2022 r. mężczyźni stanowili ponad 96% tej grupy (59 919 z 62 339 osób). Także osoby, które popełniły przestępstwo w warunkach recydywy, stanowiły ponad połowę populacji zakładów karnych (37 550 z 62 339 osób). Na podstawie danych GUS, zob. GUS, *Osadzeni w zakładach karnych i aresztach śledczych*, [online:] <https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/wymiar-sprawiedliwosci/wymiar-sprawiedliwosci/osadzeni-w-zakladach-karnych-i-aresztach-sledczych,2,1.html> [dostęp: 29 marca 2024]. Brak aktualnych danych na temat wykształcenia populacji więźniów w Polsce. Według wyników badań S. Grzesiaka z 2012 roku na próbie 397 skazanych wykształcenie podstawowe miało 45,6% badanych, zawodowe 35%, średnie 16,88% a wyższe 2,52%. S. Grzesiak, *Praca penitencjarna z więźniami seniorami*, Wrocław 2013, s. 144.

Zdjęcia 2 i 3. Obrazy wygenerowane przez BlueWillow, mające przedstawiać białych mężczyzn i białe kobiety niesłusznie pozbawionych wolności w stylu streetart (2023 r.)

był jednak reprezentowany przez obrońcę z urzędu, a na etapie postępowania przygotowawczego nie miał obrońcy. Nie wiadomo, czy obecność obrońcy z wyboru na etapie postępowania przygotowawczego zapobiegłaby kolejnym pomyłkom, których kulminacją było niesłuszne skazanie, ale statystycznie istnieje korelacja pomiędzy tymi zmiennymi. Koresponduje to w dużej mierze z przynajmniej czterema z dziewięciu wskazanych w 2018 roku przez Rzecznika Praw Obywatelskich źródłami pomyłek sądowych⁶²³.

⁶²³ K. Sobczak, *RPO: 9 przyczyn niesłusznego skazania Komendy*, [online:] <https://www.prawo.pl/prawnicy-sady/rpo-9-przyczyn-niesluszno-skazania-komendy,186460.html> [dostęp: 1 grudnia 2023].

Zdjęcie 4. Obraz wygenerowany przez BlueWillow, mający przedstawiać niesłusznie pozbawionego wolności białego mężczyznę w stylu streetart (2024 r.)

Zdjęcie 5. Obraz wygenerowany przez BlueWillow, mający przedstawiać niesłusznie pozbawionego wolności mężczyznę w stylu streetart (2024 r.)

Z.3. Podsumowanie

Poznanie każdego zjawiska społecznego powinno rozpoczynać się od określenia jego jasnej definicji. Jest to fundament, na którym opierają się dalsza analiza i zrozumienie, ale też określenie samego przedmiotu poznania. Kolejnym etapem jest zbadanie jego skali – zasięgu, wpływu oraz potencjalnych konsekwencji. Dopiero mając pełny obraz, można przejść do – najlepiej empirycznej – identyfikacji przyczyn danego zjawiska. To właśnie one stanowią klucz do opracowania zarówno adekwatnych reakcji, jak i działań prewencyjnych. Bez głębszego zrozumienia genezy problemu wszelkie podejmowane inicjatywy mogą okazać się nieskuteczne lub wręcz przynoszące niepożądane skutki.

Powyższy schemat wydaje się tak oczywisty, że stanowi wręcz truizm. Niemniej liczne przykłady potwierdzają, że pomimo swojej oczywistości nie jest powszechnie stosowany. Dotyczy to również zjawiska niesłusznych skazań. Różnorodność definicji jest jednym z powodów uniemożliwiających jednoznaczne określenie ich skali. Oczywiście są też inne ograniczenia poznawcze, takie jak brak danych lub utrudniony do nich dostęp. Zaproponowane w niniejszej książce (rozdział 2) definicje mają umożliwić wyjście poza rozważania czysto teoretyczne i przejście na etap badań i analiz. Wyniki badań przygotowanych na podstawie tych definicji (rozdziały 5 i 6) dają podstawy oszacowania skali niesłusznych skazań w Polsce na początku trzeciej dekady XXI wieku. Porównanie tych wyników z rezultatami badań prowadzonych w innych krajach (rozdział 3) i w Polsce przed 2021 rokiem (rozdział 4) pozwala też zidentyfikować główne przyczyny takich przypadków. Dane te, w połączeniu z ich weryfikacją przez innych badaczy, dają podstawy zarówno lepszego przygotowania reakcji następczej w sytuacjach, w których dochodzi do niesłusznych skazań, jak również działań zapobiegawczych. O ile bowiem istnieją pewne prawne mechanizmy reagowania na niesłuszne skazania, takie jak nadzwyczajne środki zaskarżenia czy możliwość wypłaty zadośćuczynień lub odszkodowań, o tyle brak jest jakichkolwiek celowych aktywności prewencyjnych. Myśląc o nadzwyczajnych środkach zaskarżenia, należy natomiast pamiętać o tym, że ich „nadzwyczajność” nie jest tylko retorycznym ozdobnikiem. Są one niesłychanie rzadkie, nie tylko z powodu (słusznie) wysokich wymogów ich zastosowania. Wydaje się, że istniejące przywiązanie do idei prawomocności wyroku utrudnia zastosowanie tych środków, nawet jeżeli istnieją ku temu przesłanki prawne i faktyczne.

Mam poważne wątpliwości, czy stworzenie polskiej komisji niewinności będzie remedium na zjawisko niesłusznych skazań. Może co najwyżej ułatwić uniewinnienie lub uzyskanie odszkodowania w wybranych nielicznych przypadkach. Istnieje wysokie prawdopodobieństwo, że okaże się niefunkcjonalną protezą jak szereg rozwiązań w historii najnowszej polskiego wymiaru sprawiedliwości, zwłaszcza tych, które miały być prostymi odpowiedziami na złożony problem. Nie przekreśla to oczywiście sensu stworzenia takiej komisji, o ile byłaby ona odpowiednio przygotowana kadrowo i kompetencyjnie do realizacji swoich zadań oraz stanowiła element większej całości – polityki państwa wobec niesłusznych skazań.

Moim zdaniem najprostsze i niekontrowersyjne rozwiązanie pozwalające podejmować decyzje organizacyjne oparte na danych to wprowadzenie nowej pozycji w repertoriach K, dotyczącej wznowień postępowań. Pozwalałaby ona określić obiektywnie skalę wniosków o wznowienie postępowania i jak są one rozpoznawane. Przyniosłoby to dane potrzebne do monitorowania zjawiska i podejmowania ewolucyjnych zmian mających zapobiegać niesłusznym skazaniom i, szerzej, pomyłkom sądowym.

Niewątpliwie warto zadbać też o triangulacje danych poprzez kontynuowanie badań niesłusznych skazań z innych perspektyw. W Polsce dotąd nie przeprowadzono reprezentatywnych ani losowych badań wśród osób osadzonych. Wyniki badania M. Huszczy opublikowane w 2011 roku opierały się na odpowiedziach 30 osadzonych⁶²⁴. Zrealizowanie badania analogicznego do RAND z końca lat 70. XX wieku⁶²⁵ pozwoliłoby poznać wiedzę na ten temat grupy dobrze zorientowanej i doświadczonej w przedmiotowej tematyce. Jakościowe badania aktowe pozwoliłyby z kolei przeanalizować dokładnie powody niesłusznych skazań, co może mieć istotny walor praktyczny. Zapewne badanie akt prokuratorskich oprócz akt sądowych mogłoby rzucić nowe światło na część zagadnień. Włączenie analizy przypadków niesłusznych skazań do *curriculum* zajęć dla przyszłych prawników mogłoby zweryfikować błędne przekonanie o nieomyślności organów ścigania i wymiaru sprawiedliwości. Umożliwiłoby również częstsze podejście do idei prawomocności wyroku w bardziej racjonalnych, a mniej religijnych kategoriach. W niektórych środowiskach ma on

⁶²⁴ M. Huszcza, dz. cyt.

⁶²⁵ T. Poveda, dz. cyt.

bowiem obecnie podobno status bliski świętości, co zdecydowanie utrudnia podejmowanie decyzji o wznowieniu postępowania czy kasacji⁶²⁶.

Prowadzenie badań nad zjawiskiem niesłusznych skazań nie powinno prowadzić do deprecjonowania perspektywy konkretnych niesłusznie skazanych osób i ich najbliższych. Dlatego w tej książce zaprezentowałem historie pozwalające lepiej zrozumieć opisywane zjawisko właśnie przez pryzmat indywidualnych doświadczeń. Dużą rolę w upowszechnianiu wiedzy o niesłusznych skazaniach i pomyłkach sądowych odgrywają publikacje wykorzystujące opisy konkretnych spraw do ilustracji zjawiska⁶²⁷, nawet kiedy są pozbawione wyników szerszych badań, czyli w rozumieniu nauk społecznych opierają się na dowodzie anegdotycznym⁶²⁸. Celem tej książki było jednak przede wszystkim zebranie i uporządkowanie aktualnej wiedzy na temat zjawiska niesłusznych skazań. Pozwala to na wstępne oszacowanie skali i charakteru tego zjawiska w Polsce oraz jego głównych przyczyn.

⁶²⁶ Określenie, że prawomocność wyroku jest w Polsce święta, zostało użyte na spotkaniu pt. *Niesłuszne pozbawienie wolności. Efektywna identyfikacja, uczciwa rekompensata i skuteczne przeciwdziałanie*, zorganizowanym 21 marca 2023 r. w Warszawie przez Digital Justice Center, Izbę Adwokacką w Warszawie, Helsińską Fundację Praw Człowieka oraz Stowarzyszenie im prof. Zbigniewa Hołdy.

⁶²⁷ M.in. wspomniane rozdziały z książki V. Kwiatkowska-Wójcikiewicz, L. Stępka (red.), dz. cyt.; także wcześniejsze publikacje, jak np. J. Wójcikiewicz, V. Kwiatkowska-Wójcikiewicz, *Sprawa Kauczor v. Poland: cena błędów procesowych i kryminalistycznych* [w:] *Co nowego w kryminalistyce – przegląd zagadnień z zakresu zwalczania przestępczości*, red. E. Gruza, M. Goc, T. Tomaszewski, Warszawa 2010, s. 409–415.

⁶²⁸ Jak np. książka w formie reporterskiej: L. Anannikova, *Skazani. Historie skrzywdzonych przez system*, Warszawa 2021.

Bibliografia

Literatura

- Acker J.R., *Wrongful convictions then and now: Lessons to be learned*, „Albany Law Review” 2007, vol. 73.
- Acker J.R., Redlich A., *Wrongful conviction: Law, science, and policy*, Durham 2011.
- Arnemann C., *Defizite der Wiederaufnahme in Strafsachen – Bestandsaufnahme und Reformvorschläge auf der Grundlage einer empirischen Untersuchung*, Berlin 2019.
- Bedau H.A., *Murder, errors of justice, and capital punishment* [w:] *The death penalty in America*, ed. H.A. Bedau, Oxford 1964.
- Bedau H.A., Radelet M.L., *Miscarriages of justice in potentially capital cases*, „Stanford Law Review” 1987, vol. 40, nr 1.
- Bingham A., Cochran J.K., Boots D.P., Heide K.M., *Public support for preventive/corrective remedies against miscarriages of justice in capital cases*, „Justice Quarterly” 2013, vol. 30, issue 4, s. 594–618.
- Black’s law dictionary*, ed. B.A. Garner, St. Paul 2000.
- Bliesener T., Altenhain K., Kilian F. i in., *Fehlerquellen und Wiederaufnahme im Strafverfahren – Eine bundesweite Untersuchung der Rechtspraxis bei Wiederaufnahmeverfahren nach rechtskräftigen Entscheidungen*, „Monatsschrift für Kriminologie und Strafrechtsreform” 2023, vol. 106, issue 3.
- Block E., *The Vindicators*, New York 1963.
- Böhme T., *Das strafgerichtliche Fehlurteil – Systemimmanenz oder vermeidbares Unrecht? Eine Untersuchung den Ursachen von Fehlurteilen im Strafprozess und den Möglichkeiten ihrer Vermeidung*, Baden-Baden, 2018.
- Borchard E., *Convicting the Innocent. Sixty-Five Actual Errors of Criminal Justice*, Yale 1932.
- Borchard E.M., *European systems of state indemnity for errors of criminal justice*, „Journal of American Institute of Criminal Law & Criminology” 1912, vol. 3.
- Bredin J.D., *The Affair: The Case of Alfred Dreyfus*, Lexington 2019.
- Chaiken J.M., Chaiken M.R., *Varieties of Criminal Behavior*, Santa Monica 1982.

- Chermak S., *Predicting crime story salience: The effects of crime, victim, and defendant characteristics*, „Journal of Criminal Justice” 1998, vol. 26, issue 1.
- Chermak S., Chapman N.M., *Predicting crime story salience: A replication*, „Journal of Criminal Justice” 2007, vol. 35, issue 4.
- Chojniak Ł., Wiśniewski Ł., *Przyczyny niesłusznych skazań w Polsce*, Raport Forum Obywatelskiego Rozwoju, Warszawa 2012.
- Christie N., *The ideal victim* [w:] *From crime policy to victim policy*, ed. E. Fattah, London, 1986.
- Cioch P., *Odpowiedzialność Skarbu Państwa z tytułu niesłusznego skazania*, Kraków 2007.
- Colaresi M.P., *Democracy declassified: the secrecy dilemma in national security*, Oxford 2014.
- Cornu G., Association Henri Capitant des amis de la culture juridique française, *Vocabulaire juridique*, 4e éd., Paris 2003.
- Cunliffe E., Edmond G., *Reviewing wrongful convictions in Canada*, „Criminal Law Quarterly” 2017, vol. 64, issue 3–4.
- Czarnecka-Działuk B., Drapała K., Więcek-Durańska A., *Analiza postępowań karnych przed sądem dla nieletnich o wybrane czyny karalne popełnione przez osoby w wieku 15–17 lat*, Warszawa 2011.
- Czerwińska D., Kowalczyk A., *Kryteria ustalania związku przyczynowego oraz rozmiaru szkody majątkowej i krzywdy wynikłej z niesłusznego pozbawienia wolności w świetle badań aktowych*, „Przegląd Sądowy” 2021, t. 45242.
- Darnstädt T., *Der Richter und sein Opfer: Wenn die Justiz sich irrt*, Munich 2013.
- Duck S., *Poems on Several Subjects: Written by Stephen Duck, Lately a Poor Thresher... at the Wages of Four Shillings and Six-pence Per Week. The Ninth Edition. With Some Account of the Life of the Author. To which is Added, The Campden Wonder, Sold at the Printing-Office in Gloucester, and by R. Evans, Bristol 1740*.
- Dudka K., Dobosiewicz B., *Odszkodowanie za niesłuszne skazanie, tymczasowe aresztowanie lub zatrzymanie w praktyce orzeczniczej sądów powszechnych*, Warszawa 2012.
- Dunkel B., Kemme S., *Fehlurteile in Deutschland: eine Bilanz der empirischen Forschung seit fünf Jahrzehnten*, „Neue Kriminalpolitik” 2016, vol. 28, s. 138–154.
- DuVernay A. (reż.), *When They See Us*, Netflix, 2019.
- Findley K.A., Scott M.S., *Multiple Dimensions of Tunnel Vision in Criminal Cases*, „The Wisconsin Law Review” 2006, vol. 291.
- Frank J., Frank B., *Not guilty*, Garden City 1957.
- Garrett B.L., *Judging innocence*, „Columbia Law Review” 2008, vol. 108, no. 1.
- Gault R., *Find No Unjust Hangings*, „Journal of American Institute of Criminal Law and Criminology” 1912–1913, no. 3, vol. 131, cyt. za: FPT Heads of Prosecutions Committee Report of the Working Group on the Prevention of Miscarriages of Justice, [online:] <https://www.justice.gc.ca/eng/rp-pr/cj-jp/ccr-rc/pmj-pej/p2.html#foot2>.
- Giannelli P.C., *Scientific evidence in the Sam Sheppard case*, „Cleveland State Law Review” 2001, vol. 49, issue 3.

- Gilliéron G., *Wrongful convictions in Switzerland: A problem of summary proceedings*, „University of Cincinnati Law Review” 2013, vol. 80, issue 4.
- Girdwoyń P., *Zarys niemieckiego procesu karnego*, Białystok 2006.
- Glewwe P., Van der Gaag J., *Identifying the poor in developing countries: Do different definitions matter?*, „World Development” 1990, vol. 18, issue 6.
- Głuszak G., *25 lat niewinności. Sprawa Tomasza Komendy*, Kraków 2020.
- Górski A., Ejchart M., *Wrongful convictions in Poland*, „University of Cincinnati Law Review” 2011, vol. 80, issue 4.
- Gould J., Leo R., *One hundred years later: Wrongful convictions after a century of research*, „The Journal of Criminal Law and Criminology” 2010, vol. 100, no. 3.
- Griffin L., *International Perspectives on Correcting Wrongful Convictions: The Scottish Criminal Cases Review Commission*, „William & Mary Bill of Rights Journal” 2012, vol. 21, s. 1153–1213.
- Gross S.R., O'Brien B., Hu C., Kennedy E.H., *Rate of false conviction of criminal defendants who are sentenced to death*, „Proceedings of the National Academy of Sciences” 2014, vol. 111, issue 20.
- Gross S.R., Shaffer M., *Exonerations in the United States, 1989–2012: Report by the National Registry of Exonerations*, Ann Arbor 2012.
- Groupe de travail du Comité FPT des Chefs des Poursuites pénales, *Rapport sur la prévention des erreurs judiciaires*, 2004, [online:] <https://www.justice.gc.ca/fra/pr-rp/jp-cj/rc-ccr/pej-pmj/po.html>.
- Gruza E., *Błędy w opiniach biegłych sądowych – w kontekście niestusznych skazań*, „Studia Iuridica” 2021, nr 88.
- Hoyos Sancho de M., *La indemnización de la prisión provisional tras sentencia absoluta o auto de sobreseimiento libre: situación actual y propuestas*, „Revista de la asociación de profesores de derecho procesal de las universidades españolas” 2020, vol. 1, s. 126–173.
- Helsińska Fundacja Praw Człowieka, *Klinika Prawa Niewinność*, Warszawa 2007.
- Hoel A., *‘Compensation for Wrongful Conviction’*, „Trends and Issues in Crime and Criminal Justice” 2008, no. 356.
- Hon. S.T. Goudge, *Inquiry into Pediatric Forensic Pathology in Ontario (2008)*, [online:] https://wayback.archive-it.org/16312/20211208105609/http://www.attorneygeneral.jus.gov.on.ca/inquiries/goudge/report/v4_en_pdf/Vol_4_Eng.pdf.
- Hoyle C., *Review of wrongful convictions following police misconduct: A study of the English Criminal Cases Review Commission*, „Monatsschrift für Kriminologie und Strafrechtsreform” 2023, vol. 106, issue 3.
- Hoyle C., Sato M., *Reasons to doubt: Wrongful convictions and the criminal cases review commission*, Oxford 2019.
- Huff C., Rattner A., Sagarin E., MacNamara D.E., *Guilty until proved innocent: wrongful conviction and public policy*, „Crime and Delinquency” 1986, vol. 32, issue 4.
- Huff R., Rattner A., Sagarin E., *Convicted but Innocent: Wrongful Conviction and Public Policy*, Thousand Oaks 1996.

- Huszcza M., *Niewinnie skazani. Skala pomyłek sądowych w Polsce*, „Przegląd Policyjny” 2011, nr 3(103).
- Huszcza M., *Prawo do rzetelnego procesu a pomyłki sądowe*, „Studia Prawnicze. Rozprawy i Materiały” 2013, nr 2, t. 13.
- Hutkins R.W., Krumbek J.A., Bindels L.B. i in., *Prebiotics: why definitions matter*, „Current Opinion in Biotechnology” 2016, vol. 37.
- Jasiński W., *Odszkodowanie i zadośćuczynienie za niesłuszne skazanie, wykonanie środka zabezpieczającego oraz niezasadne stosowanie środków przymusu po nowelizacji kodeksu postępowania karnego*, „Prokuratura i Prawo” 2005, nr 9.
- Jasiński W., Kowalczyk A., *Czas trwania i sprawność postępowań w przedmiocie odszkodowania za niesłuszne skazanie, tymczasowe aresztowanie i zatrzymanie w świetle badań aktowych*, „Forum Prawnicze” 2021, t. 3.
- Jehle J.M., *Was und wie häufig sind Fehlurteile?*, „Forensische Psychiatrie, Psychologie, Kriminologie” 2013, vol. 4, issue 7.
- Jiahong H., Ran H., *Empirical studies of wrongful convictions in mainland China*, „University of Cincinnati Law Review” 2011, vol. 80.
- Juchacz W., *Pomyłki sądowe w sprawach o zabójstwa. Studium karnoprosesowe i kryminalistyczne*, Bydgoszcz 2016.
- Kaye D.H., *Revisiting Dreyfus: A more complete account of a trial by mathematics*, „Minnesota Law Review” 2006, nr 91.
- Killias M., Gilliéron G., Dongois N., *A survey of exonerations in Switzerland over ten years (Report to the Swiss National Science Foundation)[Erreurs judiciaires en Suisse de 1995 à 2004. Rapport au Fonds National Suisse de la Recherche Scientifique]*, Lausanne and Zurich 2007.
- Killias M., Huff C.R., *Wrongful Convictions in Switzerland: the Experience of a Continental Law Country* [w:] *Wrongful Conviction*, eds. C.R. Huff, M Killias, Philadelphia 2010.
- Koch A., *Odpowiedzialność odszkodowawcza za spowodowanie niesłusznego pozbawienia wolności*, „Państwo i Prawo” 1979, nr 5.
- Kowalczyk-Ludzia M., *Wysokość odszkodowania za niesłuszne skazanie – wieloaspektowy problem* [w:] *Niesłuszne skazania. Przyczyny i skutki*, red. Ł. Chojniak, Warszawa 2017.
- Kryminalistyka wobec pomyłek sądowych*, red. V. Kwiatkowska-Wójcikiewicz, L. Stęпка, Toruń 2021.
- Kulesza C., *Modele postępowania odwoławczego i kasacyjnego w ujęciu prawnoporównawczym*, 2018, [online:] <https://repozytorium.uwb.edu.pl/jspui/handle/11320/8165>.
- Kulesza W., *Odpowiedzialność karna sędziów i prokuratorów za zbrodnię sądową* [w:] *Przestępstwa sędziów i prokuratorów w Polsce lat 1944–1956*, W. Kulesza, A. Rzepliński, Warszawa 2001.
- LaFree G.D., *Adversarial and nonadversarial justice: A comparison of guilty pleas and trials*, „Criminology” 1985, vol. 23, issue 2, s. 289–312.
- Lander E.S., PCAST Working Group, *Forensic science in criminal courts: ensuring scientific validity of feature-comparison methods*, Washington 2016.

- LaPorte G., *Wrongful Convictions and DNA Exonerations: Understanding the Role of Forensic Science*, „NIJ Journal” 2018, issue 279.
- Leo R.A., Drizin S.A., Neufeld P.J. i in., *Bringing reliability back in: False confessions and legal safeguards in the twenty-first century*, „Wisconsin Law Review” 2006, vol. 2006, issue 2.
- Leuschner F., Hoffmann A., *Der Umgang des Staates mit Fehlern der Justiz*, „Neue Kriminalpolitik” 2016, nr 28.
- Leuschner F., Rettenberger M., Dessecker A., *Imprisoned but innocent: Wrongful convictions and imprisonments in Germany, 1990–2016*, „Crime & Delinquency” 2020, vol. 66, issue 5, s. 687–711.
- Leve M., Otzipka J., Volbert R., *Der Weg zur Wiederaufnahme—Eine Expertenbefragung zum Vorfeld von Wiederaufnahmeverfahren*, „Monatsschrift für Kriminologie und Strafrechtsreform” 2022, vol. 105, issue 2.
- Lichter L.S., Lichter S.R., Amundson D., *The New York News Media and The Central Park Rape*, New York 1989.
- Lindemann A.S., *The Jew Accused: Three Anti-Semitic Affairs (Dreyfus, Beilis, Frank) 1894–1915*, Cambridge 1991.
- Loeffler C.E., Hyatt J., Ridgeway G., *Measuring self-reported wrongful convictions among prisoners*, „Journal of Quantitative Criminology” 2019, vol. 35.
- Mason R., *Condamnations injustifiées au Canada*, Publication n° 2020-77-F, Bibliothèque du Parlement, Canada, 2020, [online:] <https://lop.parl.ca/staticfiles/PublicWebsite/Home/ResearchPublications/BackgroundPapers/PDF/2020-77-f.pdf>.
- Maxfield M.G., Babbie E.R., *Research Methods for Criminal Justice and Criminology*, Boston 2008.
- May J., *Return to an address of the Honourable, the House of Commons dated 30 June 1994 for a report of the inquiry into the circumstances surrounding the convictions arising out of the bomb attacks in Guildford and Woolwich in 1974 HC 449*, [online:] https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/235647/0449.pdf.
- Mazur O., *Niestuszne skazania w Polsce w opinii prokuratorów i policjantów*, „Palestra” 2012, nr 3–4.
- McCloskey J., *Commentary: Convicting the innocent*, „Criminal Justice Ethics” 1989, vol. 8, issue 1.
- McEwen T., Regoeczi W., *Forensic evidence in homicide investigations and prosecutions*, „Journal of Forensic Sciences” 2015, vol. 60, issue 5, s. 1188–1198.
- Media społecznościowe w pracy organów ścigania*, red. P. Waszkiewicz, Warszawa 2021.
- Media społecznościowe w postępowaniu karnym*, red. P. Waszkiewicz, Warszawa 2022.
- Morton J., *Evidence in ‘No-Body’ Murder Trials*, „The Journal of Criminal Law” 2006, vol. 70, issue 6.
- Nayak M.S.D.P., Narayan K.A., *Strengths and weaknesses of online surveys*, „IOSR Journal of Humanities and Social Sciences” 2019, vol. 24, issue 5.
- National Research Council, *The evaluation of forensic DNA evidence*, 1996.

- Norris R.J., Mullinix K.J., *Framing innocence: An experimental test of the effects of wrongful convictions on public opinion*, „Journal of Experimental Criminology” 2020, vol. 16, issue 2, s. 311–334.
- Nowotny J., Shlosberg A., McAndrew T., *Understanding public views of wrongful conviction frequency and government responsibility for compensation: Results from a national sample*, „Criminal Justice Policy Review” 2023, vol. 34, issue 2.
- Olney M., Bonn S., *An Exploratory Study of the Legal and Non-Legal Factors Associated With Exoneration for Wrongful Conviction: The Power of DNA Evidence*, „Criminal Justice Policy Review” 2015, vol. 26, issue 4.
- Oppenheimer M., Little C.M., Cooke R.M., *Expert judgement and uncertainty quantification for climate change*, „Nature Climate Change” 2016, vol. 6, issue 5.
- Ortiz-Pradillo J., *Compensation for wrongful convictions in Spain [w:] Compensation for Wrongful Convictions*, W. Jasiński, K. Kremens, New York 2023.
- Ostaszewski P., *Lęk przed przestępczością: aspekty teoretyczne, metodologiczne i empiryczne*, Warszawa 2014.
- Parker C., Scott S., Geddes A., *Snowball sampling. SAGE research methods foundations*, 2019, [online:] <https://eprints.glos.ac.uk/6781/>.
- Parker S., Devine L., *Public Family Law cases in the context of Miscarriages of Justice*, „Argument & Critique” 2015, vol. 1, issue 1.
- Peters K., *Fehlerquellen im Strafprozess: Eine Untersuchung der Wiederaufnahme in der Bundesrepublik Deutschland – Band 1: Einführung und Dokumentation*, Karlsruhe 1970.
- Peters K., *Fehlerquellen im Strafprozess: Eine Untersuchung der Wiederaufnahme in der Bundesrepublik Deutschland – Band 2: Systematische Untersuchungen und Folgerungen*, Karlsruhe 1972.
- Peters K., *Fehlerquellen im Strafprozess: Eine Untersuchung der Wiederaufnahme in der Bundesrepublik Deutschland – Band 3: Wiederaufnahmerecht*, Karlsruhe 1974.
- Poveda T., *Estimating wrongful convictions*, „Justice Quarterly” 2003, vol. 18, issue 3.
- Poyser S., Milne B., *Miscarriages of justice: a call for continued research focussing on reforming the investigative process*, „The British Journal of Forensic Practice” 2011, vol. 13, no. 2.
- Radelet M.L., Bedau H.A., Putnam C.E., *In spite of innocence: Erroneous convictions in capital cases*, Boston 1992.
- Ramsey R.J., Frank J. *Wrongful conviction: Perceptions of criminal justice professionals regarding the frequency of wrongful conviction and the extent of system errors*, „Crime & Delinquency” 2007, vol. 53, issue 3.
- Ratcliffe J.H., *Aoristic signatures and the spatio-temporal analysis of high volume crime patterns*, „Journal of Quantitative Criminology” 2002, vol. 18.
- Rattner A., *Convicted but innocent: Wrongful conviction and the criminal justice system*, „Law and Human Behavior” 1988, vol. 12, issue 3.
- Read P.P., *The Dreyfus affair: The scandal that tore France in two*, New York 2012.

- Reich B., Kupczyński J., *Niestusne skazania w Polsce. Badania ankietowe wśród polskich prokuratorów* [w druku].
- Risinger D.M., *Innocents convicted: An empirically justified factual wrongful conviction rate*, „Journal of Criminal Law and Criminology” 2007, vol. 97.
- Roach K., *Wrongful convictions in Canada*, „University of Cincinnati Law Review” 2011, vol. 80, s. 1465–1562.
- Roach K., *Defining Miscarriages of Justice in the Context of Post 9/11 Counter Terrorism*, 14 August 2017, [online:] <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.3018691>.
- Robinson M.B., *Media coverage of crime and criminal justice*, Durham 2011.
- Rosen P., *Les condamnations injustifiées dans le système de justice pénale, Analyse principale*, Études générale BP-285F, Canada, 1992, [online:] <https://publications.gc.ca/Collection-R/LoPBdP/BP/bp285-f.htm>.
- Rybicki P., Pękała M., Winczakiewicz A., Kupczyński J., *Błędy w opiniach biegłych sądowych a pomyłki sądowe. Możliwości i sposoby naprawy*, Warszawa 2015.
- Salas D., *Le nouvel âge de l'erreur judiciaire*, „Revue française d'administration publique” 2008/1, n° 125.
- Sauerwein K., Butler J.M., Reczek K.K., Reed Ch., *NIST Interagency Report 2 NIST IR 8352-DRAFT Bitemark Analysis: A NIST Scientific Foundation Review Draft Stage*, [online:] <https://doi.org/10.6028/NIST.IR.8352-draft>.
- Sheppard v. Maxwell*, 384 U.S. 333 (1966).
- Simon D., *Homicide: A year on the killing streets*, New York 2007.
- Skorupka J., *Pomyłki sądowe w orzecznictwie Sądu Najwyższego i sądów apelacyjnych* [w:] *Niestusne skazania. Przyczyny i skutki*, red. Ł. Chojniak, Warszawa 2017.
- Skubisz-Ślusarczyk S., *O pomyłce sądowej w kontekście wiedzy kryminalistycznej*, „Przegląd Prawa i Administracji” 2020, CXX/2.
- Sobczak J., *Odszkodowanie za niestusne skazanie lub oczywiście niestusne aresztowanie w świetle orzecznictwa Sądu Najwyższego*, „Palestra” 1985, nr 29/11.
- Sowa A., *Przyczyny pomyłek sądowych*, „Palestra” 2002, nr 46/1.
- Stein K., *Public perception of crime and justice in Canada: a review of opinion polls RR2001-1e*, [online:] https://publications.gc.ca/collections/collection_2009/justice/J3-2-2001-1-1E.pdf.
- Stridbeck U., *Compensation for wrongful convictions in Norway* [w:] *Compensation for Wrongful Convictions*, W. Jasiński, K. Kremens, New York 2023.
- Stridbeck U., Magnussen S., *Opening potentially wrongful convictions look to Norway*, „Criminal Law Quarterly” 2012, vol. 58, issue 2, s. 267–282.
- Swan B., *Real Justice: Jailed for Life for Being Black: the Story of Rubin “Hurricane” Carter*, Toronto 2014.
- Szaploneczay A., *Wadliwe opinie biegłych jako przyczyna pomyłek sądowych w polskim procesie karnym. Sygnalizacje możliwości naprawczych*, „Studia Prawnicze. Rozprawy i Materiały” 2019, nr 1, t. 24.
- Tanguy J.-F., *L'erreur judiciaire Un objet de connaissance mal défini*, „ATALA” 2005, n° 8.

- Taslitz A.E., *The cold nose might actually know: Science & scent lineups*, „Criminal Justice” 2013, vol. 28.
- The Norwegian criminal cases review commission annual report, 2021*, [online:] https://www.gjenopptakelse.no/fileadmin/user_upload/Aarsrapport_2021_med_regnskap__eng.pdf.
- Thomas J.E., Wright D.C., Smith J.C. i in., *Harry Potter and the Law*, „Texas Wesleyan Law Review” 2005, vol. 12.
- Thurmond V.A., *The point of triangulation*, „Journal of Nursing Scholarship” 2001, vol. 33, issue 3, s. 253–258.
- Vergès J., *Les erreurs judiciaires: «Que sais-je?» n° 3656*, Paris 2019.
- Walker C., *Miscarriages of justice in principle and practice* [w:] *Miscarriages of justice: A review of justice in error*, eds. C. Walker, K. Starmer, Ashland 1999.
- Walker C., Mccartney C., *Miscarriages of justice in England and Wales*, cyt. za: J. Waszczyński, *Odszkodowanie za niestuszne skazanie lub aresztowanie*, „Palestra” 1974, nr 18/11 (203).
- Waszkiewicz P., *Traktat o dobrej prewencji kryminalnej*, Warszawa–Newark 2015.
- Waszkiewicz P., *Bezpieczeństwo i poczucie bezpieczeństwa studentów prawa na Uniwersytecie Warszawskim w pierwszej i drugiej dekadzie XXI wieku* [w:] *Po co nam kryminologia? Księga Jubileuszowa Profesor Ireny Rzeplińskiej*, red. W. Klaus, D. Woźniakowska-Fajst, P. Wiktorska, K. Buczkowski, Warszawa 2019.
- Whyte G.R., *The Dreyfus affair: A chronological history*, London 2005.
- Widacki J., Dudzińska A., *Pomyłki sądowe: skazania osób niewinnych przez sądy w Polsce*, „Palestra” 2007, t. 52, nr 11–12.
- Wiliński P., *Niestuszne skazanie w świetle gwarancji konstytucyjnych* [w:] *Niestuszne skazania. Przyczyny i skutki*, red. Ł. Chojniak, Warszawa 2017.
- Wilson D.B., McClure D., Weisburd D., *Does forensic DNA help to solve crime? The benefit of sophisticated answers to naive questions*, „Journal of Contemporary Criminal Justice” 2010, vol. 26, issue 4, s. 458–469.
- Wiśniewska K., *Model odpowiedzialności Skarbu Państwa za stosowanie środków penalnych i procesowych wobec jednostki*, Kraków 2020.
- Wiśniewski Ł., *Znaczenie kasacji podmiotów szczególnych dla identyfikacji przypadku niestusznego skazania na przykładzie wybranych spraw z obszaru właściwości Sądu Apelacyjnego w Łodzi* [w:] *Niestuszne skazania. Przyczyny i skutki*, red. Ł. Chojniak, Warszawa 2017.
- Woidtke L., Dreßler J., Babian C., *Individual human scent as a forensic identifier using mantrailing*, „Forensic Science International” 2018, vol. 282.
- Wójcikiewicz J., *O błędach w śledztwie i sposobach ich unikania*, „Kwartalnik Krajowej Szkoły Sądownictwa i Prokuratury” 2020, nr 1 (37).
- Zalman M., Larson M.J., Smith B., *Citizens’ attitudes toward wrongful convictions*, „Criminal Justice Review” 2012, vol. 37, issue 1.
- Zalman M., Smith B., Kiger A., *Officials’ Estimates of the Incidence of “Actual Innocence” Convictions*, „Justice Quarterly” 2008, vol. 25, issue 1.

Zalman M., *Wrongful Convictions: A Comparative Perspective* [w:] *The Cambridge Handbook of Social Problems. Part II – Problems Related to Crime and Violence*, ed. J. Treviño.

Orzeczenia sądowe

- Uzasadnienie wyroku Sądu Najwyższego z dnia 16 maja 2018 r. (V KO 26/18).
 Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 10 czerwca 2005 r. (II KK 332/04, OSNwSK 2005 nr 1, poz. 1136).
 Wyrok Sądu Najwyższego z 21 listopada 2014 r. (III KO 74/14).
 Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 13 maja 2002 r. (V KKN 141/01, LEX nr 53914).
 Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 21 sierpnia 2008 r. (III KO 29/08, Lex nr 449019).
 Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 5 marca 2008 r. (IV KK 425/07 IV KK 425/07, OSNwSK 2008/1/534, LEX nr 531239).
 Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 7 marca 2001 r. (IV KKN 455/00, LEX nr 51429).
 Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 8 czerwca 2006 r. (III KO 33/06, OSNwSK 2006/1/1205, LEX nr 294505).
 Wyrok SO w Gdańsku z dnia 15 grudnia 2015 r. (XI Ko 775/15).
 Wyrok Sądu Okręgowego w Suwałkach z dnia 13 czerwca 2003 r. (II KK 65/02).
 Wyrok Sądu Apelacyjnego w Białymstoku z dnia 8 kwietnia 2004 r. (II AKA 333/03).

Inne

- 8 Facts About Sandra Hemme's Case You Need to Know*, [online:] <https://innocenceproject.org/8-facts-about-sandra-hemmes-case-you-need-to-know/>.
- Alvarez J., Manso J., *Inocente, nueve años de cárcel, y sólo un tercio de la indemnización*, [online:] <https://www.elmundo.es/espana/2015/06/01/556b1cfaca47418e3e8b4579.html>.
- Armstrong M., Hammerman S., Martin J., *NYPD Review of the Central Park Jogger Case*, 2003, [online:] <https://www.historyvshollywood.com/reelfaces/images/2019/06/whentheyseus/armstrong-report.pdf>.
- ARŻ, TVP Info, *Przesiedział 12 lat. Za morderstwo, którego nie popełnił*, [online:] <https://www.fakt.pl/wydarzenia/polska/niewinny-czeslaw-kowalczyk-przesiedzial-w-wiezieniu-12-lat-zada-15-mln-odszkodowania/9bymdov>.
- as, *Prokurator, który stawiał zarzuty Tomaszowi Komendzie został skazany na pięć lat więzienia*, [online:] <https://gazetawroclawska.pl/prokurator-ktory-stawial-zarzuty-tomaszowi-komendzie-zostal-skazany-na-piec-lat-wiezienia/ar/c1-15433593>.

- At least 92 people have had wrongful convictions overturned in Ohio since 1990. Here's the list.*, [online:] <https://www.daytondailynews.com/local/at-least-92-people-have-been-wrongfully-convicted-in-ohio-since-1990-heres-the-list/>.
- BBC, *Alabama posthumously pardons three Scottsboro Boys*, [online:] <https://www.bbc.com/news/world-us-canada-25046096>.
- Bellamy, J., *The Scottsboro Boys INJUSTICE IN ALABAMA*, [online:] <https://www.archives.gov/files/publications/prologue/2014/spring/scottsboro.pdf>.
- Bogoryja-Zakrzewska H., *Przesiedział 12 lat i 3 miesiące za zbrodnię, której nie popełnił. Za odszkodowanie kupił luksusowy katamaran. Dostał nazwę „Felix Finis” – szczęśliwe zakończenie*, [online:] <https://facet.onet.pl/warto-wiedziec/przesiedzial-12-lat-i-3-miesiace-za-zbrodnie-ktorej-nie-popolnil-za-odszkodowanie/flthwnv>.
- Bromwich, J., *Sixth Teenager Charged in Central Park Jogger Case Is Exonerated*, [online:] <https://www.nytimes.com/2022/07/25/nyregion/steven-lopez-central-park-jogger-case.html>.
- Burns S., McMahon D., Burns K. (reż.), *The Central Park Five*, PBS, 2012.
- Butterfield F., *DNA Test Absolves Sam Sheppard of Murder, Lawyer Says*, [online:] <https://www.nytimes.com/1998/03/05/us/dna-test-absolves-sam-sheppard-of-murder-lawyer-says.html>.
- Canadian Registry of Wrongful Convictions, [online:] <https://www.wrongfulconvictions.ca/data>.
- Chibowska K., *Zrobiła to z zemsty. Gdyby nie sąsiadka, Komenda nie zostałby skazany*, [online:] <https://kobieta.onet.pl/wiadomosci/dorota-p-z-zemsty-oskarzyla-komende-gdyby-nie-ona-nie-zostalby-skazany/xshftkh>.
- Chibowska K., *Zrobiła to, by się zemścić. Gdyby nie sąsiadka, Tomasz Komenda nigdy nie zostałby skazany*, [online:] <https://kobieta.onet.pl/wiadomosci/sprawa-t-komendy-wyrok-ws-sprawcow-oto-kobieta-ktora-oskarzyla-komende/pq3ysqx>.
- CNN Larry King Weekend Encore Presentation: Interview With Trisha Meili, [online:] <https://transcripts.cnn.com/show/lklw/date/2003-05-03/segment/00>.
- Cortez B., *Forensic Odontology: Bite Marks and Wrongful Convictions*, [online:] <https://lawjournalforsocialjustice.com/2020/10/03/forensic-odontology-bite-marks-and-wrongful-convictions/>.
- Criminal Cases Review Commission, [online:] <https://ccrc.gov.uk/facts-figures/>.
- Czerniak M., *Nie tylko Komenda. Prof. Woźniak pisze o kiepskiej kondycji instytucji biegłego sądowego*, [online:] <https://gazetawroclawska.pl/nie-tylko-komenda-prof-wozniak-pisze-o-kiepskiej-kondycji-instytucji-bieglego-sadowego/ar/c1-15526931>.
- Daszczyński R., Sterlingow M., *Plotka w pudełku*, [online:] <https://wyborcza.pl/duzy-format/7,127290,7448132,plotka-w-pudelku.html>.
- DNA z włosów w sprawie Tomasza Komendy*, [online:] <https://www.testdna.pl/badania-dna-z-wlosow-w-sprawie-tomasza-komendy/>.
- Dwyer J., *The True Story of How a City in Fear Brutalized the Central Park Five*, [online:] <https://www.nytimes.com/2019/05/30/arts/television/when-they-see-us-real-story.html>.

- Engelhardt M., *Zamordowali 4-letniego Michałka wrzucając do lodowatej Wisły*, [online:] <https://wiadomosci.gazeta.pl/wiadomosci/7,126765,10996687,zamordowali-4-letniego-michalka-wrzucajac-do-lodowatej-wisly.html>.
- Etude de cas: le rôle de la presse dans l'affaire Dreyfus (1894–1906)*, [online:] <http://la-story.over-blog.com/2015/01/etude-de-cas-le-role-de-la-presse-dans-l-affaire-dreyfus-1894-1906.html>.
- Evidence Based Justice Lab, [online:] <https://evidencebasedjustice.exeter.ac.uk/miscarriages-of-justice-registry/the-cases/overview-graph/>.
- Farber M., *'Smart, Driven' Woman Overcomes Reluctance*, The New York Times, July 17, 1990, Section B, Page 3, [online:] <https://timesmachine.nytimes.com/timesmachine/1990/07/17/issue.html>.
- Foderaro L., *Angered by Attack, Trump Urges Return Of the Death Penalty*, [online:] <https://www.nytimes.com/1989/05/01/nyregion/angered-by-attack-trump-urges-return-of-the-death-penalty.html>.
- Fuster J., *Central Park 5 Received Additional \$3.9 Million Settlement From New York in 2016 (Report)*, [online:] <https://www.thewrap.com/central-park-five-received-additional-3-9-million-settlement-from-new-york-in-2016-report/>.
- Gadawa M., *Zbrodnia miłoszycka: Jest decyzja! Tomasz Komenda po 18 latach spędzonych w więzieniu wychodzi na wolność*, [online:] <https://gorzowwielkopolski.naszemiasto.pl/zbrodnia-miloszycka-jest-decyzja-tomasz-komenda-po-18-ar/c1-4570261>.
- Gopnik A., *Trial of the century*, *The New Yorker*, 21 września 2009, [online:] <https://www.newyorker.com/magazine/2009/09/28/trial-of-the-century>.
- Government of Canada, *The proposed Miscarriage of Justice Review Commission Act (David and Joyce Milgaard's Law)*, [online:] <https://www.justice.gc.ca/eng/csj-sjc/pl/mjrca-lcees/index.html>.
- Górlikowski M., *Gangster już nie kłamie?* [online:] <https://wyborcza.pl/7,75398,9651039,gangster-juz-nie-klamie.html>.
- GUS, *Szkolnictwo wyższe w roku akademickim 2021/2022 (wyniki wstępne)*, [online:] <https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/edukacja/edukacja/szkolnictwo-wyzsze-w-roku-akademickim-20212022-wyniki-wstepne,8,8.html>.
- Hanausek T., *Tragiczna pomyłka, „Przekrój”* 1999, 11 lipca, nr 28.
- Helsińska Fundacja Praw Człowieka, *Jak w 10 minut wyjaśnić 46 spraw sądowych? Przerwa w karze dla niesłusznie skazanego sprzedawcy AGD, aby ten mógł dochodzić swojej niewinności*, [online:] <https://hfhr.pl/aktualnosci/przerwa-w-karze-dla-nieslusznie-skazanego-w-wielu-sprawach>.
- Innocence Project Texas, *Dog Scent Lineups. A Junk Science Injustice*, A special report by the Innocence Project Texas 2009, [online:] <https://globalwrong.files.wordpress.com/2013/03/dog-scent-lineups-junk-science-ipot.pdf>.
- Janowski D., *Chciał zabić brata-przedsiębiorcę*, [online:] <https://pomorskie.naszemiasto.pl/chcial-zabic-brata-przedsiębiorce/ar/c1-219307>.
- Jenkins S., *32 years on from the exoneration of the Guildford Four*, [online:] <https://mojoscotland.org/32-years-on-from-the-exoneration-of-the-guildford-four/>.

- Jędryszka D., *Zostali uniewinnieni, teraz żądają odszkodowań*, [online:] <https://www.dziennikwschodni.pl/magazyn/zostali-uniewinnieni-teraz-zadaja-odszkodowan,n,1000128245.html>.
- jok, *Skazany po zablokowaniu konta na Allegro walczy o wznowienie postępowań. W Białymstoku się nie udało*, [online:] <https://bialystok.wyborcza.pl/bialystok/7,35241,29524960,skazany-po-zablokowaniu-konta-na-allegro-walczy-o-wznowienie.html>.
- Kapera, M., *Alibi, brak dowodów i motywu. Wyrok? Dożywocie. „Wymyślili sobie sprawców tego zabójstwa”*, [online:] <https://wiadomosci.radiozet.pl/polska/pomowieni-o-brutalne-zabojstwo>.
- Kelly M., *Archive: Doubts, errors, unknowns still haunt the case of ‘Hurricane’ Carter, John Artis*, [online:] <https://eu.northjersey.com/story/news/columnists/mike-kelly/2019/06/17/rubin-carter-john-artis-what-really-happened-night/1419996001/>.
- Korejow M., *„Oskarżono mnie, że strzelał ludziom w głowy za pieniądze”*, [online:] <https://tvn24.pl/magazyn-tvn24/oskarzono-mnie-ze-strzelam-ludziom-w-glowy-za-pieniadze,148,2613>.
- Kowalewski M., *Nagranie z za krat, czyli dożywocie za niewinność?*, [online:] <https://www.rp.pl/spoleczenstwo/art16548861-nagranie-zza-krat-czyli-dozywocie-za-nie-winnosc>.
- Linder D., *Dr. Sam Sheppard Trials: An Account*, [online:] <https://www.famous-trials.com/sam-sheppard/2-sheppard>.
- Machajski P., *Zabójstwo małego Michałka. „Byłam młodą matką, może nie idealną”*, [online:] <https://warszawa.wyborcza.pl/warszawa/7,150427,20367531,zabojstwo-malego-michalka-bylam-mloda-matka-moze-nie-idealna.html>.
- McFadden R., *Boys’ guilt likely in rape of jogger, police panel says*, [online:] <https://www.nytimes.com/2003/01/28/nyregion/boys-guilt-likely-in-rape-of-jogger-police-panel-says.html>.
- Mieśnik M., *Wsadził Tomasza Komendę za kraty. „Dziś zrobiłbym to samo”*, [online:] <https://wiadomosci.wp.pl/wsadzil-tomasza-komende-za-kraty-dzis-zrobilbym-to-samo-6230866763650689a>.
- Ministerstwo Sprawiedliwości, Statystyka Sądowa, *Prawomocne osądzienia osób dorosłych 2014–2018*, Warszawa 2020, [online:] <https://isws.ms.gov.pl/pl/baza-statystyczna/publikacje/download,2779,12.html>.
- Ministerstwo Sprawiedliwości, *Prawomocnie zasądzone odszkodowania w latach 2000–2021 i zadośćuczynienia w latach 2009–2021 w trybie art. 552 k.p.k./ w sądach okręgowych*, [online:] <https://isws.ms.gov.pl/pl/baza-statystyczna/opracowania-wieloletnie/>.
- mk, MLZ, IAR, *Zbrodnia miłoszycka. Śledczy nie zbadali wątku jednego z ochroniarzy dyskoteki. Dziś ukrywa się za granicą*, [online:] <https://wiadomosci.gazeta.pl/wiadomosci/7,114883,26903648,zbrodnia-miloszycka-sledczy-nie-zbadali-watku-jednego-z-ochroniarzy.html>.
- Mullin J., *From the archive, 20 May 1993: Guildford Four case detectives cleared*, [online:] <https://www.theguardian.com/theguardian/2013/may/20/guildford-four-detectives-cleared>.

- Nozicka L., *Missouri woman in prison for murder since 1980 gets chance to prove innocence next year*, [online:] <https://www.kansascity.com/news/local/crime/article277040488.html>.
- Odpowiedź podsekretarza stanu w Ministerstwie Sprawiedliwości – z upoważnienia ministra – na zapytanie nr 7797 w sprawie sędziów orzekających w polskich sądach, 5 października 2010 r., [online:] <https://orka2.sejm.gov.pl/IZ6.nsf/main/407B0565>.
- Olejarczyk P., *Spędził w więzieniu 12 lat. Za morderstwo, którego nie popełnił*, [online:] <https://wiadomosci.onet.pl/trojmiasto/gdansk-przesiedzial-12-lat-za-morderstwo-ktorego-nie-popolnil/jl9kdjf>.
- PAP/JS, *Tomasz Komenda zawdzięcza wolność Zbigniewowi Ziobrze?*, [online:] <https://www.wnp.pl/parlamentarny/wydarzenia/tomasz-komenda-zawdzięcza-wolnosc-zbigniewowi-ziobrze,30195.html>.
- Pajączek T., *Kto odpowiada za skazanie Tomasza Komendy?*, [online:] <https://wiadomosci.onet.pl/wroclaw/tomasz-komenda-otrzyma-rekordowe-odszkodowanie-kto-odpowiada-za-jego-skazanie/5fdpw5>.
- Pajączek T., *Sprawa niesłusznego skazania Tomasza Komendy wciąż nierozwiązana*, [online:] <https://wiadomosci.onet.pl/wroclaw/tomasz-komenda-i-niesluszne-skazanie-sledztwo-utknelo>.
- Pietkiewicz B., *Dlaczego się nie cieszysz, kwiatuszku?*, [online:] <https://www.polityka.pl/tygodnikpolityka/klasykipolityki/1764676,1,dlaczego-sie-nie-cieszysz-kwiatuszku.read>.
- Pismo Prokuratora Generalnego Andrzeja Seremeta do Wicemarszałek Senatu RP z dnia 5 listopada 2012 r., sygn. PG II P 070/29/12 [online:] https://www.senat.gov.pl/gfx/senat/userfiles/_public/k8/dokumenty/stenogram/oswiadczenia/skurkiewicz/18050c.pdf.
- Pitt D., *Jogger's Attackers Terrorized at Least 9 in 2 Hours*, [online:] <https://www.nytimes.com/1989/04/22/nyregion/jogger-s-attackers-terrorized-at-least-9-in-2-hours.html>.
- Poszukiwany, bardzo niebezpieczny*, [online:] http://mojaorunia.pl/index.php?option=com_orunia&task=artykul&id=2474.
- Powell v. Alabama, 287 U.S. 45 (1932).
- Prokuratura Krajowa, *Sąd Najwyższy uniewinnił Tomasza Komendę od zbrodni zabójstwa*, [online:] <https://www.gov.pl/web/prokuratura-krajowa/sad-najwyzszy-uniewinnil-tomasza-komende-od-zbrodni-zabojstwa>.
- Rosiejka R. (oprac.), *Polacy już zdecydowali. Tomasz Komenda powinien dostać odszkodowanie*, [online:] <https://opinie.wp.pl/polacy-juz-zdecydowali-tomasz-komenda- powinien-dostac-odszkodowanie-6232585086686849a>.
- Rankin, J., *Canadian registry of wrongful convictions shines light on cases the headlines miss*, [online:] https://www.thestar.com/news/gta/canadian-registry-of-wrongful-convictions-shines-light-on-cases-the-headlines-miss/article_45fcfo8c-dd73-5b6a-879f-41f87d567998.html.

- Redakcja, *Tomasz Komenda: denerwuje mnie, że władza chce z mojego uniewinnienia zrobić swój sukces*, [online:] <https://wiadomosci.radiozet.pl/polska/Tomasz-Komenda-denerwuje-mnie-ze-wladza-chce-z-mojego-uniewinnienia-zrobic-swoj-sukces>.
- Różańska D., *Komenda o dziennikarzu, który go „oczerniał”. Ten odpowiada: „Nie czuję się na siłach bronić przed jego słowami”*, [online:] <https://natemat.pl/238449,dziennikarz-o-ktorym-wspomnial-komenda-nie-czuje-sie-na-silach-bronic-przed-jego-slowami>.
- Rybak M., *„Nie przeczytałem akt” – przyznaje prokurator, który zamknął niewinnego człowieka*, [online:] <https://gazetawroclawska.pl/nie-przeczytalem-akt-przyznaje-prokurator-ktory-zamknal-niewinnego-czlowieka/ar/12993714>.
- Rybak M., *Skandaliczna pomyłka w sprawie zbrodni w Miłoszycach: Od 18 lat w więzieniu siedzi niewinny człowiek*, [online:] <https://gazetawroclawska.pl/skandaliczna-pomylka-w-sprawie-zbrodni-w-miloszycach-od-18-lat-w-wiezieniu-siedzi-niewinny-czlowiek/ga/12990516/zd/27819052>.
- Saulny S., *Convictions and Charges Voided In '89 Central Park Jogger Attack*, [online:] <https://www.nytimes.com/2002/12/20/nyregion/convictions-and-charges-voided-in-89-central-park-jogger-attack.html>.
- Schanberg S., *A Journey Through the Tangled Case of the Central Park Jogger*, [online:] <https://www.villagevoice.com/2002/11/19/a-journey-through-the-tangled-case-of-the-central-park-jogger/>.
- Schwartz J., *Picked From a Lineup, on a Whiff of Evidence*, [online:] https://www.nytimes.com/2009/11/04/us/04scent.html?_r=0.
- Scottish Criminal Cases Review Commission, [online:] <https://www.sccrc.co.uk/conviction#ReferredCases>.
- SFP, *Przed otwarciem kin: jak wyglądał box office w 2020?*, [online:] <https://www.sfp.org.pl/2016/wydarzenia,5,31287,1111,1,Przed-otwarciem-kin-jak-wygladal-box-office-w-2020.html>.
- Sheridan J. (reż), *In the name of the father*, Universal Pictures, 1993.
- Sitek E., *Czekałem na was 18 lat*, [online:] <https://gazeta.policja.pl/997/archiwum-1/2019/numer-167-luty-2019/169605,Czekalem-na-was-18-lat.html>.
- Skazania prawomocne z oskarżenia publicznego – dorośli – wg rodzajów przestępstw i wymiaru kary w l. 2008–2020, [online:] <https://isws.ms.gov.pl/pl/baza-statystyczna/opracowania-wieloletnie/>.
- Sobczak K., *Coraz starsi sędziowie orzekają w sądach*, [online:] <https://www.prawo.pl/prawnicy-sady/coraz-starsi-sedziowie-orzekaja-w-sadach,185433.html>.
- Sobczak K., *RPO: 9 przyczyn niesłusznego skazania Komendy*, [online:] <https://www.prawo.pl/prawnicy-sady/rpo-9-przyczyn-niesluszne-go-skazania-komendy,186460.html>.
- Sprawa Tomasza Komendy powinna stać się w końcu poważnym impulsem dla władz. Oświadczenie Krajowego Mechanizmu Prewencji Tortur*, [online:] <https://bip.brpo.gov.pl/pl/node/13014/revisions/13065/view>.
- Sprawozdanie Komisji śledczej do zbadania prawidłowości działań organów administracji rządowej w sprawie postępowań karnych związanych z uprowadzeniem

- i zabójstwem Krzysztofa Olewnika. Druk nr 4205 [online:] <https://orka.sejm.gov.pl/Druki6ka.nsf/wgdruku/4205>.
- Sullivan R., *Park Victim, Out of Coma, Says 'Hello'*, [online:] <https://www.nytimes.com/1989/05/04/nyregion/park-victim-out-of-coma-says-hello.html?searchResultPosition=211>.
- Superwizjer TVN, „*Nie jestem aniołem*”. Człowiek, który uwolnił Tomasza Komendę, [online:] <https://tvn24.pl/polska/historia-czlowieka-ktory-uwolnił-tomasza-komende-4716581>.
- Superwizjer TVN, *Pół życia w więzieniu za nic. Zwrot w sprawie*, [online:] <https://tvn24.pl/polska/superwizjer-tomasz-komenda-skazany-za-gwalt-i-morderstwo-malgosi-ra821084-2402449>.
- Raab S., *Supreme Court Refuses to Revive Hurricane Carter's Murder Case*, [online:] <https://www.nytimes.com/1988/01/12/nyregion/supreme-court-refuses-to-revive-hurricane-carter-s-murder-case.html?scp>.
- Szczepanik K., [OPINIE] *Człowiek kontra system: siedemnaście lat więzienia za długi...*, [online:] <https://www.olsztyn.com.pl/artukul,opinie-czlowiek-kontra-system-siedemnaście-lat-wiezienia-za-dlugi,37027.html>.
- Szwalikowska J., *Zbrodnia miłoszycka. Jest prawomocny wyrok za gwałt i zabójstwo 15-letniej Malgosi*, [online:] <https://wiadomosci.gazeta.pl/wiadomosci/7,114883,27865922,zbrodnia-miloszycka.html>.
- Szydłowski J., *Był niewinny i trafił za kraty. Chciał 17 mln zł odszkodowania, wywalczył 323 tys. zł*, [online:] <https://www.dziennikwschodni.pl/lublin/był-niewinny-i-trafił-za-kraty-chciał-17-mln-zł-odszkodowania-wywalczył-323-tys-zł,n,140939975.html>.
- Szymanik G., *Cała Polska skazuje Artura K. Ma 46 wyroków i 17 lat więzienia na skutek zablokowania konta na Allegro*, [online:] <https://wyborcza.pl/duzyformat/7,127290,29311905,cala-polska-skazuje-artura-k-ma-46-wyrokow-i-17-lat.html>.
- The Case of the Central Park Jogger*, [online:] <https://www.nytimes.com/1990/08/19/nyregion/the-case-of-the-central-park-jogger.html>.
- The People of the State of New York – against – Kharey Wise, Kevin Richardson: Antron Mccray, Yusef Salaam, and Raymond Santana: Affirmation in Response to Motion to Vacate: Judgment of Conviction: Indictment NO. 4762/89
- The secret military file of the Dreyfus Affair*, [online:] <https://www.affairedreyfus.com/p/dossier-secret-accueil-site-du-dossier.html>.
- tm/tam, *Jacek Wach skazany na dożywocie. Za uwięzienie, znęcanie i zabójstwo*, [online:] <https://tvn24.pl/bialystok/olsztyn-jacek-wach-skazany-na-dozywocie-wyrok-nie-jest-prawomocny-6550429>.
- TVN24 Wrocław, *Komenda oskarża go o pobicie w trakcie przesłuchania. Policjant: nigdy nikogo nie białem*, [online:] <https://tvn24.pl/wroclaw/sprawa-tomasza-komendy-policjant-twierdzi-ze-nie-doszło-do-pobicia-ra844980-2392298>.
- TVN24 Wrocław, *Komenda w prokuraturze o tym, jak niegdyś traktowali go policjanci. „Takich rzeczy się nie zapomina”*, [online:] <https://tvn24.pl/wroclaw/komenda-zlozył-obszerne-wyjasnienia-w-prokuraturze-ra839938-2413740>.

- TVN24 Wrocław, *Minister mówi o „fatalnej pomyłce”. Polecił wszcząć śledztwo w sprawie Tomasza Komendy*, [online:] <https://tvn24.pl/wroclaw/ziobro-polecilem-wszczac-sledztwo-ws-skazania-tomasza-komendy-ra822337-2320633>.
- TVN24 Wrocław, *Zostali skazani za zabójstwo 15-letniej Małgosi. Jest kasacja w sprawie „zbrodni miłoszyckiej”*, [online:] <https://tvn24.pl/wroclaw/zbrodnia-w-miloszykach-zostali-skazani-za-zabojstwo-15-letniej-malgosi-jest-kasacja-do-sadu-najwyzszego-6176594>.
- TVN24, *110 tys. zł dla matki utopionego Michałka*, [online:] <https://tvn24.pl/polska/110-tys-zl-dla-matki-utopionego-michalka-ra193277-3533911>.
- TVN24, *Dzieciobójstwo czy sądowa pomyłka – wyrok 16 stycznia*, [online:] <https://tvn24.pl/polska/dzieciobojstwo-czy-sadowa-pomylka-wyrok-16-stycznia-ra82020-3721713>.
- TVN24, *Skazany za zabójstwo, którego nie popełnił. 300 zł za każdy dzień odsiadki*, [online:] <https://tvn24.pl/polska/skazany-za-zabojstwo-ktorego-nie-popelnil-goraa-nieslusznie-skazany-ra513032-3292422>.
- TVN24, *Wszystkie błędy w sprawie Tomasza Komendy*, [online:] <https://tvn24.pl/polska/wszystkie-bledy-w-sprawie-tomasza-komendy-czarno-na-bialym-ra827208-2399259>.
- Uwaga TVN, *Kim jest Remigiusz Korejwo – policjant, który pomógł Tomaszowi Komendzie*, [online:] <https://uwaga.tvn.pl/reportaze,2671,n/remigiusz-korejwo-kim-jest-policjant-ktory-pomogl-tomkowi-komendzie,328457.html>.
- WB, *Komenda oburzył się na jego widok w sądzie. Dziennikarz przyznaje: mam pretensje do siebie*, [online:] <https://wiadomosci.gazeta.pl/wiadomosci/7,114883,23415878,komenda-oburzyl-sie-na-jego-widok-w-sadzie-dziennikarz-przyznaje.html>.
- Weiser B., *5 Exonerated in Central Park Jogger Case Agree to Settle Suit for \$40 Million*, [online:] <https://www.nytimes.com/2014/06/20/nyregion/5-exonerated-in-central-park-jogger-case-are-to-settle-suit-for-40-million.html>.
- Weltrowski P., *Przesiedział ponad 12 lat za zabójstwo. Sąd: jest niewinny*, [online:] <https://www.trojmiasto.pl/wiadomosci/Przesiedzial-ponad-12-lat-za-zabojstwo-Sad-jest-niewinny-n61198.html>.
- White-Slave Traffic Act, ch. 395, 36 Stat. 825
- Wilczyńska E., *Seryjny gwałciciel skazany za zbrodnię miłoszycką manipuluje zza krat. Ludzie wierzą, że jest „drugim Komendą”*, [online:] <https://wroclaw.wyborcza.pl/wroclaw/7,35771,30202619,seryjny-gwalciciel-skazany-za-zbrodnie-miloszycka.html>.
- Wilczyńska E., *Spiskowe teorie zbrodni miłoszyckiej. Jako sprawców wskazują biznesmenów i policjantów*, [online:] <https://wroclaw.wyborcza.pl/wroclaw/7,35771,28016258,spiskowe-teorie-zbrodni-miloszyckiej-jako-sprawcow-wskazuja.html>.
- Wilczyńska E., *Tomasz Komenda po badaniu DNA mógł zostać wykluczony jako zabójca 15-latki. Ale korzystne dla niego wyniki pominięto [ŚLEDZTWO „WYBORCZEJ”]*, [online:] <https://wroclaw.wyborcza.pl/wroclaw/7,142076,23231142,jak-pominieto-badania-wykluczajace-tomasza-komende-jako-zabojce.html>.

- Wilczyńska E., *Tomasza Komendę wrobiła oszustka, której nikt nie sprawdził* [ŚLEDZ-TWO „WYBORCZEJ”], [online:] <https://wroclaw.wyborcza.pl/wroclaw/7,35771,23182682,tomasza-komende-wrobila-oszustka-ktorej-nikt-nie-sprawdzil.html>.
- Wilczyńska E., *Wizja lokalna po 21 latach na miejscu zbrodni, za którą skazany był Tomasz Komenda. Odtwarzamy ostatnie godziny życia 15-letniej Małgosi*, [online:] <https://wroclaw.wyborcza.pl/wroclaw/51,142076,23294414.html#S.galeria-K.C.-B.1-L.1.duzy>.
- Wilczyńska E., *Wyciągnął z więzienia Komendę, ale musiał odejść z policji. „Jak się patrzy, kogo awansują i promują, to przykro się robi”*, [online:] <https://wroclaw.wyborcza.pl/wroclaw/7,35771,29988389,wyciagnal-z-wiezienia-komende-z-policji-musial-odejsc.html>.
- Winnicki P., *Dropshipping. Co to jest i jak można na tym zarabiać?*, [online:] <https://allegro.pl/artukul/dropshipping-co-to-jest-i-jak-mozna-na-tym-zarabiac-RdoqRqogoCV>.
- Wójcik K., *„Zastrzelcie go na jej oczach, niech wie, co to znaczy zdradzić gangstera”*, [online:] <https://magazyn.wp.pl/informacje/artukul/zastrzelcie-go-na-jej-oczach-niech-wie-co-to-znaczy-zdradzic-gangstera>.
- Wójcik K., *Iwona ocalała, bo zaciął się pistolet. Prawda o morderstwie, które wstrząsnęło Wybrzeżem*, [online:] <https://weekend.gazeta.pl/weekend/7,152121,20833053,iwona-ocalala-bo-zacial-sie-pistolet-prawda-o-morderstwie.html>.
- Wójcik K., *K jak klub płatnych zabójców*, [online:] <https://www.trojmiasto.pl/wiadomosci/K-jak-klub-płatnych-zabojcow-n41642.html>.
- Zagalski J., *Krzysztof Wójcik: „Niewinny człowiek przesiedział 12 lat, bo nie było woli dotarcia do prawdziwego zabójcy”*, [online:] <https://ksiazki.wp.pl/krzysztof-wojcik-niewinny-czowiek-przesiedzia-12-lat-bo-nie-byo-woli-dotarcia-do-prawdziwego-zabojcy-6145960597502081a>.
- Zajączkowska M., *Utopili Michalka w lodowatej Wiśle*, [online:] <https://wiadomosci.onet.pl/na-tropie/utopili-michalka-w-lodowatej-wisle/35k3e>.
- Zbigniew Ziobro wykorzystał sprawę Tomasza Komendy. Spreczne fakty w sprawie zbrodni miłoszyckiej, [online:] <https://wiadomosci.onet.pl/wroclaw/jak-zbigniew-ziobro-wykorzystal-sprawe-tomasza-komendy/m8do13v>.
- Zeznania Ruby Bates Patterson v. Alabama, 294 U.S. 600 (1935). Transkrypt [online:] <http://law2.umkc.edu/faculty/projects/FTrials/scottsboro/Batestestimony.html>.
- Zmarł prokurator od sprawy Tomasza Komendy. Pochowano go pod zmienionym nazwiskiem, [online:] <https://www.wprost.pl/zycie/10685974/zmarl-prokurator-od-sprawy-tomasza-komendy-pochowano-go-pod-zmienionym-nazwiskiem.html>.

Wybór tematyki poruszonej w monografii, jej aktualność, a także sposób ujęcia i jej przybliżenia polskiemu czytelnikowi zasługują na pozytywną ocenę. Niewątpliwie publikacja poruszająca problematykę niesłusznych skazań – zarówno w szerszym, globalnym, jak i polskim kontekście – jest bardzo potrzebna. Warte podkreślenia są również przeprowadzone przez Autora (indywidualnie i zespołowo) badania, które mają pionierski charakter, a ponadto pozwalają rzucić nieco światła na tematykę, która do tej pory – co zresztą jest dość zaskakujące – nie doczekała się należytej uwagi rodzimych badaczy.

Z recenzji dr. hab. Wojciecha Jasińskiego, prof. UW

Niniejsza monografia w szerokim zakresie koncentruje się na prezentacji badań nad niesłusznymi skazaniami czy pomyłkami sądowymi, przy czym, słusznie, wyeksponowano w niej kwestie metodologiczne. Nie dotyczy ona zatem „anatomii pomyłki sądowej”, stanowiąc niejako publikację metamerytoryczną. Dobrym pomysłem ożywiającym tekst było przytoczenie i omówienie kilku głośnych spraw, w których niewątpliwie stwierdzono niesłuszne skazania.

Z recenzji prof. dr. hab. Józefa Wójcikiewicza

ISBN 978-83-67149-63-1

9 788367 149631 >